

Михайло Ломацький

ВЕРХОВИНО, СВІТКУ ТИ НАШ...

II. Частина

EX LIBRIS

РОМАНА
БЕРЕЗОВСЬКОГО

РОМАНА
ГЕНИК-
БЕРЕЗОВСЬКОГО

Михайло Ломацький

ВЕРХОВИНО, СВІТКУ ТИ НАШ...

II. частина

Мюнхен 1960

TULA-online.org

«Там Довбуш проходив, що волю ніс у тай-
стрі, опришківських пісень там чути ще
луну в глибині борів, де поночі чугайстер
вже нявку розірвав у сизлах не одну...»

Гординський

«Наш брат із плем'я зроджений вільного.»
«Я звик волю шанувати...»

Л. Українка

«Почування для частини зміцнює почування
до цілості.»

I — навпаки...

М. Дуглас

*

Один із кореспондентів варшавської, української газети, описуючи
знищені села Лемківщини, пише:

«Мешканці лемківських сіл, залишаючи їх, забрали з них усе з со-
бою. Шкода, що ніхто передтим не описав їх звичаїв, вірувань і заклятъ,
їх забобонів, їх говір, та їх пісеньок.

Усе це пропало.»

А чи не доведеться колись писати це саме й про нашу Гуцульщину
й гуцулів?

А та наша Гуцульщина чарів і краси гине, загинув у московському
«ярмі — під московським каравулом у тюрмі.»

Москва пильно дбає, щоб із тієї вітки нашого свободолюбного народу,
гуцулів, не залишилось і сліду.

А ми?

Будемо «сльози лити» з жалю за пропавшою Гуцульщиною. І питати
будемо себе:

Чому не врятували принаймні того, що можна було зберегти в згад-
ках, у спогадах, у записках?

Що ж — звісно — «пізні івани.»

ВСТУП

Існують твори мистецтва непроминаючої краси, на котрих око з однаковою насолодою затримується, чи це буде за часів Перикля, Карла Великого або таки за наших часів володіння атому. Подібно існують в природі твори мистецтва, на котрих, здається, природа зосередила всю свою творчу силу і перед котрими душа людська, жадна недосяжного ідеалу, в німому подиві покланяється їх Творцеві.

Серед української природи належить без сумніву до таких, незабутніх своєю красою краєвидів, Гуцульщина разом з її верховинним, душевно багатим вивінованим племенем. Що цей осуд диктує не якась племінна залюбленість, тільки об'єктивно існуючі цінності, вказує для Гуцульщини зовсім не бажаний гін чужинців та виїмкова, творчо-запліднююча, надхненна її сила. Здається, немов би мистецько наділена людина знаходила в ній невичерпне джерело мотивів, сюжетів, настроєвих моментів, які сильно ділаючи на творчу уяву, зі свого боку видають дальші духові плоди.

Коли ж одначе в історії людства не бувало вандалів, котрі в нищительській засліпленості не руйнували неповертаємих пам'ятників краси, або модерних «лицарів легкого промислу», котрі в Гуцульщині добачали тільки добру наживу, а то добрий будівельний матеріал і дешеві можливості сплаву руками її обіднелих мешканців та податливу почву для поширення «коршемного промислу», і ради тої наживи не цофалися перед окаліченням її непорочної краси і деформацією її обличчя, ані перед деправацією її людини? Очевидно нація, що не має потрібних атрибутів державної влади, не може настановляти своїх урядів консервації пам'яток, ані проголошувати теренів своєї краси — незайманими теренами, т. зв. резерватами і встановляти карні санкції за порушення цих заборон. Поступові нації, котрі самі є господарями в своїй хаті (от, взяти б хоча маленьку Австрію) давно зрозуміли вартість психічно і нервово цілющого впливу первісної, некультивованої краси природи. Щобільше, вони, саме заховуючи природне обличчя краєвидів, потрапили цей дослівно лічничий вплив і

притягаючу силу уміло використати для розвитку туристики і тимто створити для бідного на природні багатства краю три-вале джерело доходів, а для населення можливість праці.

Сучасні відомості з Гуцульщини вказують, що, чого не успіла знищити рука одного займанщика, це покінчує рука другого, котрий всякі відрубності противні московизації, намагається знищити. Справді, Гуцульщина зі своєю оригінальністю красвидною і типом вільної, а то часто свавільної людини, найменше надається на большевицький стереотипний шаблон із затертою індивідуальністю.

Обширна письменницька діяльність автора, котра зосереджується без зміни на одній темі, а саме на Гуцульщині, йде по лінії двох вище начеркнених напрямках: по-перше, висказати мистецькими засобами те, що Гуцульщина зі себе промінює, змалювати її живописність в мінливих картинах та зобразити людину в її природній, дещо пристрасній духовій рухливості і буйності; по друге, «забальсамувати» для будучих поколінь все із загибаючої Гуцульщини, що для неї питоменне і вартне пам'яті, всякі характеристичні подробиці на життєвим шляху гуцула від колиски до гробу, які повторюючися повсякденно становлять звичаї, обичаї та обряди цієї вітки українського народу. До цієї другої категорії слід ще зарахувати всякі статистичні дати (нпр. сітка укр. шкільництва на Гуцульщині), топографічні деталі або говіркові витвори, які міг підхопити і зібрати тільки чоловік, що добрий шматок життя там провів і був «задомовлений».

Коли одна напрямна огортає Гуцульщину з перспективічного лету вишир, начеркуючи загальний її образ в калейдоскопічних картинах, друга напрямна поступає вглиб, добуваючи на світло дня можливо найбільше етнографічно-побутових подробиць, при чому обі ці лінії творчості розвиваються побіч себе паралельно, намагаючися поспіл опрацьовувану тему вищепати.

Маємо обосновану надію, що це синтетичне завдання: вільно, літературними засобами змалювати Гуцульщину в повній її пишності в усіх її проявах життя, та водночас вірно схопити повний гуцульський етнографічний матеріал і заховати його для грядучих поколінь, авторові також в оцьому, II. томі «Верховини» поталанило.

Коли ж цей успіх справді до авторових зусиль приєднався, то це вповні заслуга його муравлиної, невсипущої праці. Для

того, на кінець, залишаючи на боці літературний твір, як такий, хочу видвинути сам процес творчості автора, як рідкісне в історії зусиль укр. творчого духа явище вірності і відданості раз обраній меті — тут закріпленні пам'ятників загибаючої Гуцульщини та мистецькому схопленні її повного образу у різних його варіантах.

Автор, добігаючи половини восьми десятка років, став гідним наслідування взірцем вірності ідеалам та їх невгнутій, неухильній реалізації. Він є живим доказом на те, чого може досягнути вольова людина в найнесприятливіших обставинах тисячів українських скитальців. Хотіти — значить могти. І тут лежить не тільки його велика культурно-національна заслуга, як автора цінних нарисів про Гуцульщину, вже виданих, будучих в друку або в приготуванні, але також з цілості його творчого зусилля промінююча моральна сила. Вірний аж до гробу або, нехай мені буде вільно тут поетично висловитися: «Ломацький Гуцульщині свою душу записав».

Мгр. В. Бедрій

На Стовня.

ГУЦУЛЬСЬКА ДАВНИНА

1. Кути — брама в гори.

Трьома шляхами вдиралися предки гуцулів у Карпати, йдучи гори ріками зі сходу й півдня — понад Прут і Черемош, а даліше в глибину гір понад допливи Прута, Рибницю і Пістиньку.

Дві головні «брами» вели в гори: одна через Косів понад Рибницю, друга з Кутів понад Черемош. Та й Кути, це не сьогоднішнє містечко, а село, назване пізніше Старі Кути. Подібно, як і там, над Рибницею існувало давно тільки село, назване, коли постало містечко Косів, Старий Косів.

Не легко було перейти й «брами», що були перед горами — перейти й дістатись в глибину тих гір високих і лісів непроглядних!

Віки проходили, землі над середущим Прутом і Черемошем у нинішніх повітах, Коломийському і Снятинському, давно вже були залюднені, а в Карпатах у тих часах ревіли тільки ведмеді та вовки вили.

Як не знасмо певно й докладно, коли відбулася мандрівка слов'яно-руського племені з далеких південних степів на нинішнє Покуття, Підгір'я і північну Буковину, так і не знасмо, коли частина того населення здобула й заселила Карпати.

Знаємо тільки, що вже на початку другого сторічч'я, від часів римського цесар'я Траяна, сягали римські володіння майже до самих Карпат, отже землі Буковина й нинішнє Покуття та Підгір'я були тоді, хоч може й рідко, але вже заселені.

Але, чи вже тоді жили люди в Карпатах у нинішній Гуцульщині, цього не знаємо, на це й найменших доказів немає.

Про це можна ставити тільки різні, часто фантастичні гіпотези, або здогади. Можна здогадуватися, що здобування Карпат розпочало те слов'яно-руське плем'я, що мандрувало з півдня понад Серет і Молдавицю, а даліше понад річку Вішову, а там, діставшись над Тису, здобуло Карпати по ту сторону Чорногори, тоді, коли по цю її сторону не було ще людських осель.

Села північної, гуцульської Буковини, як і села над Тисою багато старші від сіл над Прутом і Черемошами, про це можна було довідатись з церковних метрик і записок священників.

А, як про це розповідали старі люди по цю сторону Черногори, «горсни» з сіл галицької Верховини заспокоювали всі свої життєві потреби на Закарпатті — воно рятувало їх і в часах голоду, туди возили на конях шуби зі звірини, звідтам привозили сукно й жіночий одяг, стрільний порох, тютюн, кукурудзу й муку.

Тоді, коли тут вели «горсени» ще зовсім примітивне життя, були ловцями звірини й вели напівкочовниче життя, там «загоров», були вже загосподаровані села, були й містечка.

Тільки на основі усних переказів і оповідань стариків можна здогадуватись, що Карпати здобували предки наших гуцулів дуже важко й поволі, й що оселі в глибині гір над горішними бігами Пруту й Черемошу постали щойно в 16—17-му століттях. Про ту другу «браму», яку треба було перейти, щоб дістатись у Карпати понад Черемош із Кутів, оповідали старокутські газдь ось що:

Ті, що перші сюди, де нині село Старі Кути, зайшли в ці сторони давно, певне, що дуже давно, але, коли, це не стоїть ніде записане: Прийшли здалеку, з тих країв, де сонце сильніше, ніж тут гріє, а земля дуже врожайна — багато садів і виноградників. Великий жаль був тим людям залишати соняшну країну та йти в далекий, незнаний світ, Але мусіли йти — дикі орди зі сходу сонця, як буря на них напали — тож як могли, так рятували свос життя перед тою дичиною — ішли, куди несли очі. Йшли, аж зайшли сюди під самі Карпати. Правда, не всі ті, що вийшли зі соняшних країв, зайшли сюди. Багато їх залишилось на землях над ріками, понад які йшли. Сюди ж, під Карпати зайшли лише найсильніші з них, ті, яких якась невидима сила гнала все дальше й дальше, поки не зайшли в таке місце, звідки не можна було вже дальше посуватись... Гори, що сягають до хмар, а на них темні ліси. Грубою, твердою стіною стояли ліси й боронили доступу в гори. Та, чи лише ті праліси боронили гори перед людьми? О, ні, боронили їх і дикі звірі і духи, що заповнювали тоді ліси. Звірі ревіли, а духи стогнали й заводили, а то й сміялись часом так, що від того сміху кров у жилах стиналась.

Вдень, як удень, але, як прийшла ніч, то бійно й варівко було показатися на двір. Голоси, що неслись з гірських лісів наповняли таким страхом, що найвідважніший утікав і затикав собі вуха...

Мандрівників, що зайшли аж під Карпати, вів найстарший віком і розумом Тома Гліб — від нього пішов пізніше рід Глібчуків.

Оце прийшли до того Гліба незадоволені й питають куди він завів людей?

«У глухий кут завів людей!» — кажуть.

«Тепер нам, ні вперед, ні взад.»

Вперед іти? Та ж тут стіна груба й висока — гори, скали, ліси — ні, тої стіни не пролізти, ані її не перескочити! А назад завертати? Люди будуть з дурних сміятися!»

На це старий Гліб, ні оком не моргнув — лишень підсміхнувся...

«Кажете — завів вас у глухий кут — нехай, що так. Назвемо тому це місце Кут. А кут цей не такий вже поганий, щоб не можна тут жити. Не підемо, ні вперед, ні не завернемо назад — тут осядемо — тут будемо жити» — сказав твердо Гліб.

«Тут осісти, тут жити!?» — закричали невдоволені.

«Як жити тут, де сам ліс, де старезні дуби, що крізь них сонце до землі не пробивається — тут кажеш нам жити?! Як, чим жити, де осело закладати?»

Знову всміхнувся Гліб:

«Самі дуби тут? А чи знаєте ви, що дуби ростуть тільки там, де добра, врожайна земля, що дуб не буде рости на пустій і яловій землі?»

А де оселі закладати? В цьому лісі багато галявин, на них побудуємо шалаші й тимчасом жити будемо в них. Жити й корчувати дуби, а з них будувати хати. Викончуємо дуби й буде в нас земля. Буде поле й городи, а замість дубів розведемо яблуні і груші. А чим жити? М'ясом із дикої звірини! Її ж тут стільки, що може нас усіх вижити. Сарни, олені, дики тут наповнюють ліси. Муку дістаємо за дерево з лісів і шуби зі звірини. Ні, ні, голоду терпіти не будемо, ніхто не згине з голоду!»

Невдоволені слабодухи відійшли з довгими носами.

Під проводом і за наказом розумного Томи Гліба почалася невтомна, зав'язта й уперта праця. Падали під ударами топорів вікові дуби, почато будувати дома й розмножувати домашній скот, ловити й стріляти звірину й закладати городці з яриною . . . Все це вимагало багато праці і завзяття. Але ж ті перші «кутчени» були люди великої сили, — вперті і завзяті . . .

Так тут, де був густий, дубозий ліс, постало село, яке названо Кут, — пізніше Куті. А все те, що простягалось від Кутів доли ріками Прутом і Черемошем, що сягало лише по Кути, до стіни з гір і лісів, названо Покуттям.

Так оповідали тут старі люди . . .

Пізніше зайшли в ці сторони вірмени й жиди та заложили містечко, яке назвали теж Кутами . . . Тоді ту першу оселю під самими горами названо Старими Кутами.

Тай ще оповідали старокутські, сивоволосі діди, таке:

Село, Старі Кути, завдяки трудолюбности й запопадливости мешканців стало скоро славиться великим багатством. Це й спричинило кутченам не мало лиха. Кількакратно нападали на них турки і кримські татари, грабили людське майно, молодь забирали в ясир.

Це спонувало декого залишити своє село й шукати вільного життя поза «стіною», — в горах. Туди турки боялися запускати.

Але в гори могли йти тільки ті старокутчани, що були найсміливіші і найвідважніші, — ті очайдушні, які не боялися тих усіх страхіть, що чигали на людей у горах і лісах, — не лякались, ні звірів, ні лісових духів поганих. — — —

Жив у Старих Кутах розумний, чесний і богомільний чоловік —

усі його любили й шанували, але яке було його «порекло», того ніхто не знав. Кликали його ковалем, бо займався ковальством. Мусів він і туркам кувати коні, коли сюди заходили. Але кував їх так, що «грифи» були звернені в противну сторону, щоб по цьому пізнавали люди сліди турків.

Раз зайшли до нього турки, чи може татари, на сам Великдень і казали кувати свої коні. Велике, рокове свято, а він, замість молитися в церкві мусів у кузні кувати коні ворога. Але, що мав робити, турки грозили, що вб'ють його, або заберуть зі собою.

Зараз же, як турки відійшли, знищив усе ковальське знаряддя, кузню розвалив і зник зі села. Казали, що осів у якійсь печері і відмолював свої гріхи. В тій печері й помер.

Залишив у Старих Кутах кількох синів — їх називали Ковалюками. Ковалюки живуть і сьогодні в цьому селі. Існує в Старих Кутах ще й такий переказ із давніх часів:

Жила тут удовиця, Гафія, а в неї дочка-одиниця, красуня, що такої тут другої не було. Називалась Мокрина.

Раз якось напали були турки на село, а їх старшина забрав цю красуню Мокрину зі собою у свій край.

Було їй там у того турка, як у раю. Він дуже любив Мокрину й нічого не жалів їй, а був дуже багатий. Але Мокрина, хоч теж полюбила була цього турка, все ж таки тужила за рідними сторонами й нераз заливалася гіркими сльозами.

Оце підслухала раз, що турки збираються у похід на наші землі і задумують піти аж під Карпати. Зацеміло в неї серце й стиснулося з жалю і болю.

Викралась уночі з палацу свого турка, сіла на коня і стрілою полетіла в рідне село й дала знати, що турки мають напасти на нього...

Про це повідомили старокутчани людей у сусідніх селах і усі разом стали підготовлятися до відсічі перед непрошеними гостями».

Добре приготувалися і привітали тих гостей так, що майже ні один турок-татарин не вернув живий у свій край.

Ніччю напали турки на село. Бій з ними тривав до другої днини, до полудня.

Турецькі і татарські недобитки переплили на конях Черемош на волоський бік, на Буковину. Наші погнались за ними й догнали їх на горі за Вижницею.

Та гора називається нині Судилів. А звідкіль ця назва?

Ото наші окружили турків і татарів із усіх сторін так, що їм не було вже куди діватись — наші половили їх і пов'язали.

Тоді почали судити їх, — як покарати за напади і грабунки, стали раду радити. Засудили їх на смерть — звели їх із гори на поляну в лісі і всіх побили топорами. Звідси назва тої гори, де судили на смерть турків і татарів — Судилів.

Те ж місце, де усмертнено їх, носить по сьогодні назву — Ко-

туже поле, бо там довгий час жерли й розтягали турецько-татарські трупи котюги-собаки.

З них усіх залишено при житті лише одного турецького старшину, — за якого просила дуже суддів Мокрина.

Він вихрестився, взяв шлюб із Мокриною і жив та газдував у Старих Кутах. Називався Кардаш — його ж сини — Кардашуки, яких нащадки й по нині живуть у Старих Кутах. Є там навіть вулиця, що зветься Кардашівська — є ще й вулиця, Банська, на пам'ятку, що тут була колись копальня соли — є теж і потік, Солонець.

Тай ще скоїлось було давно в Старих Кутах таке:

Жила там стара вдова з трьома синами — називалася Настя. Найстарший її син, Іван, влюбився насмерть у красуню Мокрину. Влюбився так, що казав, або Мокрина буде моя, або вбю її, її Кардаша й собі смерть заподію.

Тінню ходив по селу, щоб тільки на Мокрину хоч оком поглянути, не міг очей своїх від неї відорвати. Здавалося йому, що очима втягне її в себе, приворожить і змусить полюбити себе, дарма, що вона любила свого турка, Кардаша.

Але не міг ніяк відорвати Мокриного серця від Кардаша.

А любов, що ватрою загорілася в його серці, не гасла ні на хвилину, полум'ям палала, огортала душу й тіло, не давала голові думати, рукам процювати, вночі заснути.

Бачила Настя муку й терпіння сина, Івана. Та, що ж могла вдіяти, яку раду йому дати? Як угасити в його серці огонь кохання?

Яких слів не добирала, як до нього не промовляла, як не голубила й до серця свого не притискала — ніщо не помагало. Ходила й до ворожок, але й вони не могли найти ліку на хворобу серця Івана.

Одна тільки рада — один лише р'ятунок для нього: Якнайскоріше залишити село, а в ньому Мокрину, та йти туди куди багато старокучен пішли вже — в глибокі гори, в темні ліси...

Не легко це давати синові таку пораду й розставатися з ним — може й навіки. Але ж він тут і так пропаде, занастить свою душу, позбавить життя не лише себе, але й Кардаша й Мокрину — це вона прочуває і знає, що так буде...

Починає вговорювати свого Івана й намовляти, щоб ішов у далекі гори, ген поза Кути, щоб забув і ніколи не вертався до них.

Але Іван і слухати цього нехоче...

Та чого не потрапить материне, любляче серце?

Настя не переставала намовляти сина щоб ішов геть із Кутів. А він крутив головою і відмахувався від намов руками.

«Ні! ні!» — говорив.

А неня: «Сину, Іване, це твоє серце відобрало тобі розум — серце говорить, а розум твій мовчить.

Не слухай сину, серця — воно не заведе тебе до добра — шукай

поради в своїй голові, питай розуму, що маєш робити — слухай, що тобі стара неня говорить...

Отак щоднини говорила своєму Іванові.

Аж укінці добилась свого: Одного вечора сказав Іван: «Піду! піду геть, а ти нене ніколи вже не вздриш мене!»

Нічого на це не відповіла Настя.

Почала лагодити харчі синові на далеку дорогу. Чого тільки могла, наклала йому в бесаги.

Ранесенько був Іван готовий до дороги. Взяв важкий топір у руку, через плече перевісив пушку, а за черес вложив пістолю і довгий ніж. Неня завдала бесаги через друге плече, перехрестила його й покропила свяченою водою, але, хоч серце краялося з болю, не плакала, щоб не завдавати жалю синові — знала, що й без цього не легко йому на серці...

Попращав Іван неню і братів, тай пішов у незнаний світ... Не пішов у гори понад Черемош, куди йшли другі, хоч і туди не легка була дорога. Черемош завалив беріг величезним камінням і грубими бервенами дерева, що його наніс із-під Чорногори, — жодного проходу тут не було, треба було облазами, крутими й стрімкими стежками йти.

А Іван пішов просто з Кутів у гори. Не було тут стежок — мусів продирадтися крізь ліси й спинатися у верхи. Йшов усе наперед себе, а куди, цього не знав, про це й не думав.

У лісі зайшла його ніч... Шож тепер йому робити? Йти далі не можна.

Назбирав сухого дерева, вийняв із череса губку й кресало, викресав огню і розложив ватру. Сталс трохи відрадніше Заснути не міг — не спав і ліс, не спали й гори. Власне щойно вночі ожило тут усе. Повно ріжних голосів: режуть звірі, кричать лісові птахи, заводять дури в скелях і шум потоків голосніший, як у днину...

А Іван докладає до ватри дров, сидить і думку думає...

Коли ж почало рано сіріти, встав і пішов далі...

Так минали дні, минали ночі — Іван блукав лісами, то виходив на верх гір, то сходив з них на потоки.

Почав звикати до гір і лісів — почав розуміти їх шуми й розговори та нічні голоси звірів і птахів, перестав боятися злих духів...

А там почало подобатись йому оте гірське, лісове життя...

Звіялась раз буря — віс — свище вітер, жене наперед себе, нема йому перешкоди, нема стриму — вільно гуляє верхами, дерева з корінням вириває...

Оттаку би то силу йому, Іванові мати. Не тяжко було б тоді тут жити — думає Іван.

І нікого й нічого не лякатись — не знати перепон, не мати стриму, робити, що захоче — чого собі забажає, те осягати й мати!

Бути вільним духом як оцей гірський вітер — гуляти, свистати, співати, оце було би життя! Гей!

Любив гірські бурі — вітри, хотів би був, щоб узяти його на свої крила й несли понад верхи.

А вже найбільше такі любив гірські ночі! Здавалось йому, що ніч, це якась невидима жінка, що темним павутинням засновує гори й ліси — снує з того павутиння пряжу, якій ні початку, ні кінця...

Але вніч не пускайся в дорогу — темне павутиння огорне тебе, стисне й здусить — пропадеш... Розложи ватру, сядь при ній і слухай, що тобі говорить ніч. А вона, як мати дитині, казочку тобі розкаже й нею до сну вколише тебе...

Тай гірської мречі-негури треба сокотитися. З рік і поточин виходить ота негура — стає щораз густішою — не оглянешся, а вона закрила вже ліси й гори та підноситься щораз то вище й вище — стає темно, як уночі.

Тоді пристань, чи присядь, як не хочеш, щоб учепився тебе блуд і водив дебреми й вертепами.

А почнуть, зразу тихо, шуміти смереки в своїх верхів'ях і хилити до долу свої чуби та щораз голосніше шелестіти ними — знак, що наближається буря. Коли ж почнуть могутні дерева кланятися горам, свій шум замінять у свист і рев — знак, буря вже тут! Шукай тоді скоро захисного місця для себе. — — —

Мандруючи горами — лісами, чув Іван що ватра кохання до Мскрини починає в його серці поволі пригатахати — вже не горить так, як горіла, вже не палить його, як палила...

Зближалась осінь... За нею ж прийде зима — сніжна, морозна, люта зима...

Опинився Іван у своїй мандрівці на просторій царинці над бистротечним потоком. Довкола ліси, а потік пливе рівниною, широкою долиною.

Вподобав собі Іван це місце. А може б так осісти тут і перезимувати?

Почав будувати для себе колибу — топір, сокира є. Кілька тижнів праці і колиба готова. Голоду нема чого боятись — у лісах повно всякої звірини, в потоці срібно-золотиста риба, пструги. Є м'ясо, є і теплі шуби зі звірини.

Прийшла зима — гори завіяні снігами, тиснуть морози.

А в Івановій колибі горить, не погасає ватра — гріє і світить... Скучати йому нема коли...

Стріляє і ловить звірину, вудить м'ясо, сушить шкіри...

Минула зима, прийшла весна. Бачить Іван, яка тут довкола його колиби краса. Ні, не піде вже мандрувати горами, тут сидітиме й розводити «газдівство»...

Так — тут можна непогано жити. Але ж усе таки скучно без людей... Самота...

Аж раз якось побачив над потоком двох людей з крісами на плечах — побачили й вони його, підійшли до нього, звітались, розбалакались...

Побули тут над потоком кілька днів, походили по горах і лісах, а потім відійшли.

Але за якийсь час прийшли знову сюди. Та вже не самі, а з жінками й дітьми та з усім добром. Осіли тут і побудували собі хати на царинках.

За ними прийшло ще кілька родин і осіли тут.

Не питав їх Іван, хто вони й звідки — не птали й вони Івана, хто він.

Тільки десь хтось там чув від когось, що Іван, це син удовиці, старої «баби» — «бабин син» — звідсіль і назва тієї оселі «Бабин»...

В одного старшого поселенця була дочка, Одокія. Її то взяв собі «бабин» Іван за жінку.

Вона «обдарувала» його сімома, як буки здоровими, рослими синами й чотирма дочками — красунями.

А з малої оселі над потоком серед лісів постало село Бабин.

Де був віковичний праліс, там царинки й городи, там хати заможних газдів... — — —

А Кути, ті, Старі Кути?

Це одне з найбільших і найбагатших сіл під Карпатами, а його мешканці, рослі, як дуби чоловіки, жіноцтво — красуні на всю околицю.

Славляться Старі Кути садами — ніде нема таких садів із яблуками й грушами, як тут, де росли колись могутні дуби. Але й з них залишився ще дубовий лісок за селом у сторону Косова.

Старокутчани перевищують своїх сусідів вродженими здібностями тай пильністю, запопадливістю, рухливістю і хистом до ремесла та купецтва. Тут славні на всю Гуцульщину кахлярі і гончарі. Старокутських гончарів із їх горшками й мисками можна було подибати всюди. Постачали теж старокутчани подолянам дьоготь. Заїжджав дьохтер у село й кричав: «Дьоготь, дьоготь, біжіть і купуйте, бо не стане для всіх! — Прийшла Варвара — дьоготь забрала! Прийшла Антошка, дьогтю лише трошка! Прийшов Охрім — тай вже по всім!»

Звичайно, так гончарі, як дьогтьярі міняли свій товар за збіжжя — грошей не любили брати за нього.

Ще одне, що відрізняло старокутчан від сусідів, це те, що не держали багато коней — воліли працювати коровами, з чого нераз сміялися сусіди.

Старокутчани не любили містечка Кутів — сторонили від міщан і їх ноші та звичаїв, мали свою, власного виробу, барвисту ношу, заховували свої звичаї і обряди. На «кутчен» гляділи звисока — держали себе гордо й гідно. — — —

Так — велике й багате, сонцем залите, горами від вітрів закрите, було село Старі Кути, брама в Карпати. Тай славу, в переказках заховану минувшину, мало.

Раділо серце, сміялися очі, коли зійшлася разом молодь Старих Кут, а газди з люльками в зубах засіли поза столами!

Хлопці-легіні плечисті, росли, дівчата — маків цвіт — одна краща від другої — газди й газдині статечні, поважні, розважні, свідомі своєї гідності... Національна свідомість була в них висока. Дві церкви й дві школи були в Старих Кутах.

2. Повістування Микули Дронска — Олейка

«Усеко буваєт на цім світі» — кажуть гуцули.

Буває і таке, що нікому не прийшло би на думку й не приснилось би.

От хоч би це:

Де наші Карпати зелені з буйною Гуцульщиною, а де ми, втікачі з рідної землі, а все таки ми пов'язані якимись давними, нерозривними нитками з нею — пов'язані серцем і душею — вона близька нам, ми близькі їй...

Оце склалось якось так дивно й неймовірно, що міг я почути голос гуцула, приятеля, з яким пережив колись усі страхіння першої світової війни й після неї, а потім ще й разом із ним у тюрмі сидів, а з яким не бачився близько сорок років.

Оба ми були колись молоді, хоч він був старший від мене.

Сьогодні він дев'яностилітній старець, найстарший віком мешканець великого й багатого колись гуцульського села, Голов, під полониною Скуповою.

Цей приятель і товариш по тюрмі — це Микола Дронек-Олейчин. Дронек по предку Дронові.

А чому Олейчин, про це він сам скаже.

Автім, нема гуцула, який не мав би «причепки» до свого прізвища, записаного в метриках, та других, урядових книгах. Для гуцулів важна ця «причепка», а не властиве «ймено-порекло» й тільки по ній можна допитатися до газди в даному селі.

Ніколи ще ніхто не допитався до гуцула, подаючи його «урядове» прізвище, Матіяшук, Аксюк, Дзюбак, Мойсюк, Полек, Євдошук, Антонійчук, Бурканюк, Зварич, Процюк, Куриндаш, Тимчук, якщо не подав одного з тих других «пореклів»: Василюк, Сліванюк, Пронюк, Текенюк, Угринців, Бичук, Доників, Клям, Плюкалек, Туманів, Худек...

Так і цей старий приятель у Головах знаний лише як Микула Олейчин, а не Дронек. І ось той Микула прийшов до мене — «прийшов» — це слово може кожний розуміти, як сам хоче...

«Пришов» і повістує про давні часи в Головах — повістує не лише про те, що сам колись бачив і чув, але й про те, що розповідали старі люди, коли він ще малим хлопцем був:

«Ох ті давні, давні часи в наших горах, коли ще ніхто їх не міряв і не клав межей, а люди тут свобідно, як звір у лісах, як птахи, вільно жили, нікому си не кланели, нікого над собов не знали, лишень одного Бога над горами, лісами й над ними, знали й обшіноували.

А тут, де тепер Голови, була давно велика лісова пуца — мало хто з найбільших сміливців запускався в ці праліси, тай доступу сюди не було — ні плаїв, ні стежок.

А там за Кутами понад Черемошом і за Косовом понад Рибницею були вже людні села . . .

Були села і в наших горах, над Білою і Чорною, Ріками — туди легше було просуватись і там осідати.

Тоді, коли в Головах старезні буки, смереки та ялиці шуміли й з вітрами розговори про давне своїми шумами вели, а в них медведі та другі звірі, як у себе дома жили й лише кількох що відважніших гадзів свої гражди тут мали, над Білою Рікою були вже села, там уже замість лісів були царинки з буйними травами, а на них гадзівські гражди.

У Яблониці жив багатий газда, Олекса Дронь, син Дмитра Дроня, що зайшов у Яблоницю десь споза Бергомету й тут усадовився. Мав цей Дмитро Дронь лише одного сина, Михайла; цей Михайло перейняв по своєму дсдеві велике газдівство, але не звався вже Дронь, а Дронск.

Дронек Михайло мав багато дітей, і то самі хлопці були вони.

На Головах, там де тепер гражда Іваніника — Дронска, жив тоді дуже багатий газда, Лукин Аксюк. Усе мав він, лише не дав йому Бог дітей — дуже цим журился він і його жінка, Катерина. Але жура їм нічого не помагала.

Пішов раз Аксюк за еквос потребов у Гринсву, поорудував там і вертав у Голови. А тут у Сблоници ударив густий дождь — глеба йти дальше, треба сховатиси дес опередь дожджю. Потрафив якраз до гражди Михайла Дронска. Там знали, що Аксюк статний газда з Голов, посадили його за стіл і почсли гостити всецінов, що в них була. Сидить Аксюк, а коло него забігає трирічний хлопчіше Дронска — видно його пестюшок. Бере Аксюк того пестюшка, саджіт его собі на коліна й гладит его кучері на голові. А хлопчіше сміється і починає крутити вуса Аксюка.

«А як тобі на мене?» — питат пестюшка Аксюк.

«Лесьо, Лесьо» — відповідат тот.

Дуже вподобавси хлопчіше Аксюкови. Оттакого синка хотів би він мати. Подумав Аксюк і каже:

«Дронску, знаеш шо, продай мені цього пестія! Кілько правиш за него?»

На це всміхнувся Дронек і каже:

«Та я такому славному газді, як ти Аксюку, готов подарувати це-го пестія без заплати, знаю, що в тебе не будет ему кривди, але не знаю, ци схочет вин из тобов іти».

А на це хлопчіще:

«Хоцу, хоцу, цес дідо вподобавси мені, я его люблю!»

Принесла Дронечка бесаги, щоби вложити в них Леська й завдати на плечі Аксюкови.

Та той сказав, що бесаг не гія, їх треба потім віднести, а в него на це нема чесу.

Зверг зі себе сардак, завезав в нему рукав і запхав у той рукав ноги хлопця, а тогди взяв его собі на плече — хлопец очіпився поза шию діда і так пішли оба на Голови.

Винеси Аксюк хлопчіща на Голови, заходи в свою хату, а Аксючка питат, що він там у рукаві сардака приніс?

«Хлопчіща, Олейка, приніс я тобі — це будет наш син» — відповів Аксюк. Чімунь він назвав того хлопчіща Олейком, того ніхто не знав і не знаєт, але з того часу всі его Олейком, не Лесем. не Олексом, звали.

Та дуже чудний хлопчіще був оцес Олейко — до всего був цікавий, усе хотів видіти й чути, всюди хотів бути — де его не посіяли, там родивси.

А Аксюки на все ему позваляли — що хотів, те робив.

А він, отой Олейко, не міг усидіти на одному місці, як лише підріс, почав блукати по лісах і горах, а вже найбільше любив перебувати на полонинах.

Тай дуже цікавий був до стрівби: — ек уздрів де пістолє, чи пушку, то зараз горіли в него очі, як у голодного вовка вночі. Як був ще малий, то стріляв из лука — шо уздрів, те поцілів. А віріс, то не було стрільця понад него.

Але Аксюк усе казав, що з Олейка не будет газди — і правду казав. Віріс на здорового легіня — чес би вже й про женячку думати. — Говорит ему про цисе Аксюк, а він — свищєт! Пушку почерез плече, тай пішов. Куди, того нікому на казав. Ніхто досі так, як він не знав гір — не було в них закутини, де би Олейко не був. У Чорногорах був він, як у себе дома — дуже любив блукати по них, заглядав у кожную гірську щілину.

Забажалося йому найти підземну печеру, що в ній має бути прикутий до скали Арідник. Довго, довго шукав її, аж таки найшов . . . Але, коли? Коли був уже легінем . . .

Малим ще хлопчіщем бувши, наслухався від старих багато розповідей про щезників, і найстаршого між ними Арідника, що десь там у підземних скалах Чорногори привязаний чотирма ланцями, скрегоче зубами й люгує, що не може тих ланців порвати й видістатись на світ . . . Богато всяких розповідей про того Арідника наслухався Олейко від старих сивовусих газдів, що сидючи при ватрі згадували свої пригоди зі щезниками, мольфорами та відьмами.

О, чи знає хто, що це таке нічна ватра й газди коло неї? Газди розмальовані на черлено полумінев ватри, заслухані в повістування одного з них, щоб потім навіязувати нитку розповіді до того повістування і так звивати ті нитки в клубок, — а посередині ватра, що гріє і будить те, що здавалося, попелом уже присипано, в попелі вже згасло... А з того попелу встають ті, що колись, як оці газди, довкруги ватри сиділи, згадували давне, та про те, що будет, що муси бути, раду радили — оживає старовіччина верховинська і гріє серця газдів при ватрі ще сильніше, як її полумінь.

Ніч... Але це не така ніч, як десь там на долах. Ніч — це гірська, верховинська ніч, якій пари не найти, хоч-би увесь світ сходити. Кажут, ніч на це, щоби всі і все, спали. Кажут — надійде ніч, то й сонечко Боже йде спати — все тихне, все спочиває по денному труді... Так, це може десь там поза нашими горами, але не тут, не в нас...

От горит ватра — вона не спит — при ній газди — не спле, — старовіччина, що в днину її не чути й не видно було, тут при ватрі в повістуваннях газдів, оживає й не думає спати...

А там — поза хатою і поза ватрою, чи там усе може заснуло — дало себе ночі вколисати?

О, що це, то ні!

Он там, хоч це і ніч, смереки не спле, вони кланяються ялицям, а ялиці їм і ведут зі собою нічний розговор, не голосно ні, лише шепотом, — грубшим, глухішим голосом говорє зі собою буки й клени. Не спит ліс, не думають спати гори — ніч же повістует їм казку давних літ, а вони слухають її і про сон не думають навіть.

Оживають уночі духи всіх тих, що колись ці гори й ліси здобували, оживають усі духи, що вднину десь там у глибоких скалах і нетрах дрімали, а прийшла ніч, вони очуніли, повіходили з криївок і радят, як сокотити сперед людей своє царство. Лісні повіходили на полсни, співаночок срібними голосками співають, а нуж удасться їм якогось легіня приманити д'ссбі. Мавки купаються у водах озер і потоків і гледє, щоби не підкравси д'ним чугайстер. Щезники, обнявшия поза шиї з відьмами, сиглами ходє, як би яку псоту людям заподіяли, радєси.

Медвідь виліз зі свого леговища, йде, муркотючі, оглядати своє лісове газдівство та шукати для себе добичі, рись чигаєт на дереві на дрібну звіринку, кунця штрикат по деревах, щоби зловити яку пташину й випити з неї кров, видра чатуєт на рибку, вовк на сарну — оце ніч у горах...

А над нев цар'юєт срібний місяць, але Господь умалив ему сили, не світит так, як сонце, так запорідив Творець світу і так маєт бути.

А газдики сидє при ватрі, їх розповідям нема кінця — ніч довга — буде чес і на спанє...

Не спит і Олейко — на ковбчіку сидит і пильно дбаєт, щоби не пропустити ані одного слова з того, що говорє газди. Все хотів він

чути, все знати, все видіти. Знав усю звіринку в лісах і всю пташню, знав і всіх гірських і лісових духів — і тих добрих і тих лихих, знав усе гаде, а вже всеке коріня в Чорногорі, то знав так, як знали его знахорі і примівники, знав що проти якої хвороби. Любив дуже чічки й знав, як котра си називаєт. Бувало назбирає їх, принесет старій Аксюці і кажет: Оце пискавец, це перетач золотник, це пувка великоцвітна, це свічурник, це живокість, черсак, мідунія, розтопасть, ласкавец, лабуштан, це зрадзіле, це куріча лапка, а то любисток, деревник, невістулька побородник, капашюшки, невістки, коситені, серпівники, головатні, козельці, бриндюшки, топірчики, невістки, материнка, самозелень, чорнобіль, зановать і ще, і ще — всі квіточки знав — і ті на царинках, і ті, на полонинах...

Не могли си Аксюки налюбувати своїм дарованим сином, Олейком і надивуватиси его розумом і паметев...

Одно лише смутило їх, що не любив держетиси гражди, а все кудись блукав, — то лісами, то полонинами.

А верниси д'хаті, то розповідає старим усе, що видів і чув. Каже, що видів на Чівчїні, як медведі данцували, як медведиця ігралася зі своїми тулуками, видів, як чугайстер гонивси за мавками, був у гостині у лісних, а вони намовляли его, аби не йшов від них, а лишився в їх зеленім палаці, — видів зблизька палац Лісового царя, чув що говорили лісові духи... Все, що розповідав, було чудне і дивне — не можна було знати, ци це правда, ци казка-байка...

От повістував, що дес там за Лустуном є дуже бистрий потік — називається Чортів потік — у нему держє щезники грїшні душі — він чув їх плач — він дав ему пуду і він утік звідтам...

Видів, як відьми летіли, одні на кочергах, другі на віниках, у Чорногору — все, все, що в горах, він видів, усе він знаєт...

А раз сказав, але шепотом, щоби ніхто чужий не почув, що знаєт вже добре, де в скальній темниці Арїдник — туди він мусить дістатиси.

І як сказав, так і зробив...

Розвідався добре, коли то щезники і відьми збираються разом у печері Арїдника й вибрався в Чорногору, щоби й собі дістатиси туди...

Дїждався тої щезникової і відьмівської днини. Позбиравси і пішов у Чорногору.

Ото, що оповідав він про свою «гостину» в Арїдника, коли вже був старий, коли «дурішки» не були вже ему в голові:

«Ще сонечко було над Говерлев, а я був уже поза нев, на малярськїм боці. Стрімголов мусів си спускати на потік, що штрикав і пїнивси по камінюках. Направо і наліво стрімкі скали, а на них смереки і ялиці. Бог знат, як вони там вирости й чоґо си держат. Хоть там на верхах світит ще сонце, тут уже темнь. А я штрикаю по камінях, усе нище й нище. От я вже на дні гірської пропасти... Ага — думаю — тут має бути печера Арїдника... Онтам між скалами світільце — крізь щїлину видко его. Йду на то світільце —

каміння слизке — то посогнуся і впаду, то підіймуся — вже не йду, а сунуси на колінах, руками держуси камінної стіни. Я близько вже щілини, звідки йде світло. Щілина, що видавалася мала, не така вже вузка, аби не можна крізь неї пролізти в печеру. Лізу... От я вже всередині — попід стіни сутінок, стін не освічує дуже світло. Сунуси попід стіну — найшов екус ямку, залажу в неї — зробивси маленький і тоненький. Роззираюся... А там напроти мене прикутий до другої стіни — він... Він, Арідник. Жесний такий, що лечно на него гленути! Чорний, рогатий, з довгим фостом. Лиш зуби біліюти — на нім червона манта, на ногах червоні чоботи. Почело мнов трести, мороз іде поза шкіру, а серце бетси так голосно, що бійно, щоби его не почув Арідник. Запер я в собі дух і жду, що воно буде дальше. Жду і дивуюси: казали, що Арідник має кінські копита, а він, аді в панскіх чоботіх!

Аж чую гуркіт і стукіт — хтос іде — ага, це сунут щезники — о, вже в печері. За ними входе мольфарі, відьмаки, вовкулаки і відьми, старі і молоді, а одна з молодих, то вам така файна і пишна, що такої ще сми не видів у н аших горах! Ек намальована — лиш на неї дивитиси.

Питат Арідник, ци вже всі его слуги тут?

«Всі, всі!» закричели Арідникові слуги. А я роблюси ще меншим, щоби не зазріли мене. Закликат Арідник д'собі ближче щезників і питат, що кожний з них зробив?

Підходе д'нему щезники і говоре... Але Арідник дуже невдоволений тим, що чуєт — тупат ногами і скрегочет зубами.

Чуєт, що горени, це люди, що їх не легко до злого намовити, тверді і твердо держетси Бога. Молеси, ходе до церкви, шенуют света й віконуют Божі заповіди, горівку пют лише голеси, газди рідко її вживають, хоть і люблеси часом набути, забавитися, поспівати й поданцувати, але чесно й годно, ек годитси, по-газдівски.

Дес там часом молодски зазирают за чужими молодницями, а молодички за ними, буваєт часом, що й до бійки приходит між легінями за молодичок, але кажут, що вони в цему невинні — це Бог дав їм таку горсчу кров і запальні серця.

Але крадіжів у них нема — чужого ніхто не рушеет — люблеси і шенуют, молоді слухають старших, старі не кривде молодих.

Слухат Арідник, що говорют его слуги й лютитси, скрегочет зубами, що аж скри віходе з яго рота, бет ногами в землю, очі его ватров горс... Пуду даєт дивитиси на него.

По щезниках підходе д'Арідникови мольфарі, відмадяки й вовкулаки, а за ними відьми й чередільниці.

Задивували мене відьми — вони ані трохи не боєси — говоре і шкірятси до Арідника.

Арідник віслухует усіх і лютитси, скрегочет зубами, тупотит ногами.

А я сиджу, запер у собі дух, дивлюси і слухаю. І все було би добре, єкби . . . а то нараз закашлевсьми . . . Верглиси щезники на мене, відтегнули зі сховку й поставили опередь Арідника . . .

Боже, якими очіма подививси він на мене, якими скрами поси-пав! Ого! — думаю — пропавс Олейку! Так тобі треба! Хотів видіти Арідника, тепер масш, чогос хотів! —

А Арідник до щезників:

Беріт его, щоб духу его тут не було чути! Виведіт его на скалу й звержете звідтам у пропасть, щоб мазюков розлився, щоб ворон его костей не позбирав!»

Кількох щезників прискочіли м'мені — берут за плечі і за руки — хоте вівести з печери. А тут підбігат д'Арідникови тота молода, найкраща відьма . . .

«Велхоможний пане наш, царю над царями, пане над панами, не губи цього легіня, подаруй мені его! Просю тебе дуже-дуже, даруй мені цього, легіня! Я була тобі вірна і буду ще вірніша, лиш дай мені його — цього кучерського легіня!»

І як зачела завертати очіма й шкірстися до Арідника та примилюватиси д'нему й приговорювати векими облесливими словами, то Арідник нарешті махнув руков і сказав:

«Бери собі его, лиш уважеш, держі его добре в руках, ти вже знаеш, ек!»

Узяла мене та відьма за руку й вівела з Арідникової печери . . .

А що було дальше — не знаю» . . .

Не знав цього Олейко, або знав, лишень говорити не хотів, ци може соромивси говорити, але люди знали добре, що було дальше . . .

Ота молода відьма, це була донька Семенчука Івана з Гриневой, називаласи Одокія. Семенчук мав полонину, Попадінец. На ту полонину завела Одокія Олейка і держала его шос из два тижні. Там приворожила его так д'собі, що паров волів не відорвав би его він неї.

Потім вернув він на Голови і сказав Аксюкам, що хоче си женити — взети за жінку Одокію, доньку Івана Семенчука в Гриневій.

Втішилиси старі Аксюки — невісточку мут мати. Оженивс Олейко, а его Одокія, аді, не жінка, а гадюга, — не говори, а сичіт, як гадина д'нему . . . А до того ще й привсела собі слугу, Семена . . . Олейкови все здавалоси, що він того Семена вже дес раз видів . . . А де? Бизівно в печері Арідника. А воно й справді так було — він, то щезник, шо перекинувси в легіня, Семена. Це Арідник казав ему стати на службу в Олейка.

Старі Аксюки не пожили вже довго — повмирили одно за одним. А Одокія і Семен робили, що хотіли. — Олейко не смів мати свого слова на своїм газдівстві. А як почев, «бунтуватиси», то Одокія із Семеном поворожили так, що всі люди чудувалиси. Одного літа був Олейко з маржинов під Скуповов на Вільшинскім. Минуло літо, чес іти з маржинов у село, а Олейко й не думат про цисе. Заходит д'нему сусід, Грушка, говорит д'нему, питат, чімунь не кочуетси з маржинов у село?

А Олейко на цисе:

«В село? В яке село? А тут шо, не село?»

Види Грушка, що з Олейком погано, що в него нема памніти, хтос відобрав ему її... Поговорив ше трохи з Олейком, видит, шо ему шос пороблено, хтос напустив на него ману, заворожів его.

Пскивав Грушка головов, розпрощевся з Олейком і пішов д'своїй хаті.

Ліг спати — не вснет — жель ему Олейка. Думат, екби его вратувати...

Рано встав, сів на коня і поїхав у село. До ворожбита, Нахайнина, поїхав.

«Так і так — кажет Нахайнині, Олейкови відобрав хтос памніть — не знаєт навіть, де він і шо з ним си дієт. Осінь, а він і не думат вертатиси в село — кажет, шо Вільшинский — це в него село. Треба скос ратувати Олейка — відворожіти его. А хто ж це зробит, як не Нахайнина?»

Поворкотів шос під носом Нахайнина й вийшов из хати.

Довго мусів ждати на него Грушка, поки він вернуви в хату з тайстров у руці. Посідали оба на шапета й поїхали на Вільшинске до Олейка.

Приїхали. Почінат Нахайнина розмову з Олейком — видит, шо він дуже мощно заворожений — нічого не знає, нічого не памнітаєт.

Нахайнина і не питат, хто це помішав розум Олейкови — він знаєт добре, хто цисе зробив...

Хто ж би, як не его жіночка, Одокія і слуга Семен? Нахайнина ж усе знаєт — не даром же він ворожит — знахор на всі Голови! —

Кажет розложити ватру — сідат коло неї, грієтси і все шос бурмосит, шос говорит, але шо, того не можна розуміти...

Нараз дивлеси Олейко і Грушка, а ту з Нахайниної тобівки віскакуєт чудне якес сотворіне, якби кіт, або мала котюжка...

Віштрикло з тайстри тай до Олейка — бігат навколо него й нюхтит-обнюхует Олейка зі всіх боків.

А Нахайнина смієтси й кажет, шоби Олейко не боевси — воно, тото чорненьке, не вкусит і не задрапнет.

Обнюхало воно добре Олейка, а тогда віштрикло ему на плечі.

Олейко зжєхнувси.

А Нахайнина кажет:

«Будь спокійний — сиди, не рухайси.»

Чорненьке полизало Олейка в одно і в друге лице тай і в чоло, а тогда штрикло Нахайнині на коліна.

Той пагладив его і поклав у тобілку.

«Щезника можна лешень щезником поконати» — сказав сам до себе... Кажет Олейкови сідати коло себе.

Кропит его водов, шо мав її в флєщіні — трет чоло мастєв і все примовлет шос.

Потім почінат говорити з Олейком, віпитуєтси в него, то про

цисе, то про того, кажет ему розповідати все від наймолодших років, нічого не притаювати.

Так Олейко, розповідаючи, дійшов аж до сьогоднішньої днини.

Говорит розумно.

А Нахайнина слухат і підсміхатси.

Види, шо Олейкови повернуласи памніть — питат его:

«Чи знаїш тепер, де ти, та шо з тобою?»

«Знаю, знаю, чому бих не знав? Я ж під Скуповов на Вільшинскім» — відповідат Олейко. Осінь уже й треба сходити з маржинов у село — давно вже треба було цисе зробити. Завтра покучуюси в село.»

Закурили люльки — розбалакалис про те й про тамте. Далі говорит Олейко:

«Знаю, шо ти, Нахайнина, великий ворожбит і знахар — знаю, шо в тебе велика сила — ти все можеш вдіяти, як лишень захочіш.

Я просю тебе, зробико так, шоби я був моцний, шоби була в мене більша сила, як у мого слуги Семена. Просю тебе дуже, зроби цисе, а дістанеш від мене великий басарунок, не меш желувати.»

Підсміхнувся Нахайнина, пустив дим із люльки, підкрутив руді вуса й задумавси. Потім сказав:

Не сходи ше завтра в село, переждико одну днину. Я йду тепер д'хаті, а завтра зраня прийду до те суди. Може й зроблю цисе, шо будеш сивий — дасть си видіти. Попращевси з Олейком і Грушков, сів на шакеп і поїхав — розумістси, не впорожні — Олейко напхав ему всекого добра повні бесаги — мав кінш шо нести.

Другої днини, лишень шо Олейко покутав маржину, Нахайнина вже був на Вільшинскім. Похарчував разом з Олейком і пішов — ци в Скупову, ци в Кривий, того Олейко не знав. Аж д'вечеру вернувси й зайшов у хату — у великій дзьоблині приніс зіле і коріне — в кількох кітликах почев це варити. Потім давав вівар Олейкови пити, а увес час шос під носом бомборосив і примовлев. Потім ше казав Олейкови зняти зі себе сорочку й вісмарував ему тіло мастев, відтак вивів его надвір і опровадив довкола хати, все шос примовлеючі.

«Тепер ти, Олейку, цілком відворожений і сила в тебе є. А було з тобов зле, дуже зле! Лігай спати, завтра вертай з маржинов у село. А там пробуй свою силу хоть би і зі шезником . . .

Ше тої таки ночі від'їхав Нахайнина до себе д'хаті.

А Грушка, шо увес час був у Олейка, посидів у него ше трохи і пішов уверх до себе. Рано вірушив Олейко з маржинов у село — не відзивавси він до Одокії, ані до слуги, а вони також мовчіли, лиш очіма Perezиралиси.

Так проминуло кілька днів . . .

Одного ранку каже Олейко до свого слуги, Семена:

«Мой ти, Семене, а може би ми си оба подужіли — мене шос збират охїть зміретиси з тобов силов, хто май з нас двох дужчій? Шо ти на цисе скажеш, га?»

«Шо я на це скажу — питаш? Та я на цисе, як медвідь на мід! Ходімо на царинку, там си подужіємо».

Вийшли на царинку, позвергали сардаки й киптарі, потиснули на собі череси. Почінають дужітиси — хто кого за попереk ухопит. Семен ветси, як пструг у потоці — присідат, то підштрикуєт, а Олейко лишень вівихаєтси, не даєтси Семенови взети попідпахи. Коли ж уже добре вімучів єго, почінат из усеї сили напирати на него . . .

«Ов, а цисе шо, звідки в Олейка така сила си взєла? — думат Семен.

А Олейко, єк ухопи єго обома руками за попереk, єк здавит, гей-би желізними кліщєма, то Семенови здаєтси, шо о-от не стане єму духу, не даєть їому дихати.

Пробус, як лишень может, вімотатися з зелізних рук Олейка, але, куди там вімотатиси з них! Тот шораз сивніше тиснет. — От, крипір будет — думат Семен.

Нараз Олейко підноси єго вгору і з усеї моци гєп ним д'земли! Аж шос тєвкнуло в Семені . . .

Але він не здаєтси. Мигом уже на ногах. Заскреготав зубами, блиснув огнем из чорних очей і на Олейка, як пострелений медвідь на стрільця.

Але не тривало довго, а Семен знов лежав на землі.

Не піддавси й за цим разом.

Та Олейко так тєвкнув ним до землі, шо з пів години лежев і не міг си піднєти. А як став на ноги, то подививси на Олейка так, шо тот аж здригнувси, єк би хто на него грани насипав . . .

А потім вітер чоло з поту, поправив черес на собі, пригладив чуприну, взяв на себе киптар і сардак, на голову поклав кресаню і процідив крізь зуби:

«Бувай здоров Олейку — від сєгодні ти не мій газда, я не твій слуга.»

Цє сказав — зник як камфора — ніхто вже єго не видів, ніхто не чув за него. Усе цисе видів і чув Чадик Лєсьо, шо йшов из Скупови й задержавси коло гражди Олейка. Потім розказував про тє всім людям.

А Олейко ше того вечера відвів Нахайніні трирічного, карого коника . . . — — —

Пішов у безвісти наймит Олейка, пішла незадовго за ним і Одокія. А за якийсь час найшли її неживу в потоці під Круглою — мала розбиту голову й поломані ноги.

Повдовів Олейко. Великому газдівстві — без газдині не даєть ради — треба шукати жінки. А був тоді на Чорній Річці великий багач, Костюк — увесь ґрунь з лісами й царинками належав їому — той ґрунь зветься і по сьєгодні Костюківський. У того Костюка були три дочки. Одну з них, Василицу, взяв собі Олейко за жінку.

І добре потрапив: Васирина газдівська дитина, вела все велике газдівство — воно було на її голові, бо з Олейка не було газди так, як колись казав Аксюк. Олейко скорше знав, скільки медведів у Кривім і рисів у Круглій, скільки оленів у Вільшинським і готурів під Скуповою, ніж скільки в нього волів, коров і овець. Гори, ліси й полонини знав напевно ліпше, як своє газдівство. Нікого і нічого не лякався, але щезників таки боявся і сокотився від них.

Були в Олейка три сини: Іван, Дмитро і Василь. Прийшов час, що треба було їх женити й ділити ґрунтом. Ґрунту було тогди багато, бо людей було мало.

Осіддали сини коня і посадили на него дедю Олейка. Виїхав він на верх Круглої, за ним вийшли туди його сини.

Олейко півнявся на стремінях, справив руков управо, тай каже: «Оцисе, шо від Вільшинського аж по Дмитра Грущіка даю Дмитрові, Василеві даю оцу всю Круглу по оту там стару ялицу, а для Івана будет оте все, шо понизками повід Кривого аж на Бервенок».

Отак поділив синів ґрунтом Олейко.

Дмитро осівси на ґрунті по жінці коло Курчевих і тут ми посе- годни жиємо.

У нашого деді, Дмитра, було нас чотирьох хлопців. Найстарший Лесьо пішов на годованці до Лиховузів, Михайло вженився на Стебні, а я і брат Іван жили під одним покриттям тут, де й сьогодні жию.

Скем трохи підріс, то ходив сми полонинами й пас вівці — полонинске жите дужесми собі вподобав був. Нема для гуцула жит-тя понад полонинске!

Темлю, шо тогди, сксми був ше малим хлопчіщем, був вітом у наших Головах «зайдей», шо від покаліченого лица віспов звали его Греком, або Грехом.

На право, ск треба було, не йшли тогди люди до суду, а йшли до віта й він робив їм право, судив людей.

А ск приходили люди на тото право до него, то він казав їм іти до другої хати й там ждати, а потім ідет д'тому, шо шукав права, берет его кліщами за ніс, або за великий палець у руці і ведет у свою хату і там «робит право»...

Цей віт Грех, був бідний, а мав лишень одного сина Івана.

В сусідстві з Грехом жив багатий бездітник, Тричул. Він помер без відказу і его масток перейшов на доньку его брата. Вона була бідна й не була вже молода — ходила по людях і вишивала вуставки.

Шож робит тогди віт Грех? Ото берет ту дівку, ека нараз стала богачков, до себе й женит з нев свого сина Івана. І так стаєт Іван нараз багатим газдов. А его жінка, це була екас відміна — сильна й здорова, шо могла з медведем дужітиси.

Вчінит дитину, підпережетси попружков і йде кутатиси, скби ніколи й нічого, тай ше смістси з других жінок, шо то, ск злежут, то по тижневи не встают з постелі.

А вродила вона штирьох синів, Миколу, Петра, Михайла і Василя.

Вмер старий Грех, вїт. Ідет син Іван до свещеника, годити его, шоби поховав дедю «повїтївськи», з великов парадов.

Свещник казав добре собі заплатити, до того шей два новї ліжники дати — один на деревище, другий на коня. А потім кажет, шо разом із Грехом мет ховати і стару циганку, шо померла на Головах коло Олейчиних-Дронеків.

Почув цисе Іван і кажет, шо він подвійно заплатит, аби лишень не нести его дедю разом из циганков на цвинтар. Але свещеник не даєт собі й говорити — поховає віта разом из циганков.

Приїхав свещеник до Грехів так уже д'вечеру, опровадив помершого віта — вінесли деревище опередь хати, а вітиха не плачет, ні, а руєт і голосит на увес грунь і все приказуєт:

«Ох долечко моя, чїмунь мене покидаєш, на кого мене залишаєш? У-у-у... З ким же мені говорити, в кого порадоньки просити? Я думала, я гадала, шо меш унукам весїлля справлєти, а ти відходиш від нас, у темнєнку хатку ідеши! У — У — У —!»

Хтож буде тепер вітувати, право робити, людей судити тай з колідниками по селу ходити! У — У — У!

Свещеник бегикат свое: «упокой Боже раба твого», а дек Федьсь не співат, а ричїт: «Вї-ч-на-я памнїть!»

Нєсут покійника, віта, плаєм коло Мумлика, поверх Данилів, підходе д'хатї, де лежїт стара циганка. Злізат з конє свещеник і йде в хату опровадити циганку. А в циганки кїлького дївчєт сирїт. Вони плачут і приказуют, шо від їх плачу аж смєреки додолу гнутси!

«Ой ненєчко наша старєнька, голубко сивєнька, чїмунь ти нас покидаєш, на кого нас залишеєш, ми ж такі молодєнькі, єк нам без тебе жити, шо будїм без тебе робити, коло кого будємоси пєстити, хто буде нам косоньки заплїтати, в білі сорочєчки в недїлю вбирати?»

Вїнєсли деревище з циганкою на двір, каже свещеник класти его поровєнь з деревищем віта, а Іван кричїт, як цє можєт бути, шоби віта из бїднов циганков вповровєнь на цвинтар нести?!

Приїшли на цвинтар, а там паламар вікопав єму на два деревища, бо так йому свещеник казав. Віказав свещеник прощї, берут погрїбївники уперєд деревище віта, а потїм циганки й спускають у одну єму, циганчата приказуют!

«Ой ненєчко, чоґо ж ти си дїждала, шо из богачєм вітом меш разом цєї ночи спати!»

Не лише люди, але й свещеник і дек смїютьє, а Іван кричїт на циганят, аби перєстали приказувати.

І так поховали віта разом з циганкою — у одну яму поклали їх — мали горєни про що говорити.

А тот свещеник — здаєтєсї Вітошинский звавєсї, він мав таку звичку на похорони їти всїґди тоґди, єк сонїчко мало заходити. Приходе бувало за ним ше зранку й мусє ждати цїлий дєнь, покіль він вийде зі своїх покоїв, сєдє на шкапє і поїдет умерлого опровождєти, — таку мав звичку.

А був раз похорон у Шорбанів. Вийшов свещеник на тот похорон дес так, як уже сонце над заходом було. Доки опровадив мерце, доки виказав прощу, то почало вже добре вечеріти — до того ше й ударив дождж. Принесли деревище з тілом — умерлець був невеличкий хлопчіще — коло Гитрюка, а ніс его Клямів сліпий, що не видів на одно око. Верг він деревище на плай, підійшов д'свещеникови, вхопив его за шарапани, стег із коне і кажет:

«Бери тіло й неси, я не годен его вночі, та ше в дощ, нести!»

І шо мав робити свещеник — мусів нести деревище аж на цвинтар. Двигає его, — Клям веде коне, а дек Федусь смістси . . .

Але це помогло — навчіло свещеника — від того чесу опроваджувати померших до полудня.

Отот дек Федусь любив дуже не посиджінях коло вмерлих бувати. Умер якось на Головах старий Роман — Федусь прийшов ему читати савтирію ше коло полудне, шоби міг у вечів на посиджіню в хорамах гамбезувати — любив найбільше грушку бити, а бив всігди влучно дощічков і не желував нікого. Але тут, у Романа підшукали букову маглівницю і коли прійшла черга на Федуся прілегти, дали ему тов маглівницев по хорбаці так, шо лиш си поколисав у хату. Видтогди не бив уже грушки ніколи.

Темлю з давних часів ше таке: Було цисе зараз по першій Богородици — йде Іван Павлів у Скупову, час і там уже робити сіно. Приходи туди, а його слуга кажет, шо треба буде на ніч добре запрутити струнку від загороди, тай ше колом підперти, бо казав Чадик, шо видів у Кривім здоровенного медведя. Пішли в загороду, порахували, ци є всі товарста, запрутили струнку й полігали спати.

Рано віходє на двір, а тут струнка розметена і нема шонайстаршого вола. Йдут за слідом і находе мнєсо з бика під кобилинов. Медвідь убив вола під криластим буком, з'їв, шо з'їв, а решту заховав під кобилину. Поносили то мнєсо в хату й дали знати до Курчевих, шоби прійшов їх Михайло, добрий стрілец. А тот узев ше кількох добрих стрілців від Качулів — прійшли д'Іванови. Взяли трохи мнєса на принаду для медведя і пішли д'букови. Радєси, шо робити, де дожідати медведя? Одні кажут лізти на бука, другі залазити в его дупло.

«Ні, це не добре», каже Качульчин Семен. Поробімо на медведя самостріли.

Віробили шість самострілів, понаставляли їх так, шо як прійде медвідь здолу й почне жерти мнєсо, то всі пушки вістріле в него і убють його. Мнєсо повязане шнурками з курками пушок.

Зробили все так, як радив Семен і пішли в хату. Не йдут спати, сидє, а один стоїт опередь хати на варті. Ніхто не спит, наслухуют, коли почнут самостріли стрілети. Діждалиси дес так коло півночі чуют стріли. Ого, медвідь уже певно задрав ноги! Семен Качульчук по хаті ходи, люльку курит, кажет гострити ножі, підут шкіру з медвеля здіймати . . .

Віходе з хати, Качульчук каже про всский випадок узети сокиру, ануж медвідь лишень рансний, то треба буде добити сго сокиров. у голову.

Приходе на то місце, де поклали були мнсо . . . Ні мнеса, ні медвєдя! Бо медвідь не підходив здолу, ек собі рахували, а зайшов из гори — повистрілював самостріли — «схарчував» собі файненько мнсо й пішов, облизуючіси та помуркуючі, в Кривий.

Наїлиси тогди нашi стрілці встиду, наїли — всі Гогови сміялиси з них — кілька неділей не показувалиси у церкові . . .

А раз скос закравси вовк до кошери Куцюранчіхи й зажер три вівци. А було цисе в полудне, на сам Светий Вечер.

Клинет Куцюранчіха та на стрілців нарікат: «Оце нещiстечко, стрілці, аді, в кожній хаті, а вовк у білу днину вівці жерет! Пек ти й осина на таке! А вовк, ек унадитси, то всі вівці постинат! Бiдко ж ма, бiдко».

Почув то бiдкане Куцюранчіхи Качульчiн Семен, стрілец завстий.

Берет у бесаги отави й вігонит свої вівці в кошери, підет гори Крєменицев, вівці підут за отавов і так пригулс вовка д'собі, а Семен тогди застрілит єго.

Семениха не давала овец, але Семєн був упертий — ідет гори Крєменицев, трiсет отаву з бесагiв, а вівці йдут за ним, збираючі ту отаву.

Семен все озиратси позадь себе, ци є всі вівці, але не завважiв, шо двi вівці відбилиси від гурту. Аж як вiйшов на верх Крємениці, пристав, рахует вівці — одной нема!

Завертат назад, шукат вівці. . . Находи вовчий слiд, іде за тим слiдом, заходи в чигiр і видит свою заїдiну вівцю в корчах. Вовк стєв її, але ше не мав чєсу з'їсти — зачув Семєна й утік.

Вiсипав Семєн отаву вівцям, у бесаги поклав заїдену вівцю і вертат д'хаті . . . А Семєниха д'нему з ротом — слова з її рота горохом си котє:

«Ото, ми газда, ото ми стрілєц! Дивiткоси на него люди! Найкращу вівцю відогнав вовкови! Стрілец, стрілец! Коби хто присилив єму вовка фостом до смєреки, о, тогди застрілив би єго!»

Зi злости і желю зачала плакати й заводити над вiвцев, ек над мерцем.

А Семєн мовчiт, не відзиватси; пішов гет від хати — шо мав бiдний робити?

Того самого року ходила по наших горах мiсiя — перший раз за мої темки . . .

Прихав був у гори сам владика, митрополит Андрей Шептицький. З великов парадов витали ми єго у Ферескулі. Навiть і жиди вийшли встрiть єму з десiтьми Божими приказанями.

А мiй брат, Лєсьо, пений як нiч, ци хтос єго підпоiв, ци сам так напивси, підсунувси д' самому владичi і зач'єв шос там белєндiти. Але люди зараз відорвали єго від митрополита.

Та він зайшов у церкву, заліз дес під хори й зачев там сварку з бабами. Мусіли силою вивести з церкви — не було шо з ним робити — замкнули в будці. Але він вівалив двері, відставси з будки й пішов у коршму знов пити. За ним пішов шандар і хотів забрати его з коршми, але Лесьо не давси ему, ше й вірвав карабін з рук шандара. За цисе шандар утратив службу, а Леся посадили в кримінар.

З того часу аж до смерти не пив Лесьо горівки. І в селі рідко коли можна було его вздріти — жив на Вільшинськім під Скуповою і кутав маржину.

Жив, як пустинник — мав довгу, аж до колін, сиву бороду — здичавів був, не любив сходитися з людьми.

Але вернімси до митрополита: Всім людім він дуже си вподобав був. І дуже си подобало его наказуване.

З того, шо він наказував затемивси оце:

«Ой кувала зазулиця, тай кувати буде —

Не було на світі правди, тай відей не буде» — так зачев був свос наказуване. Але казав, шо це лишень так си співат, а правда таки є! Є і будет! Лиш, шо її злі люди сховали, закопали і плитям привалили. Та цисе нічо — за правду треба си бороти, треба її вібороти, зідвалити плите, шо ним привалена й вивести її на світ Божий, аби всім світила та всіх гріла, як цисе робит сонечко Боже!»

Тай ше наказував, шоби наші люди не тегалиси по судах і не правувалиси, тай шоби не говорили: де голівка на столі, там і правда на сслі. Ні, правди треба шукати в Бозі та в Його святих заповідях.»

Довго і розумно говорив тогди наш Владика Андрей і багато людей взєли собі до серця его наказуване — одні одним повторєли то, шо від него чули.

А потім, як повіходили з церкви, говорив владика з людьми — з мужчінами і челідев. Спитав стару Шекеречку, шо вона роби, як її чоловік розлоститси й сварит на неї?

А вона смієтси і каже:

«Шо роблю? Нічого не роблю. вдаю глуху й не відзиваюси» — відповідат Шекеречка.

«Розумна газдиня з тебе» — каже владика. «Мовчи глуха — менше гріха». —

Дуже наказував митрополит людей, шоби не пили горівки — за гсрівку пішли ж людські мастки в жидізькі руки!

Радив узєти флєшку горівки, закопати глібоко на кілька сежнів у землю, поставити над нев осиковий кіл, повклякати довкола него, відспівати горівці вічную памніть і сказати твердо:

«Не будім тебе смердюхо пити, — ти для нас навіки померла!»

Довго, довго говорив митрополит із людьми — наказував і просив, шоби не позичали в жидів грошей тай нічого в них набірг не брали. — — —

Так-так... А колись було в наших горах інакше — не було ні

жидів, ні панів — усі гори, ліси й полонини належали нашим людям — горснам.

І горівки тут ніхто не знав — люди пили воду, молоко й жен-тицю.

А ці були колись давно наші горсни багаті? Певно, що були — своїй маржині, волам і коровам, вівцям і козам рахунку не знали, тай усе багатство, що було в лісам, належало їм і більше нікому.

Були й такі, що мали не мало золота та срібла. Найбільше грошей мав у Краснолі Панькевич — були це гроші з опришківства, бо він ходив з опришками «за гору», на Мадяри, звідки приносили багато золота й срібла.

Цей то Панькевич купив у Бельмеги в Краснолі частину полонини Скупови, другу частину купили Грехи, але також за опришківські гроші.

А було воно так: раз ішов Скуповою Грехів Микула з Міхайлом, ци Василем, дивлеси, а там повише кінського жолуба за плаєм, поза коритом з голодною водою, горе — гроші. Побігли туди й забрали відтів котел грошей, що їх колись заховали опришки. Але найбільше золотих і срібних грошей мав на Головах Василюк. Держев їх у великім глеку, таким, що не було силача, який міг би той глек издоймити.

Дуже багато золотих і срібних грошей мав Іван Грех син голівського віта, Скриню з тими грішми перебрав від него син, Микула. Микулу, як прийшли в гори маскальські болшівники, завели в Крикий і там застрілили. А що сталоси зі скринєю з грішми, того ніхто не знат... Певно дес глибоко в землі захована...

Опришківських скарбів багато в наших горах. Але, що з них, коли їх сокотет щезники й не дают їх у руки взети?

Є багато грошей у Федінчиковій толоці коло Ковшів, але що з них? Раз хотів Федірчік узети трохи червоних з тих грошей і щезник убив его при них. А як це сталоси? Цікаво — послухайте: Федірчік зичив собі грошей у щезника — зичив, а потім віддавав і все було в поредку. А раз позичив собі з кітлика стодесіть банок сріблом у 44 кавалках по півтретя банки й пив за ті гроші в Шльоми в Головах из такими, як сам, так довго, аж усі ті гроші пропив і не міг їх щезникови віддати. Тогди щезник бив его так, що на смерть убив.. Казали, що сорочка й портки у Федірчіка були червоні від крови. — Будаїчуків Юра смівси з цего й не хотів вірити у гроші в кітлах і щезників над ними. Пішов раз у толоку, поперевертав каміне і найшов таки кітличок із грішми. Зверху були не червоні, а срібні, тоти, що їх там поклав Федірчік, як продав воли, — було їх 110 банок. Будаїчук узяв собі з тих грошей 16 кавалків самим сріблом, не золотом. Але, як вертав у свою хату, то обернув свої постолои зморшьяками на псти, а петами наперед і так прийшов д'своїй хаті. Виліз на під і поклав гроші під обрубину. Жде два тижні, щезник не приходит і не доправлесси грошей.

Але його нустрит піти в толоку й забрати всі гроші. Обернувшись постоли моршкками на пети і йде по гроші. Думає забере срібло, а потім возьму золото. Приходить до кітлика, чує, там шош бомборосит. Та він на це не зважає. Розкриває кітлик і бере з него срібло. Взяв і йде д'хати. А опередь него підштрикує малий хлопчище у панскім убраню і все говоріт!» Віддай, віддай мої гроші! Злодій, забрав мою касу! Злодій! Злодій!»

Не встиг Будайчук увійти в хату, а тот хлопчище уже на поду, на обрубині сидит і тривожиси за гроші. Будайчук у хату, а хлопчище ему помежи ноги й на припічок, з припічка на плечі Будайчука і бет і бет, шо аж ковпіт ідет.

Шо мав робити Бодайчук? Мусів віднести гроші до кітлика — передні 40 банок і пізніші 70 банок — ті гроші є там і сьогодні, але ніхто не може їх узети.

Багато опишківських грошей є сьогодні в горах, але на них сиде щезники і не дають їх узети. Лишень тот, хто має гадече серце, може дещо з них узети. Тай ще одне. Як такі гроші, горе у день, то можна їх узети в руки, а як уночі, то треба втікати від них, вони нечісті.

Коли найти гроші в кітлику, треба казати: всекое диханіє хвалит Господа і я хвалю, а тогди скажет щезник: «Дозирав я ці гроші до сьогодні, а тепер передаю на тебе, бо це твоє щісте» . . .

Є великий котел з грішми під Круглов у Танаджиній толоці. Там мій покійний Федько найшов був ті гроші, але дуже боевси їх брати . . . А зрештов кому вони потрібні сьогодні? —

Кажут сьогодні в нас люди шо все тото, шо колис було, то дурішки й видумки. Дурні люди були й у дурне вірили.

А от шо я сам видів і знаю: Скочувалисмиси з маржинов из Круглої в село, а Клемова Нужда зчерсдувала наші корови так, шо замість молока надоїли ми в дійниці саму кров.

Післала мене тогди неня наколи зорі до Нахайнини, щоб відвожив наші корови. Нахайнина жив тогди коло Шкіндів. Сказав він мені, шо треба нарубати глоду, вісушити его в печі, а потім вікрутити зі смереки жизої води, відгасити з глоду вугле, промовити над ним, посипати ним бураки, або бараболю і дати коровам з'їсти.

А шо це був живий огонь? Була це суха смерекова шкідайка, шо з неї опала вже кора, груба так, шоби можна було руков обтекнути, покласти сухої векелиї, в дверах вивертити дірку, в одвірок закрутити, обпилити її на дві педи, ковбочки дрібно пошкаборити, а в середину остугву й під тов остиггов крутити ківочок аж загоритси і з него закуритси димок, впхати роздути з векелиї вогонь з глоду, а тогди метати вуглечко у воду й говорити: не десіть, не девіть, не девіть, не вісім . . . накришити бураків, посипати їх примівкою і дати коровам — тогди наверхнеси їм манна. Треба ще взети стару косу, покласти її петков у вогонь так, шоби вона в петці почервоніла — три рази її так нагрівати і совати в молоко, а тогди чередільниця наверхнет коровам манну.

Казав ще Нахайнина підмазувати дійки коровам перед Иваном. Веденієм і Юрієм, тогди чередільниці не мут мати приступу до коров. —

Богато є таких, що кажут, — давні гор'сни були темні, непросвіщені, нерозумні, вірили в усеки чари, в щцзників, у мольфорів, примівників, у відьми-чередільниці... Ну й шо кому до того, шо в це все вони вірили? Може цисе кому шкодило?.. А чи їм самим, отим горенам, приносило це яку шкоду, ци втрату?.. Думаю в свої старі голові, шо ні!

«Грунт» — шо були щісливі, поки не зайшли до них ті «нетемні — просвіщені», шо то всі розуми поїли й прийшли в гори виригувати на них то, шо в калюхах принесли.

Давні горени наші жили все з Богом, а Бог був из ними й давав їм настільки розуму, шо їм вістарчело й не потребували йти до сусідів позичати его, ані просити їх, аби йшли просвіщети їх... —

Ой і наповістував я тут усекого та неоднакового — можна б тим

бесаги наповнити... — — —

Ех, давнина наша, давнина! Зелена, закосичена, співаночками пересіяна, буйна й бурхлива, голосна на всю Верховину — чарами ціткована, красою мережана, чічками заквітчена!

А сьогодні?

А сьогодні вся наша Верховина та її давнина густов мр'єчевнегуров окутана, перед світом закрита...

Вже й до мене си взела — памніт притемнила...

Але я таки не подаюси! Я все той, шо був — Микола Дронек — Олейчин — найстарший віком у Головах... Той, шо его за Україну били — катували вороги і в кримінарі мучили...

Тай і віра в мене та сама, шо колис була — як казав наш великий владика, Андрей:

Наша стара правда, наша старовічна таки повернет і сонцем д'нам засмієси.

Вона не змерла, вона жієт, лишень шо вороги привалили її тежким камінем, грубим плитем.

Та прийдет час, шо вона таки увидит світ! А світ її!»...

3. Павлик

Мабуть один лише Микула Дронек у Головах «темит» старого Павла, сина Варвари Косованки з Перехресного. Дронеківі буде сьогодні поза дев'яност років, а Павлові, як умирав було близько сто років.

Дронек памятає це все, шо колись отой Павло розповідав. А розповідав він таке: «Єк прийшов я на світ, тогди якраз була десь там

далеко-далеко в скійсь Франції, велика ліворуція. А потім була війна. Наші гори були вже не під Польщев, а під Австрійов. Австрія вела також війну й потребувала багато вояків. Ходили по наших горах шандари, ловили легінів і вивозили їх до Відні. Легіні йшли в опришки, до воська йти не хотіли. Один опришок полюбивси з Варзаров Косованков у Перехрестнім і вона мала від него хлопця — це був я, Павлик. Шо сталося з моім дсдем, аді опришком, того не знаю і другим не скажу. Може вбили шандари, або до воська зловили, Бог циси знаєт.

Пидріє я трохи, тай пішовсми поміж люди. В Перехрестнім не мігсми найти собі місця. Пиду в Голови — подумавсми й пішов.

А тогди було тут, де тепер Голови, дуже мало хатів і мало жило тут людей. Самі ліси були, а в них усєка звірь. Перший осів тут з тої сторони повид Ферескулі Свирланів Єлак — і до сегодни в Свирланєків перший люмір на Головах. Ходивсми по грунях, шукав єкого газди, аби приймив мене на службу, — так зайшовсми аж туди недалеко Магури, де Чорна Річка — всуди ліси й ліси.

Аж чую, шос за лісом дзінь-дзінь, дзелінкочіт. Дивлюси, а це корови дзеленкочут колокільцями на шиях. Ага — подумавсми — є корови, то мусит бути дєсь тут і їх газда. Йду дальше, виджу хату, а опередь неї на подвірю газда колет дрива.

Підійшовсми д'нему: «Єк днували, газдику?» — привитавсми єго — було це вже понад вечер.

«Гаразд, єк ти май ліпше?» відповідат газда.

«А звідків ти й чій? чога зайшов суди?»

«Я син Варвари Косованової з Перехресного, а зайшов д'вам, може би приймили мене на службу. Люди направили мене д'вам — казали, шо ви потребуєте слуги» . . .

«А дєдя в тебе є?»

«Ніт, дсді в мене нема»

«А де ж твій дєдя, умер?»

«Не знаю, де він, нєня казала, шо він був у опришках і там дєс пропав, нєня не мала з ним шлюбу.»

«Ага, дєдя твій опришок був — то й ти також опришок — мені такого слуги-опришка не потрібно.» — Це сказав і пішов у хату.

А я не думая багато, беру в руки банєнку, сокиру — й колю дрива. Дрива сиглопє, легко колютєси. Зверг я зі себе стару фелендену, бо рукави були довгі й заважели колоти дрива, сорочка на мені одно рубє, а гачі такі, шо коліна крізь них прозирают, постолів дасть Біг — голі ноги.

Колю дрива й розираюси довкола. Хата велика, а довкола подвіря, обгородженє грубими колєними латами, проверченими сверлом і прибитими чопами з букового дрєва.

Виходи газда з хати, дивиси, єк, я колю дрива. Постояв, покивав головов, тай кажет:

«Ходико, опришку, в хату.»

Заходжу в хату — хата курниця. Кажє газда — називавси він

Дмитро Костюк — рід Костюків і сьогодні жіє на тїм ьостюківскїм ґрунї — рїд богатїй і шїнованїй у Головах. Костюк каже менї сїдати на лавици й дає харчувати, коржа й гологази, бо то було говїнс, скороми не можна не то харчувати, але й дивитиси на неї не вїльно.

«Харчуй, опришку, ти певно голодний» — каже Костюк.

А я харчую, аж за вухами трищит — цїлий день не мав нічого в ротї. Похарчувавсми, подскував за харчунок і роззираюси по хатї. В хатї спереду двоє мацїньких вїкон із дротеними, грубими дратвами, а в заднїй стїнї одно вїкно без дратов.

«Чому воно так?» — питаюси.

«А бо тим вїкном мечїмо в кошеру еґнета, ек си покоте — там у тїм вїкнї свїтїмо лоевим каґанцем, аби си було видно в кошерї плекати яґнета.»

А чїмунь ви свїтите лосвими каґанцями, а не так, ек у Перехреснїм скїпками з молодой бучїни? В кожнїй хатї є там у опецку поверх припїчка дирка, в ску вкладают скїпку, а коли згорит, закладают другу, так свїтет у хатї.

На це вїдповїдат Костюк:

«Ми також свїтїмо чесом скїпками, але я зарїзав тоґїд десїт товстих баранїв і вїсім цапїв і натопилисми з них тїлько лою, що не маємо шо з ним робити і свїтїмо ним.»

Зачело вечерїти. Костючка внесла з клїти скусь рапатку й рубас з неї довґї поески. Потїм пристолєчует тї поески на ковбчїку й сучит ґноти. Вкладає ґнїт у горщок і даєт у него букату лою — коли лїй розтопитси при воґнї, тоґди, тамацкат у нїм ґнїт, засвїчус і вїн горит. — —

«Согодни фїйна днинка — лаґодько жїнко харчунок, пїду з цїм опришком вїдтїсувати межї.»

Костючка злаґодила в горшку кваснї бураки, вїсипала в деревену миску, дала менї макоґїн і казала товкти тї бураки. Сказала при тому, шо, ек буду помагати їй кутатиси в хатї, то не будет називати мене опришком. «А ек нам надашси, то шей зетем нашем будеш — он там на опецку сидит наша дївка, якраз може бути для тебе жїнка.»

Посадила мене на лавицу, поставила миску з бураками межї мої ноґи й кажет їх товкти макоґоном.

Сама лупит чїснок і мечет у ту миску, шо вїдовбана в лавици коло полицї.

Потїм, коли я вже потївк бураки, взяла вїд мене макоґїн і потївкла чїснок і помутїла его в бураки. Вїтерла потїм палцями чїснок з миски й облизала, вїмишїла бураки з чїсником і дала нам харчувати.

Перехарчували — Костюк завязав швароков рукав вїд фелеґї й поклав туди завененоґо в платину коржа-жиловника для нас на полуденок.

Вийшли ми на подвіря — Костюк погострив бруском свою і мою банснку, заложив топоріще під сердак на потилицу й пішли ми в потік. Ішли ми пстоком і затісували на смереках лубе-кору, — поти буде меджа того, що Костюково.

Так, натісуючі лубе на смереках, зайшли ми на вечер під саму Скупову, там треба було заночувати. Розіклали ватру й при ній спали до ранку. Рано попоїли росівниці з kwasної капусти і кукурудзініми крупами й пішли да Скупову. Там ми цілий день тесали на смереках меджі. Зійшли потім зі Скупови й затесали один грунь, а в селі ще два груні.

Костюк уподобавси мене, бо я не був лінивий і до всего був цікавий.

Костючка також полюбила мене, бо я помагав їй кутатиси в хаті. Костюк казав мені стокмитиси з ним — стати в него на службу — помінив мені десіть банок симбрилі на рік і старе феленде.

Став я в него на службу — служу-роблю все, що скажут, газда, ци газдиня.

Діждали си осени — літо пройшло нам на полонині — за осенев прийшла зима, а в нев Різдово.

Цілу осінь прицювали ми в лісі — палили дерево й корчували пні, шоби потім сіети на зрубках ечміль. Камеру не було ще тогди, ліси були нічий, можна було їх відтісувати, кільки хто хотів, палити й корчувати. Діждали си ми Різдваних свят.

Досвіта на Светий Вечер изверг Костюк зі себе сорочку і портіниці і сіз голий за коменом.

Костючка дала ему повісмо з конопель, придівницю, а він почев сукати на лижці з тої придівниці вочкур. Коли ж уже провиднилося надворі, протегнув Костюк тот вочкур під порогом до кошери. Зараз недалеко порога насипала Костючка грани й поклала на неї кінску кідкову, що її держели цілий рік у челюстіх, а потім цей ключ вид кліти. Тепер перегонит Костюк почерез ті причинландали маржину, коні і вівці, промсвляєт усеко й кажет, що отим ключем, що перед кошерев, замикаєт пащеки всім звірям, аби не калічили маржину. Костюк і Костючка натігают на руки рукавиці, одну білу другу червону й у рукавицях кутаються в хаті і на дворі. Вочкур мусит бути перед кошерев цілий день, рухати его не вільно, бо гаде кусало би маржину. На можна тої днинки брати до рук вили, бо маржина била би си потім і колола рогами, — сіно берут руками й мечут маржинці.

Потім идут у ліс шукати смереку й бука, екі виресли з одного старого пня, стружукт з них потрохи кори, сушет її коло ватри, трут на дрібно і мішенют зі сільов, а тогди дают ту мішанину маржині їсти. абиси любила, як тоти смерека і бук на однім пни.

Пид стів у хаті кладукт тарницю й просе Господа, шоби кожного року було шо сідлати.

Костюк уносит у хату пид пахов трохи отави, прижмурюєт очі і затикає тов отавов усі дирки, де екі е у лавицях. При цім говори:

«Єк не виджу оці дірки затикати, отак аби не виділа звір маржинку нашу кусати й калічити.»

Костючка варит у горщети трохи бобу й кличет тим бобом маржину д'собі.

Отаву, шо залишилися від дирок, кладут на стів, а під отаву по зернови всского збіже, накривають скатертев і перевезують стів катейстров-уздечков від коней. Потім замикають хату й виходе на двір. Костюк стаєт там, підносить очі вгору і говорит: «Тучво-тучво полска, тучво угорска, тучво подоліска й тучво погоріска, єк ти не годнас прийти суди на Свстий Вечер, отак абис не годна прийти і в літі та бити наші города та царинки.» —

А газдиня берєт в кожної страви потрохи, кладєт на вікно з надвірку й закликає Божих ангеликів до свстої вечері. Кладєт там пшеницю, голубці і пироги.

Аж тогди вклекають усі опередь образів і молєтси, а помолившіся, сїдають до вечері.

Газда стєгаєт з гредок усе ланте на землю, а тогди берєт варєного бобу й розкидає єго по кутах хати, а при тім говорит:

«Тушьо коні, пішкані корови, тував візці, патцю свині, туту кури.».

Сам не знаю, коли минули мені десєть років на службі в Костюка. Дав він мені за ці роки сто банок, я подскував за службу й хочу йти вон. Але Костючка кажєт:

«Зажди-ко ше хвилину, масш чєс іти в Перехрєстні.»

Потєгнула за собов у клїть Костюка, а я стою у хаті і ждуду.

За якийсь чєс вертають Костюки в хату, а Костюк говорит:

«Не йди нікуди, куди тобі йти — лишєйси в нас.»

А Костючка:

«Так, так лишєйси в нас, дамо за тебе нашу дівку і будєш нашим зєтем.»

А Костюк кажєт:

«Дам тобі усей середний ґрунь і тот ґрунт, шо на Головах у Теплицях, тай ше поможу тобі відтєсати полонину й будєш газдов.»

А я послухав Костюка, залишивси в него й ожєнивси з єго дочков — став зєтем богача і сам став богатим газдов.

Зачєвси я будувати на середнім ґруни. Здіймав раз тєжку підвалину і порушив си так, шо дихати не даєт мені. Біда найшла мене й нещїєтє, щєй не малє, а великє.

Сучит Костючка воскову свїчку й наліплюєт її на трїску, ростираєт мої плєчі, руки й ноги несолєним маслом, поклєла на пуп трїску зо свїчков, а потім на неї горнєц і кажєт лєжати спокійно, шоби горнєц відтєгнув золотінник на мїсцє.

Костюк нахилєвси надо мнов і примовєєт:

«Від днички до золотінника — дничка розійшлася й золотінник зрушила — дничко-перєчко, золотничко з золотнєчками, ти си звїла, ти си сходила з татарков з вибранков, з марєнами із дідами, ти поля вишрила, корїне пустила — я поля притинаю, корїне вивєр-

таю — а ти не ніж, ти не ріж — ти не кобила ирзати, ти не корова рикати, не свиня рохкати, не жеба коркати, усім, усім вам поли пригнаю, коріня вівертаю на своє містечко, на почсте гніздечко завертаю.»

І допомогло мені — я віздоровів і побудував хати й колешні, став газдувати. Держели ми тогди маржину, що називаласи русков — була вона сіра й голуба. Аж почув дес Костюк, що на Буковині в Радівцях появиласи краса маржина червона з білим — тиролска.

Пішли ми оба на Білу Ріку, перейшли на Буковину й зайшли на ермарок у Радівці. Там купили річну тиролску теличку за 25 банок і річного бичка, дали за него 20 банок.

Пригнали д'хаті — тішимоси. Аж тут одної днини вкусила бичка гадина-довганка.

Каже Костюк принести з царинки з тогідного опасу девіть сухих стебелинок, але казав рахувати їх так: не девіть, не вісім, не сім, не шість, не п'ять, не штири, не три, не два, не один, а потім, аби не обзирався позад себе й так приніс сму ті стебелинки.

Дав я ему стебелинки, він усів коло стола, взяв головку чіснику, дзювбає у него одним слоблом по другім і говори:

«Війшов лойтуш, ци лойтушиха, ци спід пня, ци спід дільниці, ци спід плоту, ци спід печі, ци спід каменя, ци спід гною — вкусила красійка за почінки, зза печінок за потрушки, зза потрушків за шкіру, зза почічок за месце, зза месця за плінцу, зза плінці за шкірку, зза шкірки за шерстіцу, — вон відкві увійшла, туди пішла — аби всхло тобі жельце, ек у поли стебельце — харть! Тфу!» —

Так промовлев і дьобав слоблом у чісник девіть разів. А потім утвік ту головку чіснику в деревеній мисці і намастив тим шию бичкови — другої днини був бичок здоровий і їв сіно, ек би ніколи нічого.

Вліті перед самими жнивими надтігнула з Чорногори градова туча.

Костюк каже жінці класти на ватру тої отави, що була на Святий Вечер на столі, і зачадити димом з неї хату, сам берет з хати весло й кочергу тай віносить на двір, кладет їх навхрест, а в руки берет косу, махат нев і кричіт на всей голос:

«Тучо полска, тучо угорска, тучо подоліска, тучо погірска. Кликав я тебе на Свят-вечер, а ти не мала тогди моци прийти, так абес і тепер не мала моци бити по наших городах і царинках. Най твої дороги розійдуси-розтічуси, розтописи, по ділох розвійси, на ліси, на дебри йди, туди, куди чорні воли не дорикают, куди чорні кури не допівають!» — І хмари розійшлися, не було тучі, ні граду.

А мали ми під Скуповов зимарку. Там любило шос страшіти: шкроботіло вночі по стінах, греміло і метало всечінов на поду.

Костюк, як їти спати, примовлев так:

«Коло мої хати имшено, не имшено, коло моїх дверей имшено, не имшено, коло моїх углів имшено, не имшено, коло моїх вікон имшено, не имшено, коло мого двора камсна гора, осовите кіле, вогнен-

на ріка, а ту ріку не перебристи, ні не переплисти й нічим переверечі. Стоїт Міхаїло-Хархаїло на моїх воротіх у червоних чоботіх из половеним мечем, з осовим копіем, усе зле стинає, до мене добре пропускає — слава Тобі Господи!

У мойї хаті в однім куті хрест, у другім куті хрест, в третім куті хрест, в четвертім куті хрест, серед хати золотий стільчік, а на тім стільчіку Христос воскрес — слава Тобі Господи — Амінь!

Так треба цисе три рази проказати, а тогди ніекий злий дух не дістанеси в хату й не будет пуджіти.» — — —

Коли було в мене четвірко дітей, умерла моя жінка — два старші мої сини залишилися в Просічках, а я перебрався з двоїми меншими дітьми в Теплиці, оженився другий раз і зачєвси на ново будувати — майстри були з Єврова.

Аж тут нараз страшне нещїсте спало на нашї гори: дес так коло Светого Петра і Павла потиснули морози й усе дочїста зморозили — бараболю і всю сївину. Заплакали люди, зажурилися, заломили руки, щож тепер робити, чим жити? Настав голод, якого доси ніхто не знав і не видів.

А було це 1862 року. О, того року ніколи не забудуть нашї гори!

Де ж і в кого шукати ратунку — всі гори по цю сторону розжені — кудись далеко хоч би верхом поїхати і дістати хліба не було легко — не було ж доріг таких, ек тепер.

Один ратунок можна було найти на Угорщині — звідтам можна було принести кукурудзи на плечах у бєсагах. А це було не легко!

А вже найгірше було з бараболєв — не залишилися її ні одной на насїне, на розвід, уся до чїста вимерзла. Ходили нашї люди на роботу до дідича за гору в Полени — там копали бараболі, але лишень, що могли її там на місци печи і їсти, а принести до дому глеба було — дуже гостра була ревїзія, відбирали бараболю, щей штрофували. Навіть за пазухов не можна було принести кілька бараболєк.

Лиш Горник із Оборотного зробив собі великі постолы і в них переносив по кілька дрібнєньких барабульєк на розвід. Ті барабульєки є в наших Головах і до сегодни — а є їх три гатунки. Одні називаютьси «панівки», тїмунь, що походять від пана-дідича з Полєн, другі «угорки», бо з Угорщини, а треті «горненки», тїмунь, що приніс їх суди Горник.

Люди дерли кору з буків, сушили її і піхали в ступі, давали два паї тєї кори й один пай кукурудзи й так мололи й пекли коржі, або варили на воді. А за барабульєку склалы тогди співанку:

Ци чулы вы добрі люди таку новиночку,
Єк тікала барабульєка в чужу стороночку?
А ек уна утікала, з людьми говорила,
За нев, за нев заплакала найменша дитина.
Вібачайте, добрі люди, я вам догодила,
Єк варєна, так печєна по тижнєви гнила.

Але по тім голоднім році настали у нас добрі чеси, були великі урожаї, а люди почели розроблети більше городів.

Мені було вже шістдесят років, але держевси ше добре, міг мірестиси з молодєками силов і здоровем.

Та екс справлев Чадик весіле — его перша жінка, шо була сестра моєї першої жінки, донька Костюка, вмерла, а він женивси тепер у Маглича, брав у него доньку, Катерину.

На весіле принесли з Косова терх — дві бербениці горівки — було шо пити — пив, хто кілько хотів. Напивси і я доста тої горівки — більше, ек треба було — й розохотивси. А треба знати, шо там не пили горівки ні пугарами, ні порціями, але наливали в миски і хльопали з них ложками.

Жльопали горівку, співали й танцювали, аж хата дрижела.

Пішов у данец Гитрук — він не був тогди ше жонатий, — данцует з Курчевов Новачков, шо віддаласи в Голови з Красноїлі — поданцував в нев, а потім передав її мєні. Для неї був це великий гонір — данцует з великим голівським богачем.

Горівка розохотила мене, данцюю, ск би мені двацїт-трицїт років було — обертаю Кучиву то вліво, то вправо, аж дух їй запираєт.

Шей приспівую:

Ой, горівка-оковитка з срового жита,
Напиймоси любко моя, ека смаковита,
Ой, горівка-оковитка, — горівка не вода,
Ой, напийси файна любко, поки ес молода.

Розданцувавси я так, шо здасси мені, підштрикну під сам верх Круглої, Й шей гайдука пішов-сми, лиш тобїтков вїбиваю в помїст. Розохотиласи й Курчива Новачка, обчїпила мене за шию і поцулвала . . . Я аж облизавси, ек кіт коло сала.

«Нївроку з вас, Павлику — кажет Курчива — найси перед вами й молодск сховат.»

Поданцувавсми, пішов у хороми й присів на стільчіку й втираю піт из чола. А тут нараз закололо мене шос у ногу — колет, аж рїжет. Лєдвн екос закочували мене до хати.

А воно болит, колит і рїжет. Шо не робили, чоґо не прикладали до ноги, чим не мастили — не помагат.

Нема ради, треба їхати в Плоску до Дарадуди.

Вїсадили на коня, дали флєщїну горівки в дзьоблину, аби було чим покрїпитиси й поїхав я гождинов у Фєрескулу. Там перебривсми ріку і їду у Плоску до Дарадуди.

Увечер бувсми вже в него. А там повно людей, той з цим, тот з тим, кождий потребує чоґос від Дарадуди. Тот хоче сусїда зо світу зґладити, того жінка не хочєт любити, ту любас покинув, тому відьма не дає жити, в того щєзник усадовивси в хату й суди Боже вїґнати его, тїй сталоси шос у головї, ту тисне шос під грудьми, а тїй не дає спати сухий корч, у того бола верґласи між маржинов — кождий маєт шос до Дарадуди.

Повечерали, похарчували, хто мав, той випив там шос і полігали спати. А рано за чергов до Дарадуди.

Прийшла черга й на мене. Огленув Дарадуда мою ногу, казав служниці принести води в водоносці й почев зачірати тої води лижков, рахуючи — «не девіть, не вісім, не сім», — аж до одного й лив воду в миску. Потім метав у ту миску з водов грань, рахуючі знов, «не девіть». — Відтак пішов у хороми, станув під каглов і там шос голосно примовлев, але шо, того я не розумів.

Дарадуда примовлеет, а я сиджу на лавици, одна нога, та шо болить, гола, друга в постолі.

Дарадуда лепочіт:

«Ишов чоловік з постріловатими коновками, ишов з постріловатими пилами, из постріловатими сокирами, из постріловатими ножема, з постріловатими іглами, з поатріловатими сверлами, й веретенами.

Коновками стрілу вічерпую, пилами вітинаю, сокирами вірубую, ножами вістругую, сверлами віверчую, іглами вішваю, веретенами віпредаю — счезни стріло з правої ноги Павлови, бо ек не счезниш по свої воли, то підеш поневоли.»

Примовлев так девіть разів, за деветим разом крикнув на всі хороми:

«Перевертай дівко кочергу!»

Служниця перевернула кочергу, а тогди нараз шос у печі зашквортіло на всю хату, аж мені пуду дало.

Дарадуда кричіт, ек несамовитий: «Тру, тру! Розсівбисси, мазюков бес обернувси!»

Мені стало дуже лечно, я взев обі нозі на лавицу й трісуси зі страху, ек осиковий лист.

А мій постіл вергло шос на серед хати, а волоку посікло на дванаціть куснів. Мусів потім мотузком уборсати постіл. Из переполоху дрижу й зубами дзвоню, збілів, ек полотно, не можу відати зі себе голосу.

Дарадуда кажет:

Шоб ти Павле знав, це поробила собі білева молодиця в данци — знаеш котра? Та, шо повид сходу сонця — не з вашого села!»

А я собі подумав:

«О, цес напевно мает у себе, аді, щезника, бо звідки він знает, шо я танцував из Курчивов на весілю у Чадика? Лишень щезник ему сказав це.»

Дарадуда поливав мою ногу три рази й за кождим разом віливав воду там, де си сходе три плоти разом і все шос примовлев . . .

Нога зараз потім попустила і вже ніколи більше не боліла.»

II

Тсмит ше Микула Дронек і співанку Павлика про Довбуша. Чув, ск Павлик співав її раз у Свету Неділю у Ціпки, шо мала коршмину над Річкою.

Посходилиси до Ціпки газди, засіли поза столи — одні пють, пиво, другі вино і, ск звичайно ведут усекі балачки. А самі чільні газди, рахувати, багачі. Є тут Василюк, Стусек-Кокуц, Іваніник, Янушевський, Обарінчук, Дмитрюк, Прінько, оба Маротчаки-Бичуки, є і Танага, і Лесьо Зеленьський, а найстарший віком межи ними Павлик.

«Я — каже Микула — між ними наймолодший був!

Коли Павлик почув у своїй голові винце, розохотивси й почав розповідати про давне в наших горах, аж зійшов на опришків — не дивно — був же сином опришка.

Коли ж хтос там зайграв з флосру, Павлик єв співати про Довбуша. Казали, шо ту співанку про Довбуша він сам і зложив, та ци цисе правда, не знаю, доста шо її темлю до сегодни слово-в-слово, так, ексми її там у Ціпки чув.

Оце, вона послухайте й затемте собі:

«Послухайте, люде добрі, шо хочу сказати,
А я хочу про Довбуша правду заспівати
Ану-ко лиш послухайте, наші гірські люде,
Це ж найбільша наша слава з давніх давен буде.

Закувала зазулиця темними лісами,
Була колис тежка война з клятими ляхами.
Ой, втікала з України молода Єлена
В Микуличін на присілок, шо си звет Зелений.

Ой втікала з України у лиху годину,
Її чоловік з ляхами у війні загинув.
А вна свого чоловіка лиш тільки зазнала,
Шо, ек прійшла на Зелений, то дитинку мала.
Там Єленка молоденька теменької нічки
Породила Олексика, красшого від чічки.
А ек іго породила, в колиску поклала,
Олексика, синка свого, Довбушем назвала.
Ростет Довбуш, ек из води, горами гуляєт,
Аж от раз вин, в темнім лісі віщуну здиваєт.
А той віщун, старий дідо, ек лиш подививси,
На Довбуша, то якби знов на світ народивси,
Ввеселивси, в радувавси, тай почев казати:
Не меш сину бідувати, будеш славу мати,
Будеш славний і богатий, усе будеш мати,
Лиш не мусиш чужим жінкам правдочку казати.

А ск мене послухаїш, так робити будеш,
То вічно меш сину жити, вмирати не будеш.
Оце сказав старий дідо з хлопцем розпрощевси,
Пішов собі в гущевину, а Довбуш оставси.
Нічо Довбуш не думаєт, горами гуляєт,
Аж так дійшов своїх років — вісімнацїть маєт.
Пасєт Довбуш молоденький вівці в Кидроватім,
Аж тут нараз загреміло, єв дождж накрапати.
А ск зачав Святий Господь громом з неба бити,
Віхопивси чорт зі скали, зачевси смісти.
Небагато думав Довбуш, гримнув з пістолєти,
А чорт упав з тої скали, тай став верещєти.
Тут погої си избили і мрєски проходе,
Аж і нараз вид Господа Ангєли приходе.
Прилетєли до Довбуша, єли си питати:
А шо хочєш славний Довбуш, — усе будєш мати.
Стоїт Довбуш молодєнький і думку думає,
Свєтим Ангєлам небєсним так відповідає:
Хочу бути я найкрасшим і найвідважнішим,
Над усімш лєгїями бути найсильнішим.
Шсби мене не ловила ні куля, ні зброя,
Най позволит свєтєнький Бог, коли Єго воля.
А ангєли изказали — усе си так станєт,
Ти молєдим вічно будєш, як місїць настанєт.
Цє сказали, полинули, так, єкби не були,
А Довбуш, єк підовмивси, гори си кинули.
А, єя свиснув, то вид свисту кидри си зигнули.
Ой на горі, на високій, Довбуш сивоокий,
Кучіревий лєгїнь гожий і у стан високий.
А убера така на нїм, шо си улискаєт,
І все новє, і все гарнє, то, шо Довбуш маєт.
У сардачку сукнинєнькїм, капчури шовковї,
В дармовисах сухозолоть, шо нема такої,
Ні у царя, ні в цариці — за крисаньков пави,
Золотїї огальони, шо на Вєньграх ткали.
Рємїнь на нїм сріблом битий, в руках пістолєта.
А капчури жированї из самого злота.
Порошницї в самїм сріблі, навхрєст через плєчі,
А барточка Довбушєва аж си злотом мечї.
А сам Довбуш такий гарний, як ружа в віконци
Так сїяєт і блищїтєси, єк роса на сонци.
А єк собі заспїваєт, запїєт в листочок,
По всїх горах розноси си єго голосочок.
Та, єк крикнєт: вражї ляхи, будєт вам гуляти,
Наших людєй збиткувати, бити і карати!
Чорнєгора си всмїхнула, єк ни тота стала,
Про Довбуша Вєрховина пісню заспївала.

Ой зачели усі верхи про него співати,
А він зачев шо найкрасших легінів збирати.
Чорна гора из Говерлев пісоньки співаєт,
А наш Довбуш з легінеми зайдеїв караєт.
Усі люди за Довбуша Господа благают,
А зайдеї на Довбуша ровту избирают.
Як обступит его ровта, та зачнет стрілети,
Дсвбуш кулі позбираєт, почне си смієти.
Єкраз Довбуш з легінями в Буковец виходит,
Аж ід нему дідок-віщун старенький підходит.
Пізнав Довбуш старенького, гостит та витає,
А старенький подекував й таке повідає:
Слухай, синку, шо я буду тобі ше раз говорити:
Маєш гонір, маєш славу — вічно будіш жити.
Лиш на чужі жінки, сину, ти не забувайси,
Люцьку кровцю не проливай, та не напивайси,
Чужа жінка тебе зрадит, кровця не водиця,
Люцьку кривцю проливати, синку, не годится. —
З того часу Довбуш з дідом зчєста устрічєвси,
Куди ити, шо робити, его вин питавси.
Аж тут чути: он Дідушко в Красноїлі ровту избираєт,
Покумаєт з зайдеями. Довбуша шукаєт.
Скаменіло его серце, горівки напивси,
Тай из злости на Дідушка моцно задуєт.
Прийшла весна вже почєсла зозуля кувати,
Іде Довбуш з легінями Дідушка шукати.
Ой напудивси Дідушок не міг говорити,
Лиш почєвси на Довбуша желісно дивити.
А Довбуш лиш усміхнувси, гримнув з пістолєти . . .
Впав Дідушко, — почєласи руска кровцє лєти.
«Люцьку кровцю не проливати» — нараз нагадє . . .
Алє було вже запізно — Дідушко конє.
Тєпєр Довбуш віщуна-діда свого споминаєт,
Йдє з легінеми в Жебє — там си сповідаєт.
Ходит сумний по світови — спокою не має,
Топірчік ужє не пєстит, тежєнько зітхє.
Єк зачєли в Криворівни та на храм дзвонити,
Ідє Довбуш з легінями душу учістити.
Зайшов в цєркву, приклєк, хрєститси та молитси Богу,
Стало душі трохи лєкшє, вийшов на дорогу.
Подививси, а там поміж людьми молодиця була,
Та з уроди така файна, кращєї не було.
Русяєнька, круглолиця, гарнєнька, як пава.
Олєксику молодому до душі припала.
Тогди Довбуш молодєнький в нєї си питає,
Звідки будє, єкого роду, та дє хату має?
А Двіночка русяєнька зачєла казати,

Коли хочеш, славний Довбуш, ходи відознати.
Бодай була тота Дзвінка у вітру пропала,
Вна Довбуша молодого у гріб закопала.
Уже Довбуш молоденький Дзвіночку кохас,
Відків їдет, то у Космач зчеста повертас.
А Дзвіночка Олексика так mocno кохала,
Шо, ек у день не виділа, то вночі не спала.
Ех почуст, шо Олекса в буківеню на співку йграет.
То ид нему в буківене бігом вибігает.
А раз, ходічі по горах, Довбуш забаривси,
Дзвінка всюди, зазирает, коби из'евивси . . .
Аж ек ело в Чорногорі сонечко сідати,
Прийшов Довбуш з легінеми Дзвінку відознати.
Ой, ек прийшов, Боже милий, шо за радість була,
Стала Дзвінка веселенька, ек в лузі зазуля.
А там таке завелоси, — Довбуш напивавси,
Аж ек добре вже си напив — тогди нагадавси . . .
Заснув Довбуш дуже твердо — немов впав у бердо.
Дзвінка его прислонила, та цей припестила.
А ек зорі зазоріли, так поцулувала.
Шо Довбуша аді, д'собі на коліна взясла.
Заснув Довбуш на колінах, та дивний сон мает,
Шо він свою любку Дзвінку дуже обіймает.
Розказует їй через сон, від чого вмирати,
Чім можна би его вбити, жите ему взяти.
Віговорив усе у сні — віщун показавси,
А Довбуш так ізлекавси, шо аж прошумавси.
І міркует і думает, шо це лиш си сніло,
Але в серцю тежко стало, тежко си зробило.
Не знав Довбуш, шо Дзвіночка лиш си притаїла,
Усе чула, розуміла, богдай удуріла.
Усе чула, шо ватажок у сні признававси,
Ек він усе розповідав, ніби признававси.
Волосочок из голови Довбушеви вкрала,
Тай своєму Штефанови усе розказала.
Штефан довго не думает, в місто си збирает,
В Коломиї там з панами Служби наймает.
А ек було все готове, повернув до хати,
Зачев свою жінку, Дзвінку, ланцюгами везати.
Звезав її ланцухами, у рот набив клоче,
Ой тепер си тобі суко, Довбуша відхоче.
А наш Довбуш молоденький, та ек місяць сходи,
Збираетси до Космача, до Дзвінки заходи.
Ой у лісі на ялици сова закричала,
А зозулька в буковені сумно закувала.
Збираетси Довбуш в Космач, хоче відходити,
Атамане, завернеси, меш лихо гостити.

«Нема дужчого від мене, чого си бости,
Хіба Штефан из Довбушем захочеси бити?
Не посмієт, годні хлопці, і слова сказати,
Збирайтеси, легіники, підем погуляти.
Пусти Дзвінко, прийшов Довбуш тебе відознати.
Прийшли хлопці під віконце тай, ели казати.
Вхопив Довбуш за одвірки, всьо си изкрутило.
І вугли си покотили, усьо попустило.
І потиснув сильно двері, вже в хороми души,
А тут з поду светий набій усім вуха глуши.
Ой набою та зрадливий, тай не голосненький,
З атамана кровця течет, упав молоденький.
Лежит Довбуш молоденький, д'легіням говори.
Умираю, хлопці мої, беріт мене в гори.
Несіт просто в Чорногору, беріт на топори,
Поховайте, заховайте там, де сині гори.
А мій топір золотенький в Дунай утопіти,
Не найдут го наші, люди, то найдут го діти...
Прощей любя Чорногоро і ви добрі люди,
Згинув Довбуш молоденький, другого не буди.
Дзвінка его не зрадила, вна його любила,
А ек Штефан его убив, вона си втопила.

Казав Довбуш, заки ще був живий, одному з легінів до Дзвінки си вертати, та її си спитати:

Ой, ци буде ще Довбуша и дальше кохати?

На це Дзвінка відповіла:

Єк бих іго не любила,
То бих не ходила,
Сріблом-злотом не дзвеніла.

Скінчив Павлик співанку про Довбуша — газди вислухали її дуже уважно й набожно — найкращі ж співанки для них були ті, в яких згадувалося Довбуша та его легінів-опришків. А я темлю ту співаночку Паклика по сьогодні.

Тай усе, що тогди там говорилось, темлю, якби це дес вчера, ци передвчера було. Ото Стусек-Кокуц додав до співанки Павлика таке:
Дзвінка, як Довбуш домагавси, аби пустила его в хату, сказала:

«Сім літочків треба закохати,
аби мої замки знати...»

В мене замки сталевії,
а дверечка кедровії.

І віконці золотії,
а ключики срібненькіі.»

А Прінько сказав:

Поцілний кулев Довбуш звернувся до Штефана словами:
«Ой, Штефане, ти звірюку,
Из'їв ти не через суку.»

Дзвінчук відповів ему на цисе:

«Було з суков не буюти
Правду суці не казати.»

Іваніник додав ще це:

Довбушеві легіні дуже за ним банували, говорили:

«Як вірлета без вірлонька,
Так ми бідні без батонька.»
Гей, де будім пробувати,
Красний свій вік вікувати?

Пішлибисмо в Волощину,
Та там ми си провинили —
Хотілисмо царя вбити,
Его слуги потопити,
А царицю з собов взети.»

Знали біданки, що без Довбуша не будет їм куди си діти, ой, знали. Але Довбуш сказав їм:

«Не йдіт хлопці в Угорщину,
А йдіт таки в Волощину.
В Угорщині лихі люди,
Там вам хлопці, лихо буде.
В Волощині добрі люде,
Тамки і вам добре буде.»

А легіні і дальше банували й дальше Олексу питали:

«Да будемо літувати,
Та, де будім зимувати?»

«Ой, в Чернівцях на риночку,
В тяжких дибах, залізочку.
У неволи бідувати,
Буде птиця тіло рвати.»

Бичук казав, що Довбуш перед свойов смертев говорив до легінів так:

«Вінесіт не в Черногору,
Поховайте серед бору.
Ялиночку прирубайте,
Мое тіло прикривайте.
Най си пани не смішкуют,
Мое тіло не шматуют.»

Скінчилися розмови про Довбуша і його легінів, а тогди почели газди пригадувати собі опришків, що були в наших горах по Довбушеви.

Говорили про опришків, Мігаюка, Рябого, Гибала, Пелеха, Семе-ха, Фітюка і Козмінського- згадували і Проця Туманюка-Сапріян-чука, оповідали найбільше про того опришка, Івана Бойчука, що силов не міг ніхто з ним си рівнати. Він вбивав однов руков заміт-ниці глибоко в землю.

А потім став повістувати Василюк про свого предка, Дмитра Ва-силюка, що був ватажком опришків у Головах.

Вертав він раз із Косова. На Буківці наштрикнули на него гай-дуки, аді, оті смолеки, та хотіли зловити его і віддати до васька.

Але Дмитро не лише не давси їм імити, але шей убив двох смо-леків, а тогди убочами та лісами на Черемош, почерез ріку та на Синиці, а відтам на Білу Річку тай д'хаті . . .

Знав добре, що тепер не сидіти ему в своїй гражді — гайдуки не лишат его в супокою.

Узев з хати шо було треба й пішов у Лудову, зібрав охочих іти в опришки і став їх ватажком. Мав під собою дватцїтчотири легіні, самі вибрані хлопці.

Бушував з ними по всіх горах — вганелиси за ним смолеки, але не могли ему нічого вдісти.

Раз зайшов Дмитро з легінями, а було їх тогди двацїтдва, до Ше-кирика й почили си там набувати.

А треба знати опришківські набутки! Буйно і гучно почінали собі опришки! Питтю і наїдкам не було ні міри ні кінце. А вид співів і данців хати си кололи, повала си тресла, поміст дрижив, вікна дзвенькотіли.

Набувавси Василюк из опришками в хаті Шекирика, а про всеке зіставив на струнці опередь хати двох вартових, Чюпрєя і Лизуна.

Але вони так си напили горівки, шо оба поснули під струнков. А тут ше, як на біду, одному опришкови забажелоси стрілети. Ві-стрилиив раз і другий з пістолети в хороми, за ним ухопили й другі опришки за пістолета й стрілеют из хати в хороми. Пішов гук по грунях і кичерах Голов.

А тогди якраз ровта гайдуків зловила на Кременици Гуманска. Почули смолеки стріли, лишиют Гуманска на Кременици під вартов і біжать туди, звідків чути стріли. А було тих смолеків сорок і штири.

Обступили хату Шекирика, вартових зловили й повезали, почи-нают добуватиси до хати. Опришки зачінили двері до неї. Смолеки рубают двері бартками, вірубуют і вікна. Опришки стрілили в смо-леків, поків стрілили, а видтак не мали вже чім стрілети, не було пороху.

Вдалоси Василюкови вібігти з хати на задні двері, але зараз верглиси на него смолеки, шоби го ймити в свої руки.

Василюк відбивавси від них великим ножем, — махат ним управо і вліво, колет поперед себе, а смолеки шораз сивніше налегают на него. Ледви якос вімотавси від них, штрик у чегир поза хатов і втік.

Забіг у Круглу, озирнувши, а з его опришків лишень сім з ним. Кілька згинули від рук смолеків, другі попали живими їм у руки. Тих повезали, завезли до Коломиї і там вони пропали — гір ніколи вже не побачили.

Назбирав Василюк нових опришків і почев знов по горах гулету. Гулев, аж догулеви . . . Зайшов раз зі своїми опришками знов до Шекирика-Палія, а там заскочили его і его опришків ровтарі — повезали й пигнали до Кутів. Посадили у кримінар. Били їх там і катували, підвішували, жарили розпаленою смолою, аби сказали, до кого заходили, в кого набувалиси, з ким приятелювали, котрих любок мали та де їх комори зі злотом і сріблом?

Але опришки були затеті — кати не могли вітегнути з них нічого. Опришки говорили: Поріжте нас, а не скажемо вам правди! Скорше чорта з'їсте, ніж дійдете з нами до кінце!»

І були би всі зависли на шибеници, якби не Грицьо Баган.

А скоїлоси було з цим Грицем Баганом отаке:

Він жив у Річці — багатий газда був. На своє нещїсте був дуже подібний до опришка Плескуна-Козмінського — сніський Плескун був оцее Баган. І тому то ровтарі, шукаючи за опришками, ймили Багана, думаючи, що це Плескун — ймили, загнали до Кутів і посадили в кримінарі, у якому сидів Василюк, Софіюк, Куділь, Фелеш, Дуня і другі опришки.

Василюка відділсла в кримінарі від Багана стїна, крізь яку могли оба з собою говорити.

Василюк порадив Баганови подати свідків ,шо він не опришок Плескун, а газда в Річці, Грицьо Баган.

Баган послухав ради Василюка — суд переслухав свідків — повідомив він крізь стїну Василюка про це і сказав, що за три дні вийде з криміналу. А треба знати, що Василюк і Баган були собі кумами.

Василюк, учувши, що Багана віпустет из кримінару, сказав ему:

«Ти, куме підеш на волю, а я і мої легїні підемо на шибеницу . . . А це не повинно так бути. Ти мусиш нас візволити з сего катуша; не візволиш, то й ти підеш на шибеницу — я скажу, шо ти був моїм опришком.»

На це спитав Баган Восилюка:

«А як же мені тебе й твоїх опришків візволити? На це нема в мене сили.»

А Василюк ему:

Сили тобі не треба. Підеш до Мотя Глясберґа й позичиш у него грошей — він дасть їх тобі — ти ж газда, боєтиси не будет, шо гроші пропадут.

За гроші накупи горівки й підпій нев поредно ключника нашого кримінару. А тогди меш уже знати, шо робити, аби нас візволити.»

Зробив Баган усе так, як Василюк порадив. Споїв горівков ключника так, шо тот повалився на землю і захряп, як медвідь у гаврі. Тогди вітег від него ключі і порозмикам усі казнї!

Вийшов Василюк і его опришки на волю і пішли з Кутів у свої гори. Забрали були зі собою пеного ключника й вартових — завели їх у тюдівський облаз, там дали їм по кілька корбачів, аби знали, як бити других і пустили їх назад у Кути.

Баган пристав тогди до опришків. У потоці Гранчинім розпроцєвси зі своїов жінков і пішов из Василюком за гору. Опришкував довгі роки — вернув на старі роки у свою Річку — був уже білий, як молоко. Господь дозволив ему вмерти на своїй рідній печі. — —

Скінчилось повістування про ватажка опришків Василюка Дмитра. Тепер став повістувати про Проця Туманюка-Сапріяна его правнук, Юрій Туманів-Сапріянчук, найбільший багач у Головах над Чорнов Ріков. Отут его повістованєчко:

Процьо Туманюк-Сапріян жив шє за Польщі. Его зловили посіпаки в Косові і пігнали як барана в Коломию. Там остригли его і дали за слугу до одного польського полковника. Страшне було жите Туманюка в того поляка. Его били і не давали їсти та не віпускали з хати. А він же вільний чорногірський орел — у горах зріс, буйно, свобідно жив, не знав, шо можна, шо не можна, не йди туди, а йди сюди, не роби цього, а роби то — куди загадав, туди пішов, шо захотів, то зробив, а найохотніше, то брав на плечі кріс і йшов, куди очі несли — вігонив із дебрів звірину й стрілев її.

Ні — най буде, шо буде, а в цій неволі лецкій не буду жити! Нема клітки для вірла! Вона не для него!

Одної ночі віломив двері і вже на волі! З вартівниками дав собі раду! Одним гепнув до землі так, шо певно, до рана не встане, другого пробив ножем і почерез Прут в Єблонів! А там гори і ліси — там вільний гуцульський світ.

Добивси верхами — лісами в Голови, над Чорну Річку. Але тут не міг довго бути — ровтарі почели допитуватися за ним. Шо ж було ему дісти? Пішов у опришки... А за єкийсь час був уже ватажком опришків і мстився на ляхах...

Казав: не вони мене, а я їх караю!

Так говорив він — так казали його легіні. А були між ними славні на всі гори: Фока Туманюк, Плєскун-Козьмінський і Макогін — усі з Голов. Ходив Процьо Туманюк із своїми опришками у Волощину, в Угорщину і в Туреччину, казав: «Мают пани дерти шкіру з нас, то дерім шкіру з них!»

І дер, єк лише міг. Не жєлував нікого з них. «Єк пани з нами, так ми з панами» — казав.

Єкос раз був дуже тежкий рік на Волощині — нічого си не вродило й був великий голод.

Зайшли в наші сторони волоські купці і накупили усекого добра, кільки могли й хотіли накупити. Але вони дуже обциганювали й обшєхровували наших людей. А це не вподобалоси було Туманюкови.

Пігнавси він за ними й подогонив над Шибеним. Там вони обно-

чувалиси були. Розклали велику ватру, полігали довколо неї, поснули. Напав на них Туманюк зі своїми опришками. Стрілив у вогнище і опришккам казав стріляти не в волохів, а в ватру.

Волохи перепудилися, втекли й залишили все добро, еке мали — відбігли й багато срібла та золота. Обловилися тут добре опришки — сам Туманюк набрав волоского добра двоє бесаг, перевісив почерез бартку й заніс у Голови — мав він велику силу . . .

Але, екос погнівавси був из Палієвским-Шекириком, а той загулив его д'собі, впоїв, звезав і віддав у руки гайдукам. Ті пігнали Туманюка в Кути й посадили в кримінар. Був би там пропав — був би повис на шибеници, ек би не гроші, шо мав їх заховані в гачах. Отими то грішми вікупивси він из кримінару — підкупив ключника, а той випустив его на волю.

Був би Туманюк довго ше гуляв по горах, ек би не Мочерняк, тот богач у Ворохті.

Ото була на Ворохті екас дуже богата пані шо її звали Маруся. Була вона дуже погана і зла жінка — збиткуваласи над слугами. Один із тих слуг поскаржився на неї Мочернякови, а тот порадив ему вдатися до ватажка опришків, Туманюка.

Туманюк узев зі собою опришка Семена Фотюка й пішов у Ворохту карати злу Марусю.

Зайшли до тої Марусі, набили її шо си влізло, забрали в неї всі гроші і пішли гет.

Але Мочернякови було жель тих грошей, шо їх забрав у Марусі Туманюк. Він узев слугу і сина і пішов назирцем за Туманюком.

Туманюк зі своїм побратимом — опришкком, Фотюком, зайшли в густий ліс, а там на ріжі розіклали ватру й думали підночувати коло неї.

Ек злодій, підокрався д'ним Мочернак. Стрілив из пушки й поцілив Туманюка в потилицю. Наблизився д'нему, думаючі, шо він уже не жіє, а Туманюк устав на ноги, верг си на него і тевкнув ним до землі з усеї сили. Був би бизівно вбив его там, але син Мочернака розрубав бартков голову Туманюка.

Вбитого Туманюка завезли в Надвірну й там поховали.

Про цисе співають ше й нині в наших горах:

«Ой та пішов Семен Фотюк из кітником водиці,
Та застрілив его Мочернаків син з нової рушниці.

Ой, а другий та змірив з пистолети з лугу,
Та потрафив, та застрілив молдавского слугу.

Але третій, ой змірив из кріса вид лица,
Та потрафив, та застрілив Туманюка Проця . . .»

А не всмертила его куля, то всмертив гострий топір — бартка . . . Спочив Туманюк у Надвірній, але памніть про него жієт посегодни в Головах — тут жіють і его нащадки — Туманюки-Сапріянчуки . . .

Добре — відозвався хтос — Туманюка вбив Мочернак, а що сталося з Дмитром Василюком?

На це почув таке:

Василюк залишив опришківство, оженився і став газдувати.

Але дітей не було в него.

Велике багатство й багато грошей залишив синові свого брата, Микулі, Микула, ек чесом підпив собі, говорив:

«О, в мене тільки грошей, шо, екби захотів, то купив би всі Голови зі Скуповов!» —

Відозвався ше Дмитро Бельмега з Красноїлі:

«Про опришків оповідають багато і в нас, у Красноїлі. У Красноїлю, тогди ше Дідушкову Річку, зайшов був Антосій Левізорчук. Він пристав до опришків і ходив з ними грабувати панів і жидів.

Зайшов був раз из опришками у Вилавче, де була велика цісарска каса. Опришки забрали срібло й золото, Левізорчук, а був він письменний, брав лише папери — казав, шо ними мет набивати пістолета, а це були дуже дорогі папери . . .

Але шо ж, ті гроші — паперові — украв у него его брат, Микула. Та Левізорчук узяв був пізму на Онуфрія Бельмегу сина Василя, ніби то він украв его гроші. Він лешував уодно коло хати Василя Бельмеги, шоби вбити его сина Онуфрія. Та Бельмега відогнав Левізорчука від своєї хати й переконав его, шо то не Онуфрій закрав его гроші.

Раз скос напала ровта блехарів на Річку — тогди то Левізорчук Антосій утік из опришками за гору й лише зрідка наникав у Річку. А відтак осівси в Лугах за Поленами й там газдував.

Его брат Микула, окошелівси в Дідушковій Річці — вид него то пішов рід Панькевичів, шо жиют там і до сьогодні . . .

Про того Микулу Панкевича повідали давно наші горени таке:

Раз мав він екус орудку в Станіславові. Казав слугі осідлати найкращого й найміцнішого коня, а жінці зладити все, шо потрібне на таку далеку дорогу: одну ракву масла, другу бриндзі, а третю вареної солонини, до того ше метрову ковбасу й бараньої будженниці і кілька буришенників — усе це покласти в бесаги — він же скийс, рахувати, газда, мусит мати все своє. Раненько сів на коня і поїхав у Жебе, а відтам почерез Кривополе у Ворохту. Далека й не легка дорога — все пляями та лісами — крученими дорогами, темними сиглами . . .

З Ворохти понад Прут, а з Делетина в Станіславів, поїхав Микула. Приїхав у те місто — все тут не таке, ек у его Річці — не такі хати й не такі люди. Зайшов Микула у велику панську коршму — а був тогди екраз роковий ермарок — коршма була повна панів-дідичів, шо зїхалися з довколишніх сіл поторгувати тут і придбати грошей.

Лішень переступив Микула поріг панської коршми, а пани зараз підняли крик:

«Шо хочет тут цес гуцул — чога шукаст він тут? Вон из ним!»

Штрикли панські слуги д'Микулі і вівергли его за двері.

Станув Микула на вулиці, розгленувси суди-туди, подумав шос, покивав головов і пішов гет. Зайшов у крамницю з панским одегом. Вібрав шонайдороше вбране, заплатив шо казали, зверг зі себе гуцулский одіг і перебравси на пана — нема вже гуцула — є пан. Іде назад у панску коршму, послугач из крамниці несет за ним у бесагат его гуцулску одеду. Їі казав Микула покласти за брамою до коршми, а сам увіходить до середини.

Слуги в коршмі, вздрівши пана, кланеютси ему, саджеют за стіл і питаюут, шо пан собі желае?

Підкрутив Микула свої вуси і казав подати собі десіть флешок найдорожчого вина. Принесли слуги вино й поставили на стіл опередь Микули. Посег Микула у мошенку, вітег з неї жменю червоних, аді, дукатів, і верг на стіл. Видтак казав принести порожну бочівку из вина й поставити коло стола. Принесли слуги бочівку. Микула заплатив і за неї та казав наллети в неї вина з усіх флешок, а сам вібіг надвір, кажучі, шо зараз си вернет. І вернувси, але не в панській, а в гуцулській одеді. Панский одег приніс у руках і верг у бочку з вином.

«Пий ти ото вино — его ж тобі, а не Микулі, гуцулови з Річки, дали панські слуги» — сказав.

Верг на стіл ше одного дуката і пішов вон.

Пішов на торговицу, де було багато мужиків із сусідних сіл докола Станіславова. Там зайшов він до «мужицької» коршми й казав давати мужикам пити й харчувати, шо хто захоче, він платит за все . . .

Такий то був Микула Панкевич, передовий газда в Дідишковій Річці. А ск їхав у Косів, запрегав до воза штири, а часом то й шість консі. З Буківця не гальмував, а держсв колеса руков, таку мав силу. А котел банушу нараз з'їсти, це було для него, ск плюнути.

Нема вже тепер таких людей в наших горах . . .

Довго-довго снували газди в Ціпки над Білов Річков прежу згадок про буйне минуле їх Гуцульщини — не видно було ниткам тої прежі кінця . . .

Але перейдім до Павлика.

Щісливе житечко мав Павлик, его богацтво само від себе росло і множілоси, від біди і нещістя крив Бог, діти були в него слухнені і чемні. Любив дуже товариство, любив і чесом набутиси тай вірив у ворожбити.

От заблаглоси ему дізнатиси, коли і ск умрет. Пішов до Дарадуди й сказав цисе ему.

А Дарадуда на це:

«Забогато, браччіку, хотів би ти знати . . . Коли й по кого має прийти смерть це лишень Господь знае — цего не знае і такий ворожбит, ск я, Дарадуда. До таємниць Господа не маю доступу і я.

Але дещо про твою смерть могу сказати тобі, зажди-ко лишень трішки!

Це сказав і вийшов вон из хати.

Довго не вертався.

А коли прийшов у хату, сказав Павликови подати собі обі руки й дививси єму в очи, не кліпнути й моргнути не позволев.

Потім приклав своє вухо до Павликового серця і слухав. Видтак вийшов ще раз із хати, пішов у кліть.

Вернув і кажет:

«Ти Павлику не вмреш на постели й не закінчиш життя, у своїй хаті, смерть найде тебе далеко від твої хати, положит тебе на довгу широку білу вереню і таков веренев прикриет. Оце все, що міг я тобі сказати, і сказав.»

З цим вернув Павлик від Дарадуди д'хаті.

Зразу то зчеста думав про це, що чув від ворожбита, а потім ві-вітріло те ворожбицтво з его голови. Смерть не приходила, а Павлик перестав про неї думати. Куди там єму ще до смерти.

Твердий як відземок, що захочет, зробит, куди задумаєт, підет, нікого й нічого си не лекаєт. Не дивно — опришківська кров, прото!

Варувалиси люди в нас виходити зимов на верхи і полонини — знали що там ждет на них біла смерть. А Павлик і цього не лекавси. А зиму в наших горах треба знати! Наша гірська зима це не та, що дес там на долах! Ні! Сніжна, западна і люта — прелюта. Прийдет у гори зима, принесет смерть усему, що тут жило, цвило, веселилоси і сміелоси.

Але дивні ті наші гори в зимі — хоч мертві, але, ек умерлий гуцул светочно на лавици наріжений, пишні своїов зимовов красотов.

Умерло гірське жите, лежить під грубим сніговим покривалом — нема его, — є лиш біла пустеля, оповита мертвецком тишов.

Минают дні, проходе ночі, ніщо не мутит зимової тиші гірської. Нішо її не ворущит. Так скийс чес.

Аж одної пополуднішної днини починає гірський світ поволеньки рухатиси — гейби зі сну будитси. Не сам від себе прокидаєтси, ні, скаєт чудна жєсна сила перериваєт єму зимовий сон. Сила, що ніхто не знат, звідки берєтси, звідків на гори сунєтси.

А хто вона, ота несамовита сила, хто?

Це зимова буря над горами — оце, хто вона!

Єк злодій до чужої кліти підкрадаєтси, неслишними кроками сту-пає, що лиш не видно, ек прийде й ударит на гори.

Ударит на них жєхом і леком, ревом, гуком, свистом і тріскотом, закрутит снігом, вихром завертит.

О, зимова буря в нас, це не звичайна, собі заверуха ци фуфелиця, це шєс таке, єкби, єкєс пекольники змовилиси перевернути нараз усі гори і вбити в них усе, що ше не завмерло.

Це таке шєс, якби хтєс там віпустив из пєкла всіх дїтьків — щєзників і наслав їх на гори — як би сам Арідник зірвавси з ланца і пішов зі своїми у данєц...

О, вона, та жєсна сила-буря, вже вєзла в свої страшні руки

— вже гучит і дуднит, лопотит і свищеть, рвет сніг из землі, підносить у гору і несеть гірськими світами — бет з усеї сили в лісі. Гнутись дерева, тріщит ліс, — грюкіт і ломіт, вікові дерева падут на землю.

Крімшн темінь, світу не видно — нема вже ні землі, ні неба, сніжна курява зрівняла землю з небом. А в тій куреві ревкіт, гук і свист. Попереду сам Аридник ідет, регочети аж ревет, ричит і бурчит, бет руками, копат ногами, ломит і рвет, торощит і валит — нема ему стриму, нема запори . . . За ним его слуги-щезники, скорими кроками йдут, біжат, підштрикуют. Пищеть, иржат, кричат, копитами в землю бють, зубами все рвуть, а за ними відьми з відьмаками квичат, регочутси, сміхом заходетси, гаде збудилоси, і зизчіт і сичіт, злі духи скавуле і щипе, лісова звіринка втікаеть, сховку собі шукаеть, птаство з дерев позлітало, до землі припало . . .

Ломіт, гуркіт, стукіт, стони, плачі, вите, скигліт, скомліне, реготи і свисти . . .

Дикі голоси, гейби якийс спів, чи музика, голосіння і квиління, плачі і завивання . . .

Оце та наша, гірська зимова буря, шо перериває глибокий сон гір, щоб потім погрузити їх у ще глибший, гробовий, зимовий сон . . .

Ото раз у зимі дав знати Павликові слуга, шо багато вовків появилоси під Скуповов — бійно, щоби не постинали вівці. Вже не лишень уночі, але й уднину добуваютьси до кошери — годі обігнати-си від них.

Почув це Павлик, підсміхаетьси, крутит сивий вус і лагодитси йти під Скупову. Насипав пороху в порошницю, зробив кілька куль зі штолів, огленув добре пушку, позбиравси і вдорогу на вовків.

Пішов і більше ніхто его живим не видів.

Може був дес під Круглов, як звіяласи люта-прелюта буря-сніжниця . . . Півтори доби творилоси снігове пекло над горами — з хати не можна було надвір вігленути.

А ек лишень утихомирилоси та страшна буря, пішли сини Павликові з кількома сусідами шукати дедю під Скуповов.

Від ранку до пізного вечера ходили, шукали, не найшли Павлика. Так і другої днини. Аж третьої днини найшли біданку за буком на Вільшинскім. І то помогла найти его котюга.

Лежав замерзлий під снігом — був скорчений, ноги були підібгані аж під бороду. Там певно звалила его з ніг буря і присипала снігом.

Знесли сини Павлика в село й справили ему похоронок, ек годитси славному на всі Голови газді.

Правду сказав, аді, ворожбит Дарадуда, — не вмер Павлик на постели в своїй хаті.

Така, аді, мала бути его смерть. Ек, коли, кому призначено вмерти і еков смертев має згинути, того ніхто не може знати.

Оцесе було би все, шосми мав розповісти про Павлика.» — — —

Такі то наші Карпати й наші гуцули в них . . . Як ріки пливе там життя — нема йому стриму, нема перериву . . .

Хтось там давно почав снувати нитку й звивати її в клубок. І снує, і звиває по сьогодні. А в цьому клубку все те, що колись було і діялося, і все в ньому про тих людей, що тут були-жили, а нажившись, на цвинтар'ях спочили.

А нитка повістувать про них не рветься, тільки, що клубок із неї все більший і тяжчий стає... І що раз глибше заховані в ньому перекази прастарих часів і згадки про людей тих, що гори в посідання взяли й нащадкам передали.

Дорогоцінна ця нитка й безцінний клубок із неї... Там же захована й збережена славна минувшина наша — минувшина боротьби і героїства, свободи й волі...

«ПОЛОНИНКО, ГОРДОВИНКО»

Мотто:

*«В полонинці веселенько, —
в полониці файно.»*

(Гуцул. пісня).

I

Життя гуцула — це село, в якому мав свою гражду і верхи, де був його другий «поседок». — Літом виходив туди «робити сіно», зимою вигонив там, на якийсь час маржину «згодувати» те сіно, — а даліше, полонина в літі. — Оце й увесь «гуцульський світ» . . . У ньому ж на першому місці таки полонина, світ зелені і квітів, окружений лісами.

Не даром же співається: «Гей, що ми там Поділля край — в нас полонина Поділля!». І любив гуцул полонину, як свою душу! Полонина не лише виплекувала його маржинку, вона прикрашувала йому життя, давала радість і втіху йому та його дітям. Яке ж би було сіре й скучне життя без полонин? Бідне, сумне й невеселе було би . . . Вся гірська природа не мала б для гуцула тієї краси, що її має, не манила б і не притягала б до себе . . .

Позатим світ гуцула — так сказати б його «притвор і святая-святих»: Притвор — природа й усе, що довкола нього, — святая-святих — це його внутрішнє життя, душа, її порухи й реакція назовні, — це його вірування і містика.

Природа для гуцула, це джерело краси й насолоди, а одночасно й книга науки й життєвого досвіду, книга життя. Того реального, справжнього, твердого, виповненого змаганнями і боротьбою життя — і власне тому повного краси й приман.

Мертвої, бездушної природи немає для гуцула — вона — удухотворена — все, що існує, живе і має свою душу. Гуцул — його життя — це частина природи, а як такий не може бути її невільником — він вільний, як орел понад Чорногорами, як олень у лісах.

А що природа наїжена всякими небезпеками, так це ще не значить, що треба їм улягати — ні їм треба протиставитись і боротись з ними — це ж такий тут закон життя. Так було з первовіку, так і сьогодні. Цим відрізнявся взагалі весь наш нарід від других на-

родів. Гуцул же, продовжуючи традицію і культуру народу, якого бів віткою, вважав природу своєю посестрою, не паном над собою, якому повинен би у всьому коритись. Навпаки, старається природу опанувати, тасмниці її зглибити й використати для себе. Зі супротивними силами природи веде безустанню боротьбу й часто перемагає їх.

Вилонював же зпоміж себе Довбушів, які не лякались навіть отих грізних чортів, щезників-нетрудників — зводили з ними двобої і поконували їх — ворожбити, знахорі й примівники виривали природі різні тасмниці, приборкували злі духи, часто усмирювали їх закляттями, хитрощами змушували служити людям.

А що гуцул утотожнював природу з Богом, це не дивне. Він же бачив Бога, Його силу й могутність, Його доброту й гнів єдино в природі. Бог виявляв себе для гуцула тільки в природі. Зрештою так уявляли собі Бога й так розуміли Його наші предки. Як для них, так і для гуцула, природа від Бога і Бог у природі, тому то й уся мудрість, яку він з природи черпає, від самого Бога, тому вона його вчителька, порадиця і потішниця в нещасті і горю.

Природа вчила гуцула і сповняла віри, що як світло сонця перемагає тьму ночі, так добро перемагає зло, правда неправду, — несправедливість робить місце справедливості, а погань — красі. Взагалі темні сили зла мусять вступатися перед світлими силами добра, злі духи втікати перед добрими.

Звідсіля то гуцульський оптимізм, його життєрадісність, веселість і безжурність, як і сприймання усього спокійно, — звідсіля і те, що гуцула не виводять з рівноваги ні горе, ні лихо й нещастя, ніщо не зрушує його стоїцизму.

Сила віри і стоїцизму в силі природи, його мудрість в любові до Бога й природи, створеної Ним. Віра в безсмертя взята теж від природи, в який ніщо не гине й не пропадає, тільки перероджується і відновляється. Тому то й смерть сприймав гуцул зовсім спокійно. Що ж це смерть для нього? Це тільки перехід із одного життя в друге! Чи ж не звідси те святочне «нарідження» вмерлого в деревищі — одіж на ньому, як-би вибирався на великий храм, чи на весілля?

Гуцул знає два світи: світ зовнішній, матеріальний і світ позаматеріальний, світ духа — він живе у світі зовнішньому і внутрішньому. А що той зовнішній світ не завжди сприяє йому, не все приязний для нього, часом то й не лише чужий, але й ворожий йому, тому нераз відвертається від нього і старається жити більше в тому другому, внутрішньому світі, який сам для себе створив.

Чимбільше налягали на нього й давили його всі ті зовнішні, ворожі йому сили, тимбільше зачинював себе в своєму, внутрішньому світі. Його душа, як і його гражда й родина ставали певного рода для посторонніх неприступною твердинею — це був його власний світ — світ віри в себе й віри в Бога та в Його добрі сили й духи, сприяючі людям, хоч і признавав існування злих, супротивних сил

і духів. Вони існують в природі, а природа ж від Бога — в природі ж сам Бог. А існують ті погані духи і злі сили, щоб вести з ними боротьбу. Без боротьби нема життя! Так хоче Бог і так мусить бути! Так розуміли Бога й життя предки, тому й перебороли все, опанували гори й заволоділи ними із усім, що в них.

Внутрішній світ гуцула глибокий, повний різних закамарків і сховків. — — —

Як не довір'яв злим силам і поганим духам, так і з великим недовірям і підзорливістю відносився до чужих, не своїх людей.

Він не бачив правди, ні добра в тих, що приходили в його гори — правди й добра шукав у собі, в своїй душі і серці, в своїй гражді і в своїй родині. Звідси то родинний патріярхалізм, теплота й щирість родинного життя — родові і громадські взаємовідносини і традиції, зберігані й закривані перед чужими.

Правду бачив він ще й у природі — нехай, що та природа бувала нераз брутальна і жорстока, але вона не підступна, не фальшива й не злобна...

Увесь час жив гуцул більше внутрішнім життям і всяко його поглиблював, а стикаючись з такими, як він, з гуцулами, збагачував і прикрашував те своє життя — чужих же не любив, не відкривав перед ними ні своєї душі, ні серця.

II

Життя гуцула та його побут пов'язані тісно звичаями, обрядами й віруваннями. Це міг би хтось назвати сьгодні забобонами, передсудками... Але ж у них правда наших первовіків, у них і життєва філософія народу, його погляд на світ, на природу та на позаприродні сили, в них увесь світогляд, що відрізняв і відрізняє нас від других народів.

Знаємо, що наші предки вірили у «Вирій», куди не лише птахи під зиму відлітали, але, що туди відходять і людські душі. Вирій в уявленні нашого народу був країною вічного сонця, якого персоналіфікацією був Дажбог, найліпше Божище на нашому національному Олімпі, бо ж від нього все — і наше життя. В Дажбозі починалося і кінчилося життя. Сам вічний, як вічне сонце, був і джерелом безсмертної душі, при чому не тільки людської, але також кожного створіння і цілої природи, яка була й є завжди одухотворена.

То ж, чи дивно, що гуцул, відмовляючи молитву, звертається до сходячого сонця, того, як казав, Божого ока?

А власне ніщо інше, тільки те одуховлювання природи і добачування в ній Бога та його сили було тим важливим елементом, який наблизив наш нарід до християнства та створив умови, в яких воно могло в народі безболісно й органічно прийнятися, а не навпаки, як дехто думає.

Відгомін глибокого релігійного життя народу в давнину знаходимо сьогодні в гуцульських віруваннях, у обрядах і обрядових піснях, у приповідках, а передусім у старовинних колядах. І ніхто так, як гуцули, не зберіг у своїх традиціях скарбів нашої передхристиянської — високої культури. Зберегли передусім тому, що цінили й шанували все «старосвітське» — «старовіччину», як щось святе, передане предками й охоронюване їх духами.

Подруге й тому, що гори не були дуже легким тереном для експансії чужинців, які деінде, під різними виглядами та з різних приводів винищували чужі й ворожі їм традиції підкореного собі народу.

Гуцули, як і весь наш нарід так у давнину, як і пізніше й по сьогодні, глибоко віруючі та релігійні. В усіх селах, а теж у деяких присілках на Гуцульщині прекрасні стилеві церкви, дерев'яні, прикрашені в середині різьбою високої мистецької вартости, образами й вишиваними рушниками.

В неділі і свята були гуцульські церкви повні людей-чоловіків і жіноцтва в пишних регіональних одягах. Деякі мусили в дорозі до церкви пройти, або проїхати на конях, довгу і важку дорогу ґрунями, верхами, кичерами та стрімкими плаями.

Якщо ж вважали релігією не тільки як віру в надземні, вищі за людей істоти і віру в те, що і в людині є частина найвищої Істоти — душа, — але й передовсім те, що суттю віри є активне відчуття любови до Бога та до людей близьких по душі і крові, і любови до добра, правди і краси, як і писав колись І. Франко: — «Віра без любови і без сильної волі, яка показується у ділах, не чинить ще чоловіка релігійним», — так таку релігію-віру, волю до чинної любови, стрічалось завсіди на Гуцульщині — вона видна у всіх проявах життя-буття гуцула та в його фольклорі.

Вірили гуцули, як про це попередньо сказано було, в злі сили й погані духи. Так, але гуцул не заховувався проти них пасивно — вів, то відверту, то підступну боротьбу з отими арідниками, щезниками, мольфорами, вовкулаками й відьмами.

Гіршими від злих сил і поганих духів були для гуцулів оті чужі люди-зайди, які пролізали в їх гори, щоб панувати над ними. От з ким конечна боротьба!

Тому то наші гуцульські гори густо зрошені кровю, пролитою борцями — гуцулами в боротьбі з чужинцями-ворогами, в давнину й сьогодні.

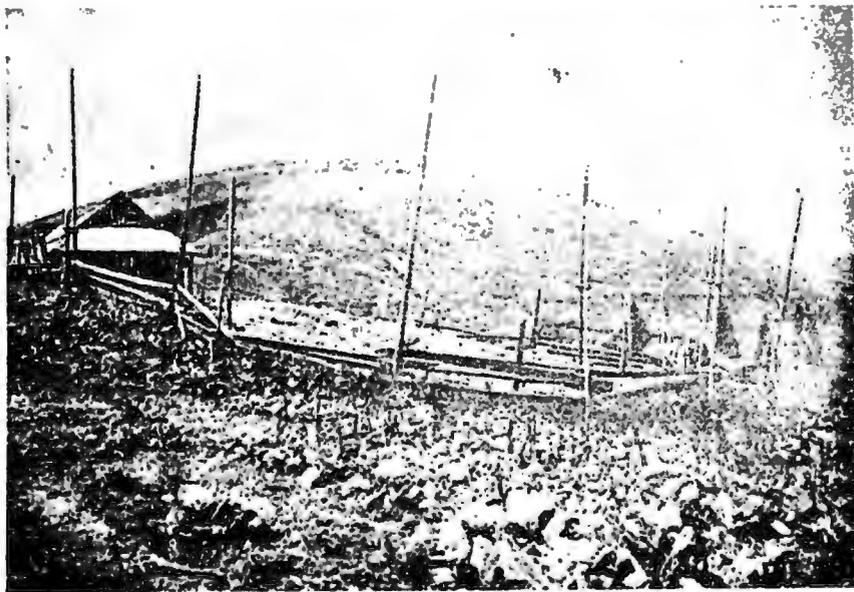
III

Так — життя гуцула виповнене вщерть безнастанною боротьбою зі злима силами природи й людьми ворогами його. Але в тій боротьбі не почував себе гуцул самотнім і безпомічним. За його вірою допомагали йому добрі сили й духи, а переважно добрий і милостивий

Бог. Гуцул же завжди з Богом, а Бог з ним! Бог і Його святі, а між ними найбільший приятель гуцула і його гір, св. Юрій — опікун

Св. Юрій — великий і безстрашний лицар Божий, не лише переможець зла, — він не лише дає гуцулам добро й силу, ні, він і радість і втіху сіє по горах, гарячу кров виливає в жили гуцулам та закликає всіх співати, грати, танцювати та веселитися.

От, яка страшна була зима, які люті морози тиснули здавалося жодна сила не переможе їх, аж тут промчав на бистрому, золотогривому коні, понад горами св. Юрій, махнув срібним мечем управо-вліво, підняв угору свій гострий спис і гляди: нараз усе песемі-

Кошера на полонині.

нілось, нема того, що було, світ не той, що був... Білі гори стали зеленими...

Знає ж бо св. Юрій, як надокучила і наприкрилась всім довга зима — людям в хатах, маржині в колешнях.

І приносить св. Юрій на своєму списі красну весну, зелененьке зілля, синє й жовтеньке квіття. Тож хвала йому, св. Юрію за його дєбрість і любов до гуцулів — хвала йому сьогодні, в день його величного свята!

Знають же, що поза Різдвом Христовим і Великоднем найбільше гуцульське свято, це день св. Юрія. Цей день святкують всі гуцульські гори — святкують люди й маржинка.

Вістка про це велике Юрієве свято лине ґрунями, кичерами, верхами і пляями, стелиться полонинами, тими, що цілу зиму стогнали під тягарами снігів і сумували, людського голосу не чули, лише вихри-бурі по них літали-свистали, шуміли доколiшні ліси, вили голодні вовки, лісові духи стогнали і плакали.

О, полонинська радість нині!

День св. Юрія — це ж «полснийський вихід»! Ще день-два й оживуть полонини, збудяться до нового життя.

От недавно ще лежав на них сніг, а сьогодні вже зеленіє травиця, а в ній чічки червоні, білі, сині, рожеві, багрові очками до сонця моргають, листочками всміхаються, пахощами манять. І метелики вже літають по полонинах. Вістку розносять: св. Юрій! св. Юрій! Полонинське свято! Ось-ось — овечки, то чорні, то білі, як зірничі небо, — вкривють полонини. І овечки і коровки, волики й коники — одні заблеють, другі заричать, треті заіржать... От радість, от веселість буде. А до того ще вівчарики в сопілки заграють, а бовгарі заспівають.

І трембіта заграє, горам звістить: Гуцульський рік зачався, бук у лісі розвився, Піп Іван звеселився, Говерля зпоза хмар сміється — Черемош водами міниться, орел понад Чорногорою кружляє, чугайстер ранком весну вітас, весняними шумами ліси загнали, пташки в лісах заспівали... Все радіє, все веселиться. Бо якже ж не радіти, як не веселитися? Це ж день св. Юрія! Ним і сам св. Юрій радіє! В його ж честь пристроїлися всі гори, чари весняної краси надягли на себе, закосичились зеленню і квіточками, проміннями весняного сонця поззолотились... Все, все святочно прибране. Сонічко теж сьогодні якесь ясніше і веселіше, як звичайно. Здається воно не лише світить і гріє, але й сміється, радіє, разом з людьми веселиться...

Ґуцули вже розбрилися зі своїми вівцями і маржинкою по горах. Ідуть ґрунями і пляями. Вже і з подальших сторін ідуть люди зі своєю худібкою. Зустрічаються «подолени» з «горенами». Вітаються одні з одними — подояни обдаровують горен добрим, міцним тютюном, а десь там на припочивку не лише закурять, випють теж і доброї горівочки.

Зрозуміло ж, що на таку полснину далеку, як Старостая за Буркутом, за Чорною Рікою, в однім дні з маржиною не зайти, треба десь відпочити й підпочувати. Ось щойно сонечко починає ховатися до заходу, розкладаються люди з маржиною до відпочинку. Маржинка не менше, як люди, змучена.

Скочили «молодеки» сюди-туди, нанесли «сушнику» й розложили велику ватру. Маржина полягала, люди засіли кругом ватри, щораз ближче підсуваються до неї. З верхів холодний вітер потягає...

Витягають з бесаг ракви з бриндзєю, маслом і солониною, буришенники-паляниці, дехто й ковбасу, чи вуджене м'ясо... Харчують... По вечері не думає ніхто спати. Старші ведуть безколючні розмови, а молоді жартують і співають. Коли ж співати, як не сьогодні, як не на св. Юрія? Найшлися сопівкарі, є і скрипак зі скрипкою.

Всі тут, це «головци»-газди з великого й багатого села Голов. Між газдами найстарший Дмитро Бичук — найстарший віком, тай певно і багатством. Він же власник полонини Старостаї, на якій сам щороку ватагує. Цього року взяв зі собою в полонину свого зятя, який не так давно, цього таки року в зимі, оженився з його дочкою одиначкою, Марічкою. Це Василь Паліїв.

Сидить онтам між молодеками — він один, що не жартує, не співає і не говорить — мовчить. Певно тужить за своєю молодію жіночкою, Марічкою. Бо, чи ж нема за ким тужити? Його Марічка — це красуня на всі Голови! Великі очі з відблиском голубого неба, біленьке личко з рум'янцями, губки, дві дозрілі малини, біляві коси до колін, звинна, як біличка, струнка, як яличка... А яка люб'я між ними обоїми — між Васильком і Марічкою? Як між голубом і голубкою...

Не легко, ой не легко було Василеві розходитися з Марічкою на все літо та йти в далеку полонину! Але тєсть сказав: — «Му-суть Василь іти зі мною і приучуватися ватагувати. Я старий, можу вмерти... Кому ж передам тоді полонину й газдівство на ній?

І Василь мусів попрощати Марічку та йти з тєстем на полонину... А тепер сидить онтам на виверненій колоді і смуткус і тужить... А молодь веселиться... Скрипак у скрипку, а сопівкар у сопілку грають, а легіні й молодички співають. Дехто добирає таких співаночок, що як раз для Василя підходять. Он, той Дронсків Микулка, співає:

Солодетко в полонинку та помандрувало,

Коби було на дорогу хоть поцулувало.

Вчера гоя, нині гоя, та все лишень гоя,

А завтра вже в полонині, дівчинонько моя.

Поцулуй мні мій миленький из правого боку,

Шоби-х потім банувала из півтора року.

Солодетко мое любе, не гадай надвое,

Ек ес було, так і будеш солодетко мое.

Не забувай за мене любко, за мене молодого,

Я за тебе не забуду, поків життя мого...

А Парасочка Худскова додала від себе:

Ой, ек ідеш мій миленький, бери мене з собов,

Най не плачуть мої очі, миленький за тобов.

Ой баную мій миленький, баную небоже!

Відав мені молоденькій жура не поможе!

Нема мого миленького, нема мої квітки,

Пішла би-х го візирати, та не знаю, відки. —

Весельчак Ковалюків Михайлик, той таки в «данець» пішов і заспівав:

Хотів я си оженити ше тої осени,
Та на Жебю файні дівки, не підут за мене.
В Ебленици круглолиці, в Головах перісті,
А у Кутіх довгошиї бігают по місті.
В Устеріках куцохвості, у Стебнім горбаті,
В Есенові кривопискі, в Гриневі чубаті.
В Красноїлі самі білі та дуже гонорні,
В Довгополі, ск тополі, ск циганки чорні.
Віріжела мене неня аж до Бервінкови,
Та там дівки, ск берівки, ходе, ск корови...

Танцює перед молодичками та приспівує:

Ой, ск би ти годний хлопец, то за штрик би у городец, —
Ти би косив, я би жала, тай бих тобі заспівала...
Ой, ск би ти добрий легінь, ти би мене шенував,
Обернувси суди-туди, та й у личко цулував.

А котрась там з молодичок перебила йому:

Чи ти мене любку любиш, ци ти лиш жертуєш,
Шо ти мене обіймаєш, та не поцулуєш?
Ск ти мене не цулуєш, то позволь другому,
Най не йду я шовечера сумненька до дому.

Веселяться, грають, співають, жалю Василькові додають. Сидить і думає, а в голові його все одна думка: «Шо там діє моя Марічка без мене? Чи тужить за мною, як я за нею?».

Не знати, як довго були би молоді веселилися, якби Бичук не казав лягати спати? — «Чес, чес прилігти й припочіти, завтра на зоріх у дальшу дорогу треба йти!»

Хтось там приніс ще сухих дров і доверг до ватри... Всі полягали довкола неї, де хто сидів, там і ляг.

Приліг і Василь... Але сон не береться його. Кілька разів підносився і докидав до ватри дров, поки не діждався ранку й не побудив сплячих... Пішли в дальшу дорогу...

IV

Сполудня були на полонині Старостаї. Перше, що треба було зрбити, це запалити вічну ватру, яка має горіти в стаї аж до осені, аж до «розлучіння», коли то газди прийдуть забирати назад свою маржинку та свої приділи від неї. «Викресати» цю живу ватру, з двох сухих куснів древа, це робота самого Бичука. Коли вже горіла серед стаї ватра, завішено над нею великий мідяний котел та закип'ячено в нім воду на кулешу.

Маржинка виголоднілась і хоч струджена пасе молоду травичку. В стаї повно всякої роботи. Треба ж усе довести до ладу. Все

мусить мати своє місце та своє призначення. А потім буде слідувати доїння овець і коров «на міру». Від тієї міри, тобто кількості надосного перший раз молока, дістане газда в осені відповідну скількість бриндзі... Щойно після «міри» можна буде засісти в стаї при ватрі, поговорити, набути ся та повеселитися. Воно й так годиться, щоб ціле літо держалися полонини радість, втіха і веселість. Щоб Бог крив від нещастя, лиха і смутку...

Посідали Бичукові гостоньки — мішенники, де хто місце для себе найшов... Харчують. Після вечері розв'язалися старим язика, а молодим почала живіше кров у жилах грати...

Аж тут приїжджас на коні приятель Бичука, Штефан Салагаш «і-з-за-гори», з Рускової, що за Руською Поляною, по ту сторону Чорногори «на Веньграх». Його полонина по цю сторону Копилата. Приїхав привітати Бичука — вони ж старі знайомі і приятелі. Останній раз бачилися ще минулого року. Не приїхав він з порожніми руками. О, ні, він же якийсь газда! Щоби подумали собі люди про першого газду в Русковій, Штефана Салагаша, як би він оттак «голіруч» приїхав у відвідини до «пріякеля»?

Зняв з коня дві берівочки — одну більшу, другу меншу. В більшій «шер», а в меншій «палінка», а в тайстрі «дуган». Та то так лиш мадари це називають, а по нашому воно: вино, горілка та тітінь.

Привітався Салагаш з газдами, а Бичукови персдав берівки і тютюн. «Почестував» Бичук Салагаша своєю горілкою і всім чим Бог дарував, а тоді почали «честуватиси» всі «посполу»... Це ж самі годні, чільні газди — всі знають, як воно годиться і як має бути... «По газдівськи — почески», чесно, кожному належну «честь» віддати, нікого не оскорбити й не наразити... «Честуються» старші, не без того, щоб і молодші відставали від них, але вони все подалеку, все збоку...

Розговорилися старші, про зимові пригоди розказують собі — там це, а там те «паців», цей був там, а той ще далше, цей бачив це, а той тамте... А молодеки не можуть «відержсти» — бере «кортечка» поспівати й повеселитися, щоб веселість держалася полонини весь час. Хтось там моргнув на скрипака, а ще хтось кивнув на сопілکارа. І веселість вселилася в стаю, рознеслася по всіх закутках, піднеслася до поду, а кризь двері понеслася полонинами. Грають «музиканти», — молоді співають, старі слухають та свою молодість пригадують собі... Перший заспівав, хто ж би, як не Ковалюків Михайлик?

Ой из гори та в долину, мало не упав-бих,
До роботи ще заслабий, любку цулував бих.
Ой піду я товаришу у чужу сторону.
Найду собі тамки любку, білу, ек ворону.

Ой, ек я си нагадаю, ек то давно було.
Ек ходив я до дівчини, ше порток не було.

Бодай же си поломили ссенові вили,
Шо вни мене та існочі від любки гонили.

А Дронеків Микулка:

Ой, де ти си моя мила співанок набрала?
Та під гасм зелененьким, ек овечки гнала.
Ой сонічко ісходило, травичку палило,
Туди мое солодетко по воду ходило.
Ой, ти горо високая, лупайси, лупайси,
Ти дівчино, кого любиш, признайси, признайси.

На це Худекова Параска:

Хіба би я з піску була, аби-х си лупала,
Хіба би я дурна була, аби-х си признала.
Ой вийшла я та на груник, на грунику хлопці.
Бідна ж моя головонько, я в чорній сорочці,
Ой пішла я та до хати сорочіну вбрати,
Та ек вібігла на груник, хлопців не видати.

Перебила їй Текинюкова Анниця:

Ой, куди бо я ходила молоденьков дівков,
Заросли вже ті доріжки зеленим барвінком.
Ой, куди колис ходила уже молодицев,
Заросли там доріженьки зеленев травицев.
Ой у моім городчіку та васильків купка,
Василику, соколику, та я ж твоя любка.
Та у моім городчіку васильочків жмінка,
Ой, Васильку, соколику, та я ж твоя жінка.

Петросансків Лукінко:

Кажут мені си женити, смутку мій гіренький,
Єк я буду газдувати такий молоденький?
Єк я собі нагадаю, еким любку любив,
Єк бих тіла не желував, то бих душу згубив.
Єк бих тіла не жслував, людей не встидавси,
То бих любку поцулував, аж бих облизавси.

За ним Андрусєкова Єленка:

Не дав мені Бог ласкавий, кого я кохала,
Та за тиї перебори, шо перебирала.
Не дав мені Господонько, кого я любила,
Та за тиї перебори, шо їх я чинила.
Ци я тебе не питала чорневий легіню,
Ой, ци мати, ци не мати на тебе надію?
Віплакала чорні очі та не за такими,
За такими ек я сама, за білявенькими.
Ой жєла я ечмінь-овес, трісло перевєсло,
Коби тебе мій миленький, вітриком принесло!

Тут знов Михайлик:

Ой вийду я на царинку, та свисну у палец,
Дай ми личко цулувати, возму тебе в данец.
Ой богацка дівчинонька, богацкого гербу,

Вішеєтси на легіне, ек коза на вербу.
Молоденька гуцулочька вбуласи в панчьошки.
Я на неї задививси, тай полюбив трошки.
Ой, та брати, мож пізнати гуцула з Підгіре,
Лишень трохи звечерніло, він лізет у піре.
Купив бих ти любко дещо, та не маю защо,
Ой, не маю дрібних грошей, змінити нема що.
Ой, Иване Подолене, файну жінку маєш,
Перед нами легінема, де її сховаш?
Ой добрий я розум маю, тай добру натуру,
Мене любка покинула, а я си не журу.

Не видержав Петрик Івана Павлового — заспівав і він:

Ой не люблю, товаришу, давати догану,
Абих сім літ не женивси, не озму погану.
Абих сім літ не женивси не озму погану,
Найду собі дівчиноньку, ек намальовану.
Ой, конику, воронику, дам я тобі сіна,
Легонько те осідлаю, аби любка сіла.
Ой седу я на коника, ой седу, я ссду,
Таки буде дівче мое, ек си напоссду!
Ой хороша дівчинонька, хорошо данцуєт,
Кругленько си обертаєт, ше й в личко цулуєт.
Ой тож тебе, мій синочку, любка загостила,
Шо вже твоя вечеронька на столі застила.

А Худекова Параска:

Ой я собі поданцюю, поки ми си хочет,
Поки мою головоньку ніхто не клопочет.
Штири річки перебрила, а на петій стала,
Ой зажди-ко легінику, шсм си не вмивала.
Цеї ночі опівночі дрібний дожджик крапав,
Скажи, скажи, мій любчіку, чи ес за мнов плакав?

Хтось з легінів:

Ой плакав я, ой плакав я з туги великої,
Бо я думав, шо не найду другої такої.

Параска знову:

Тече вода зза города, та си коніруєт,
Іде легінь до дівчини, тай си гоніруєт.

Легінь:

Ой малі ми невелички, вгору не ростемо,
Бо ми пізно лігаємо, а рано встаємо. —
Ой гуцул си набуваєт, бо він гроші маєт,
А гуцулка сидит дсма, нічого не знаєт.
Ой гуцулка сидит дома, та й дома ночуєт,
А за сго гулянічко, нічого не чуєт.

Веселяться Бичукові «мішенники», одні жартують, другі співають, приговорюють, лише Василько, хоть і випив вина і горівки,

не веселиться, смуткус про свою Марічку думаючи. Гуцули народ твердий, веселився б до ранку, але Бичук сказав, що пора помолитись і йти спати. Полягали, де хто міг... Стало тихо в стаї... Лише там у застайках, коло овець, покрикують часом вівчарі, щоб який звір не закрався в загороду.

Рано розпращалися мішенники з Бичуком і пішли в село. Життя поплило на полонині та в стаї своїм звичайним руслом...

V

Одного вечера, коли вже все було «покутане» в стаї, а вівчарі пішли до своїх «застайок», прикликав Бичук до себе зятя — Василька.

— «Сідай-ко Василю, і слухай шо му тобі повістувати: Ек сам видиш і знаеш, я вже старий, может Бог покликати мене сьогодні-завтра д'собі. Окрім Марічки нема в мене нікого. Від першої жінки не мав-сми дітей, а від другої лишень цу одну доньку, Марічку. Так і кажу: помру і всей мій масточок лишу Марічці і тобі. І циса полонина, Старостая, перейде на нас. Замість мене ти будеш газдувати й ватагувати на цій полонині — аекже! Тому тобі треба знати «сторію» оцей полонини.

— Належала вона колись «бабі Бичучці», ек казали. Овдовіла, ек була ше молода, але вдруге не хотіла си віддавати. Все газдівство було на її голові. А воно не було мале. Тай мала, от'ек і я лишень одну дитину, дівчину, називаласи, ек і моя — Марічка. Ек ішла суди на полонину, а вона ше тоді не називаласи Старостая, то зі собою все брала Марічку.

А була та Марічка, ек повістували, ек рожа в городі, ек сонечко в погоду — дуже красна була, така, шо їй пари в горах не можна було найти... Думала Бичучка, найде доброго, газдівського сина на зятя і той буде вірчувати її на старі літа в роботі. Може й унуків дасть Бог діждатиси. Так думала Бичучка, вдовица.

Одного літечка Божого літувала вона з Марічков на оцій полонині. Все було миром, усе йшло своїм порядком. Аж десь так у другій половині літа зачела красуня Марічка зникати вечерами зі стаї. Зразу екос не завважила цего стара. Але потім почело це ставати їй дивним. Питала Марічку, куди й чоґо вибігає зі стаї? Але та все екос вікрчуваласи і вібріхувала. Та одного вечера пішла Бичучка назирцем за нев... І шо увиділа? Он стоїт її Марічка під ялицев из якимось по-панцки убраним, из фузієв на плечех, панком...

Ага, теперь знаю вже, куди то моя Марічка бігат — подумала Бичучка і заскреготала зубами. Підходить ближче д'тому панкови й Марічці...

— А з ким ти тут стоїш!? — питат і искрами з очей сиплет. А її Марічка, екби ніколи й нічоґо, відповідат: —

— Зі сином мадярського пана з Вішови стою... Він має в осени

оженитися зі мнов і забрати мене в свій палац у Вішові... Так ми с зговорили...

— Ага, ага, заблагоси моїй донці «печеного леду в Петрівку» — захотіла панев бути! Ні, ні, цього ніколи не буде! Не будет, ні!!! Шоби наша, гуцулска кров та помішеласи з мадярсков?!. Цего не будет! Ні, не будет!! Зараз мені йди в стаю! Зараз, а то увидиш шо буде! В стаю!!! Чула?!!

— Чула, чула, але в стаю не піду! Хоч убий, хоч порубай, а в стаю не піду! Не піду — і вже!..

— Не підеш? Я за коси тебе в стаю затегну! — І ухватила Марічку за коси, тегне шо-сили маєт, а та обчепила си обома руками за мадяра, годі відірвати її від него. Почсв і мадяр шос бегетіти — джеремукати й віривати Марічку з рук Бичучки... Випустила Бичучка з рук коси Марічки. Гленула на неї і на мадяра такими очіма, що від того може, ади, кров у жилах застигнути. Серце перестанет битися...

А треба знати, шо стара Бичучка, ск казали ті, шо добре її знали, була велика відьма. Зналаси добре зі щезниками й вони її, не вона їх, слухали й боєлиси. А тут дочка не боїтси й не слухат її!..

— Така то в мене дочка! З мадяром, из ворогом, знюхаласи! Віродок! Вітреница! Не дїждеш, ні ти, ні твій мадяр у Вішову зайти й у палацах жити! Ні, ні! Не дїждете цього!!!

Піднесла руки д'горі, очі в неї загорілиси ватров, волос на голові підневси вгору...

— Отут! отут! На цій полонині, залишитеси по вічні віки! Проклинаю вас обоє! Ти, віродна дочко, будеш до суд-віку по цій полонині блукати, пристановища не мати... Від людей будеш тікати!.. Люди будут тебе обминати, звірі будут тебе уникати!.. Ніколи наша світа земля не приймет тебе до себе!

— А ти, мадяре? Отам у лісі станеш каменем — людім на науку й покаяніе!

Так воно і сталоси... Марічка й до сегодни по полонині ходит блудом, а мадяр — це той високий камінний стовп, шо в лісі під полонинов... Так колис розповідав мені мій дїдо, так і я тобі сегодни розповів...

— А звідки ця назва нашої полонини — «Старостая»?

— Була тут, а тепер уже її нема, стара, з твердого дерева, — стая, — «стара стая». В ній газдувала стара Бичучка, бо вона дїждаласи дес таки близко сто років... От і звідтілі назва полонини — «Старостая» — старої стая.

Вмираючи, стара Бичучка передала весь маєток і цю полонину наймолодшому синові брата свого чоловіка — Іванови Бичукови, шо був моїм дїдом.

Отак передав я тобі Василю коротко це, шо чув і шо знаю, а ти передаш колись це своїм дїтям!..

Василь слухав уважно повістування свого тестя, а вислухавши, помолився й пішов спати.

Але заснути не міг... Усе йому перед очима стара Бичучка та її дочка, Марічка, й молодий маляр із Вишови... Десь аж над ранком заснув. Снилася йому Бичуччина Марічка, але якось так дивно, що раз вона була ніби його Марічка, то знову його Марічка перемінювалася в дочку старої Бичучки, що блукає по полонині, не можучи найти для себе пристановища...

Прокинувся раненько, весь облятий потом... Став ще більше задуманим, як був перед тим. Мало до кого відзивався. Не ходив, а сновигав, як би задурманений був...

VI

Однієї днини, як грім з ясного неба: пропав Василько... Він уже від якогось часу, як тільки закінчено роботу вечером в стаї, виходив надвір і довший час не вертав у стаю. Та на це не звернув якось уваги старий Бичук. Раз запитав був його Василько, чи вже хтось до тепер стрічав і бачив викляту дочку Бичучки, але Бичук не відповідав йому на те нічого...

А тепер щез, пропав... Казав Бичук осідлати коня та їхати в село, може Василько пішов відізнати свою Марічку? Але ж був би про те сказав... Вернувся післанець, а з ним і Марічка... Ходять по полонині, шукають Василька, а його нема. Марічка від плачу аж заходиться... Не їсть, не спить...

Аж одного дня, вполудне, приганяє вівчар вівці до подою і каже так: —

— Йду я з вівцями, дивлюси на сонце, ци далеко ще до полудня тай співаю собі: —

Полонинко-гордовинко, чогось загорділа,
Та ци тими овечками, шо їх ес уздріла...

А у відповідь на те чую, шо хтос мені з ліса відспівует: —

Ой, ци любка така файна, ци мені здаєтси,
Ой, шож мене через неї спане не беретси...

Слухаю, надслухаю, а «воно» дальше співаєт: —

Любко ж моя, любко — душко, ци чуеш у вушко?
Та я ж тобі все щечечу, хоть те і не бачу.
Ой, ци то бук, ци береза, ци ти любко стоїш,
Перебриди річку д'міні, коли си не боїш.
Ой, ти мене та ізгадай, спати лігаючі,
А я тебе ізгадаю з вівцєма ідучі.
Не забувай моя любко за мене молодого,

А я за те не забуду поків жите мого!

Слухаю і вухам своїм не вірю. Та ж це голос Василька... Та й співанки ті самі, шо він їх співав, ек ще нежонатий був, ек до

Марічки залицевси... Так, так — бизівно — це Васильків голос з ліса.

Вислухав це Бичук, нахмурич чоло, покивав головою й наказав вівчареві нікому нічого про це не говорити. Казав одному бовгареві відібрати від вівчарів молоко, згличити його, та зготовити для всіх кулешу. А сам, взявши зі собою спузара, пішов туди, звідки доходили співанки, що їх чув вівчар... Ідуть, роззираються, наслухують... Перший почув голос з ліса спузар.

— А, чуйте, чуйте — каже до Бичука — хтось співат у сиглі... Пристанув Бичук, слухає й чує: —

Я бих з тобов не набувси тай не настоєвси,
Коби зійшов есний місяц, абих не боевси.
Коби зійшов ясний місяц, я бих си не босв,
Я бих з тобов файна любко, всю нічку простоев...

— Так, так, газдику, це бизівно, напевно, Василько співат, — каже спузар.

Ідуть туди, звідки співанки чути... Ось вони вже в сиглі... А там на виверті таки справді Василько сидить... Тихо-тихесенько підкрадаються до нього... Зайшли ззаду...

— Василю, шо з тобов си дієт? Чімумь не вертаєш в стаю? — питає Бичук.

— В стаю, чімумь си не вертаю? А тімумь, шо там мене не гія — не треба! Я мушу поза стаєв бути!..

— А чімумь так? Хто наказав тобі покидати стаю й сиглами блукати?

— Хто? хто? Та ж тота, шо ви мені оногди про неї розказували. Тота Марічка, шо мадяра була полюбила. Шо її стара Бичучка проклела... Вона, вона вікликала мене зі стаї... О, о! — Дивітси, он вона стоїт і руков до мене махат! А снісько така сама, ек моя Марічка. Вікапана моя Марічка...

— Зажди, зажди! Зараз іду до те! Але ше ти заспіваю: —

Ека була весна, красна, я не веснувала,
Закортіла мандрівочка — я помандрувала.
Закортіла мандрівочка — зробилам си волю,
Тай мандрую з мадяриком, по мадярскім полю.
Нене моя старенькая, та ек тобі буде,
Ек я піду з мадярчіком між чужії люди?

— О, о! Дивітси, ек вона слухат, а все дивитси на мене! Видите? Видите? Мусю, мусю йти д'ній!..

Устав з колоди й хоче йти. Та Бичук не пускає. Держить його за плечі.

— Пустіт, пустіт! — кричить, але в Бичука ще кріпкі руки. Тяжко Василеві з них вирватися... Починає просити Бичука, щоби пустив його... Але Бичук наказує йому йти до стаї, бо там дожидає його, жінка Марічка.

— Марічка? Єка Марічка? Таж вона стоїт отам у сиглі й на мене дивитси. Кличе мене д'собі...

— Та не та, не та Марічка, а твоя Марічка! Твоя жінка. Вона у стаї чекає. Прийшла зі села відвідати тебе. Ходи, ходи в стаю!

Тре Василько рукою чоло.

— Не розумію!.. Одна Марічка онтам у сиглі, а друга, кажете, у стаї чекає. Не розумію я цього...

Не легко було Бичукові намовити та вговорити Василя, щоби йшов до стаї, до своєї Марічки... Вкінці якось удалося уговкати його. Іде з Бичуком у сторону стаї, але все оглядається позад себе, туди, де мала б стояти ота виклята матірю Марічка й манити його до себе... Очі в нього дивні, мутні, хід непевний... Іде, як п'яний, як запоморочений. Бичук, увесь час, придержує його рукою... Веде, як дитину... Он вони вже недалеко стаї... Підходять все ближче і ближче. А перед стасю стоїть заплакана Марічка... Побачила свого Василя, підбігає до нього, — сміється крізь сльози. А він стовпом став... Марічка говорить, добирає різних пестливих слів, як колись... За шию його обіймає, кучері йому гладить... А він на це нічого... Стоїть, не рухається... Заворожений, приголомшений... Сам не свій...

Завели його в стаю. Дають їсти, пити, а він увесь час мовчить і не відриває очей від Марічки... Глядить на неї, але ані словом не відзивається...

Пссилає Бичук одного з бовгарів по свого приятеля Салагаша, що має розумітися на ворожбитстві. Може він відворожить Василя... Вечером був уже Салагаш у стаї. Обмив лице Василя якоюсь водою, що її зі собою приніс, заварив у кітлику зілля і коріння й виваром з того напоїв Василя. Щось ще там приговорював, але такими дивними словами, що їх ніхто не розумів...

Потім післав Василя спати. Положили його на причі та прикрили ліжниками. Василь скоро заснув і спав твердим сном. Марічка просиділа цілу ніч при ньому.

Рано сам прокинувся, повів очима по стаї і в його голові почало потрохи прояснюватися. Почав приходити до себе.

— Марічко — моя жіночко!.. А звідки ти тут взсласи? — відізвася до неї. А Марічка, пригладжуючи його кучері, відповіла:

— Прийшла відвідати тебе, навтемилося мені без тебе- Василечку, мій...

— А забереш мене з собов у село, забереш Марічко?

Не знала Марічка, що йому на це відповісти, глянула на дедю. А дедя каже:

— Так, так, підеш з Марічков у село... Будете там обоє газдувати, а я вже есос дам собі тут раду без тебе!

Василько, почувши це, кинувся д'Бичукові й поцілував його в руку. Потім обняв Марічку і довго не випускав її зі своїх рук. Марічка забрала свого Василька в село...

Минав час... Чергувалися пори року... Умер старий Бичук, залишивши немале багатство Марійці і Василеві... Передав їм і полонину Старостаю. Але Василева нога ніколи не поступала на неї... Не було сили, яка потягнула би його туди, хоч і співали: — «В полонині веселенько, в полонині файно»... Але його це не зворушувало, полонина не приманювала.

Щоліта ватагував на полонині молодший брат покійного Дмитра — Танасій Бичук, стрик Марічки, а по його смерті найстарший син Василя, що йому було на ім'я також Дмитрик...

У ДМИТРА БЕЛЬМЕГИ

I

Дмитро Бельмега, майже столітний, кремезний дідуган, колись один із найбагатших газдів у Дідушковій Ріці, сьогодні, Красноїлі.

Тепер він, як сам каже, вже не газда — передав усе газдівство найстаршому синові, Іванові. Та він лише так каже, що вже не газда, що тепер тут газдує його син. Але нехай би так син попробував не послухати старого дєдю, або зробити щось проти його волі! О, тоді побачили б усі, хто тут газда, син, чи дєдя?

Так воно було в горах зпередвовіку, так мусить і тепер бути: Син, хоч би йому роки вже зморщили чоло і побілили голову, мусить підчинятися свому дєдеві, поки той ще своїми ногами ходить і своїми очима дозирає газдівство!

А старий Бельмега вмє добре дозирати газдівства, всюди він загляне й усе догляне. Не любить сидіти — все він на ногах, то він тут, то вже там.

І не любить довго спати — встає разом із сонцем, а то й скоріше. Вмє лице студеною водою, помолиться і вже він на дворі. Перші його кроки до маржинки. Маржинка, хоч то вона «німіна», але все чує, видить і розуміє, лишень, що не вмє говорити людською мовою. «Кривду робити маржині, це найбільший гріх перед Богом» — говорив нераз. —

Одного разу гнали оба, старий Бельмега і його син, маржину у верхи, в Стовпні. Старий їхав на коні, а син ішов пішком. Вполовині Кремениці одна ялівка загілася, бо було тоді вже досить гарячо, почала тяжко дихати, а потім лягла на землю.

Син Бельмеги, Іван, почав на неї кричати, щоб уставала, а потім ударив її і копнув ногою. Та телиця не вставала. Тоді Іван ще раз копнув її і закликав: «Вставай, шляк би тебе трафив.»

Почув це старий Бельмега й закипів великим гнівом. «Іва, що, ти з розуму зійшов, ци Бог відступив від тебе? Маржинку кленеш? Гадину, оту поганку най шляк трафит, а не маржинку, Боже сотворіне, поміч людям! Ніколі щоб я не чув, аби ти маржинку склинав. Бога просити треба, щоб сонечко заходило й кожного газду з маржинков лишело, а рано, щоб сходило й кожного газду з маржинков находило. От шо затем собі на все жите, Іване!»

Обійшовши маржинку й переконавшись, що вона не голодна й напоєна, заглядав до кошар, обходив усю гражду кругом, і щойно тоді вертав у хату й сїдав за стіл. Невістка клала перед нього га-

рячу кулешу, а до неї бриндзю і масло, або гарячі картофляники-буришінники з картофель і ячмінної муки з бриндзею, а до того топлене масло. Клала теж коновочку зі свіжою гусянкою.

Поснідавши, йшов у піддаше, де було всяке «рємісничє» приладдя. Там зін стругав дошки на бочки й бербениці, робив на них обручі, складав дощечки разом і збивав їх обручами, робив і коновки на гусянку. Умів робити й ракви на масло і бриндзю й гарно різьбив ті ракви. А там треба було зробити ще й коновки на воду й дійниці на молоко. Був у Бельмеги і ковальський, невеликий міх — треба ж насталити сокири зробити сапи й усякі гаки й гачки.

Все, що потрібне в газдівстві, а воно всего потребує і вимагає, треба самому вміти зробити, так, як і челідь — жіноцтво, мусить дбати, щоб руками спрясти вовну, чи лен, виткати сукно й полотно і пошити всю одєжу . . .

Зимою находив Бельмега для себе роботу в хаті. Довгими зимовими вечорами всі працювали, ніхто не дармував. «Челідь» пряла або вишивала, чоловіки теж виконували якусь рєботу: тєсали, гиблювали й різьбили «всєчїну».

Цїлими днями чути було з другої кімнати стукїт варстату. Це невістка Бельмеги ткала сукно, полотно й лїжники.

Прийде весна, тоді треба буде віднести сукно й лїжники до млина, у «фолюш» під лотоки, щоб вовна «пвстїла», щоб лїжники стали «пухнастї», а сукно набрало тугости. Полотно треба білити на сонці і поливати водою. З тоншого сукна будуть гачї, з грубшого сердаки, з білого «гуглі», зі сивого теплі «мантлі» на зиму.

Взимї треба ще й виплєсти рукавиці і кельєрові горою, «капчурї» — вовняні панчохи на ноги.

Приходить весна, починає земля віддихати, царинки з радости, що позбулися тягару грубої вєстви снігу, вкриваються квіточками й починають зеленїтись. Верхи й полонини скидають теж зі себе сніг, що під ним усю зиму стогнали й сумували.

У Бельмеги кипить робота. Треба ж почистити й граблями заскородити царинки, направити плоти довкола гражди й «вориня» довкола толоки. А тут уже й св. Юрія — полонинський вихід.

Син Іван жєне «дробєта» — вївці «єлову» маржину, тєлицї і бики, в полонину, де передаєть їх на ціле літо ватагові.

Вївці і маржинка приміщенї на полонині.

Тєпер сїдає старий Бельмега на коня, а слуга жєне коровки, йдуть у «верх», де в Бельмеги друга гражда, царинки на сіно й толоки для випасу коровок. В селї залишаєтьє тїльки кїлька корів і тєлята. Корови пастисьмуть у толоці, тєлята в пастївнику.

Бельмега «мет лїтувати» у верху аж до осєні. Там теж не мала робота: Три рази в днину здїти коровки, зібрати з молока солодку сметану, а з неї збити масло, насолити й заховати на зиму, молоко заварити й налити на гусянку. Треба й городцїв, у яких посаджєно бараболю, буряки, капусту й другу ярину, доглянути . . .

А там, не оглянешя, уже й косовиця! В селї приходить косовиця скорїше, у верхах пізнїше. В селї занявся косовицею син Іван з ко-

сарями, а «челідь» перевертала й сушила скошену траву й згромаджували в копиці. У верху мусить старий Бельмега сам дозирати косарів і дивитись, щоб сіно було зложене в стоги й добре завершене . .

А воно, дивися, вже й літо минає . . Треба зібрати з городців ярину й викопати бараболю, капусту нақвасити на зиму . .

Івана ще не видно — він мусить ще в селі скосити й висушити отаву. Та ось він уже тут із чотирма кіньми. Треба ж усе добро, придбане тут старим, знести в село, лиш дещо залишиться у верху, куди вийде зимою сам Іван, або слуга, сіно згодувати.

І старий Бельмега вже знову в селі . . . І тут робота для нього є. Бо в гуцульській, газдівській, гражді ніхто не може й не сміє дарувати, літом чи зимою . . .

Осінь, здається найкраща на Гуцульщині пора року. Лиш дуже коротка. Вся Гуцульщина дожидає великого осіннього свята, св. Димитрія.

II

Ось уже й діждались «горени» днинки светого Димитрія. Це не звичайне якесь «светце», а велике, одне з найбільших осінніх свят на Гуцульщині.

З раннього ранку йдуть гуцули стежками, пляями й гірськими доріжками — до церкви поспішають. Не можна ж у таке велике свето в хаті сидіти. Йдуть до церкви старі і молоді, йдуть і діти.

Хотів найстарший син Дмитра Бельмеги осідлати для деди «шкапе» — коня, та старий «викричівси» на нього: «А шо ти думаш, шо я вже не годен своїми ногами в церкву зайти? Дивіткosi на него, вин думат, шо его дедя вже ходити не может, а може загадав уже вібратиси на тот світ?

Ніт, ніт, Іванку, дедя твій ше дужий і здоровий тай не думат скоро емирати! Его смерть дес там ще далеко за горами, за лісами й ріками.»

Щонайкраще «лудіне» — одежу — взяв на себе старий Бельмега, на ноги надів нові постолы, а в руку взяв стальову бартку-топір і пішов до церкви. Перед відходом наказав невістці, щоб усе було приготоване, як годиться, прийдуть же гости, багато гостей буде в Бельмеги сегодня, ек і тогід, ек і кожного року на светого Димитрія. Аекже!

Геть уже сполудня було, сонце нахилилось догір уже, як повиходили люди з церкви.

Вийшов з церкви і старий Бельмега. Роззирається, кругом самі «молодеки». Його ровесників нема . . Лежать онтам за церквою на цвинтарі. Певно дивуються, шо Бельмезі якось не дуже спішно до них . . Нехай пождуть ще, Бельмега бизівно (певно) загсстить до них. Але ще не скоро . .

Підкручує сиві вуса, поправляє кресаню на голові, випростовується і жвавим кроком спішить у свою гражду . .

Сьогодні велика гостина в нього — великий набуток.. Буде музика, будуть танці і співи. Радісно й весело буде в хаті Бельмеги.. Ск давними часами, ск за дсді і діда.

Прийдуть сусіди й знайомі, прийдуть сини й дочки, прийдуть і внуки та й прийдуть ті, що косили травцю літом, прийдуть і громадільниці. Натрудилися немало — в Бельмеги на царинках, двадцятвісім стогів сіна поклали. Буде чим маржинку прогудувати. шей лишиться сіна на другій рік.

На згадку про маржину очі в Бельмеги радісно засяли.. Цього року крив Бог його маржинку від «боли» — хвороби — й медвідь не зробив школи — ніодної штуки не вбив, вовки ніодної овечки не пірвали. Продав син дві пари старих волів, накупив у Косові всего. що потрібно — кукурудзи, біленької муки, рижу й цукру, — для челіді (жінок) хустки й крайки та й волічки для вишивання сорочок і рушників. Зарізано дванадцять товстих баранів — є немало «буджениці», вистарчить на зиму й літо. Зарізано дві свині — в кліті висять ковбаси, як нашильники грубі, в бербеницях насолена солонина — десять бербениць з бриндзею, кілька з маслом. А скільки коновок і бочілок з гусянкою (кислим, вареним молоком) того й не поррахувати..

Одним словом: кліть набита всяким добром... Лиш би жити й Господа хвалити...

III

Вернув Бельмега у свою гражду, заходить у хату, відчиняє двері, а тут ударили на нього пахощі, як літом на царинці, чи полонині.. Пахне всякими стравами.. Пахнуть голубці в нових глиняних горшках, пахне всяке м'ясиво, печене й варене, пахнуть смажених ковбаси й буджениця.. Пахне й усяке печиво..

Так — усяке добро приготоване тут, але ніхто з домашніх і не думав щонебудь їсти. Підождуть, аж посходяться гості, тоді всі разом засядуть за столи. Столи застелені білими як сніг скатертями, лавиці новими, пухнастими ліжниками.

Ось ідуть уже сини Бельмеги з невістками, а дочки з зятями, йдуть сусіди, йдуть косарі і громадільниці.. Повна хата людей.. Сміються старі очі Бальмеги — радіють, що стільки гостей сьогодні бачать... Просить найстарший син Бельмеги, Іван, гостей поза столи заходити.. В обох кімнатах, по цю і по ту сторону просторих хорім гості.

Встають і відмовляють голосно молитви за душі всіх, що в цім домі померли. Щойно по молитві сідають.

Невістки Бульмеги подають на столи всякі страви, а Іван, найстрашайший син «честує» гостей горівкою..

Все відбувається дуже поважно й урочисто, не чути голосних ровмов — гості пють і «харчують» мовчки — так воно годиться, так було давно, так і тепер мусить бути..

Тай страв не можна якбуди на стіл подавати . . . Випиту горівку закусують «студінцем» з бараніх і свинячих ніг, передтим вудженних . . . Випивають, а тоді їдять борщ із свинним, або баранім мясом. Потім смажені ковбаси й «буджену» баранину, а після цього голубці, одні з рижом і мясом, другі з кукурудзяних крупів. І все це «поливають» горівкою, а потім пивом. Усі страви дуже «ситі» і м'ясні, нема страху, щоб хтось упився . . .

Поволі починають «розвезуватися» язика в гостей . . . Починають говорити, одні про це, другі про те . . . А чи нема про що говорити, нема про що розповідати . . . Той говорить, як йому літувалось в полонині Скуповій, а той, як було цього літа на Чівчині. А Микула Юренюк повістує, як то йому медвідь на Похребтині сім штук маржинюк вбив, і хто знає, що було би дальше, якби йому не вдалося було того напасливого «вуйка» вбити. Хіба треба було втікати з маржинкою з Похребтини, на яку другу половину. Танасій Феркалек оповідає, як то одного разу впала була на його полонину така густа мреч — негура, що в ній вся маржина розгубилася і не мож було бовгарам і вівчарам її до купи позбирати. Той знову повістує, що «пацив» оногди в Косові з жидами, що хотіли від нього за песій гріш «вигулити» бики. Бив жидів куди попало й відігнав їх таки від себе й від биків. Кожний має що сказати, але всі мовкнуть, коли починає говорити старий Бельмега. Він любить говорити про давнину в горах, а це дуже люблять слухати його гості.

А він знає дуже багато дечого з тої гуцульської давнини. Не одне бачив, не одне пережив, а ще більше чув, і від свого діда, і від деді свого.

Коли Бельмега починає про давне повістувати, тоді здавалося, що воно оживає, що встає із гробу й устами Бельмеги говорить. Починають говорити темні, непроглядні ліси, що колись по обох берегах Дідушкової Річки росли й своїми шумами за подувом вітрів із полонини глушили шум, і клекіт річки — оживають звірі, що своїм ревом наповняли лісову пуцу, оживають духи, що в лісах проживали . . .

Але пора вставати. Гості похарчували, повставали на ноги, відмовили молитву й подякували газдам за гостину. Невістки позбірала зі столів порожню посуду, залишили лишень пугарі до пива.

IV

Кличе старий Бельмега слугу, Лукинка й каже приготувати скрипку, а сусіду Федя Сливчиного просить, щоб післав котрогось з молодеків по цимбали. Слуга Бельмеги Лукинко, той, як заграє в скрипку, то найси всі музиканти перед ним сховають. До роботи, то він там не дуже скорий, але до скрипки й до співанок нема йому пари.

От він уже стоїть зі скрипкою в руках, пробує, чи смичок добре натертий каліфонійов. Жде на цимбали. Приніс молодек цимбали, подає їх Федеві.

Музиканти йдуть до хорім — хсрами просторі, є де данцувати . .
Поставали танцюючі пари. Котрийсь з молодих газдів станув перед
музикантами й заспівав:

«Ой заграйте, музиченьки, щоби люди чули
Щоби знали, ек данцюют сараки гуцули.»

На це другий:

«Ой піду я в данец, в данец, дай Боже щісливо,
А ви старі на молоді не дивітси криво.
А ви старі на молоді криво не дивітси,
А ек кому недогода, від нас заберітси.

А Дмитро, сват Бульмеги:

Та най я си поданцюю у сватовій хаті,
Най тріснутси вікна, двері, ще й на хаті лати» . .

І почався гуцульський «данец» . . А з ним гуляночки — співа-
ночки, що ім ні «почетку», ні кінце немає . . .

Безжурність, веселість, буйність . . .

Он котрийсь співає:

Ой веселий я си вродив, веселого дому,
Веселий я усім людім і собі самому.
Ой веселий вродивсмиси й веселий загину,
А ек в селі смутно буде, піду в полонину . .

На це другий:

Ой за двором моя нене, за двором, за двором,
Таку маю файну любку, шо мені не сором.
Куда ходив, не находив ше любки такої,
Шоби д'мині виходила, тітінь віносила,
Шоби зі мнов постоела, шсй поговорила.

А хтось там ще:

Ти гадаеш, моя любко шо я про те дбаю,
Кілько в лісі деревини, тільки любок маю.
Кілько в лісі деревини та фої і листу,
От тільки я любок маю, а на тебе свищу.

Заспівав і Бичуків Лесьо:

Ой піду я у млин знати, шо си в млині діет,
Вода камінь обертает, питель муку сіет. —
Тому дам си цулувати, котрий добре вміє,
Та ек мене поцулує, аж вітер повіє.
Ой нема то не цім світі, ек наші горени,
Та ек гуцул поцулуєт, ек лопатов грени. (вдарить.)

В хоромах щораз веселіше, щораз гарячіше. Музиканти жару
піддають.

Легіні щораз веселіших співанок добирають. Співає один із них:

Ой зійшов вже ясний місяць, тай зійшла курашка,
Я би до вас не заходив, екби не Параска.

Ой зійшов вже ясний місяць, зійшла і зірничка,
Я бих до вас не заходив, скби не Анничка . .

Другий легінь:

Ой вийду я на царинку, вийду на лазочки,
А довкола дівчєтонька, ек ті образочки.

На це третій:

Ой вийду я на вершочок, та крикну. та вівкну,
Може богач удуріє, дасть за мене дівку.

Тоді четвертий:

Ой вийду я на царинку, та стану, та стану,
Одна любка пирожечки, а друга сметану.
Пирожечки та у черес, а сметана рідка,
Іди собі зі сметанов до самого дідька.

А ще котрийсь там:

А у наших гуцуликів файна поведінка,
Поза кожним перелазом легіник та дівка.

Жикалеків Дмитро взяв у данец Кіцнакову Марійку й заспівав до музикантів:

Ой хмаритси, термозитси, буде відав плова;
Не приходит мій миленький, нема его вдома.
З високої полонинки студен вітер вієт,
Бідна ж моя головонько, шоси з милим дієт.
Лєтїв малий джєворонок попід небєсами,
Не приходит мій миленький д'міні з старостами.
Лєтїв сірий джєворонок тай упав у мерву,
Не журиси, моя любко, ше до те поверну. —

А Іванюк з сусідкою, Анницею, данцєє і співає:

Та чїя то дівчинонька в зеленї хустици,
Така собі гонорова, ек жеба в водици. —
Я сєгодни не данцєвав, лишєнь зачїнаю,
Купив би я любці фустку, та грошей не маю.
Хотїв я си ожєнити, хотїв жїнку мати,
Сїно ми си нє вродило, нїчим зимувати . .

Підморгуючи до Анниці:

Дє ми, кумко постєєли, дє обєє сїли,
Там єгоди си вродили, шоби люди їли. —
Ой на річці двї смєрічці, на Дунаю кладка,
З молодїцєв поговорю, за дівчину гадка.
Ой най того вода мулит, шо по нєчах ходит,
Молодїчок молодєньких із розуму зводит.

Музиканти помучились, хочуть відпочати, але молодеки просять ще грати.

Дмитреюк приспівує їм:

Ой данцуйте легіники, завтра не будете,
За дві, за три неділеньки в гузари підете.

На це Дмитрик Жикалеків:

У гузари я не піду, служити не буду,
Дівче ми си сподобало, женитиси буду.
Дівче ми си сподобало в широкій долині,
Коби пани дозволили, женив бих си нині.

На це йому Дмитреюк:

Любка моя солоденька, відай тебе лишу,
Із Ворохти на Станіслав лиш си поколишу.
Із Ворохти на Станіслав в зеленім вагоні,
Не здогониш мене любко, хоч сідай на коні.
Та хоч бес си осідлала коня вороного,
Не здогониш свого любка, любка молодого.

Тоді Дмитрик:

А у мої дівчиньки двері утворені,
Бучок ми си розвиваєт, ек іду до неї.
Бучок ми си розвиваєт, червона калина,
Щоби мені потривала молода дівчина.
Щоби мені потривала, шей гаразд си мала,
Що вна мені молодому рученьку подала.

На це Дмитреюк:

А ек піду в полонину вівці зимувати,
Ци не будеш файна любко за мнов банувати?
Ой не буду мій миленький, не буду, не буду,
Ти за гору, я за другу, за тебе забуду.
Ек вертав я з полонини конем вороньким,
Вона д'міні з хати вийшла в хустці зеленій.
Ек зачела говорити, язиком мастити.
То мусів я бідашині коралі купити.

Бичуків Лесьо:

А в Аннички біле личко, маржинка за водов,
А ти плачеш за маржинков, я плачу за тобов.
А ти плачеш за маржинков, ек ї завернути,
А я плачу та думаю, де би з тобов бути.

Ні, годі! — кажуть музиканти. Дальше не служать вже пальці,
ні скрипачеві, ні цимбалістому.

Тоді Дмитреюк заспівав ось такої:

Та най тобі музиченьку повсихають пальці,
Твою жінку на зарінку обіймають старці. —
Втихла музика . . Гості посідали на лавицях — відпочивають.

Матій Моспанюків, якому горівка вже троха вдарила в голову. зтягнув ще такої:

Ой напивси кум до кума, а кум до Матія,
Та шоби нам потривала наша компанія.
Ой, шоби нам потривала тай гаразд си мала,
Та за тоту горівочку, шо всім смакувала. —

Молоді газди й газдині танцювали ще дальше, а старі, що чільніші, поважні газди сиділи в першій хаті, поливали пиво, курили люльки й слухали повістуння старого Бельмеги.

V

Бельмега повістував своїм гостям про Дідушка, про того, що згинув з рук Довбуша. Вправді всі тут, не лише старі, але й молоді, ба й діти, знали багато дечого про Дідушка, від якого й пішла назва їх річки — Дідушкова Річка, а колись і село їх не звалось Красноїлля, а Дідушкова Річка, але це, що про Дідушка розповідав Бельмега було дуже цікаве, бо того багатого й гордого гуцула знав добре дідо Бельмеги й не раз унукові про нього оповідав.

Звідки взявся Дідушко в горах, звідкіль сюди зайшов, того ніхто не знав — не знає і дідо Бельмега.

Були такі, які казали, що Дідушко зайшов у гори з далеких «долів» . . . Його дедя мав називатися Дідух. Були й такі, що твердили, будьто би Дідушко походив із того самого роду, з якого походять якісь там нині польські графи, Дідушицькі. Але правди про рід Дідушка не знав ніхто давно, не знає і сьогодні. Не знав ніхто цього, як і не знали й не довідалися ніколи, звідки звялося велике багатство в Дідушка. Він був напевно найбагатший газда в усіх горах . . . Усе, що по обох берегах річки, ліси й царинки належали Дідушкові. Тепер на тих просторах живе тридцять газдів а між ними й ті, найбагатші сегодни газди. Панькевичі. Тай усі царинки, ліси й толоки при плаєві, що йде з Красноїлі, були Дідушкові.

А скільки мав він лісів, того й він сам не знав. А лісів тут, де сьогодні село, було дуже багато. Тягнулися ті ліси від самого Черемошу аж під Скупову! А в тих лісах вікові смереки, ялиці, явори й клени та й старезні буки.

Як перейти було Черемош, там, де тепер каплиця Бабія і подається горі річкою, то, куди було глянути, всюди були ліси — від них аж у очах темніло. По правій і по лівій стороні річки самі ліси були. А нині нема вже з них і сліду . . . Де були темні ліси, там сьогодні голі скали, з яких каміння летить на річку.

У букових лісах ховалися Дідушкові свині. Їм не знав Дідушко рахунку як і не знав рахунку своїй маржині. вівцям і козам. Не знали цього і його слуги. Бо в ті часи не лише люди, але й маржина

тай лісна звірина, жили вільно й свобідно, — землі, ні лісів ніхто не міряв, скотини не рахунав.

Дідушко, як оповідав дідо Бельмеги, був високого росту й широкоплечий і мав велику силу. Був маломовний, не любив багато говорити, та й ще з будь-ким заходити в розмову. Був він теж і дуже побожний. Він сам й його слуги були кожної неділі в церкві, хоч до неї було дуже далеко, а до того й не було дороги, треба було верхами, стежками йти. Тільки зимою, як були сильні морози й річка добре замерзла, а лід покрив сніг, можна було річкою дістатися до Черемошу.

Красноільський «газда».

Були такі, які казали, що Дідушко має своє багатство від «нечістого», від Агідника, чи від якогось іншого «щезника», але це не могла бути правда. Дідушко був письменний, умів читати... А це було дуже дивне для наших «горен». В тих часах, то лишень священики й дяки вмели читати. Але їх тоді небагато було в горах.

Оце Дідушко в неділі і свята зачинявся в хаті, сідав за стіл, розкладав грубезні книги й читав їх. Це було святе письмо... Що сталося з тими книгами по його смерті, ніхто не знає...

Розуміється, що Дідушко, будши великим багатцем не міг би був сам дати ради своєму великому газдівству, тож мусів держати слуг. Слуг було в нього багато. Звідкіля були ті слуги, того ніхто не знав. Але напевно були вони не з гір. У горах не найшов би був тоді охочих ставати в когось там слугою — наймитом. Та й бідних гуцулів, як тепер горен називають, не було в горах. Кождий, в кого була охота, міг у горах добре й вільно жити. Було чим жити, було й чим багатіти.

Так — Дідушкові слуги походили з долів, де була тоді тяжка панщина й не легко було жити. Всі ті слуги були Дідушкові дуже вірні, слухали його й любили. А Дідушко був для них добрий і нікому з них не робив кривди. Слуги були вдягнені таксамо, як їх газда, сідали разом з ним за один стіл, їли ті самі страви що й газда.

Одно, чого Дідушко не дарував своїм слугам, це непослух. Усі мусіли його слухати — не лише слуги, але й сини і дочки. Не дай Боже, було його не послухати, або чим небудь образити, чи якесь згідне, противне слово сказати! Тоді вибухав страшним гнівом і бив, куди попало. Але, хоч був дуже гострий, був і справедливий. У цьому подібний був зовсім до Олекси Довбуша. Довбуш був такий самий. Усміхнений, до всіх привітний, лагідний, добродушний. Але тільки тоді, коли все діялось по його волі, коли його слухали й без спротиву виконували його накази. Коли ж хтось насмілився, хоч би словом спротивитися йому, був уже ворогом Довбуша. А з ворогом не було в Довбуша жартів. Взагалі Довбуш дуже не любив непослуху — за непослух карав своїх легінів смертю.

Казав, що цілий світ держиться на послуху. Всі не можуть давати наказів, жити власним розумом і нікого не слухати. Мусить бути хтось, хто наказує і мусять бути ті, хто накази виконують. Послух мусить бути в родині і в громаді, а всі люди разом мусять слухати Бога й робити так, як Бог наказує.

«Цікаво знати — додав Бельмега — що, як мій дідо говорив, а він же знав добре і Дідушка й Довбуша, з ними нераз сходився і говорив, Дідушко й Довбуш, відай тімунь, що мали однакову «натуру», не любилися й не могли жити в згоді. Певно, що тімунь... Довбуш мав себе за найстаршого над усіми горенами, не лише за отамана над опришками, але й за «пана» гір, а Дідушко гордий і самопевний газда на великім газдівстві, хоч ніби то й не заперечував Довбушові його влади над горами, але все таки твердив, що над ним, над Дідушком, не сміє Довбуш «старшувати»..

Оце то й спричинило смерть Дідушка.

А, як воно прийшло до цього, що Довбуш убив Дідушка, того не знав ні мій дідо, ані ніхто з людей — не знав і мені не сказав.

Одні говорили, будьто би Довбуш післав був одного зі своїх опришків сказати Дідушкові, щоб приготував усе, як треба і як годиться, бо він, Довбуш, прийде до нього зі своїми легінями в гостину, на що мав Дідушко відповісти, що він і не думає гостити в себе опришків.

Почувши це від свого опришка, Довбуш вибрався зараз сам до Дідушка, застукав у двері, а коли Дідушко станув на порозі хати, Довбуш убив його своєю барткою.

VI

В другій хаті по ту сторону хорім сама «челідь» — жіноцтво. Є там і стара Пруниха, — вона ж завжди мусить бути там, де люди «набуваютьси», де танцюють і співають. Жадний «набуток» не відбувається без Прунихи.

Є там Шелефетова Марічка, Горбоватюкова Параска, Кокуцова Анничка, Теклюня Федінчукова та все запишнена Угринцева Одокія. Багато тут пишних молодичок і годних газдиньок...

Тож весело, гамірно й голосно тут, у другій кімнаті. А вже найголосніша тут Пруниха! Сама весела й другим веселости додає . . І співає, що її співанички крізь вікна надвір продираються і по царинках біжать . .

«А я собі заспіваю — голосом постелю,
Де милого голос вчую, там го розвеселю.»

За нею співає Горбоватючка:

Ой піду я та на річку, воду затамую,
Розвесели любку мене, най я не баную,
Розвесели мене любку тай доленьку мою,
Та най же я не баную, любку, за тобою.»

А котрась там із молодичок заспівала ще й такої:

Гуцулка не породила, гуцулка ми мати,
Тепер мені припадає гуцулочку брати.
Ой, гуцули в краю були, зрубали калину,
Течет річка кервавая з гори на долину,
Течут річки кервавії, течут водозії,
А все тото наробили легіні бутнії.»

А Шелефетючка, схиливши голову «затігнула»:

«Та, ек собі нагадаю за давнії літа,
Слізки очи заливають, що не вижу світа.
Та, ек собі нагадаю за давну давнину,
То не можу скоротити до вечера днину.
Ой, ек собі подумаю, ек си розгадаю,
То не треба на твар води, в очах її маю.»

Хтось там відчинив двері до хорім, у хату залетів голос веселої коломийки.

Пруниха взялася за підбоки, сплеснула в долоні, задриботіла сарнячими, в новенькі постолі вдягненими, ногами й заспівала:

«Ой, легонька коломийка, легонька, легонька,
Та від тої коломийки болит головонька.»

Наливає в пугарчик горівки, пе до запишненої Одокії, притупус постіллцями й співає:

«Або дайте горівочки, або дайте меду,
Або дайте до серденька студеного леду.
Горівочко оковита тай оковитенька,
Пила б тебе, ек день так ніч, кобес солоденька.
Горівочко — оковитко, жиди те палили,
При столику яворовім молодички пили.»

На це їй Одокія:

«Ой кільки с співаночок, та все за милого,
Чому нема співаночок за дедю рідного?»

Ой кілько є співаночок, та все за миленьку,
Чому нема співаночок за неню рідненьку?»

А за нею Шелефетючка:

«Ой упала зірґа з неба тай розсипалася,
А дівчина позбирала й закосичілася.
Ой упала зірґа з неба ше й золотий віник,
Та на тото подвіречко, де файний легіник.»

Федінчукова Теклюна пригадала собі сина, Леська, що за тоту, щоб не казати, мельникову Параску, вже другий рік у кримінарі в Коломиї — і заспівала:

«Кобес знала, моя мене, ека мені біда,
Тобес мені передала воробчіком хліба.
Воробчік би приніс хліба, а синичка соли,
Скбес знала, моя мене, в екій я неволи.»

Підходить Пруниха до внучки Бельмеги, біловолосої Марічки, що стоїть біля печі та слухає співанок.

Марічці минуло вже вісімнадцять років, от десь уже незадовго прийдуть до неї свати . .

«Аскже — каже Пруниха — може десь по Відоршах запросит нас Марічка на весіле, а ми заспівасмо їй:

«Ой, куда ти Марічко наша ходила,
Шо так тобі головонька зацвила?
Ой, ходила, моя нене, у вишневий сад,
Припав мою головоньку зелен виноград.
Ой ходили дівчатонька в долину,
Та найшли там червону калину
Та найшли там зелененький барвіночок,
Принесли його Марічці на віночок».

Зарумянилась Марічка аж по самі вуха, почувши цю пісоньку від Прунихи . .

А Горбоватючка заспівала:

«Ой вже би ти не ходити, куда ходила,
Ой вже тобі не любити, кого любила.
Ой вже би ти не ходити отим потоком,
Ой вже тобі не стояти з іншим під боком.»

На це Федінчучка:

«Ой думала моя неня, шо мне си не збудет,
Та ше прийде годинонька, шо плакати будет.
Ой, прийде ше годинонька, та прийде ше днина,
Шо заплаче дедя — неня, тай уся родина.»

Так було у старого Бельмеги на святого Дмитрія:

В хоромах музики грали, молодики танцювали, в одній кімнаті

молодичі набувались, а в другій слухали газди повістувань Бельмеги.

Він повістував даліше:

«Другі говорили інакше: Довбуш мав післати опришка до Дідушка з наказом доставити собі й легіням стільки то й стільки берберниць бриндзі, масла, вудженого мяса й солонини. На це відповів згорда Дідушко:

«Скажи своєму атаманові, нехай сам до мене прийде і візьме собі, що йому треба. Він атаман над своїми опришками, а я атаман над своїм газдівством! Ось, що скажи Довбушеві!»

Пішов опришок, а незадовго потім з'явився сам Довбуш перед хатою Дідушка й викликав його на двір.

Станув Дідушко на порозі хати. Довбуш зміряв його від голови до ніг кровю набіглими очима й сказав:

«Казав ти, Діду, щоб Довбуш сам до тебе прийшов, от він і прийшов!» І барткою в голову Дідушка. Дідушко впав мертвий там, де стояв — на порозі своєї хати. Довбуш обтер бартку від крови й не поглядаючи позадь себе, пішов, звідки прийшов. Сумний похоронок мав Дідушко. Плакали за ним не лише сини й дочки, плакали й слуги. Вони ж любили свого газду . . .

Поховали Дідушка . . . Слуги розійшлися світами. Сини й дочки поділили поміж себе дедеве багатство. Воно просто стопилося, здавалося, що це та Дідушкова Річка забрала Дідушкове багатство й разом зі своїми водами занесла його в Черемош і в ньому втопила.

Сьогодні, ек самі газдики годні, знаєте, нема й знаку з колишнього багатства Дідушка. Живуть тут ще його нащадки й називаються даліше Дідушками, але нічим, ні собою, ні своїми газдівствами, не пригадують уже того Дідушка, що й самого Довбуша не боявся — такий гордий і здуфальний був.

ОЛЕКСА ДОВБУШ

Не було, нема, й мабуть ніколи не буде того, щоб хтось у гуцульських горах не чув і не знав про Довбуша. Як довго житимуть у горах гуцули, так довго житиме там пам'ять про Довбуша, що своїм ясным топором обороняв гори й гуцулів від чужої «зарази», від «зайдів», що намагалися пролізти в гори й занести гуцулам неволю . .

Знали добре про Довбуша й газди, що сиділи за столами у Дмитра Бельмеги. Але все ж таки хотіли почути від нього те, що колись про Довбуша розповідав його дід. Тому то й просили його дещо з того розповісти їм.

Бельмега всміхнувся, потягнув із погара добрий лик пива, казав подати собі свіжої грани до люльки й почав повістувати . . .

«Олексу Довбуша знав мій дідо добре, нераз сходився разом із ним і говорив. Потім і мені багато про нього говорив. Але одне треба сказати: Не все те, що сьогодні розповідають у горах про Довбуша, правда. В тому є і багато всяких видумок.

Як виглядав Довбуш? Був середнього росту, присадкуватий, широкоплечий і кремезний — налягав на одну ногу. Мав дуже велику силу, а ще більшу відвагу. Нікого не боявся. Силою не міг ніхто з ним рівнятися. А звідки він ту силу мав, цього ніхто «достойно» — певно, не знав і досі не знає. Про це дуже багато оповідали й оповідають ще й сьогодні.

Дуже дивні очі мав Довбуш. Вони просто горіли в нього — зір його був гострий, як у вірла. Ним прошибав він людей наскрізь. Як поглянув на когось, то бачив у ньому все, що крилось в душі і серцю.

Хоч налягав на ногу, то це не перешкоджало йому оленем скакати по горах. Дуже звинний і поворотний був і не любив довго на одному місці сидіти. Сьогодні він у Жабію, а завтра вже в Розтоках — сьогодні в Косові, завтра в Заболотові, а все бігом. Лише часом сідав на великому камені, що до нині стоїть на Кедроватім у Чорногорі і дивився на свої гори, на верхи й полонини та придумував, куди йому йти зі своїм легінями.

Рідко коли можна було бачити його на коні — волів пішком ходити. А як було з тим, що то ще й досі оповідають, будьто Довбушеві опришки мали їздити на конях? А було так, що опришки вибиралися часом далеко й мусіли не йти, а їхати, то брали коні у газдів, а потім їм відавали їх. Але, це бувало найчастіше тоді, коли Довбуш вибирався зі своїм опришками «загору», на малярську сторону. Раз, що це було далеко, друге, нераз треба було втікати перед панськими гайдаками й катунами-воєками, а пішком від них не легко було втекти.

Лише Довбуш мав свого власного коня — його тримав він у одного газди в Дземброні.

На мадярський бік робили опришки часто свої виправи. Там було що грабити — було срібло й золото та інше добро. По цю сторону Карпат, сказати правду, пани не мали великої сили й влади, та й боялись зачпати гуцулів — тут жили люди за часів Довбуша вільно й свobodно. Але по ту сторону Чорногори було зовсім інакше. Там пани й жиди страшно були присіли наших людей і ссали з них кров.

Тому то й Довбуш карав їх, бо мав за що карати. Заходив туди Довбуш у Руську Полянну, в Рахів, Бичків, Ясиння і в інші місцевості, де жили багаті мадярські пани й жиди. Для них не мав він найменшої пощади й позваляв своїм легіням брати в них, що лише їм у руки попало. О, нераз привозили опришки звітам всілякі скраби. Багато всякого добра привозили, а найбільше різного роду зброї і стрільного пороху. А в зброї дуже любулися тоді наші «горени». В кожного гуцула були пістолі, пушки-рушниці і порошниці, а все те різьблене, жироване, посріблене й позолочуване було!

На мадярській стороні було кого карати, було й що грабити, там були багаті пани й жиди. . . А як було з тим, що сегодні оповідають, що Довбуш мав брати в багатих і давати бідним? Це видумки й неправда. Він не любив бідних — казав так, як це в нас і тепер кажуть: «Чому бідний, бо негідний» — бо лінивий. «Чому бідний, бо дурний.» Бідний, звичайно, сам тому винен, що бідний. Зрештою, правду сказати, за часів Довбуша не було в горах бідних.

Для кого був Довбуш милосердний, так для слабих, немічних і калік. У багатих гуцулів Довбуш нічого не брав і своїм легіням не дозволяв брати. Богачі ж дуже радо гостили Довбуша та його легінів у себе й мали собі за великий «гонір», що Довбуш заходив до них і гостився в них.

Всі гуцули люблять свої гори, але так їх любити, як любив Довбуш, ніхто хіба їх не любить! Він хотів, щоб гори завжди гуцулам і лише їм належали. Вони ж їх завоювали — вони їх здобули! Для чужих, для «зайдів» нема місця в горах — вони не мають права сюди заходити й тут жити! Хтож із тих «зайдів» не слухав Довбуша, то він карав його. Він знав, що поки нема в горах «зайдів», поти тут можуть «горени» вільно й свobodно жити. . .

Як було вже сказано, Довбуш не нападав на своїх людей — і не дозволяв робити їм кривду, чи то грабити їх.

А чому вбив він Дідушка? Тільки тому, що той посмів супротивитися його волі! А цього Довбуш не любив! Він сказав, що всюди, де б це не було, мусить бути хтось, хто дає накази й мусять бути ті, що виконують ті накази. Не всі мають право наказувати! Лише ті, яким це право дав сам Бог! Хто ж не слухає Божих вибранців, той противиться Богові і його законам. . .

Тільки чужі, тільки ті, що лізуть у гори, щоб над людьми панувати, вони поза Божими законами, для них один лише закон Дов-

буша: «Забирайся з гір! Не зазіхай на чуже добро! А не слухаш. так тобі смерть! Хотів чужої землі, так гризи її!»

Найбільше по цю сторону Карпат ненавидів Довбуш поляків-панів у Кутах, більше, ніж тих, що жили в Косові. Зрештою в Косові було тоді мало поляків, а жида тамтешні дуже боялися Довбуша й складали йому щорічно окуп.

На кутських «панів» робив Довбуш часті «напади» й громив їх безмилосердно, так, як вони «громили» величезні ліси, що росли, почавши від старих Кутів почерез Тюдів аж під Соکیلське. . . Ті ліси геть знищили пани. Нині там голі скали, яких каміння сунеться в долину й засипає царинки й городи. Прийде повінь — плова й потоки несуть каміння і нищить усе, що їм стає «надорозі». Знав Довбуш добре, що значать ліси для гір! Не стане лісів, почорніють гори, а разом із ними «чорними» стануть і гуцули. . . Тому то Довбуш ненавидів «панів» ще й за те, що вони нищили багатство й красу гір — ліси.

Часто ходив Довбуш із легінями «надоли» — відвідував села в Коломийщині, Снятинщині, Городенщині і Надвір'янщині. Всюди там знали люди Довбуша — любили й шанували його, а пани дрижали перед ним і з лютости скреготали зубами. Довбуш карав їх за те, що мучили людей, панщиною. Не любив їх, ненавидів і карав, але не вбивав. Не любив убивати. . . От, від того часу, як убив Дідушка, його нога вже більше не поступила в Дідушкову Річку — нинішню Краснолію. Видно сумління гризло його і не пускало сюди. . .

А «долішнян», отих наших людей «на долах» Довбуш щоправда, боронив перед панами, але не любив їх. Казав, що це не люди, а барани, які дозволяють панам робити зі собою, що самі захочуть. Чому не зберуться всі разом і не проженуть панів туди, звідки прийшли, питав нероз. Не міг зрозуміти, як може один пан запрягати сотні селян у ярма й орати ними? Так — Довбуш дуже ненавидів панів, але дуже рідко відбирав їм життя. . . От і свого запеклого ворога, старосту Яблоновського, міг легко вбити, а не зробив цього. . .

Про один «похід» Довбуша аж під Городенку оповідав дідові Бельмезі брат Олекси Довбуша, Іван.

Зайшов Довбуш із опришками в село Ясенів Пільний, де був дуже поганий пан. Він так «збиткувався» над людьми, що їм уже «невітриманок» був.

Заходить Довбуш до того пана. Пан зараз же пізнав, хто це до нього зайшов «угості» . . .

Питає Довбуш пана, як довго думає ще «мучіти» людей?

А пан зацікавився зі страху, не гсворить нічого, лише «тепетси», як осиковий лист під вітром. . .

Казав Довбуш вивести пана і його паню на двір. Легінів післав у село скликати всіх людей до двора.

Зійшлося все село. Тоді казав Довбуш водити пана й паню по селі і підганяти їх прутами з лозини. . . Люди, хоч певно тішилися цим, що бачили, але мовчали й тупими очима гляділи в землю. . .

«Барани» — сказав Довбуш і кілька разів сплюнув. До своїх легінів сказав: «Дивітси й карбуйтиси цисе, що видите! Сокотіт ваші гори! Не пускайте туди тих, що несут неволю, а з людей робле баранів». Потім наказав Довбуш панові не збиткувати людей і не мучити, а то він щераз прийде до нього в гості.

На розказ Довбуша забрали легіні все панське срібло, золото й інше добре. Брат Довбуша, Іван, просив, щоб той дозволив дещо з панського добра роздати людям у селі. На це Довбуш лише гірко всміхнувся і махнув рукою: «Не знаєш ти, Іване, панщизниних людей. Ми не дійшли б ще до сусідного села, а вони вже віднесли б панови все назад. Чим більше пани їх бють, тим вони вірнішими їм стають. . Панщина «котюжит» людей — робить їх котюгами-псами.»

Вертаючи з Ясенова, повернув Довбуш до Тулукова, де казав набити дідича корбачами-нагаями й гостро наказав йому людяно «обходитися» зі селянами. Був тоді ще в Ганьківцях і Килюхові. «Судив» панів і карав та наказував не «збиткуватися» над людьми. В Заболотові взяв від жидів окуп грішми. А в Рудниках — там казав таки повісити пана, бо той занадто вже в'ївся був у людські печінки. Двір казав спалити. З Рудник пішов Довбуш у Джурів. Тут був дідич, який людено поводився зі своїми людьми. Він гостив у себе Довбуша і його легінів до пізної ночі.

Разом із ними сидів за одним столом, разом їв і пив добре, старе вино малярське. Довбушеві подобався цей пан тому, що він дуже шанував ліси. В його лісах росло багато старих дубів, і хоч купці дуже йому докучали й давали за ті дуби великі гроші, він відганяв їх геть із їх грішми, казав, що Бог сотворив ліси на те, щоб прикрашували землю і давали людям у літі затінок, а звіринці і пташні захист.

З Джурова подався Довбуш через Черганівку в гори, в Ясенів Горішний. Оце все оповідав дідові Бельмеги брат Довбуша, Іван.

Найбільша сила Довбуша була в тому, що він міг «дужітиси» — боротися з різними духами — розуміється, з поганими, злими. Не він їх, а вони його боялися. Ну й злі люди теж, хоч ненавиділи Довбуша, але боялися його. . Подивляля, бо мусіли подивляти його силу, відвагу й завзяття, ну і його велику любов гір. Бо, хоч усі «горени» дуже люблять свої гори, але так їх любити, як любив Довбуш, цього ніхто не потрафить. . За гори й за життя в них віддав би був Довбуш і душу свою! Як же міг би він не любити гір, тих верхів, лісів і полонин, у яких єдино можна було вільно й свобідно жити? А свобода й вільне життя були в Довбуша на першому місці!

В горах можна було вірлиним життям жити, вільним орлом над ними буюти. Ні границь, ні меж не було тут!

Пістолі в черес, пушку почерез плече і бартку в руки, та йди, куди тебе очі несуть. . А захоче тобі хтось дорогу заступати, тому куля в серце, або бартка в голову!

Знав Довбуш ціну свободі, тому й боронив її і був пострахом для всіх тих, хто бажав відобрати гуцулам найдорожчий скарб — свободу.

Боялися Довбуша пани, але ще більше дрижали перед ним жиди, не так ці, що жили по цю сторону, як гамті, по ту сторону Карпат. За часів Довбуша не було тут, у наших горах, поза Кутами, Косовом, і Вижницею жидів. Боялися заходити в глибину гір. Але по ту сторону Чорногори «загорів» було вже тоді багато жидів не лише в Рахові, в Руській Полянні, Бичкові і Сиготі, але й по селах. Вони там дуже вже тоді, присіли були наші гори й людей і використовували їх, як лише могли — звичайно, всіма дозволеними й недозволеними способами й засобами . .

Але вони вели і велику торгівлю з нашими людьми — в них дістав гуцул усе, що йому було потрібне. Тому то в давнину йшли гуцули полагоджувати свої орудки не в Косів і Кути, але «загору», звідкіль привозили на конях усе, що їм було потрібне.

Не легка й не близька була це дорога — от, хоч би з Дідушкової Річки, почерез Скупову, Угорське, Руський Діл, Копілаш у Руську Полянну і в Сигіт, але наші «горени» не були ліниві, до того ж любили далекі подорожі із ріжними пригодами. Подорожі по «своїх» горах . . Усі ж гори, так по цю, як і по ту сторону Чорногори були їх, їм близькі і рідні. Ні тут, ні там, не почували себе чужими.

Але найбільше любили ходити «загору» опришки. Звідтам приносили не лише золото й срібло, але й прекрасні, взористі хустки, крайки й коралі, золоті згарди на шиї і чучела на голови для своїх любок. Привозили на конях бочілки з горівкою і старим, вогнистим вином мадярським. Привозили дорогу зброю, пістолі і рушниці. Нераз приганяли стада породистих коней, у яких дуже любувалися мадярські пани. Ті коні роздавали опришки знайомим газдам . .

Життя, життя було в наших горах за часів Довбуша! Тверде й несупокійне, але вільне й свободне!

Добре було жити в наших горах поки жив Довбуш і обороняв їх від усякої чужої зарази, нехарі і погані.

Життя плило тут, як плывуть гірські ріки й потоки, свободно, безжурно, весело й буйно!

Не так, як сьогодні — зовсім не так!

А хто може знати, хто може сказати, чи гуцульські гори не жили б і досі так, як жили колись, коли б та «котюжина», зрадлива любка, жінка Стефана Дзвінки в Космачі, не позбавила б життя молодого Довбуша . . .

Вона то загнала в могилу оборонця гір і гуцулів . . А з хвилиною, як не стало вірла, почали вороги нищити вірлине гніздо — Гуцульщину . . . Та, як там воно й не було зі смертю Довбуша, але він її мабуть прочував . . Оце зібрав був своїх легінів і сказав їм, що цим разом підуть не на грабунки, а підуть відмовлювати свої гріхи — підуть у Сучаву до св. Івана Сучавського . . . Пішли . . . Слово Довбуша святе! Куди каже, туди би йти! Станули перед брамами мо-

настир'я в Сучаві... Застукав Довбуш барткою в браму — раз, другий і третій...

Прибігає якийсь монах і питає: «Хто там?»..

«Це я, Довбуш Олекса з легінями.. Відчини браму!»..

А монах, як лише почув оте «Довбуш Олекса», перелякався і втік геть від брами. Але з Довбушем нема жартів.. Він щораз сильніше б'є барткою в браму..

Вертає монах, але не сам.. Із ним приходять і другі монахи, приходять і сам найстарший між монахами — ігумен.. Говорить до Довбуша:

«Зле потрафив Олексо, в нас нема що грабити, скарбів ми не маємо, живемо тим, що богомольці нам дадуть»... Зареготався Довбуш на все горло, почувши це:

«Відколи Довбуш Довбушем ніхто ще не чув, щоб він грабив церкви, чи там монастирі!»

А що то він, якийсь безвірок, поганин, чи жид?! Ні, ні, Довбуш такий самий віруючий в Бога християнин, як і всі «горени»...

Питає ігумен, чого Довбуш хоче, щоб в його в монастир пустити?.. Знову зареготався Довбуш. » А чого заходять другі люди в монастир?

Та ж хіба не танцювати, а Богу молитись приходять сюди побожні християни!»...

Це сказав і вдарив ще раз барткою в браму так, що вона аж захиталася...

Не було що робити, казав ігумен відчинити браму... Довбуш і його легіні привітали ігумена й монахів, як годиться і просили впустити їх до церкви... Там молилися і били поклони.. Потім попросив Довбуш ігумена висповідати його..

За прикладом отамана пішли й легіні.. Висповідалися і запричащалися та й не мало черв'яків насипали перед ігумена... Певно досі ніхто так щедро не обдарував монастир'я... Ігумен і монахи відпроварили своїх гостей аж поза брами монастиря — одні з друзими роздякувалися, монахи вернули до монастир'я, а «гості» пішли в свої Чорногори..

Оце була остання сповідь Олекси Довбуша... Так, так, мусів Довбуш прочувати свою недалеку смерть... Прочували і легіні смерть свого отамана навіть і тоді, як уже були коло хати Дзвінки в Космачі... Співається ж у пісні:

«Гей, Довбуше, пане наш,

Погана, мат бути, пригада жде нас»...

Але Довбуш на це не зважає, на легінів закликає:

«А ви про зле не гадайте,

Лиш рушниці набивайте»...

Та нічого не помогли набиті рушниці — Довбуш упав смертельно поцілений кулею на порозі зрадливої любки...

Вірні легіні занесли свого отамана в Чорногору, так як цього сам бажав...

А де його поховали, цього й до сьогодні ніхто не знає . . . Одні казали, що під двома яворами над потоком, що зветься Чемероватий, але цих було мало, — більшість казали, що Довбуш похований під самою Говерлею, — і це здається, правда . . .

Та й ще говорили, що Довбуш перед тим, як мав на віки зачинити очі, кинув свою бартку в скалу з такою силою, що вона застрягла в скалі по сам обух . . . При тьму мав сказати:

«Прийде час — народити в цих горах такий, що вітегне оцю бартку зі скали — вона буде його й він буде орудувати нею так, як я орудував!» . . .

Це були останні слова Олекси Довбуша, пана наших гір . . .

Залишив Довбуш у горах багато пам'яток по собі — деякі вже забулися, а деякі держать ще люди в своїй пам'яті . . .

От там між Яблоном і Космачем є присілок Рушір, а вище нього наліво гора, Лебедин, поросла буками . . . На самому вершку гори Лебедин стоять два великі камені . . . На одному камені є відбитий слід з правої ноги, а на другому відбита кресаня . . . Кажуть люди, що це відбиті постіл і кресаня Довбуша . . . На один камінь ступав був, а на другий зверг із голови кресаню, бо було дуже гарячо . . .

Оповідав дідо Бельмеги, що Довбуш дуже полюбив був собі Синиці . . . Зі Синиць у сторону Кригоровні пливе невеличкий потік, а над тим потоком простора царинка з двома яворами . . . Там під тими яворами любив Довбуш сидіти — сидів нераз і цілу днину й роззирався по своїх горах, які всім своїм серцем любив . . . Хто знає, чи не любив він їх більше, як люблять усі горени разом . . . Нераз мав Довбуш говорити:

«Ануко, легіні, скажіт, чому то Господь нікому другому, лишень нашим людям дав оцісі гори? Чому? Не знаєте? . . .

Ну, то я вам це скажу: «Тімунь дав Бог нам ці гори, бо знав, що ми будемо їх любити! Лишень тімунь обдарував ними наших людей!»

«І, ек довго будемо ці гори лсбити, так довго вони будуть наші, ніяка сила не вирве їх із рук нашому народови. Оцісе, щоби ви знали й другим казали!»

А та царинка над потоком із двома яворами ще й дотепер називається «Довбушева царинка» . . .

В скалах же на Синицях є Довбушева велика комора, а в ній замуровані бочки з червінцями . . . Та дістатись до тої комори не можна — вона зачарована . . . Довбушевих скарбів сокотять мольфарі . . . Були такі смільчаки, що пробували дістатись до комори з червінцями, але «попацили» так, що й сотому заказували до неї підходити. Так — Довбуш дуже любив заходити в Синиці . . . Заходив туди сам, заходив і зі своїми легінами . . . Недалеко комори між смереками є поляна . . . На ту «поляну» виходять і нині легіні з дівчатами й виводять там данці. А на яку пам'ятку вони це роблять, того не знають уже . . . Але старі знали це добре . . . Оце на цій поляні данцували колись Довбушові легіні, а той свій данец називали «круглском» . . .

Тімунь то й та поляна називається «Кругленка» й на ній танцює мо-
лодь і нині «круглека» . . .

Свою «розповідь» закінчив старий Бельмега словами:

«Браччіки любі, газдики годні і чесні, вірте так, ек вірю я, старий
Дмитро Бельмега: Прийде чес . . . Зірветси буря над Чорногорами,
вдарет громи й збудіт увес наш народ . . . Він повстане й піде здо-
бувати ту волю і свободу, що колись за чесів Довбуша ясним сон-
цем над горами сяла й горіла. І він здобуде її! Ясний топір Довбуша
не заржсвів!»

Скінчив говорити Бельмега. Ніхто з газдів не відзивався. Ду-
мали над тим, що чули . . . Лиш очі в них ясними жаринками горіли.
Горіла в них надія на ясний топір Довбуша, а в серцях твердла віра
в той «чес», про який казав Бельмега . . .

А потім «роздекувалиси», попрощали Бельмегу й розійшлися . . .

А рано-раненько другої днини був уже Бельмега на своєму под-
вірю, заглядав усюди, чи все в порядку і відмовляв голосно свою
ранішню молитву:

Госпідку наш добрий, милосердний, дскувать Тобі за
Твою ласку сету,

Шо дозволівес мирно цю нічку переночувати.

Дозволь ше в мирі і днинку переднувати.

Оборони нас і нашу маржинку від боли й усякої пошести.

Госпідку, добрий, ласкавий, уроди хліб на всей християнський
мир і світ.

Тай заступи его від граду, саранчі і вогню,

Оборони від наглої і несподіваної смерти,

Закрий і засокоти від панської кари, від жидівської напасти

і від дурного розуму захорони й спаси нас Господи — амінь. —

НА ПОЛОНИНІ

Єка ж тота полонинка на весні весела,
Єк овечки на ню ідут из кожного села.
Єк овечки на ню ідут та все біленькіі
А за ними вівчарики, хлопці молодії.
Єка ж тота полонинка зелена, весела,
Єк на неї вірушшеет маржинка из села.

Ой піду я в полонинку, там затримбітаю,
Щоби мене було чути на дівету стаю...

Саме слово полонинка — повне чарів і краси, повне згадок — споминів, туманом прогулих часів старовіччини закутаних.

Полонина — окремий гуцульський світ. Світ краси і мрій кожного гуцула, світ оспіваний пісеньками — гуляночками, заворожений в гуцульських повістуваннях — переказах, зберіганий у споминах поколінь. Хоронений гуцульською старовіччиною, а одночасно й підстава та джерело матеріяльного життя — існування гуцула. Полонина з її соковитими травами, кормом для маржини, майно гуцула, — це саме, що лани й степи України з золотою пшеницею для тамошніх мешканців.

Полонина — це й частина гуцульської давнини, це історія Гуцульщини...

Є певні, не лише здогади, але й дані, на це, щоб твердити, що предки наших горен, здобуваючи крок за кроком Карпати та вдираючись у глибину недоступних лісових пущ і нетрів, стали в них твердою ногою і заволоділи ними щойно тоді, коли, «завоювали» полонини та стали їх власниками. Перейшли з кочовиків і ловців звірини на осілих «газдів»...

Полонини не дісталися їм легко, о ні, щоб здобути їх, треба було зводити за них бої з дикими сусідами та другими племенами з далеких низинних країн, які до приходу наших людей в Карпати, заходили на наші полонини зі своїми стадами худоби й випасали їх на них літом.

Що з дальше, від гуцульських осель положених полонин мусіли предки гуцулів прогнати чужинців — зайдів, свідчать про це хочби зовсім не словянські назви деяких полонин, як напр. Команове, Ротундул, Пуруолу, Лостун, Шулігул, Чівчин із верхом Гомул, Петрос, Туркл, Копілаш, Радул, Гаджина, Менчол, Кознеска, Марішеска, Балтагул, Ретеска, Томнатик, Чурус...

Дальші назви гуцульських полонин це: Дуконя, Альбин, Лудова, Скупова, Погорілець, Старостая, Мокрин, Штефулець, Будийовска, Похребтина, Михалків, Явориста, Кедроватий, Козів-Логи, Луковиці, Прислоп, Палениці, Шкорухів, Шкорушний, Озірний, Каменець, Тарниця, Полівний . .

Як узагалі «гуцульський світ» гір із верхами, кичерами і ґрун-ми, темними лісами й рвучкими ріками та бистрими потоками дуже просторий, так і зокрема світ полонин безмежний, очима незмі-рянний.

Що за заволодіння полонинами мусіли предки наших гуцулів ве-сти боротьбу, це певне. Але що прогнали з них зайдів і взяли їх у вільне посідання, це свідчить, що той давний гуцульський аван-гард складався з людей войовничих, відважних, завзятих і впертих, З них пішли пізніші газди-дуки горді, відважні, певні себе і своєї сили, — люди залізної волі і твердого характеру.

Але ті, що пізніше заходили в гори, й осідали в них, не дорівню-вали вже вдачею і характером нащадкам перших здобичників гір і полонин, хоч у всьому другому зовсім уподібнялись до них. Пере-довсім поєднювала їх усіх горяча любов гір, а ще більше полонин, до яких тягнули їх серця і душі.

Любов гуцулів до полонин слідна й у численних їх співаночках:

За вівцями з топірцями, за телички з бучки,
Заночуєм в полонинці у стаї Клямячки.
Полонинка веселенька лиш до розлучення,
А ек зійде маржинонька вона засмучена.

Засмучена полонинка — сумні вівчарики й сумно порикують ко-рови, не весело бляють овечки, залишаючи осінню полонинку. Скла-дали гуцули співаночки про полонинки з найдавніших часів і тоді, як ще панували над ними пани мандатори та їх «посіпаки», гай-дуки й отамани.

Ой пішов я з полонинки — тяжкі зимки вбили,
А повернув до бідашки — два гайдуки ймили.
Ой ймили та кочують аж до ватамана,
А я таку любку маю — не боюси пана.
А я пана си не бою — вітом не требую,
А що любка наказует, цисе добре чую.

В полонині на кидринці вбив половик сою,
Кликали мене молодчики під дзелену фою.

Закувала зазуленька в вершечку, високо,
Буковинка си розвила, тепер ми широко.

А коли же розвивається буковинка, як не на св. Юрія, коли то «вірушеют» з овечками на полонини?

А де ж так широко, як не на полонині?

Пішов би я в полонинку
Білі вівці пасти,
Та без тебе пишна душко
Відевби пропасти.

Ой прибігла з полонинки
Білая овечка,
Люблю тебе пишна любко,
Тай твої словечка.

Вівчар вівці завертає,
На сопілці грає.
Така на нім мазаночька,
Аж си улискає.

А овечки як зірнички
Си порозпасали,
А вівчарі та бовгарі,
Єк си розиграли.

Ой усе там веселиться,
все си набуваєт,
Бо велику полонинка
свою красу маєт.

Ой як вийдеш в плодонинку
варто си дивити,
Єк сонечко израненька
начіє сходити.

Та, ек хмари си підіймут
димами верхами,
А сонечко си усмієт,
як діти до мами.

Полонинка, як барвінок,
Гірські потоки
Шумлять, гремлять,
Єк млинські лотоки.

А май далі чорні ліси,
Темні, як ті хмари,
Від тих лісів наші гори
Чорними назвали.

А ек хочеш гори знати,
вийди в Кедроватий,
На Довбуша сідець сідай,
Тай дивиси братає.

Подивиси на Гаджину,
там вірли літають,
Вни у Шпицях виводеси.
бо там гнізда маюť.

Ой не мож си надивити,
та надивувати,
шо то таку полонинка
может красу мати.

Ізза гори з овечками
ботей показавси.
Вівчар фівкнуп на флосрі.
як птах розспивавси.

II

Блукаючи гуцульськими горами, заїшли наші два студенти-мандрівники (про них згадувано в І. ч. «Верховина»- в стаю Михайла Коченюка на полонині Гаджина в Чорногорі. Коченюк, був це газда з одного присілка Жаб'я. Заходили до нього з густа-часта різні гості з міст, тож знав він, як поводитися з ними, а найважніше, вмів відрізнити «своїх» від «чужих». Пізнавав зразу, хто свій, а хто чужий, тай знав, як і з ким говорити, як кого прийняти... Зі своїми по свосму: щиро, сердешно й відверто, — з чужими стримано, обережно, недовірливо...

Але й зі своїми не дуже балакучий — волів, щоб вони більше говорили, ставив їм різні запити, слухав відповідей на них уважно, карбував їх у своїй голові, старався заховати їх у пам'яті. Щойно тоді, коли про все розвідав, на запити дістав вичерні відповіді, починав сам говорити... Говорив, але кожне слово важив, переважував, «нісенітів» не випускав із рота... Про теперішнє говорив мало, не любив про нього говорити, ні про добре, ні про лихе багато не говорив... «Пек йому там»... — казав.

Зате, як почав згадувати давноминуле, як почав говорити про старі часи на Гуцульщині, о, тоді лились його слова, як вода гірського потока, його повістунням не було кінця. Очі ватеркою загарялись, чоло вигладжувалось, випогджувалось, на лицях завітав рум'янець, сам він випрямлювався, молоднів... Так було, коли згадував минуле...

Коли ж говорив про теперішнє, то змури́в зморщками пооране чоло, «цідив» слово по слову, наче б на вагу їх клав, а щойно зваживши, випускав їх із рота, як димок із люльки...

Звечора не дуже то вдавався в балачки з «паничами» — не було на це часу. Вівчарі подоїли вівці, принесли в стаю молоко в дійницях і наповнили ним великий мідяний котел. Завісили потім котел на вертлюх над ватрою, щоб молоко підогрілось. Тоді дав Кочинюк

На полонину.

до молока глег (підпустку), щоб воно загляджилось, стялось у сир. Після цього занурив у путину — велику бочку — полотно з кропив'яного міха і зібрав у нього сир. Тоді завісив полотно зі сиром на клинок, щоб стікала з нього жентиця-сирватка. — Це буде будз, із якого, як добре висохне на подрі, буде бриндзя. Жентицю ще раз підогріває і вибирає з неї другий «сорт» бриндзі — вурду.

Один із бовгарів готує у кітлі велику кулешу й вивертає її на дерев'яний кружок. Перший засідає біля неї Коченюк, а за ним бовгари і пастухи. Коченюк просить і «паничів», щоб не гордили даром Божим, а сідали й харчували кулешу з бриндзею, або вурдою і запивали її жентицею.

Помолившись, ішли бовгари і вівчарі спати. Мусять спати в застайках біля овечок і маржини, бо можуть закрастися до овець вовки, або й медвідь може загостити й убити вола, чи корову.

Щойно тепер міг Коченюк поговорити собі з «паничами». Але перед тим закурив люльку. Сів на стовпчику біля ватри, повів очима по гостях і почав випитувати їх про це й про те, а потім став сам розповідати їм «усечину». — — —

Заворожений полонинський світ: Серед стаї горить, палає ватра, на дворі свище, віє полонинський вітер, від часу — до часу відзиваються вівчарі, щоб звірів «відпуджувати», а «паничі», задивлені у ватру, слухають повістувань Коченюка . . . Повістує про давні часи в горах, порівнює давнє з теперішнім . . .

Пізненько вніч полягали спати. Вколисував їх до сну тріскіт горючих смерекових бервен і свист — завивання вітру. Прокинулись зі сну рано-раненько . . . Полонина вкрита мр'єчем — негурою, нічого не видно. Аж геть пізніше почало сонечко пробивати своє проміння крізь туман, а там повіяв вітерець і розігнав «mr'єч». Ватрою освітило й огріло полонину й ліси сонце . . . Розбіглися волики й коровки по полонині, а вівчарі з овечками сигналами й згарами ходять, у флорери грають, співаночок співають . . . «В полонинці веселенько, в полонинці файно» . . . — «Ей, каже сіда-ріда, ей, каже сіда!»

— — — —

Дав Коченюк своїм гостонькам поснідати, дав і будза на дорогу, щоб не були голодні й «вирідив» їх поза стаю і справив на стежку, що веде на Говерлю. Та й ще раду дав їм: не минати стаю діда Морощука з Дземброні! Зайти до нього, побалакати з ним і почути дещо від нього. Його стая під самою Говерлею. —

Попращали студенти Коченюка, подякували йому за гостину й подались у сторону Говерлі. —

Було вже геть сполудня, коли добились до стаї діда Морощука. при маржині і овечках. Вітає діда Морощука чорнявий, високий студент, родом з Микитинець за Коломиєю.

«Ск літуєтси вам на полонині?»

«Гаразд, ек ви, паничіки? Та й у полонині все ще, Богу декувать, миром. Ек вам паничіки, май ліпше? Та й звідків ти, паничу, знаш, що мене Морощуком звут?»

На це один із студетнів:

«Ми дідику, вчимоси в школах, тож усе знаємо, — ми студенти.»

«Ага, штудери ви, шоси в школах усеких штудерацій учет.. Знаю, знаю, чому бих не мав знати. Не мало таких штудерів видівсми й говорив з ними. Але, щоб вони дуже вчені були й усе знали, того я бих не сказав.

Чув я, що всі штудери, такі ек і ви, вчатси в школах на якихос там книжках, з них набирают розуму й тімунь то вони лишень на книжках мудрі, а поза книжками то не знають того, що знаємо ми, що то темними гуцулами називають нас.

Та гуцули, мої паничіки, не то й дуже темні, ек то хтос там про них думат, хоч вони й книжок не знають і з них не вчатси.

Але вони знають одну книжку, знають її добре й уміють її читати й розуму з неї набиратиси. З неї, з тої одної книжки, черпают, ек з чюркала водицу, свою мудрість. Знали ту книжку наші прадіди, знали й уміли з неї черпати мудрість-науку, знаємо її ми й знати її будут наші діти, внуки й правнуки.

А що це за книжка, цего ви паничіки не знаєте! Базівно не знаете, хоч і в школах учітеси! Ніт, ніт не знаєте ви тої книжки!

А цю книжку велику й грубу треба вам знати, написав сам наш Господь Бог. Писав її свойов власнов, светов руков.

Написав і дав людім, шоби з неї учілиси й набирали розуму. О, паничіки мої любенькі, велика ця книжка Божа й повна премудрости! Біда лишень, що не всі люди її знають і вміють її читати! Замість неї читают інші книжки.. Аекже! А добрий, ласкавий Господь, дав людім у днину сонце, а вночі місяць і зіроньки, щоб видно було добре все те, що в тій книзі написано.

І чудо та диво, ту книгу вміють читати й розуміють ті, що до школи не ходили й писма си не вчіли, вміють її читати «темні» гуцули. Читают її вднину й уночі, читают літом і зимов. Читают сами й дітям своїм дают читати. —

Так, так, паничіки мої... —

Сегодни не підете нікуди від мене, переночуете в моїй стаї, а завтра вийдете на Говерлю. Станьте на її вешку й спогленьте на всі сторони світу, а побачите ту Божу книгу, побачите передовсім її небесну красу.. Побачите наш гуцульський світ.. А той світ-це і є Божа книга, подарована Богом людім. Книга краси й премудрости! В нас зона у великому пошенівку. Велика вона, очима не зміряти її, рукама не піднети, колом не підважити.

Оце, паничіки, послушайте старого Мочерняка з Дземброні, послушайте його ради, вчітси читати ту Божу книгу, тогди лишень станете мудрими й ученими. Навчітси з неї, ек жити, ек нашу землю рідну й Бога любити! Чітайте цю книгу, очіма, слухайте, що каже

вухами, сприймає її серцем, черпайте з неї мудрість пригорщами . . . »

За розмовою з Морощуком пройшов студентам дуже скоро час... Он уже вівчарі загнали вівці в загороду, заходять по дійниці, щоб овечета подоїти, бовгарі доять корови . . .

Вечір — на полонині в стаї кипить праця . . — По вечері коли залишилися в стаї студенти з Морощуком, попросив один із них, щоб той розповів дещо про свого дедю, що був, як казав Коченюк, у опришках . . .

Морощук подумав якийсь час, а потім став оповідати:

«Щож, наша Дземброня, це колишне гніздо опришків, а теперішні газди в ній, це все нащадки давних Довбушевих легінів. Мій дідо також був у опришках. Коли ж не стало атамана, Олексі Довбуша, дідо по екомус чесі покинув опришківство, оженився, осів у Дземброні й почев газдувати. Багато дечого оповідав нам, своїм унукам, про опришківські часи в горах. Із жалем у серці згадував минулу буйність нашої Гуцульщини й тих бравих, відважних, очайдушних легінів Довбуша, які не знали, що це таке страх, чи боязнь, не боялись ні трудів, ні холоду, ні голоду, ані ворожих куль, а на приказ свого отамана бурею спадали на ворогів, на зайдів, що пхалися в гори й несли горенам неволю. Сильні були тілом і духом. Мало вже таких легінів у наших горах — казав дідо — мало, а їх колись треба буде! Ой, буде треба, — казав і задумувався . . .

Згадував зчеста про свого побратима з часів опришківства, Андрія . . В день святого Андрія йшов на Ільцю і наймав службу Божу за его душу. Тої днини мовчав, не відзивавси до нікого ніодним словом . . Говорив, що хоч Довбуш наказував перед смертю своїм легіням залишити опришківство, то не дуже легко було їм учинити волю Довбуша й покинути те, з чим зжилися, чим жили й дихали. До цих належав, але не довго, і мій дідо.

Кілька разів після смерти Довбуша ходив із своїм побратимом Андрієм «загору» карати мадярських панів, що дусили там наших людей. Щойно тоді, ек згинув його побратим, закинув опришківство й усів у Дземброні. Бувало лише літом ішов на другу сторону Чорногсри в Ясіне, де жив один із опришків Довбуша, приякіль діда.

Глибокої старости дожив мій дідо, певно було йому вже поза дев'яностку пішло, але путер'я в него ще була, ніколи не хорував, не знав навіть, що це таке хороба. І паметь у него була велика, все що колис було, темив добре. Дуже любив нагадувати давні чеси. Ек почев їх згадувати, то здавалоси, що в него в роті солодкий мід . . Але, ек зійшов на ту чужу погань і нехар, що в наші гори лізла, тогди геть перемінювався: Слова громом із его рота відходили, очи блискавиці метали, а рука в черес, де колис пістолі носив, сігала . .

Нераз думаю: А що булоби, ек би так сегодня вздрів, мій дідо, кільки то отої нехарі налізло в наші гори і ек вона над ними старшуєт? Бизівно живцем у деревище ліг би! Так, так, довгі роки прожив мій дідо в Дземброні. Пудно й дивно стаєт мені, ек згадаю его кончину . .

А було воно ось ек: Видно, прочував дідо, що надходить его кінець. Перед самим Юрієм, перед полонинським виходом, казав прикликати д'собі синів унуків і правнуків. Говорив, жертував, смієвси, гладив унуків і правнуків по головах . .

А потім споважнів, замовк і задумавси. Дививси приятними очіма по всіх, кивав головов і шос сам до себе говорив . . Потім промовив: «Видитси мені, що я більше вже ніколи не побачу вас . . . Чуєт мое серце, що це'остатний раз дивлюси на вас і до вас говор'ю. Видитси мені, що відійду від вас на віки . . Віберуси в далеку дорогу . . В далеку й темну, ні сонця, ні місяця над нев нема. Пішов нсв і не порнешси з неї ніксли . . Бо так хочет і наказует усім людім наш Господь Бог» . . .

Попращався дідо мій з усіма: з синами і дочками, невістками й зетями, з унуками і правнуками . . . Пішли . . . Лишень я один залишився з дідом. Не відзивавси того вечора дідо до мене, а я до него . . . А рано-раненько казав дідо сідлати й терхати коні — полонинський вихід. Слуги виганеют з кошереї маржинку — коровки й волики порикують, овечки блеют, — відав знають, що йдут у полонину, тїмунь і радіют . .

Ще сонечко було десь за Чорнгороами, а ми вже на плаї виходили, в полонину поспішали . . . Увес час дідо мовчав, не відзивавси, лишень роззираєвси на всі сторони — прщев, відав, свої гори . . На полонині не держєвси стаї, заходив до неї лише похарчувати, з то бликував цілими днями по полонині, не міг найти собі місця.

Одної днини загостив до нашої стаї старезний, кремезний, по ноші пізнати було, загірський чоловік. Щойно пізніше дізнаєвси я, що був він із Ясіня — був це приякіль діда . . . Коротко сидів він у стаї — увес час був дідо з ним поза стаєв. Що оба говорили, того я не чув і не знав.

Недовго був він у нас — попрощєвси й пішов . . .

Тої ночі дідо мало спав — куєв одну люльку за другов . . . А раненько, коли ще нєгура лежала над полонинов, дєдє був уже на ногах. Умивси помоливси, позбирєвси й поклав за черес дві пістолі. Тоді звернувєв д'мені: «Бувай здоров сину . . Чуєт моя душа, що ніколи вже не вздримоси. Чуєт цисє душа моя, кажет це мені і мое серце . . Будь здоров, жий з Богом, а дух наших дідів і прадідів найсокотит тебе, дітей твоїх і внуків та й увєс наш мир ирщєний від усекого зла, лиха, й нещїстя, сєгодни, завтра й по вічні чєси» . .

Хотів я дещо сказати дідови, про дещо спитати, та він лишєнь руков махнув і — пішов . . . Пішов і більше я його не бачив . .

Ждав дєнь, ждав другий і третій дєнь — нема мого діда, не вертаєтси в стаю . . . Почєв я шукати за дідом, почєвсми в людєй за ним розпитувати — ніхто не видів его . . . Аж дєсь другого тижня сказав

мені один бовгар, що бачив, ек мій дідо правцував поза Говерлю, йшов, мат — бути, туди — «загору».

Став я придумувати, де би мені діда шукати . . . Пригадав собі того чоловіка з Ясіня, що приходив д'дідови. Залишив стаю і маржину на слугу та йду в Ясіне. Добре, зайду в Ясіне, але ек мені допитатися до того старого чоловіка? Зайшов у Ясіне, починаю розвідуватися за него. Перейшов усе Ясіне, а воно ж не мале — аж третьої днини допитавси д'нему. Називавси він Василь Петрінчук.

Ось, що довідавси я від него: Десь тик може врік, або трохи пізніше по смерти Довбуша, вібравси був мій дід, его побратим, Андрій Шпильчук і оцес Петрінчук Василь у одне село недалеко Сиготу. Там жив багатий пан, маляр.

Напали вечором на палац того мадаря. Але напад не вдавси їм. Котюги дали знати панові і його гайдукам, що хтос закрадається до палацу. Віскочив пан із палацу, а за ним й його гайдуки. Почеласи стрілянина. Пан гнався за опришками поперед своїх гайдуків і від его кулі упав побратим мого діда, Андрій.

Дідо і Петрінчук, відстрілюючиси, забігли в недалекий ліс. Коли все втишилося, вони шс екийс час переждали в тому лісі, а потім вернулиси, щоб забрати тіло побратима. Найшли сго там, де впад поцілений кулей мадаря, забрали в ліс і похоронили. Дідо, заки поклали тіло в ему, зануприв свої три пальці в застиглу кров побратима, перехрестивси ними три рази й запряг, що помстит його смерть, — кров'ю пана заплатить кров побратима . . . «Але щож, пан маляр залишив на довгі роки свій палац і не навідувавси до него. Жив десь у Дебречині, чи може в Будапешті. Минали роки — дідо наймав служби Божі за душу погибшого побратима Андрія і ждав чесу, щоб помстити його смерть. Хтос другий втратив би надію, що діждетси того чесу, а дідо ні! Твердо вірив у той чес! А на старости літ, перед св. Юрієм, мав якийс сон, ци привид, екі сказали ему, що ось — ось віб'е довгождана година — година помсти на малярському панові. Тімунь то перед полонинским віходом прощевси зо всіма нами — бизівно прочував, що шос станетси й він уже ніколи не вздрит своїх.

І так воно й сталоси. . . Петрінчук дав знати моему дідови, що пан вернувси до свого палацу. . . Не думаючи багато й не ждучи довго, лишив стаю на полонині і пішов розплатитиси з мадаром за смерть побратима. Всадив у його серце дві кулі. Але сам він попав в руки панским гайдукам. Зловили й звязаного завезли в Сигіт. Засудили его там на кару смерти — смерть за смерть. . .»

Петрінчук додав, що був при смерти мого діда в Сиготі, бачив, ек вели его під шибеницю. . . Йшов, гейби на забаву. . . Йшов просто, ек би ему хто років зменшив, глядів на людей, що кругом шибениці стояли своїм орлиним зором, ше й усіхавси. . . Радий був, що помстив смерть побратима.

Радів, що згине смертю, скою згинуло колись багато Довбушевих
легінів, — що не зробив сорому своєму отаманови, Олексі . . .

Так, так, пригадав собі, матбути, під шибеницев оту опришківську
співаночку:

Ой підемо, пане брати зі стричком на шиї,
Вже нам більше не задзвоне дзвони в Коломиї» . . .

Єму ж не дзвонили дзвони в Сиготі . .

А тепер, мої паничікі любі, помолітси та лігайте спати, полонин-
ска ніч коротка, скоро світ треба вставати. Ви ж хочете завтра на
Говерлю вийти» . . . Ранім ранком «роздекувалиси» студенти зі старим
Морощуком і подались на Говерлю.

ІВАНОВА АННИЧКА

I.

Чи був хто у великому й багатому селі гуцульському під полониною Скуповою, щоб не знав Іванової Аннички? Ні, такого тут не було — всі знали Анничку. Вона, оця Іванова Анничка, хоч уже не молода, хоч уже й сідина псбілила їй, колись чорне волосся, вона все ще жвава, рухлива та звинна й до всякої роботи придатна. До всього здатна й охоча. На весну вона помагає стригти вівці і чистити вовну, в літі вона найкраща громадільниця, осінню вона робітниця в городі, а зимою нема пряхи понад Анничку. . . Не було в селі нікого, хто не любив би оцю Анничку! Всі її любили, всі її потребували, ну й усі дбали за неї. Без неї не обійшлося теж жадне весілля, хрестини чи храм. Перед весіллям, хрестинами й храмовим святом помагала газдиням готувати всякі страви, робити порядки й лагодити все, що потрібно, щоб гості були задоволені, не збановані. А в часі гостини, Анничка, пристроєна, як пава, на голові з квітчастою хусткою, що її френзлі до пояса сягали, в чистій біленькій, вишитій сорочці, в двох, сухозолотом перетиканих запасках, приперезаних широкою, взористою крайкою, у нових постолах і вишитих капчуриках на ногах, увихається, якби їй щойно двадцять літ було. Так і «сьогодні» на «иршиню»-(хрестинах) у Івана Арсенійчука, званого Павловим. . . Усюди увихається Анничка. . . До того нахилиться, до того притулиться, тому щось жартівливе на вухо шепне, до тамтого всміхнеться, до іншого заморгає, а там і заспіває. . . Співанок у неї, як свічок у полонині, а за словами не потребує сягати в кишеню, чи там у пазуху. . . Гострий і рухливий язик має. . . А є тут і до кого словами звернутись! . . . Є тут старші й молодші газди, а всі зі своїми газдинями. Це ж нечувано в горах, щоб газда пішов в гостину без своєї газдині!

Є тут близчі і дальші сусіди Івана Арсенійчука, є Микула Дронек-Олейчини, є оба Василь і Петро Понипалеки-Худеки, є Лесю Шекерик-Дупанин і Лесю Черленюк, є Юра Миронюк-Юрочка, є старий Леньо і Патентарук, Дмитро Петрссанек-Баландюк, є і Юра Кімейчук, Лесю Дронек-Іваніників, Василь Мороз і Лесьо Красіїв, а всі з газдинями. . . Радість і веселість сьогодні в хаті Івана Павлового. Але найбільше радості й веселости йде від Іванової Аннички. Вона заступає тут газдиню — вона дає всему лад і порядок, вона «кутається» й усього дозирає, глядить, щоб усе було так, як повинно бути. . . А як газди випили трохи горівки, чи пивця до неї, а вона до них, то веселість почала в її очах щораз більше горіти й других

запалювати й гріти, ямки на її лицях ставали щораз глибші, малі усточки сміхом рожевіли, зубки сріблом блестіли... Радісно й весело в хаті Івана Павлового — в милій і дружній розмові проходить час... Тепленько тут, гості в самих сорочках сидять — навіть і киптарі покидали зі себе... В печі не перестає горіти ватра...

А на дворі? О, Господи! Там якісь чари гори вкрили! Всюди, куди глянути, біло — біло, якби хтось усе — все білою скатертю покрив, а на ній тут і там зелені смереки-ялиці розставив, щоб самий білий світ не сліпив очей...

І тиша всюди, якби хтось наказав горам не відзиватись, мовчати й не рухатись, а навіть не шевелітись...

А небо над горами? Ні, це не небо! Це сам Господь розпростер свої святі сріблисті шати над Карпатськими горами, засвітив мільйони свічок-зірок над ними й наказав їм сипати на верхи й ліси срібло, — сріблом їх засівати, сріблестими очима до них моргати, сміятись, радість у серця людей вливати, за серця їх брати й у піднебесні верхи підносити... Ген, туди, високо — високо, вище Говерлі і Піп Івана, ген аж до самого Бога, Творця небесної краси гір. Усе, все, гори, ліси, села й люди, потонули в сріблі гірської ночі — все злилося разом із тією чарівною природою, що рівної їй ніде не знайти, хоч би й увесь світ перейти...

А в хаті Івана Павлового співає Іванова Анничка. Співає, як співають у горах весною пташки. Співає, хату й гостей в ній звеселяє. Співає і приповідас, а приповідок знає вона не мало...

«А ти знаєш Анничко, цису приповідку: «...» Прийшла омана й обманила Івана?» — спитав її Леньо.

На це йому Анничка: «Знаю, чому бих не знала»...

«Ну, то скажи, звідкіль узеласи ця приповідка?»

«Звідкіль взеласи? А от, звідкіль:

Мав газда слугу, Івана. А був він своєму газді такий вірний, що вірнішого від него не було в цілих горах. Газда дуже величався своїм наймитом і хвалив его. Це не вподобалося его сусідови. Ото зробив той сусід із газдов заклад, що він переконав его, що тот слуга не є такий ему вірний, ек він думат.

Що робит тот сусід? Ото находить дуже файну дівчину — найфайнішу з усіх дівчат, які були й висилат її на полонину, де слуга пас маржину свого газди.

Заплатив тій дівчині і обіцяв їй купити червону в квітки хустку, щоби лише вигулила в слуги Івана бичка з золотими ріжками... Віходить дівчина на полонину, підходить до Івана... Вже здалеку смієтси до него, моргат бровами та завергат очима... А далі вона вже зовсім близько коло него, вже й тулиси д'нему, а там бере його поза шию, а потім ще цулуєт... Пропав Іван — стратив пам'ять і розум — стуманів...

А дівчина примилюючись д'нему, проси, щоб подарував їй отого там красого бичка з золотими рогами . . А Іван — він вже без розуму й без пам'яті, каже:

«Та бери собі отого бичка, лише присігни, що ще раз вийдеш д'мені на полонину» . .

Засміслася дівчина, екби горохом по столу покотила, взяла бичка з золотими ріжками й пішла в село. Щойно геть пізніше спам'ятавси бідний Іван, що він зробив . . Бичок же не его, а газди . . Що ж тепер буде?»

А дівчина пригнала бичка й передала тому газді, що її післав був на полонину. Так газда Івана проіграв заклад . .

Жде осени. Цікавий дізнатись, що скаже Іван, ек зжене маржину з полонины, а бичка з золотими рогами не буде . .

Прийшла осінь, пригонит Іван маржину з полонины. Питат газда, де бичок з золотими рогами? Дуже цікавий, шо на це скажет слуга? А тот упав на коліна перед газдов:

«Газдику любий, пишний та намальований, не гнівайси на мене, я не винен. От прийшла така омана, шо обманула Івана й Іван за «білі ноги, віддав золоті роги» . .

І розповів газді все поправді так, ек воно було . . Міг збрехати й казати, шо бичка вбив медвідь, але ні, він сказав усю правду. «Це дуже вподобалося газді — він сказав: «Нічого, Іванку, хоч і сто волів заріж, але правду повіж», то все буде добре . . «От, звідкіль пішла приповідка про Івана, шо то его обманула омана!

А ви, Леню думали, шо я цього не знаю. Але тепер скажіт ви мені, шо то значіт оця приповідка: «Масні слова, але пісні пироги?»

Цього Леньо не знав. Тоді Анничка розповіла таке:

«Вібрався раз один чоловік у полонину, а було це в неділю. По дорозі поступив до знайомого газди припочіти. Просит його газда сідати й кладе опередь него таршук із тітінем. Покурили, поговорили, а тут газдиня кладе на стів миску з пирогами й просит подорожного харчувати. Миску з пирогами поклала, але масла до них забула дати. Харчуєт тот подорожний, али пісні пироги якось дуже тежко лізут у рот. А газда весь час говорит, гарних слів добират, рахувати масненько до гостя приговорюєт . . Але тому забагато вже було газдинених пісних пирогів і масних слів газда й він сказав: «Все добре, газдуню, але що з того, що ваші слова масні, коли пироги пісні «От, ек воно було . . »

На це відзивається Лесьо Красіїв: «Та воно так, але часом буває і не так. От приходит знайомий до знайомого, а той зараз перед нього на стіл ковбасу й будженицу, ще й білий, пшеничний хліб, шо його привіз із міста. Наклав усякого добра опередь него, але не говорит д'нему, лише шос там під носом собі бурчіт і хмурит чоло — вовком дивится на гостя . .

А гість відсунув від себе ковбасу, будженицу й білий хліб і каже:

Знаєш, браччіку Юро, забери гет усе це добро свое, а ек ще колись до те прийду, то памнетай собі: «Угости мене житним хлібом, але пшеничним словом», тогди будеш мені приятелем» . . .

А Петросанек на це каже: «А один то трохи інакше сказав . . . Сказав він так: «Прийду до те, то дай мені, а прийдеш ти д'мені, то принеси мені, о, тогди будеш мені приятелем» . . .

«О, з тим приятельством, то зчеста буває так, як сказав сусід до сусіда: Браччіку, ти, скси напш, то такий ес приятель і такий ес добрий тогди, що котюгам бес губи лизав, але екси протверезиш, то такий ес злий, що й котюга би тобі тогди губів не лизала» — каже Микула Олейчин.

«Приятельство? — відзивається Василь Худек. —

«Єк кум добрі воли мав, то я з ним пив, приятелював, а ек хтос ті воли ему вкрав, я си его тогди сцурав» . . . —

«Так, так воно з приятельством» — каже старий Леньо:

«Лежи мені губи тогди, ек вони гіркі, а будут солодкі, я сам собі їх оближу» . . .

«Та залишім приповідки говорити — каже Анничка — а то, екби я зачела вам усскі приповідки й придибашки говорити, то мусіли б тут і до ранку сидіти й слухати. Та все таки скажу вам хоч кілька з тих приповідок:

«Казала голубанка (молода телиця) сірому бикови:

Не маеш ти сірий бичку гаразду ніколи й не меш його мати; взимі мусиш в ярмі ходити, на весну орати й ходити у плузі, а я собі голубанка вібрикую в лузі» —

Так, але й брикати все не можна, треба робити . . .

«Робота чоловіка не ганьбит, а благословит», а «хто своє здоровле не віробит, то его вілежіт» . . .

А «здоровя не шукай у данци й у келішку, а шукай его в роботі і в повній мисці».

«Хто по ночіх ходи, тот неміч собі находи» . . . —

О, людоньки добрі, газдики годні і газдиньки пишні, всі оці приповідки залишили нам наші прадіди, щоб ми з них собі розум до голови брали . . . Це ж вони нам кажут:

«Єк голова зле зарідит, тогди тіло потерпит». —

«Гонір голову ломит, а голод душу вигонит» . . . Та й ще кажут нам ті, що давно вже лежат у гробах: «Добру дитину побеш словом, а лихий то й бук не pomoжет» . . . —

«Хто не слухат дедю і неню, тот переходит на котюгу» — стає собакою, псом . . .

«Богачеви не доробиш, а бідному не додаш» . . . Богачеви все мало роботи, а бідний все голодний, все ему мало . . .

Богач каже: «Светилаб си многа рука, але запавбиси многий рот» . . .

«В старця не проси хліба, а в біди любви» . . . «З бідов не йди на гриби» . . . «На губці мід, а в серці їдь». «Добра ріка з поточінами» (з допливами). «Не дай йому загинути — він не дасть тобі жити». «Не продереш очей, то продереш мошонку» . . . «Хто твій хліб їсть — той тебе з'їсть». — «Дай руками — не віходиш ногами». «Не жениси з богатов бідов — поле будет попід убочами, а біда поперед очами» . . . «Маеш у торбі, седеш і при горбі» . . . — «Гараздові не терпимо, бо не

мусимо, біди ж терпимо, бо мусимо» . «Ск багато, поживіси, а ек мало, поділіси» . «Не рахуй чужих грошей, бо своїх не меш мати» . «Шкода ходу до пустою роду» .

Але буде вже нам на сьогодні приповідок — закінчила Анничка. Сплеснула в долоні, всретенем завертілась по хаті і заспівала:

Одну журу перебула, друга вже готова,
Та я ще й цу перебуду, коби лиш здорова!

З віскоком пішла би Анничка зараз у данец, але на христінах це не «елоси», не «годитси» . . . — А так, то лишень заспівала: «Кувала ми зазулиця коло віконичка, хто складає співаночки — Йванова Анничка». Заспівала, сплеснула в долоні — ще й вівкнула си. Така то Анничка Іванова — до співів і до данцю скоро, але й до роботи не лінива . . . Тепер . . . А колись? Була ж вона колись молода . . . Так, так молодою була колись Анничка. І красунею була, що ніхто в горах не міг із нею красою рівнятись! —

Деда Аннички був удовець, а Анничка була в нього одинока дитина . . . Красі Аннички не могли люди надивуватись, в голову заходили й питали себе, звідкіль була врода й краса Іванової Аннички?

Гуцулочки всі не погані, але між ними більшість, білявки, або русяві, а Анничка не була до них подібна — вона була чорнява . .

На кругленькій головці довгі, чорні коси, чоло випукле, а над чорнявими, палкими очима, шнурочком луковаті брови, а личко завжди румяне, ще й з двома по обох сторонах ямками. Усточка маленькі, часто трошки відхилені, мабуть тому, щоб були видні рівні дрібні зубки. Борідка півокругла, шийка тоненька. А її усміх?

Це немов усміх сходячого весняного сонця.

До кого всміхалася Анничка, до молодека, чи й до кого зі старших, той пропадав — насмерть закохувався у ній . .

А вона? Що ж, вона сміялася і не давала нікому заблизько до себе приступати . . . Пишно — горда, як казали гуцули, була Іванова Анничка . . .

Одного року літувала Аничка з дедом у Явористій, полонини ген там далеко за Грамітним. Вибрався деда туди з маржиною і забрав Анничку зі собою, не хотів лишати її саму в селі. Весело плило життя в полонині — широко тут і простірно, видко на всі сторони. А кругом темні ліси, повні всякої звірини й лісових духів, повні незглиблених таємниць . . Уднину все залите сонцем, а ночами сріблом місяця і зірок окутане. Тут би жити й не нажитися й Господа хвалити за Його щедрість і ласкавість для гуцульського роду.

Якраз того року випало було дуже тепле й погідне «веремечко», а осінь припізналася. Було ще подостатком травиці для маржини, тож Іван не дуже спішився вертати в село. Аж тут одного ранку заходять до Івана — гості.

Якісь чужі пани, всі в зелених «мундурах» і чудернецькими, теж теж зеленими, капелюхами на головах, а в кожного «пушка» на

плечі. Є старші і молодші «пани», а між ними мабуть наймолодший, стрункий, високий, із чорним вусиком, «панич» . . .

Іван догадується, хто це оці пани. Це певно якісь великі паниграфи, які приїжджали осенню в Карпати на полювання. От уже незадовго почнеться на полонинах риковисько оленів. А пани люблять полювати не так на олені, як на їх роги . . .

Іван не помилився — ці пани дійсно приїхали сюди здалеку, щоб заповлювати на олені. До Івана зайшли напитися гарячого молока, бо ранками на полонинах таки вже добре холодно, а пани померзли й «продрохли» . . .

Каже Іван Анничці налити панам у кубки, які вони мали зі собою, теплого молока, а до панів каже: «Пийте здорові, щоб на здоровечко вийшло» . . . Пани дивляться один на одного, а потім звертаються до наймолодшого, до того з чорним вусиком, мабуть питають, що газда каже . . . Той щось там «зашварготів» по-німецьки, а Іванові сказав: «дскуем». Пють пани молоко, а той наймолодший держить кубок у руці і замість пити з нього молоко, він упаявив свої очі в Анничку, глядить на неї, і не може очей відорвати від зарум'яненого личка. Анничка ж стоїть біля ватри, очі спустила вділ і, хоч прикрила їх довгими віями, то все таки бачить тих чудернацько вбраних панів, бачить і того молодого «панича», що дивиться на неї, якби «екес чудо — невідальце» вздрів . . . Але ж він — отой панич — такий файний, ск намальований . . . Шо файний, то файний, хоч так чудернацько вбраний . . . Лице подовгасте, очі великі, волос білявий, а стрункий, як смерека в лісі . . . Подобався Анничці цей чужий панич, але цього вона по собі не покаже й нікому не скаже . . . Напились мисливці молока й хотіли заплатити Іванові, але він замахав лише руками й не хотів брати грошей . . . А той молодий мисливець, щойно тепер, коли пани, дякуючи Іванові за «гостину», почали виходити з хати, пригадав собі своє молоко в кубку й душком випив його. На хвилинку задержався і заговорив по-чеськи до Івана. Не все, що він говорив, розумів Іван, але дещо таки зрозумів. Той «панич» питає його, чи це його дочка, та, що стоїть біля ватри й нічого не говорить і як вона називається? Чи довго він ще буде тут на полонині, де, в якому селі він постійно живе?

На все це Іван йому, як умів, відповідав. Заговорив той панич щось і до Аннички, але того вона не зрозуміла, хоч добре пізнала, що подобалася йому — пізнала по його очам і по усміху . . . Вечером зайшов до Івана «панич» сам, без других панів . . .

Приніс і дав Іванові тютюн і люльку на довгій цибуху . . . Такої люльки не бачив ще досі Іван . . . Сів коло ватри й говорив із Іваном — розпитував його про це й про те, а весь час глядів на Анничку . . . Пробирав говорити з нею, але вона лиш по одному слові стиха відповідала йому . . .

Так щовечора було — молодий мисливець відвідував Івана й проводив час на розмовах із ним та з Анничкою . . . Вона щораз краще розуміла його мову й відповідала на його запити . . . А він дуже цікавився усім — усе хотів знати . . . Як тут і з чого живуть люди, чи

добре їм у горах живеться, чи багаті в лісах ведмедів і чи багаті шкоди роблять людям? А чи взимі багаті вовків у горах, чи заходять і в села? Як тут люди бороняться від медведів і вовків? Що роблять із шубами з убитої звірини? Цікавило його навіть, які страви тут готують, котру з них найбільше люблять, що найчастіше їдять? Чи багата в горах бідних і в чому багатство багатих . .

Просив раз Івана, щоб той розповів йому дещо про Довбуша, про якого чув він у Ворохті, а раз показували йому на Пруті великий камінь і казали, що це камінь Довбуша, що Довбуш його там поклав . . . Довго повістував йому Іван про Довбуша . . . Та не лише про Довбуша, а ле й про ті часи, коли Довбуш жив і боронив гори від зайдів — панів, коли тут не було нічого панського, а все було Боже та людське, — гуцульське . . . Бувало не раз і так, що молодий мисливець не заставав у хаті Івана, а лише Анничку . . . Анничка вже, як сказано, потрохи розуміла, що він говорив, а він розумів Анничку . . . Почав казати Анничці, що вона дуже гарна й зін закохався у ній так сильно, що готов її взяти собі за жінку . . . Анничка призналася йому, що й він припав їй до вподоби, але про це, щоб вона стала його жінкою не можна думати . . . З цього можна тільки сміятися . . . Бо і як же? Він пан, а вона що? От проста собі гуцулка, що ні читати, ні писати не вміє та й не знає його мови. О скільки ж то було б сміху, якби він привіз до себе таку, як вона жінку з далеких гір! Та «панич» не давав вибити зі своєї голови думку про женячку з Анничкою . . . Він уже знає, у котрому селі живе Іван з Анничкою, дізнався, коли в них Різдвяні Свята й обіцяв приїхати тоді ще раз у гори й відвідати їх. Вони ж уже добрі його знайомі, так як же не навідатись йому до них?

Одного вечора почув мисливець, що Іван уже завтра рано залишає полонину й вертає у село . . . Пізна вже осінь . .

Раненько другого дня був «панич» у Івана . . . Прийшов попрощати його й Анничку . .

Ще раз запевнив їх, що приїде зимою в гори й відвідає їх . .

Так воно й було . . «Панич» приїхав у гори перед Різдвяними Святами й замешкав на лісничівці в Яблониці. До Івана зайшов у самий Святий Вечір . . Приніс Іванові і Анничці багато дорогих дарунків . . Були там речі, про які Іванові і Анничці не снилось . . Ніяк не хотіли їх прийняти . . Та «панич» переконав їх, що це такий у них звичай — на Святий Вечір обдаровують себе знайомі й від подарунків не вільно відмовлятися . .

Тепер майже щоднини заходив молодий пан до бідної хатини Івана й проводив час на розмові з Іваном і Анничкою . . Іван уже давно «покмітив», що той чужинець заходить не так до нього, як до — його Аннички. Видно, Анничка впала йому в око, припала йому дуже до вподоби . . . Довго думав Іван, якби то сказати тому чужому паничеві, щоб перестав заходити до нього в хату, та тяжко було на це відважитися . .

Але одного дня таки промовив до чужинця відверто й щиро:

«Знаєш, пане, що я бих тобі сказав? А оце, щоб ти перестав до мене заходити! Не шукай собі тут «щістя», бо его не найдеш! Ні, не

найдеш! Шукай сю у своїх, таких, як ти сам, а не в хаті гуцула та й ще бідного . .

На мою Анничку не спозирай, як кіт на сало — вона не для тебе, а ти не для неї! От що я мав тобі сказати й сказав, а ти за цим не збануй на мене, будь вібачний» . .

Панич вислухав Івана зі спущеною вділ головою — пробував щось там говорити, але Іван не розумів того, що він говорив . . .

Потім побажав доброї ночі і, як пляний, вийшов із Іванової хати . .

Іван, як міг, беріг Анничку перед чужинцем, сокотив її перед ним. Не знав, що вже було запізно . . Невадалося йому всокотити донечку. Одної днини мусів кудись вийти з хати . . Вертає, а Аннички нема . . «Тьохнуло» в нього серце — прочув щось не добре . . . Заглянув до скрині . . Нема святочної одєжі Аннички . .

Анничка зникла, пропала, поїхала з паном у далекий, чужий світ, залишила старого дєдєу сиротою . . Що діялось у душі Івана, того не сказати словами . .

Він, як говорили люди, просто розумом зблудив, здичавів, утікав від людей, не хотів сходитися з ними, не відзивався до нікого . . . Зачинив себе не лише в своїй хаті, але й у самому собі . . Знидів, счорнів, посивів до рєшти, а там і захворів. Не довго хворів . . . Умер . . . Залишив хату пустою . . Сусіди зачинили її і не пускали нікого до неї . .

Надіялися і вірили, що Анничка вернеться колись до неї — до дєдової хати . .

III.

Хто ж був той молодий чужинець, що забрав у Івана Анничку й повіз у далекий світ?

А був це син графа Л. — пана великих посіlostей у Чехії, тому то й знав він чеську мову, хоч сам був німцем.

Та цього не знали, ні Іван, ні Анничка . . Він до цього не признався перед ними.

Завіз той молодий граф Анничку в чеські гори, де мав дуже гарний, хоч і невеликий палац. Зараз же спровадив учителів і вчителюк і казав учити Анничку читати й писати та по-німецьки говорити. Спровадив кравчиню і казав пошити для неї дорогі сукні — замовив шовкове білля.

Він сам і вчителі не могли вийти з дива, якою здібною показалася Анничка. В скорому часі читала й писала по-німецьки, як родовита німка й поводила собою, якби між великими панями вродилася і зросла . .

Молодий граф ще більше, ніж досі кохався у своїй Анничці, поза нею не бачив світу . . . Його світ — це Анничка.

Одного дня, як уже Анничка була справжньою «панею» і нічого гуцульського в ній не залишилось, спровадив граф до палацу священника й той звінчав його з Анничкою. Анничка, гуцулочка зі села під Скуповою, стала графинею.

Гуццулочка зі Старих Курів

Вона догадувалася, що її граф не хотів, щоб хтось із його родини знав, з ким він повінчався, хто й звідки його жінка. Та цим вона зовсім і не турбувалася. . . Вона попала в царство казки, потонула в ньому і розплилася, не знала, де вона й що з нею діється — вона перестала бути сама собою.

Граф носив її на руках, вона, просто купалася в подарунках від нього. Кожний день приносив їй щось нове, не мала й хвилиночки часу подумати, пригадатись над тим, що з нею було, що діялось з нею.

Дві наймички, як там казали, бони, обслуговували її, купали й усякими оліїками поливали, натирали й смарували, чесали, вбирали.

Їздила з графом кінно на прогульки, ходила на полювання, а стріляла й ціляла не гірше від графа.

Їздила зі своїм мужем до великих міст, а найчастіше до Відня. Відвідувала найдорожчі гостинниці, мешкала в найпишніших готелях, бувала в театрах. .

Граф зазнайомив її з найзнатнішими панами й панями, навіть з двірськими дамами.

Бувала з графом і в опері, бувала й танцювала на балах. .

Зовсім забула, що вона колишня гуцулка Анничка — здавалось їй, що її дитинство в горах, це був якийсь дивний сон — цього ніколи не було, ба й не могло бути. . .

Не дні і не тижні, а й місяці, зі швидкістю гірської ріки бігли, минали й спянували колишню Анничку, не залишали їй часу на думання, на згадки того, що було, що залишилося поза нею там далеко в горах Карпатах. Не мала навіть часу думати про свого дядю, що його самого залишила на ґруни під Скуповою. . .

Не спам'яталася Анничка, коли проминуло два роки її життя далеко від рідних гір — життя з графом у палаці, на полюваннях, на забавах у театрах і операх. . . Як заморожена «князівна» провела Анничка ті два роки — не знала, коли і як пройшли.

Наступив третій рік її життя в паньстві і в панських вигодах. Весна й літо пройшли, не знала, як і коли. А потім сама не знала, що сталось з нею. Почала, чого досі не робила, згадувати свої гори, почала попадати в задуму, ставала мовчазною.

Боліло і дивувало це графа. Його ж Анничка була завжди го-вірлива й весела, пташкою до нього співала, сонцем сміялася.

Догадався трохи, в чому причина зміни настрою в його Аннички. Це певно туга за Карпатами почала загніжджуватися в її серці. Поїхав із нею в гори Альпи, думав справити їй велику радість, відорвати її від тамтих других гір, Карпат. . . Питав Анничку, як подобаються їй ці гори, вищі і стрімкіші від її, гуцульських гір?

На це Анничка лиш блідо всміхалась і нічого не відповідала. Не хотіла сказати йому, що ці скалисті гори не можуть ані трохи дорівняти красі її гір — вони для неї чужі й холодні, а то й непривітні.

Вернули з гір. Прийшла осінь. . . Не лише там, поза палацом, але й у серці Аннички осінь. . . Осінні мряки втискаються в її серце, на

душу налягають, притемнюють світ . . . А ті довгі, осінні вечори! Буває, що Анничка забуває, де вона й що з нею. Нараз перемінюється оцей графський палац у гуцульську хатину, а Анничка не в палаці, а в дедиковій хаті . . . Он стіл, на столі біла скатерть, а на ній парус кулешка, в печі ватерка палас, десь там на другім ґруні трембіта тужить, її голос аж сюди чути. Анничка сидить на лавці і пряде білу-білесенку вовницю, а її дедик коло неї, покурює люлечку й повістус їй казку минулих років . . . О, як гарно, як мило й весело на душі в Аннички! Її очі, її серце, вона вся, не тут, ні, а там у рідних, дорогих горах, у хаті дедика свого . . .

Та параз наче прокидається зі сну . . . Блудними очима глядить кругом себе . . . Ні, ні, вона не там у дедевій хаті, а тут, у панському, о, як же чужому їй, як холодному палаці . . .

Частенько находили Анничку такі милі сні-привиди, а за ними гірке, болюче й гнітюче пробудження . . .

Пережила якось осінь . . . Ходила з графом на полювання, в погідні дні відбувала далекі кінні прогульки . . .

Прийшла зима . . . А з нею нові сні-привиди . . . Он перед нею засніжені гори, інесем посріблені ліси, завіяні снігами ґруні і плаї, в чарівну казку замінений світ гір . . .

Тихим ходом наближається ніч . . . Ох, ті наші гірські, ті зимові ночі з сльивом місяця і зірок! Кругом тиша! . . . Нараз із темних лісів виття голодних вовків, крик сполошеної, а може й порваної вовками сарни, гавкання котюг, протяжне заводження лісної сови, а там і голос трамбіти, що за помершим плаче . . .

А от уже й Різдвяні Свята . . . Наше, гуцульське Різдво, наш Святий Вечір!

Перед Анничкою святочно прибраний стіл. На ньому біла, як сніг скатерть, під нею зелена отава, на ній дві свічки з ярого воску й дванадцять різних страв . . . Хата повна пахоців, пахне отава, пахнуть страви на столі . . . Все манить і кличе до себе . . . Манять кручені, з біленької муки, колачі, голубці з кукурудзяних крупів, олієм омащені, просить кутя, щоб її скоштувати — вона солодка, з маком . . .

О який пишній сьогодні дедя! На покуті під святими образами сидить . . . На ньому біла сорочка й киптар, вишитий, цяткований з блискучими гузиками й крашені, червоні гачі . . . Задоволений, усміхнений, люблячим оком на свою Анничку глядить . . . Анничка чує, як його серце святочною радістю беться — радістю й любов'ю і до неї горить.

А там . . . О, що це? Боже! Це ж колядники йдуть . . . Чути вже голос дзвіночків, уже й трембіта заграла, дає знати, що ось зраз зайдуть у хату колядники . . .

О, вони вже тут, уже в хаті. На переді береза . . . Вона добре знає його. Це Юрценко . . .

Скінчили колядувати — починається плес — різдвяносвяточний донец гуцульський . . .

Анничка танцює з чорнявим Васильком Марчуковим.. Ох, як гарно, як радісно й весело! На весь голос заспівала Анничка: «Верховино, світку ти наш, гей, як у тебе тут мило»!

На голос цього співу прибіг із другої кімнати, граф. Дивиться, а його Анничка стоїть серед кімнати, руки простягнула наперед себе, очі в неї зачинені, якби спала й співає..

Доторкнувся граф рукою до її плеча... Як у сполошеної пташки замовк спів Аннички... Блудними очима глянула на графа, а потім почала плакати й кричати:

«Чому, чому збудив мене, чому перервав мені чарівний сон, чому прогнав мене звідтам, де я була й привів назад у цей твій поганий палац?! Чому?!»

Не мало натрудився граф, поки її успокоїв і опам'ятав... З того часу почало життя графа з Анничкою ставати щораз тяжчим, стало прикрим, нестерпним...

Анничка попадала щораз частіше в дивну задуму, мовчала, до нікого не відзивалась, часом зі собою говорила, то плакала, то сміялась... Часом оживлювалася, йшла до шафи, в якій була її гуцульська одезжа, скидала зі себе дорогі, панські сукенки й надівала гуцульський одяг... Ішла до дзеркала, оглядала себе в ньому, сміялася і бігала по кімнаті...

Пробував граф ховати від неї гуцульську ношу, але Анничка так просила його і плакала перед ним, що мусів їй ту ношу віддати...

Сам уже не знав, що діяти й що робити, щоб Анничка стала назад такою, як була колись, перед двома роками... Але, ні лікарі, ні ліки нічого не помагали...

З Анничкою діялось щось дивне, незрозуміле, несамовите...

Одного разу сказав граф Анничці, що мусить опустити її на два-три дні — мусить виїхати. Куди й чого, цього не сказав їй, вона ж і не була цікава знати це...

Третьої днини вернувся він. Не сам приїхав, а привіз зі собою якогось вояка. Привів його до кімнати Аннички й сказав, що цей вояк, це гуцул із Жабя... Заблїсла радість в очах Аннички, почала говорити з тим вояком-гуцулом... Довідалась, що він щойно в осені «нарокував», як казав, до «воська»... Просила тоді, щоб оповідав їй про гори, щоб усе їй оповів, як там тепер, чи так, як було колись, чи щось змінилось? Усе нові питання задавала йому, а він відповідав...

А потім виняв вояк із «мантілі» — сопілку... Заграв на ній — заграв тужливої... такої, що за серце брало й сльози з очей витискало...

Не вигримала Анничка — заспівала до його гри:

«Та ек я си нагадаю, куди я ходила,

Лишень ми си по личеньку слізка покотила...»

Їй почала плакати. Плакали не лише її очі, плакала душа й серце ридало, на кусні рвалось...

Казав граф занести її до ліжка. З тяжким трудом удалося заспокоїти її і втишити її плач.

Вечером з'явилася в кімнаті в гуцульській одежі з постільцями на ногах. Казала прикликати до себе вояка зі сопілкою. Просила заграти їй веселої, гуцульської коломийки...

Заграв вояк... Заблисли радістю очі в Аннички, сплеснула в долоні і пішла в танець.. Ох і танець був це! Такого танцю не бачив ніколи граф, ба й гуцул-вояк теж не бачив...

Скінчила Анничка свій танець і впала на долівку. Підняли її і привели до себе... Вона каже воякові грати даліше. Сама ж, то сміється, то плаче, бігаючи по кімнаті...

А після цього розхорілася.. Три тижні пролежала в ліжку. Різних лікарів привозив до неї граф, а ті лиш головами покивували, не могли, сказати, що це за хвороба в Аннички...

А це було щось, що сильніше й грізніше від хвороби — була це всесильна туга за рідною землею, за горами високими, за темними лісами, за зеленими полонинами, за рідними людьми, за звуками рідної мови...

Ота туга брала Анничку за руку й вела ген — ген туди, де провела веселу, безжурну молодість, де пташкою з груня на грунь, з верха на верх літала і як пташка співаночок співала, квіточками на царинках цвіла, метеликом у проміннях сонця буяла, пстружком у холодній воді Річки гралась...

Вона вже лишень тілом була тут, тут, де все, все було для неї чуже. Її думки, її серце й душа були далеко-далеко, там, де залишила своє дитинство й свого дедика старого... Її добрий дедик... Вона ж була для нього всім — крім неї не мав він нікого...

На згадку про дедика й рідну хату на груни, огортав Анничку такий туск, що ломила собі руки, товкла головою в стіни й рвала волосся на голові, часом то й була б вискочила крізь вікно й смерть собі заповідяла...

Нераз уночі зривалась з постелі і хотіла бігти, бігти, летіти далеко-далеко, ген аж туди, на той грунь, де стара хата, а в ній її дедик...

Потім приходило опам'ятання... «Де ти Анничко, що робиш тут на далекій чужині, чого тут шукаєш? Щастя, радості, втіхи? Ні, ні, тут цього не найдеш, ні, ні не найдеш! Твоє щастя, радість і втіха там! Там, на рідній землі, в рідній хаті, між рідними, тобі близькими людьми...»

IV.

Вибрався раз граф Анничин до Відня — мусів їхати туди, якісь важні справи кликали його до Відня.. Залишилась Анничка сама в палаці... Прийшла ніч. Крізь вікна доходить весняний шум дерев, що кругом палацу.. Анничка не спить, вслухується в ті шуми.. Отак шуміли колись весною ліси карпатські, весну звіщаючи людям.. Причужуються їй ще й інші шуми.. Шуми гірських, розгуканих весною потоків... От, здається їй, що чує голос телинки, з вербової кори, сопілки, чує спів легінів на Оборотнім.. А тут ще й

порикуння коровок і бляння овечок — вони нетерпеливо дожидають зеленої травички, тому й ричать і бляють...

А он її дедик.. Він так близько, близько неї.. Ось він нахилився над нею, шепотом питає її.

«Чому Анничко втекла від мене? Чому покинула мене? Чому не вертаєш додому?» І все — чому? чому?...

Схопилась із ліжка й до ранку проходжувалась по кімнатах палацу...

Над ранком сказала собі: «Ні, не видержу тут дальше! Піду, поїду, полечу туди, куди рветься серце. Куди несуть думки, куди кличе душа! Верну в свої гори! Жаль графа, з ним же я одружена, він так дуже любить мене, він такий милий і добрий — я люблю його!»

«Так, усе це правда, але нема в мене сили дальше тут із ним жити. Силу забрала — туга...»

Раненько казала запрягти коні і відвезти себе на станцію. Мала на собі свій гуцульський одяг, що його закрила довгим і широким «панським» плащем...

Нічого не взяла крім грошей на подорож, шлюбного перстень і фотографії графа.

Вернула до своїх гір... Пішла за їх зовом, за зовом рідної землі...

Як і куди йшла в гори, того не знала. Мабуть в гарячці була.. Прийшла на свій ґрунь.. Побачили її сусіди, відчинили двері хати.. сказали, що її дедика нема, вмер...

Не питали, де була й що робила? Не питали й, чи голодна? Принесли їй кулеші, бриндзі і молока.. Затопили в печі.. Анничка мовчала, а сльози самі капали з її очей.. За дедиком плакали очі, а може й не так очі, як серце її плакало й ридало.

Другої днини пішла Анничка на цвинтар на гріб свого деді... Була б там і до ночі перебувала, якби не люди, що відірвали її від гробу й упросили вертатись до дому...

За якийсь час Анничка зовсім ожила. Її бліді щічки знову зарожевілись, очі набрали блиску, вигодилилось чоло, руки й ноги набрали колишньої звинности... Анничка — красуня на всі гори, як і давніше, як і колись.

Почали легіні підлабузнюватись до Аннички. Та вона на жодного з них і дивитись не хотіла — всіх їх держала здалеку від себе.

Дивувались цьому люди. Анничка була бідна, могла віддатися за якого багачького сина й жити в достатках, а вона ні! Не думає навіть виходити заміж.

Не знали, що Анничка була законно звінчана з чужинцем, із великим паном, графом.

Та якось незадовго візвано Анничку до суду в Кутах. Там сказано їй, що молодий граф не живе, згинув загадочно на полюванні... Хтось застрілів його, а може й сам відібрав собі життя — його найшли в лісі, де пролежав кілька днів, поки припадково не найдено його трупа. Сказано їй теж, що граф залишив їй у спадку

багато грошей у банку, може кожного часу дістати їх у свої руки . . . На це сказала Анничка, що вона не хоче тих грошей і на очі бачити — вона зрікається їх . . .

Зажила Анничка самотнім життям у дедевій хаті на груни. Життям гуцулки зажила тут . . .

Ніколи й перед ніким не звірювалась, нікому не оповідала про своє трилітнє життя десь там далеко в чужих краях . . .

Працювала нераз і тяжко, жила бідно, але завжди була весела й усміхнена. Сама весела була й других розвеселювала й за це всі її любили.

Любили оту Іванову Анничку, яка, хоч і вже старілась, але не втратила своєї краси . . .

Самотньо провела роки свого життя на груни Оборотнім, у великому і багатому селі під Скуповою, там де ліс Кривий і Кругла, де два широкі плаї у високі гори й у далекі полонини ведуть, де живуть люди, як жили колись їх предки, ні біди — жури не знають, співанок співають, у сопілки й трібіти грають, бартками вимахують, маржинку плекають, Бога, ні його законів не забувають, красу гір у себе втягають, нею живуть із нею вмирають.

Була Анничка вірною дочкою гір . . . Тих гір, яким віддала все, що мала й себе саму їм дала . . .

Не мало труду, заходів, підходів , а то й хитрощів треба було вжити, щоб «вітегнути» з неї хоч дещо з її минулого життя! . . . Аж таки вкінці вдалося впросити її, щоб розповіла те, що в цьому коротенькому «нарисі» подано . . .

Було це таки в її хатині зимовою порою, коли на дворі буйні вітрове дули, а в печі затра горіла й тепло по хаті розносила . . . Сиділа Анничка біля печі й повістувала й від часу до часу втирала сльози . . . Та Анничка, яку ніхто не бачив сумною, чи зажуреною . . .

Те все, що колись у ранній молодості своїй пережила держала в собі на сто замків зачинене . . . Вмираючи, забрала це зі собою до гробу . . .

Далеко поза сімдесятку було Анничці, коли спочила вічним сном. Але й по смерті, здавалось, усміхалась . . . Цей її усміх, це була мабуть радість, що закінчила своє життя у рідній хаті і спочине в рідних горах недалеко від свого деді.

Перед смертю казала «нарідити» себе в ту одежу, в якій виїхала була колись на чужину і в якій вернулась у гори. Вона переховувала її в скрині.

Спочиває на цвинтарі в селі Ферескулі над бистрим Черемошем . . .

ЧУКУТИХА

Стара, з поморщеними лицами й чолом, Чукутиха. Стара, відколи затемнили її наші гори, але екби хтось запитав її, скільки їй років, того не довідавби си від неї. На таке питане вона лише підсміхалася: — «Спитайте попа, він скажет, а я не знаю цього й вам сказати не можу».

Так, — стара вже була Чукутиха, але шо за диво було: мала зовсім молоді очі. Та й світлчі, ек у кіткі вночі. А зуби, ек смієласи, то відблискували ек коса до сонце. Та й ноги були в неї ше молоді, ек ішла, то підштрикувала ек сарна, здавалося не йдет, а данцует. А вже до співанок, то бізівно не було пари їй на всі гори. Співала, екби горохом сипала. Та й не було тим її співанкам кінця. Скінчила одну, починала другу. Розсипала свої співаночки по горах, ек перли, співаночками-квіточками закосичувала ґруні і кичері. Кажали, де не посієш Чукутиху, всуди си вродит. На одному місці не могла си едержіти.

Сама Чукутиха не далеко відбігла від гірської, розмальованої чічки, шо то цілий рік запишнена в городци не сохнет і не вснет.

На голові в Чукутихи шовкова, квічаста фустка, але ек из сков «фантазійов» завезана й покручена! Сорочка все в неї, ек сніг біленька, а плечіки й брацарі очі берут, не проста вішивальниця прикладала до них свої пальці. Киптар еворований і ріжнов заплочев вішиваний. Крайки, то дес аж из-за гори, запаски перетикані сухозолотом, капчурики з чорної і червоної волічки, на шії старосвіцькі коралі з дукачами, в руці бичик різблений і пацьорочками набиваний. А в зубах бакунтова люлька. Любила Чукутиха курити, а все лише мощний тітінь.

Бувало, ек прибереси, пристроїтси у неділю, чи свето та вийде на плай, то лиш намалювати ї і післати до Відня, шоби си пани там на неї згледали.

Така то була Чукутиха.

Всєке та неоднаке повістували люди про неї, про її молодість. Библиси над нев легіні, а вона смієласи з них, знала лишень одного — Дмитрика, сина Василя Якібюска в Бережниці, за него й віддаласи. Жили обійко ек пара голубів, але не довго тішчлиси собов.

Одного літа пішов Дмитро в полонину Балтагул відознати маржинку. На пласви наткнувси на медведицу з двма тллуками, аді медведетами. О, тогди медведица дуже небезпечна. Вона боїтси, шоби не забрали їй тллуків; наганяєє їх у краки, а тогди до «во-рога». Отак було й з Дмитром. Одним скоком була при нему. Під-

несласи на задні лапи, а передними за груди Дмитра й повалила на землю. Всі ребра в него поломила й потерла. А сталоси це — видко — так нагло, що Дмитро не мав часу боронитиси — міг же був на ского бука відрапатиси й медведица була би его там не доцігла. Шо ж, така смерть була ему призначена. Знесли криваве тіло Дмитра в село й похоронили на цвинтари в Криворівни. Лишилоси Параска вдовов из трійком дітей. Не легко було їй самій газдувати. А тут до нещістя ше й нещістечко. Прічепивси д'ній молодий лісничий. Просто пропадат за Парасков! Пазит за нев пульткати ми очіма, екби міг, то в пазуху собі поклав би її.

Ек може Параска відгонит від себи лешка, вже й кочергов грозит ему, нічого не помагат, лешок липнет д'ній, ек бендек до корови. Годі его скараскатиси. А одної днини зайшов в її хату. Параска просит, а потім і кричит на него, і грозит, ніщо не помагат, панок не вступитиси з хати. Ше й шкіритси д'ній, примилуєтси до неї. Лишила Параска его в хаті, сама вибігла на двір і почела кричети. Наробила такого вереску, шо сусіди почули і поприбігали — думали, шо екес нещісте сталоси. Дізнаютси, шо аді, злісний заліз у її хату й не хоче вступитиси. Наробили такого сміху й реготу, шо лешок не знав, ек з хати вийти й поміж людей пройти. А треба знати, шо той злісний був жонатий, мав молоду жінку. Про цисе, шо злісний задурился в Парасці аж по самі вуха, рознесласи чутка по всему селу, дійшла до его «преложоних» на Варатині. Ті пробували вігнати Параску з его голови, але не могли. Він і дальше ходив назирцем за нев і їв її очіма.

Тогди взелоси пани на інший спосіб: забрали злісного з наших гір кудис дуже далеко, ек казали у скийс Болехів, — а звідтам далеко до Параски.

А Параска? Люди намовили її віддатиси за молодого удівця — Івана Чукута. В злагоді і супокої жили обоє, але Параска не криласи з тим, шо вона лишень одного любила й більше нікого не может любити... Любила свого Дмитрика живого, любит і мертвого.

Вікутала семеро діточок, трох синів, чотири дочки, синів пожешила, дочки повіддавала, а її старий, як усе говорила, помер. А Параска? Ні, не Параска, а Чукутиха бо лишень так її називали?

Вона передала газдівство найстаршому синові, а сама оттак, трохи там, трохи тут. То в синів, то в зятів, а найчестіше то вона там, де гурт людей: на толоці, на храму, на весіллях, на хрестинах... Усюди люди знають її, любле, до себе просе, з хати не хоте впускати.

II.

Сегодни светце, Томин день. Федір Зеленчук справляє гостину для тих, шо літом і осінню нароблели в него, для косарів і громадільниць. Прийшла на цю гостину і стара Чукутиха. Смутно було би без неї. Похарчували і віпили гості. Просе Чукутиху, шоби за-

співала. А її і не треба дуже просити — вона до співанок, ек мед-відь до меду. Потігнула два-три рази димку з люльки тай заспівала:

Ой, екби я не віпила та й не заспівала,
Давно би мні на могилі зазуля кувала.
А ек ми си посходили, то собі побудьмо,
За нас суде та говоре — ми здорові будьмо.

Співає ротом, а очіма смієтси:

Мій миленький гонірненький, я ше гонорніша,
Він до мене не говорить, я з того радніша.
Ой ти граєш, я співаю, обоє еднакі,
А з музики газди нема, а з співака такі.

Не відержсли другі молодиці, стали Чукутисі помагати, а то й перєбивати.

Заспівала Паліішіна Настунька:

Ой, дівчина чарувала хлопці молоденькі,
Намастила губки медом, аби солоденькі.

На це її Василь:

Ой я любку одну втрачу, не велика туга,
За дві, за три неділеньки буде любка друга.
Ой їхав я горі селом сивим кобилетем,
Ек би тещі не полюбив, не звав бих си зетем.

А Чуприйчук:

Ой солодка ебліночка, солодко зродила,
Ше солодша дівчинонька попід ню ходила.
Ой ходила, зазирала, еблочка зривала
Тай молодим легіникам через пліт давала.
Солоденька ебліночка коло перелазу,
Солоденька дівчинонька миленькому зразу.

Федьо Карабчин:

Ой піду я данцувати з чужойов женойов
А чоловік кривим оком дивитси за мнойов.
Ай не бійси чоловіче, Бог світій з тобойов.
Я лиш з жінков поданцюю, не озму з собойов.

Припочіла Чукутиха, й починат дальше співати, а все то на ко-трого там підморгне, скійсь там пальцем наживат.

Я музику полюбила, за музику піду,
А музыка ек заграє, то забуду біду.
А музыка ек заграє, я слухати люблю,
А ек мене рано будіт, я в кулаки трублю.
А музыка ек заграє, я люблю слухати,
То ек мене рано будіт, не хочу вставати.

Заграй мені музиченьку білими пальцями,
А ск рано зазоріє, піду за вівцями.

Персбиват її Юрценкова Одокія:

Ой деж тотя сопівочка, шо рісненько граєт,
Згубив вчєра вівчар вівці, сєгодни шукаєт.
Згубив вчєра вівчар вівці темнєнької ночі,
Тєпєр ходит і шукаєт, заплакані очі.

А Юрочка з Берєзниці:

Ой музика файно грає, плєчіма термосит.
Єго жінка боса ходит, горшком воду носит.
Ой піду я данцувати, озму в данєц дівку,
Та так її обєртаю, ск ту колотівку.
Ой піду я данцувати, озму молодицу,
Та так її обєртаю, ск ску тєлицу.

Тут знов Чукутиха:

Котра мого любка любить, то най си варчєт,
Вперед її колька вколет, зак го поцулуєт.
Ой лєтіла зазулиця тай два рази кукла,
Котра мого любка любить, бодай си розпукла.
Нагнівавси мій милєнький, дуже си нагнівав.
Єк перєйшов попри мєнє, ск вітєр повїєв.
Я си вчєра віддавала, сєгодни си каю,
Коби я си розпіддала, свєтій Николаю.
Коби я си розвіддала, дівков учінила,
То вжє би си на лєгінєв ні нє подивила.
Ой нє тїмунь я співаю, шо я вєселєси,
Тугу маю на сєрдєньку тай нє признєюси.

Перєпочіла трєхи, покурила, шє й пугарчік пива віпила тай слухат, шо другі співають.

Заспівав Зелєнчук із Заріччя:

Попід тоти полонини йшли дівки в малини,
А я скинув пєтичїну тай побіг за ними.
Попід тоти полонини дівчєта ходили,
Хтєс там одну поцулуєв, на мєнє зложили.
Ой я лєгїнь молодєнький навчївси брєхати,
Та вібрєхав дівчинєньку опівночі з хати.
Ой єличко високєя, пускай корінєчко,
Бувай любко здоровєнька, я йду в Єсінєчко.

А Вірєтюкова Параска:

Ой коби я була знала, шо за бїду піду,
Булабих си утопила, нє було би слїду.

Тої ночі опівночі місяць припізнівси,
Ішов хромий до глухої, сліпий придививси.

Тоді знов Зеленчук:

Ой нікому так не добре, як мені самому,
Людські жінки їде сіно, а моя солому.
Людські жінки вже від сіна не можуть ходити,
А я свою від соломи не можу зловити.

На це Петрюкова Анниця:

Ой дівчина умирала, людей си питала,
Чи не граєт де музика, щоб поданцувала.
Я калину на долину, а қалина вгору,
Коли ж я си, моя любко, з тобов наговору?

А Грицюків Єківко:

А я легінь молоденький всі дороги знаю,
До котрого села прийду все дівчину маю.
Ой не пробуй мій миленький розумочку мого,
Заки мого випробувєш, то не стане твого.
Коби уже до осени, то я ожениєси,
Та на чужі молодици і не подивлюєси.
Ой буду я присігати перед образами,
Шо не буду жертувати — молодици з вами.

Петєк Василь:

Не давно я ожениєси, буде рік в мєсєниці.
А діточок назбираєт би на дві колієниці.
Мєя любка чорнобрива, моя любка пишна,
Одна губа як підошва, а друга як приєшва.
Ой дівчино молоденька не жєль те любити,
Не жєль ти си в твоє личко білє подивити.
Ой навєсли чорні хмари, світє не видати.
Будєш мєне моя любко нераз споминати.
Ой ходив я до дівчини, своїєв дуєшєв важив,
Стєєв стільчик під віконцєм, я віконцєм лазив.
Ой, куди я не ходила, туди би ходити.
Ой, кого я не любила, того би любити.

Анниця:

Породила мєне нєня на дзелєнім тоци,
Дала мєні чорні брови, моргати на хлопци.

Скінчили, за той час Чукутиха відотхнула й споглянувши на гостей, підморгнула в сторону старших:

Доглїдала діда баба, в сорочічку вбрала,
До чуркальця по водицу дїдуня пієслала.
Йди дїдуно по водицу та не забариси,
На дївчєстє й молодици не дуже дивиси.
Там молода молодичка голи напувала,
Сїла собі на поручє з дїдом розмовлєла.

Ой, молода молодичко не забарюй мене,
Там у хаті моя бабка дождідаст мене.
Ударила баба діда три рази лозойов,
А де ти си старий грибе, забарив з водойов?
Ой, бабуню-бабусенько, вік би сми прожила.
Єкбес пішла на лотоки та й си лице вмила.
Пішла баба на лотоки, пальці замочила,
А дід бабу друлив ззаду, баба си втопила.
Іде дідо доріжечков тай в долоні плеще,
Утопивсми свою бабу — тепер буде легше.
Іде дідо доріжечков, та в долоні ріжет,
Озирнувси позад себе, за ним баба лізет.
Не цурайси старий діду ти мене старої,
В мене так запашіна, ек і в молодой.
Ой, дідуню-дідусеньку, та ж я твоя бабка,
Єкбес мене поцулував, зараз була б гладка.
Ой, дідуню-дідунечку, а ж твоя бабина,
Єк бис мене поцулував, добра би ти днина.
Розлучівся дід из бабов, розлука-розпука,
Пішла баба поза граба, а дід поза бука.

«Сегодни буде досить співаночок, наспівали їх повні вуха. Тепер моладскам і молодичкам чес би поданцувати» — сказала Чукутиха й закурила наново люльку, шо давно вже була погасла.

«Най молоді йдут у другу хату й данцюют там, а ми будемо тут поволеньки набуватиси» — притакнув за Чукутихою Зеленчук.

«Скучно не буде нам, — є ж між нами Чукутиха, шоби здорова була та й довго ше наші гори веселила!»

Забралиси молодь у другу хату, а тут па столі спередь гостей два великі глеки з пивом. Є й винце й горівочка.

Позасідали газди й газдині кругом довгого стола, всі поважні, газдині запишнені, — уважають і дбають, щоб нікого не нарушіти, один одному віддає пошинувок і гонір, так ек це робили діди й прадіди. «Хто нас мет шінувати, ек самі себе не пошинуємо? Ніхто!» — говорив нераз старий Зеленчук.

Одні до одних пют, приговорюют, усміхаються до себе і примилюються. І випили, і закусили. А тоді — розмовонька люба, мила . . . Ллються слова, ек вода з чюркала, — ллютси, не перестають литиси. Одні легкі й мерехтливі, як краплі ранньої роси на сонці, другі важкіші, як доспілі яблука на яблуні в осені, як вечірний пошум смерек, ще другі голосніші, від журчання весняних потоків, а всі теплі, як подих літнього вітру, і всі щирі, як усміх дитини до нені, — та й розумні, бо взяті з життєвого досвіду.

Кожний тут уміє щось цікавого сказати, і знає дібрати слів запашних, як чічки в полонині, як рожі в городці.

Звернувся Зеленчук до Чукутихи, щоби щось розповіла. Вона вже довгий час не відзивалася. Що ж, Чукутиха не від того, щоби добрим людям, газдам годним і газдиням щось цікавого розповісти.

Поправила хустку на голові, повела очима по гостях і почала повістувати: —

III

«Єк знаєте, ирщені, в мого деді була одна гражда в селі, а друга в Дземброни. Я з маленькості перебувала то в селі, то в Дземброни. В Дземброни не було в нас близького сусіди. Аж ген високо під Чорногоров жив посидком старий уже чоловік, до екого заходив чесом мій дедя, або він д' дедиви приходив. Бувало й так, що дедя й мене посилав д' нему, ек мав туди екус орудку. Я з великов охотов ішла д' нему, він умів всечину розказувати та й говорив зо мнов, ек би я вже велика була, а я була ше зовсім шмарката.

Але, ек тот чоловік напrawdę звавси, того сьогодні я не знаю; може колис і знала, та забула. Я лише добре темлю, шо его звали потім Вірланском. А чімунь его так прозвали, цисе я вам розповім.

Ото раз післав мене дедя до него по бакунтову люльку, він робив і люльки, і мосяжні бартки, спрежки до чересів і ременів, умів робити і пістолі з оленічими рукостіми. Все потрафив він зробити. А жив відлюдком. Ци була коли в него жінка, ци були й діти, того я не знаю і вам не скажу. Казав він мені раз, шо тімунь держітси здалека від людей, щоби бути ближче до Бога. Тікав він від людей, а люди не дуже радо заходили д' нему, екби боєлиси его. А може й було кого боєтиси? Високий був, вищий від других людей, і широкоплечий, шо ніхто не міг плечіми міретиси з ним, а руки в него були, шо не дай Боже в них попасти. Говорили, шо він нераз дужавси з медведями й ті потім тікали від него. Всі звірі, — казали, боєлиси его. Д' нему можна було зайти лише літом, зимов то вітрове так задували снігами его хату, шо ніхто би був до неї не приступив. А ека то була хата? Стара, дуже стара була. Збудував її певно ше его прадід. Стіни з грубезних бервен, віконця маленькі, а дах покритий грубими дошками, приваленими тежким плиттем-камінем. Печі не було, лише ватра посеред хати горіла, ек день, так ніч. Вірланек сидів на ковбчику коло ватри й все шос там деев, усе находив собі робітку.

Але я мала вам розповісти, звідки пішло его прізвище — Вірланек. Ото було воно так:

Прийшла я до того Вірланека, ек уже казала вам, по люльку. Він був на своїй царинці, перед хатов, шос там робив.

Нараз стріл і на царинку опередь него паде орел. Орел був живий, лише одна нога була в него злмана. Вірланек штрик д' орлови й хотів узети его в руки. Та орел бив крилами й кусав дзюбом. Вірланек зверг з себе сердак, верг его на вірла й так его зловив у руки й притиснув до себе.

Скраз тогди прибіг на царинку злісний — то він підстрілив вірла — прискочив до Вірланска і кричіт: — «Віддай орла, він мій, бо я его підстрілив!».

Злісний кричіт, а Вірланек смієтси. Злісний грозит сму шандарами і криміналом, а він далі смієтси. А потім підходит зовсім близько д'злісному, підносит угору руку, з затисненим кулаком, — а ку-

Чукотка.

лак у него ек довбня, — держіт так кулак над головов злісного, а з его очий сиплютси іскри...

«Пане, не грози мені, бо твоїх грозбів я не боюси! Орел не твій, а мій, він упав на мою, не на твою, царинку — моя царинка, мій орел! Це одне, а друге: Послухай і затем собі добре то, шо тобі скажу. А я тобі кажу: Вон із мої царинки й не кажи нікому, шо ти на ній був. Утікай, поким ще добрий, а то лиш раз помацею тебе оцим своїм кулаком, так буде по тобі, ані не пікнеш!»

А дурний лешок не вступається. Тоді Вірланек віхопив сму з рук пушку і шпурнув нев далеко в краки. Вхопив злізного руков за плече й потрес ним так, що певно свічки сму в очас засвітилися.

«Вон, вон, полска ленко вид мене! За шандарів і кримінал за- будь! Заки я в кримінал піду, то тебе на цвинтар вінесут! Оцисе добре собі затем і в дурній голові своїй закарбу!»

Це сказав і пішов з вірлом під пахов у хату, а я пішла за ним. Злісний віднайшов свою пушку й пішов у Дземброню. Видно зле- кавси Вірланека, бо не посилав до него шандарів.

Почев Вірланек, ек его з того чесу стали називати, — огледати вірла, не так вірла, ек его ногу. Показалоси, що це була вона — вір- лиця. Приніс из кліти екус масть і насмарував нев зломану ногу, пообтулював її ликом, а потім обложив лубем.

Пробував давати вірлиці мнеса, але вона й дивитиси на него не хотіла. А все відавала з себе голос, екби плакала, ци тужила за чимсь. А Вірланек лишень смутно головов покивалав.

«Знаю, знаю, — говорив, — у тебе там високо-високо на скали гніздо, а в нім певно твої діти-вірлета. Тамтого тижня оця сама не- харь, злісний, убив твого вірла, а сегодни й тебе підстрелив, а там у гнізді твої діти сараки! . . Нічого, нічого, пождемо, все буде добре!»

І було, ек він казав, добре . . . Другої днини раненько — а мене не пустив він тогди д'хаті, казав ночувати в него, — вложив він вірли- цю в бесаги так, що лишень голову її було видно з них, в друге вухо бесаг накрасв мнеса, так наповнені бесаги, перевісив почерез плечі і пішов д'високої скалі, що направо від Говерлі. Я пішла за ним, бо цікава була зобачіти, що воно буде.

Ек Вірланек відрапавси на верх тої скали, бигме не знаю, лечно було й дивитиси, ек він на ню дравси. Здавалоси, от-от упадет і костей ніхто з него не позбират. Але він таки відрапавси на сам верх скали. Знав добре, що там було вірлече гніздо, а в нім молоді вірлета.

Вітегав мнесо з бесаг, давав его вірлиці, а та давала своїм дітям. Отак, ек я потім чула, шоднини драпавси Вірланек з вірлицев на скалу й обоє годували вірленета.

За якийс чес вірлиця віздоровіла, вілічів її Вірланек. Почала хо- дити, а потім відлетіла д'своїм дітем. Еку же радість і втіху мав Вірланек, ек одної днини побачив перед своїов хатов вірлицу з сво- їми вірленетами. Не міг натішитиси ними . . . Не забула Вірланека, але не забула й злісного. Кружлела високо над царинков Вірланека так, що куля злісного не могла б її доцігнути, а потім спадала на землю перед хату Вірланека. Заходила й у хату. Так воно було дов- лі роки. Люди жертували, говорили, що тот відлюдок, екого почели називати Вірланеком, це вірлечий газда, замість коровок і овечок годує вірлів. Відлюдком, чудакком називали Вірланека. А він, правда, не був такий, ек другі люди, але від него можна було нераз почути дуже розумні слова, які варто собі було затемити.

Я дуже любила сідати де в закутку й слухати того, що говорив Вірланск, ек чесом приходив до мого деді. Не все те, що він говорив, розуміла я і не все темлю, але дешо залишилося в моїй паметі ше й до сегодни. Ото говорив він, шо люди нерозумно робле, живучі лише тим, шо видст на землі й держутси лишень зсмлі: А чи Бог дав людім лишень ноги, шоби ними по землі ходити й руки аби її держелиси? О, ніт, Бог дав людім ше й думки, шоби ними понад землю літали, шоби ними небес доцігали, отак, ек вірли до сонце пнелиси, від него світло і ясність і тепло в себе втігали, в його промініх купалиси, ними себе вмивали, свою душу очищували. Не найде щістя той, хто шукае его лишень на землі. Воно, те щісте, високо-високо під небесами, там, де Бог пробуваєт. Щісливий, хто навчівси разом з полонинскими вітрами літати-буяти і стриму не знати, разом з пташками співати, полонинскими рожечками очі свої втішати, з зірочками до світу моргати, сріблом місчка до нічного спочинку вкриватиси, раннов росов лице втирати й вітерком у спеку холодити. Щісливий, хто зависти й лукавства не знает, у кого щирість і присзність з хати не віходе, любість у серці гніздо маст, а добре слово водицев з чуркала ллстси. Щісливий, хто вчїтси від вірлів високо літати, від звїрів уміе силу брати, від бурі перешкоди ламати, від ріків-потоків скали крушити, боязкости-страху не знати, від-важно, сміло йти, назад си не завертати!

І був він направду сміливий і відважний, страху не знав, нікого й ніксли не лекавси. А вже отих чужинців-зайдів, шо силоміць пхалиси в наші гори, ненавидів із цілої душі, нераз говорив, шо доти не буде добра в наших горах, поки будут в них зайди панувати й над горнами старшувати.

Ото, коли побудували на Шибенім велику гать, хтось одної ночі порубав усі застави і сплустив воду з озера, тоді пішов великий страх по горах, почели ходити шандари по людїх і тігнути з них протоколи, завзелиси найти того, ци тих, шо порубали застави, але не найшли. А мій дедя лиш підсмїхавси — він знав добре, шо се була работа Вірланска. А за якийсь чес згоріла лісничівка на Бендзарівці. А потім пішла по горах чутка, шо хтос убив лісничого у Буркуті. Тепер таки надобре причепилиси шандари до Вірланска. Хтос там сказав, шо чув, ек Вірланек відгрожувавси, шо вимордує усіх ляшків у горах.

Закули шандарі руки Вірланска в грубі ланцюги й ведут поперед себе. Спровадили на ріку, ведут на Жебе. Доходе до того місце, де висока кашиця над ріков. Вірланек головов у черево одного, потім другого шандара і вже оба в ріці. А він із закутими руками горі лісами, вертепами, сиглами й поточїнами в Черногору... Приїхали в Жебе два комісари з Косова, зібрали кілька ровт людей і разом із шандарами пішли горами шукати Вірланска. Перешукали й перетресли всі Черногори; ліси й полонини, але Вірланска не найшли, він скби під землю запавси.

Всєко говорили люди: одні казали, шо він віховуєтєсї в лїсах по ту сторону Говерлі, другі казали, шо він таки тут в Чорногорі, але, тїмунь, шо знатєсї у усїми лїсовими духами, не може єго ніхто видїти — духи закривають єго перед людськими очїма. Та й ше мали би єму помагати вірли. Вони літають понад ним і перестерїгають єго перед небезпеками.

Минуло кїлька років, почели люди забувати Вірланєка... Аж тут одного літа новина: Хтос спалив сторожівку — хату сторожа гати на Шибенїм... Зараз потїм, єк порубано заставки-шлюзи, на гати побудовано сторожівку, в єкій жив єкийєс лєшок, шо мав пильнувати гати... Одної літної днини пішов той лєшок над озеро, а тут підїшов хтос из Погорїлце під єго хату і запалив її... Заки лєшок прибіг д'хатї, з неї зелишилисї лишень спуза.

Тєпер пригадали собї горєни знов Вірланєка. Але, чи це він підпалив сторожівку на Шибенїм, того не мїг ніхто до бїзївна сказати, лишень так люди здогадувалїсї... А потїм ше раз давсї чути, єк казали люди, ніхто другий, лише Вірланєк!.. А було це так:

Приїхали були на Жєбє скїє великі пани зі Станїславова, ци може й зі Львова. З Жєбє вїбралїсї верхи на конєх у Буркут. Там заночували... Побудїлїсї рано — конєй нема. Слїд по нїх загинув. Шо не шукали й не нашлї... Конї пропали.

Минуло ше кїлька років. Одної ночї згорїла хата Вірланєка під Чорногоров. Вона стояла пустков, ніхто не важївсї до неї заходити, казали, шо там шос страшит. — — — —

Отакий то був Вірланєк — приятель мого дєдї... Нема вжє сєгодні в наших горах багато таких людєй, єк був Вірланєк... Він знав лишень то, шо знали прадїди, любїв і шєнував старовїчїну... Темлю добре, єк він говорїв:

Так довго будут гори нашї, єк довго будут горєни їх шїнувати і любїти та боронїти перед зайдами, єк довго будут жїти тїм, шо їм прадїди передали й заховувати наказали. А єк цього не будут робїти, то ці нашї дзеленї гори почорнїють, а потїм западутсї в прїєсподне, горєни пропадут, слїду по нїх не будєт!!! — — —

Нема, ой нема вжє в наших горах багато Вірланєкїв. Усє вжє їнакше тєпер, їнші чєсї й їнші люди...

Повїстуваннє Чукутїхи розв'язало язїки Зелєнчуковим гостям. Почалїсї розповїдї, кожний став розповїдати про це, шо колїсь приключїлось їому, або, шо довелось пережити. Це найбільш улюбленї повїстуваннє на Гццульщїні. —

Почав повїстувати Штєфуранчїн Штєфан:

Штєфан Штєфуранчїн з Краснїку розповїв таку свою пригєду:

«Єк усї їрщєні знаетє, моя хата є в Краснїку не при дорозї, а гєт дальше пїд верхами. З Краснїка у Дзємбронї недалїчко. Єкос раз зайшов був до мєнє лїсничий з Дзємбронї. Нє тот наш чововїк, шо тєпер там є, а тот лєшок. Увидїв він у мєнє пїстєлю. Була то пїстєля ше мого прадїда, а може й прапрадїда, шо був колїс в опїрїшках. Пїстєля мала двї рури, золотї курки й сїбнє рукоєть. Та й

були ще на ній камінчики, що світили в ночі, ек зірничі на небі... Дуже собі вподобав лісничий ту мою прапрадідну пістоль. Питав мене, чи бих сму її не продав, а він добре заплатит мені за неї.

Та я лишень засміявси й помахав головов. «Ні, за жадні гроші не продам цису пістолью!» — відповів сму я.

Усско пробував він зо мнов говорити, а я все ні, тай ні! Тогди він кажет: Знаеш, шо Штефане, в мене є пушка, з трьома рурками, дві на патрони, а трета на кулю. Я віддам її тобі за цесу пістолью. Шо ти на цисе?

Нічого сегодни не скажу, мушу над цим подумати, — відповів я.

— Ну, то подумай, а тогди приходи до мене з пістолев, а від мене підеш з пушков.

Поїхав лісничий в Дземброню, а я почев думати. Жсьл мені було і прапрадідної пістолі, але ж і пушка та ще й на три «люфи» — не погана річ. Так думав я і роздумував цілий тиждень. І надумавси... В понедільник збираюси в Дземброню, понесу пістолє і промінею за панцку пушку. Дес перед обідом вібравси я в дорогу. До Дземброні з Красника недалічко.

Йду... В чересі прадідова пістолья, в серці втіха, шо буду мати панцку пушку... Йду понад Черемош, а він, то шумит, то клекочет, то грает, то співат, — не скучно, весело йдетси, здаєтси, шо не йду, а лечу. Ше, от ек раз, ци два клебуков веречі і буду в Дземброні, у лісничого... Але, шо це? Не чути вже шуму Черемоша... Ба, его й не видно. Де я, шо дістси зо мнов? Нічого не знаю, екби екас мара зайшла на мене, або полуди заступили очі. Але ноги сами йдут і мене несут, а куди, це вони знають, не я... Відкож ма гірка, не солodka, думаю собі. Це бизівно блуд вчїпивси мене... Але, ск, у білу днину, на простій дорозі?.. На простій? Та ніт же, я скимис кривульками йду, тай не дорогов, а стежков. Чагарниками й лісами йду, йти не перестаю... Шос мене пхат-попихат із-заду, та ніби за руку бсрет і ведет, а куди, не знати.

От уже й вечір недалічко, а я все йду, не припочіваю. Така причка не находила не ше ніколи, від коли по світі ходжу. Знаю одно: шос си діт зо мнов, шос погане причепилоси до мене, а шо, не знаю. Голова моя крутитси, а тут уже вечір, сутеніст, думают гори западати в нічну дрімку, сонце купатси вже дес у Черемошу, щоб охолодити перед спанем своє горече лице, — зійшло вже певно з верхів униз, на верхах не видно его вже.

А я йду, не задержуюси... Направо від стежки, екою йду, густий ліс, наліво глибока пропасть, а з неї до моїх ух доходить глухе журчанє потока, а мені видаєтси, шо се не потік, але люди, а може й духи звідтам си наголошуют. А нараз, шо це? Єкби хтос там високо й далеко у флоєру, ци може в трембіту іграт, тужної заводит?

Ніт, це не флоєра й не трембіта, це голос буйволячих рогів. Але звідки взелиси ті буйволячі роги тепер на наших горах і хто на них грает? — питаю сам себе... Та їх же віддавна вже ніхто не видів і не чув. Лишень мій дідо повістував, шо колис давно в

такі роги вміли в горах грати. Але, тепер? .. А тут, о, що се таке, це на мене з гори легіні йдуть... О, ек багато їх! А поперед них, о, Божічку мій, він, він сам! Ватаман — Олекса Довбуш! Снісько такий, ек мій дідо про него розповідав. А зараз же за Довбушем, шоби ви сказали, — мій прадід! А в него в руці така сама пістоля, ек та, шо в мене в чересі. Завидівсми це, тай сігаю руков в черес, є в нім моя пістоля, ци нема її? Та, є, е!... Пістоля в чересі, але, ні Довбуша з моїм прадідом, ні легінів, — нема вже, екби їх і ніколи не було... А я ж їх своїми очіма видів, онтам ішли з гори просто на мене... А гори вже гет потемніли й почорніли... Ніч присіла їх... Темно, аж в очах черно... Направо скіс камінні стовпи, екби заворожені людські постаті, на ліво старі, стрімкі ялиці, а тиша така залегла гори, шо чую, ек бетси серце в моїх грудех, ек шос ніби дотель, стукат у мою голову... Все тут утопилоси в нічній тиші і в мовчанці, — все тут мовчіт, — не видаст із себе голосу... Не чути вже й голосу журчання потока... Все спит... Все заколисала й приспала ніч... А я все ше йду... Йду й не знаю, куди несут мене мої ноги?... Темна, претемна ніч окутала гори, верхи й долини, все зарівнала, на все поклала свою чорну руку. Зірки на небі закрилиси темними хмарами... Нічого не видно... А я йду, землі під собов не чую. Нічо не спиняєт і не задержуєт мене. Пізна вже ніч, ци ні, не знаю, не можу знати... Але міркую собі, шо вже воно дес коло півночи будет...

Почев я шос шпотатиси... Йду, пошпотаюси, впаду, встану, й знов іду... Під ногами то горбки, то єми... Нараз паду, ек би в екус єму я сам, а моя голова й руки на горбику. Ек упав, так і вснув. Уснув камінним сном! Ци ж дивно? Я ж увесь чес ішов, не припочивав, здасси, всі гори перейшов, то ж і смертевно був трудний.

Уснувсми і сплю. Снитси мені шос страшне, жесне: Ото розсுவатси той горбок, де я сплю, виджу перед собою єму, а з неї виходит, хто? Мій прадід! Великого пуду дало мені, ек сми го вздрів. Страшними очіма дивитси на мене. Довго дивитси, а видтак говорит:

«Віродок, ти, погань ти, світска огида й нехарь. Шо хотів ти зробити, шо? Памнітку по прапрадідови дати зайді? Дорогу пістолю, шо відпуджувала з гір зайдів промінети за панцку пушку, дати її лецкій латці, передати в руки ворога?... Цю ж пістолю подарував колись твоєму прапрадідови сам Довбуш! А знаєш добре, хто це був той Довбуш! Ци знаїш, шо такими пістолема, ек та, шо ти її задумава передати в руки зайді — леха, Довбуш і єго легіні гнали з наших гір чужу нехарь, а таким, ек ти віродкам, бартками розчереплювали голови, шо не шінували ні себе, ні свою прадідівщину!

Людске пометене, ти, негідний бути моїм правнуком! Закала, ти, чесного роду Штефуранчіних! Не знаєш, а ци забув ти, шо це прадідівщина і памнітка по дідах, по прадідах? Шо це шос таке, шо єго не найти й не купити, а раз згубиш, ніколи вже не подиблеш!? А шо, ек не то, шо залишили діди і прадіди вежет зі старовічцінов їх унуків і правнуків і держит разом людей одної крови, віри й мови та

даст їм силу продовжувати свій рід? ... Други внуки і правнуки по драбині вгору, все віще і віще хочут по ній вилісти, але ци знають, хто цу драбину держит і шо би си з ними стало, екби прадіди не держали ту драбину своїми руками та своїм духом?

Слухай Штефане, шо тобі каже твій прадід: це він, шоби не допустити до гріха і поруганства, не пустив тебе в Дземброню, а водив вес чес по горах і завів суди на свій гріб! Я, твій прадід, колишній опришок, оборонец гір від зайдів, помішев тобі розум і відібрав памніть, а твоім ногам не позволив зайти туди, куди ти задумав був. Слухай же добре, шо каже тобі твій прадід, — каже і твердо наказует: — Вертайси д'хаті і завіш пістолю назад на клинок у кліти! Шенуй й сокоти її, а меш умирати, то передай її в руки твоім дітям, та й накажи їм, ек я тобі наказую, шоби сокотили її ше більше, ек ті дукачі, шо залишилиси з давніх часів у скрині! . . Сам знай і скажи другим: Хто не шінуєт старовіччини й не сокотит прадідних памніток, тот будет проклятий тут на землі в людей і там, понад землев, у Господа Бога! Затем цисе собі і своїм дітям передай. Усе давне, чим жила й шо по собі залишила стариня — муси бути для дітей, внуків і правнуків свете! Свете!! Чуєш?! Іди д'хаті і добре затем собі то, шо сказав тобі твій прадід!

Пробудивси я. Вставсми на ноги. А потім упав на коліна і помоливсми си за душу прадіда. Дуже щіро моливсми си. За тот чес вернуласи д'мені памніть. Вітсгнувсми з-за череса пістолю, поцулував сми її, вложив в пазуху й притиснув до тіла . . . Іду д'хаті, а перед моїми очіма — прадід, в ухах моїх его слова. Ні одного словечка прадіда не забувсми тогди, не забув і до сегодни. Повторюю їх і собі і всім нашим горенам так, ек сми їх і сегодни вам усім тут переповів. Прадідну пістолю разом із позолочуванов порошницев завісивсми на видному місці в кліти. Вона у великім пошінівку в мене, — не промінев бих її за ніщо в світі!

Тепер почав своє повістуванє Петро Ігнатчук з Явірника такими словами:

— Твоя браччіку причка з пістолев і прадідом пригадала й мені, ек то раз попацив і я такого, не вночі, а вднину. Було цисе літом . . . Боже літечко взело гори в свої руки, пестит їх і голубит, ек добра неня свою дитину. А сонсчко з небесного горіщ'я не грієт, ні, не грієт, а таки ватроу припікат, парит і печет . . . А наші гори в сонечку купаютси, умиваютси ним, радуютси і сміютси д'нему, рахувати, декуют ему за его ласку і добрість.

Сходжу на Ріку, треба бути мені сегодни, аді, в Буркуті. Орудку там маю: Буркутський лісничий обіцев узети мене за побережника . . . Іду я понад нашою Рікою, рахувати, понад Черемошем, — іду й на всі сторони роззираюси, дивлюси й надивитиси не могу. Дивуюси й не надивуюси, звідки тут у наших горах набралоси стільки красоти. По цес бік ріки взористі, пишнобарвні, рукою самого Бога виткані верети, по тот бік пухнаті ліжники, царинки застелені вишитими скатертями, а там вісоко наліво — Скулова закриває

своє від сонце рожеве личко — білою переміткою з сонешного пуху витканою.

А оцес наш Черемош, рвучий і бистрий, ек полонинський вітер, що ему ні стриму, ні перешкод нема. Він ніби трохи притомивси сьогодні, мат бути сонце віпило багато в него води... Він тепер не кричїт і не бурчїт, ек цїсе звик робити, — рахувати, ек би припочївав... Тїхо й спокїїно несет свої води, шо їх збират із усіх гїрських поточїн і несет у екес там море — напуват его й не может напоїти...

А я їду... Легкий на душі і легкі в мене ноги. Держуси ріки, бо лишень понад нев їдет дорога в Буркут... Їду, дивлюси на ріку й думаю, щоби воно було, екби так цес наш Черемош умів говорити, людским езиком? Питаюси так, ек питали вже нераз другї: О шо би то він сказав нам? Чого би то нам не наповїстував? Розповїв би нам дивні їсторїї... Розказав би, шо було тут колїс давно в наших горах... Шо діелоси в них тогди, ек тут не було ше нас, рахувати, горен-верховинцїв, ци ек тепер кажут, адї, гуцулів... Та й ше розповїв би нам, ек було в наших горах, коли то его водов напували свої конї Довбушеві легїні опришки, — а сам Довбуш купавси в нему, щоби не лише охолодити его водов свою горечу кров, але й набратиси від него сили й бистроти, завзетости і упертости...

Гее, гей — кажу — Черемоше наш, екже багато-багато мїг би ти нам розповїсти! — Та вся бїда в тому, шо не знаш нашого езика, не вмїш по нашому говорити...

Отак їдучї, роззираюси суди й туди, про всечїну думаю, сплїтаю і в'єжу свої думки. Їду й їду, не сїдаю і не припочїваю. Ноги сами несут мене...

Але нарештї повїдганев-сми всі думки гет від себе, пристанув і кажу сам до себе: Гов, Петре, а деж і куди зайшов ти? Таж оцей голосний і крикливий потїк, шо лїворуч тебе, це ж не Черемош, а тобї була дорога лишень понад ріку... Та, ба! Погленув угору, а сонечко давно вже звернуло поза полудне й хилитси до долу... Шо, шо, діетси з тобов Петре? — сам себе питаю. Питаю, але не стою, а їду дальше... Шос, сам не знаю шо, ека й чїя сила й воля, кажут менї їти дальше... Давно повинен бути вже в Буркутї, а его не видно і не знаю, де я і куди їду?.. Але чудо й диво: ні ноги не боле, ні їсти не хочетси... Шос, екас сила, каже їти все дальше.

А тут гледжу влїво, нема вже й потока й не чути його клекотїв. Я не їду вже дорїжков, а екїмос полонинским плаєм, а все д'горї д'горї їду... А тут уже й сонїчко почїнает думати прощетїтїся з горами й шукати собї нїчлїгу... А я їду, не припочїваю, не пристаю, їду, бо — мушу їти...

Ось уже сонце пішло спати, ше хвилина-двї і темна нїч окутат гори. А шо будет зо мнов? Ци й у ночї буду їти, незнаючї куди, до кого й пощо?.. Коли ж уже нїч брала гори в свої чорні руки, почув я нараз блїїне овец і порїкуване коровок. За хвилину був я у стаї... Але в чїїй і на якїї полонинї, цего не знав... Прошу ватага, щоб сказав менї де я і в кого? А ватаг здивований цим, глядит на мене великими очїма і киват головов...

— Петре, що з тобов, не пізнаєш свого сусіду з Зеленого, Єкова Сачукового, який шороку літує на Шкорушнім, а тепер ти в єго стаї?

Чую, що ватаг д'мені говорит, але промовити словом д'нему не можу... Єкби хтос відобраз мені єзик... Мовчу... Мовчіт і ватаг... Певно думат, ци шос не помішало, ади, клєпки в моїй лєпеті...

Давав мені харчувати, припрошував, але я й ложки не взєв в руки. Покивав він кілька разів головов і уклав мене спати... Трудний-сми був, тімунь і скоро і твердо вснув-сми. Сплю й не знаю, що си зо мнов дієт. І до сєгодня не знаю, що це тогди було. Ото, здавалоси мені лишєнє так, ци напєравду, прийшла була д'мені моя покійна нєня... Прийшла... Нахилиласи наді мнов, і поклала мені на чоло свою холодну руку... Підійшла д'мені єк овєчка д'своєму єгнєсті, поклала руку на моє чоло... дивитси... дивитси, а потім зачінаєт говорити... Ні не говорити, а шіптати почінаєт...

А її шєпіт, єк подув полонинського вітерцу у горєчу днинку, єк шум деревєц у лісі в передвєчірну єгодину, єк шєлєст лєстя в мїсїчну нїчку, єк подих землі на вєсну... Шораз ближчє і нижчє нахїляєси на ді мнов нєня і шєпчє мені: —

— А шо це, Пєтрику, залїзло в твою голову, на службу до панів задумав ставати? Служити зайдам, шо зайшли суди поганити нашї гори і кривдити наших людєй?... Ні, ні, не людїм із роду Ігнатчуків їти на службу до чужих панів! Най служїт їм, хто хочєт, але не Ігнатчуки!!! Рїд Ігнатчуків був і мусїть бути гордий!.. Єму не годитси скїлєстиси і гнутиси перед зайдами, — й бути в них наймитами! Рїд Ігнатчуків був і мусит бути далшє, єк ті буки над Свїрником. Забув, ти, либонь, Пєтрику, шо нїхто з нашого роду не дивиси вдїл, а всі мали вірлинїй зїр... Любили глєдїти понад Чорногору і своїми думками з вітрами, понад верхи гїр, лїтати... Свободу понад усє любили, єк любит потє воздух, а рїба воду... Сєбє й таких, єк вони, шїнували й любили, — зайдїв нєнавідїли! Від сєбє їх, єк заразї й болу проганєли!.. А тобї заблаглоси до них на службу їти??? Нїт, нїт, цєго ти нїколи не зробиш! Ти покрив би тим рїд Ігнатчуків великим соромом, — єго нїхто вжє не любив би!.. Перєсписи й вертай д'хати!.. Жий так, єк жили усї Ігнатчуки!.. Будь своїм паном, а не слугов у панів!!!

Сказала цїсє й зникла, єкби її тут надї мнов нїколи не було... А я пробудивси, шє всі в стаї спали й вєрнув-сми си д'своїй хатї.

Про побєрежництво перєстав-сми думати...

Алє, шо ви на сє скажєтєтє? Побєрижником став намїсть мене Лукин Сєрбанюк із Зеленого. Був ним рївно три тижні. На четвєртий найшли єго нєживим під Чївчіном. Три кулі були в єго тілі...

А ци не були би ті кулі в моїм тілі, єкби не Блуд, шо замїсть у Буркут, завїв мене в стаю на Шкорушнім і єкби не шєпіт мосї нєні, шо прийшла була д'мені з гробу? — — — —

«А я розповїм вам, шо то можєт щєзник» — відзиваєтєся Лєсьо Шєрбанюк із Зеленого.

«Ото одної літної Божої днинки задумав-сми вібратиси на Бендзарівку. Там була в мене орудка. Ек знаєте, моя хата в Зеленім на Фасрівці. Ек повістував мій дедя, то там, де сьогодні Фасрівка, були колис пудні ліси, шо ніхто не міг крізь них продертиси. Від звірів у них аж кишіло. Та прийшли в ці сторони два німці — Фазері називалиси. Пороззиралиси суди-туди й запосіли ті ліси. Над ріков побудували фірос-тартак і почели вітерєблювати ту лісову пуцу й стегати дерево на тартак. Відалиси в ті ліси шораз дальше, шораз вище.

І так зайди руками горен вітсли впень старезні дерева й красу гір замінили на гроші. Де шумів праліс — залишилася гола земля, шо її Фазері продали потім людім. Купив і мій дедя кільканадцять моргів тої землі, а ск я оженивси, побудував для мене там хату.

Встав я раненько, ек казав я, одної сонішної днинки, покутав-сми маржинку, похарчував, сказав жінці, шо мушу йти на Бендзарівку, але баритиси там не буду, дес так д'вечеру вернуси. Перевісив почерез плече тобілку, в руки взев бартку, сердака не брав-сми, на дворі сонце не грієт, а таки жарит і припікат, так пощо брати сердак, можна в самім киптарі йти.

Сходжу стежков на ріку... Аж тут на закруті екийс панок напроти мене йде горі стежков. Увес в чорнім, — від голови до ніг, — на руках чорні рукавиці, на голові чорний високий капелюх, у руці клєбучка, також чорна... Подумав я: певно екийс лісничий, або друга екас панцка латка, ци лєнка. Але ек у нас кажут: чеши дїтька зрїдка, шоби не вкусив. Наближаєтси д'міні, а я ему: Слава Су-Христу!

А він вишкіривси на мене і посипав приском из поганих очей: — «Не Христу, не Христу, а мені — слава!» — процїдив крізь зуби й замахнувси на мене своєм клєбуков... Ну, не дїждеш ти доцїгнути мене тов клєбуков, сказав я, та одним махом за клєбуку, до колїна й розломив на двос і верг-сми її в поточїну. Зроби-сми це, тай думая: приступиш ближче д'мені, так полетиш вид мене туди, куди полетїла твоя клєбука — в поточїну!

Лиш подумав-сми це, гледжу, а панка нема! Щез, екби пид землю си запав... Остовпїв-сми й онїмїв — не знаю, шо си дієт зо мнов; хоч сонечко припікат, а мене морозит, тепуси, ек осиковий лист на вітру... Ек довго стосв-сми там стовпом, не знаю... Аж по часови прийшов-сми д'собі й почев думати: Бизівно був це він-щезник, адї, нетрудник, не снивби си нікому. Так, так, бизівно він мені дорогу заступив.

Шож мені робити? Йти в Бендзарівку, ци вертати д'хатї — думая... А потім сплюнув-сми почсрез плече на тото місце, де він стояв і кажу: Будет- шо будет, а я йду туди — куди сми-си пустив йти. Сходжу на ріку та йду горі нев. Минув-сми церкву, шо її на горбику, над ріков побудував колис дідо Леся Мартищука, шо то его Козминюком називають, зверг-сми з голови кресаню, пристанув, перехрестивси три раз і відмовлєю «Отчєнаш». А тут чую хтос, ци

шос, не смієтси, ні, а регочетси, шо аж гомін лісами йдет. Бизівно, це він так регочеси.

Задумавси я знов: іти мені в Бендзарівку, ци вертатиси д'хаті?.. Подумав трохи, а потім перехрестивси та йду дальше... А тут куди не поверну свої очі, усюди красота така, шо ні не надивитиси на неї, ні не надивуватиси, шо Бог ласкавий стільки її по наших горах посіяв...

Це ж було зараз по св. Івані. На царинках трава й трави. — куди не подивишси, всюди зелено, шо аж в очах робитси зелено. А в травах, скільки ж там ріжного квіття. Квіття жовте, багрове, черлене, біле, синє, рожеве, о, ского квіття на царинках нема. А одна чічка краща від другої. Єкий же багатий і щедрий наш Господь. Усе у Нього є і і нічого з того, шо маєт, не желует і не скупуєт людім, ше й чічками їх обдаровует, шоби мали чим веселити свої очі.

Дивлюси направо й наліво понад ріку, дивлюси на ті Божі верети, шо їх Господь своїов руков вітків і порозстелював перед людьми, тай думаю си: А ци є на світі де такий маляр, шоби такий, ек той Божий килим змаловав, ци є такий ткач, ци ткаля, екі могли б шос таке віткати? Ніт, бизівно, шо нема! А понад тими Божими килимами метелики літают, з одної чічки на другу пересідают. Лиш один Господь стільки фарб'в маєт, шоби кожного метелика іншого намалювати. А в травках ріжна кошашня свою музику виводит, не співат, а граєт. Спів залишают пташкам, шо їх видимо-невидимо в наших горах. Вони одне опередь другого співают, одне друге хочет переспівати. А в лісах куют зазулі, аж в ухах лещіт.

І на все цисе дивитси Господь із вісокого неба — дивитси своїм небесним оком-сонечком. Ним смієтси д'землі, ним радієт і ним пускат радієт на людеи, ним грієт їх. А шоби не було їм загоречо, каже полонинському вітеркови вісти і не лишень холодити їх, але й розносити по горах запахи з лісів, полонин і царинок... О Боженьку, подумав я: єкий же файний і чудний, прекрасний оцес наш гуцульський світ! Ци є де на світі другий такий світ, шоби міг і з нашим рівнатиси? Ніт, ніт, такого нема ні на землі, ні на небі!

Відорвав-єм свої очі і думки від царинок і повернув їх на нашу Ріку, шо то її пани Черемошем назвали... Єка ж сила від него бет! Нема, відей, такої сили, ека могла би спинити єго воду, або завернути! Нема! Найси дієт, шо хочєт, а він усе своє робит: збират усі води з гір і несєт їх туди, куди має наказ нести їх від Бога... Він тут найстарший газда. Були темні ліси, а в них кілька-сотлітні дерева... Були й нема їх. Одних бурі повалили, другі від старости попадали на землю і зопріли, а третих позбавили життя люди... Зрубали...

А Черемош усе тот самий і усе тов самов дорогов у вічність пливет. Так — у вільність несєт і передает свої води, бо він сам частина вічности. В нему й захована Вічність наших гір. Він і вмієт про неї говорити, біда лишень, шо мало хто з людеи розумієт ту

его мову... От він і тепер говорить, хоч і не так голосно, ск веснов говорив, бо сонечко випиват літом чимало его води... Тож мусит притишити свою мову. А буват, що він дуже-дуже голосно говорить, аж кричіт, ревет і гримит. Тепер, то він, здаси, не говорить, а стиха співат, журчіт і шепчет, ек неня, шо своїй дитинці перед спанем пісеньку співат, або казочку повістует...

Отакі всекі думки обсіли мою голову, екби рій бджіл на неї сів і не хотівси вступити. Але ніби я спав і нараз очутивси, пробулдиси з тешкого сну... Сам себе питаю, де я, шо зі мнов дітеси?

З Яворова в Косіа.

Ріки не видно, а я не йду понад нев рівнов дорогов, а спинаюси еквос стежков д'горі.

Де я? — питаю себе. Роззираюси довкола і не можу пригадати собі, ци був я коли тут, ци не був ніколи...

Присів я, хочу подумати, шо мені робити, йти дальше, ци вертати. А тут екас сила підносит мене і каже йти дальше д'горі. Йду, мушу йти, а куди йду, того не знаю. Ба вже й стежка скінчиласи, йду поміж екіс корчі, ек можу, так продираюси крізь них і все дальше й дальше йду... Вже сонце давно сховалоси поза Синиці, давно вже ніч сіла на гори, а я йду не перестаю йти. Ек довго й куди ходив-сми, того й до сьогодні не знаю... Досить того, шо над самим ранком вздрів-сми перед собов екус хату. Був би

може її й не вдрів, екби не почала гавкати котюга і присікатиси до мене. З тежков бідов обігна-сми-си від тої котюги, підходжу д'хаті і починаю гримати в двері і проситиси в хату...

Відчінила мені двері скас челідина й пустила в хату. Засвітила каганец, піднесла его вгору, пригленуласи мені і каже: —

— Лесю, а ти звідки взевси тут уночі?

Питат мене, а я дивлюси на неї й не пізнаю, не знаю, хто вона, до чієї хати зайшов... А вона ше раз до мене: — «Лесю, Щербанюку з Зеленого, чому мовчіш, чому нічого не говоріш? А на це я: «А хто ти, молодичко й звідків знаєш мене? Скажи, скажи, де я і що си зі мнов дієт? Вона сплеснула в долоні: — «Шо з тобов Лесю? Ти ж у хаті Худекового Дмитра на Стовпнях, а я его донька, Марійка. Не пізнаєш мене? Та ж ми обоє були недавно на весілю в Козманюка на Зеленім і данцували разом?»

Почело проеснюватиси в моїй голові... Почела вертатиси памніть... Худск Дмитро — его дочка Марічка... Та файна, білява молодичка, шо то не один легінь зривав свої очи дивлючиси на неї. А вона дивитси на мене й говоріт: — «А де ж ти бував, куди блукав, шо аж над ранком у Стовпні заблукавси й до нас зайшов?»

— Не знаю, не знаю, Марічко, шо зо мнов було і ек я суди зайшов. Нічого я не знаю, скас нечіста сила водила мене по горах і аж суди привела.

— Але ж, подивиси на себе. Постголи лишень волоками ніг си держе, а портиниці подерті, і світиш грішним тілом. А де твоя кресаня? — питат Марічка.

А я аж тепер увидів, шо я без кресані на голові.

— Про нішо не питай мене тепер Марічко, лишень скажи. де мені прилігти й заснути. Я смертевно трудний, ледви си на ногах держу, — відповідаю я.

Простелила мєні ліжник на лавици, а другим укрила. Я ліг і зараз заснув. Ек довго спав, не знаю. І був би може проспав цілу днину, екби, ... ага екби... А то крізь сон чую: —

— А хто це в тебе спит Марі? Вже нового любаса си найшла? Пожди, я ему й тобі покажу любощі!!

Не ждучі, шо скаже Марічка, вібіг у хороми, а звідтам увійшов із сукатим костуром, та ним вгатив мене по плечіх. Раз мене, а раз Марічку... Схопивси я з лавиці та й за руки Дмитра: —

— Дмитрику, заждіть, не бийте! Ані я Марійчин любас, ані Марійка моя любаска! Дайте си мені віговорити, я вам поправді розповім, ек і що завело мене у вашу хату.

Тепер, может бути від почістунку сукатого Дмитрового костура, повернуласи мені памніть й я розказав ему все так, ек тут розказую вам сьогодні. Дивом дивувавси Дмитро, почувши мою розповідь.»

— «Та це блуд був причіпивси до тебе і водив горами!» — сказала — одна з жінок.

— Та, екий там блуд, — відізвавси Микула Дроняк: — Не блуд, а щезник водив его.

— Так, так — ніхто інший, лише щезник причепивси був Леська, — заговорила одна зі старших жінок.

Відчинив хтось двері в хороми, громом ударила музика в хату, пташками залетіли в неї співаночки, співав отой Федірко з Букоєнини, що минулого року оженився з Марічкою Потєковою в Криворівні:

Путилове, Путилочку, в зеленій долині,
В тебе такі легіники, ск цвіт на каліні.

А хтось там йому на це відповідає:

Путилове, Путилочку, ти велике село,
Ой у тебе Путилове сумно — невесело.

На це Федірко:

Путилове, Путилочку, ще сумніше буде,
Та як мене молодого забудут там люди.

За Федірком співає Шарапатюків Лесько:

Ой ще місяць не зійшов, хмара заступила,
Ой ще любка не вийшла, неня не пустила.
Бодай тобі, стара нене, не пустило мову,
Шо ти доню не пустила зі мнов на розмову,
Ой повійко буйний вітре, повій-ко, повій-ко
Вийди зі мнов на розмову, любка ма Марійко.
Ой вийди-ко Марієчко, вийди з хати стиха,
Та щоби я не наробив твоїй нени лиха.

А котрийсь з легінів:

Ой дівчино, дівчинонько, срібна, золотая,
Ой тож мені! та за тобов туга великая.
Мені туга, тобі друга, любко, на серденьку,
Ніколи си не видимо, лишень в неділеньку.
Ой ск буде неділенька друга наставати,
Буде любка цулувати, буде обіймати...

За ним ще хтось там:

Ой піду я в полонину, та в полониночку,
Чи не розбив буйний вітер мою колибочку?
Та, ек розбив, най так буде, я другу збудую.
Десми літо літували, там перезимуем.

Зачинились двері... Не чути музики, ні співу.

Старий Потєк, що задумавси був чогось, підняв сиву голову, поглянув на газдів і заспівав:

Ой попід гай зелененький ходит Довбуш молоденький,
На ніженьку налігаєт, топірцем си підпираєт.
Топірцем си підпираєт, на легінів споглядаєт...
Ой Довбуше, ой пане наш, смутно позираш на нас.
Ек мені си не журити, ек си не смутити,
Душа моя шос віщуєт — треба вас лишити...
А хтож будет нашу славу в горах сокотити?..

З цього почалися розмови про давні часи в горах і згадки про Довбуша та його легінів.

Аж, укінці заспівав грімким голосом Федір Зеленчук, а за ним і другі:

Гей, ти Довбуше, з Чорних гір, гей дай нам ясний свій топір,
Гей, щоб ним січи й рубати, тай на купу складати.

А кого? кого січи-рубати? Це знали всі, хоч цього не говорили...

Після цього Василь Чупрійчук із Бережниці розповів ось що:

«Мій дідо жив близько сто літ. Він дуже любив мене. Саджав мене нераз коло себе й повістував мені всечину. А я дуже любив слухати ті его повістування і деякі з них затемив собі до сьогодні.

Повістував, що колис давно коні мали крила й літали. Але заблаглося їм щораз вище літати, задумали підлетіти ген аж до самого Бога — здуфальними зробилися. Тодги Господь повідтинав їм крила, щоб держили си землі і по ній ходили, а не літали б понад нев.

Оповідав, що давно — давно жили на нашій землі великолюди — великі були не лишень ростом, алий велику мали силу.

От раз, коли вже появилися були на землі такі люди, ек ми, йшов полем великолюд із своїм сином. Синок побачив шос далеко на поли, й не кажучи нічого свому дсдеви, побіг туди. Вертає за екийс час і несе шос на долоні. Питат дедю, що це таке? А дедя кажет: Цисе синку мужик из плугом і волами — він орав землю плугом, из запреженими до него сірими волами, а ти забрав його, поклав на долоню і приніс д'мені. Віднеси цисе все назад туди, звідки взяв і знай, що по нас будут жити такі люди, ек цей мужик плугатор, а пізніше, по них прийдут такі люди, шо їх дванатціт будут молотити жито в печі.

Тай розповідав ще, шо давно в кожній хаті наших гор'єн був хатний дух, шо його пізніше стали домовиком звати — він сокотив хату й тих, шо в ній жили від лиха і нещістя. Сам він перехозувавси коло теплої печі, але ніхто не міг его доглянути, ні чути-рахувати ж дух, а духа не может ніхто видіти, хіба, шо він сам захочет комусь показатиси.

Біда лишень була, ек хтос переходив зі старої хати в нову, а домовик полюбив був стару хату так, шо не хотів її залишити.

Брав газда в руки хліб из сілев, просив, кликав і заклинав так довго, аж той надумався й пішов, за несоленим хлібом до нової хати.

Казав дідо, шо й у нашій хаті є такий дух — він, ек буде прощетиси з цим сівтом, передасть его моєму дсдеви.

Був у мене приякель у селі Рибнім, зараз за Кутами над Черешомем, називавси Прокіп Гордійчук — говорив дідо.

До Рибна носивсми всеку деревену посуду, шосми сам її вироблев і мінев там за кукурузу й інший хліб.

Ночували ми все у того Гордійчука — був він дуже добрий чоловік, шо можна було прикладати його до рани. І дуже побожний був, ні кроком, за ніщо в світі не переступив би був Божих заповідей.

Мав кількох синів і одну дочку, а всі вдавалися в дедю, були такі, ек і він — чемні, послушні й побожні.

Колис за молодих літ, був Гордійчук дуже бідний. Мав на краю сила малу хатчину, а жив тим, що Черемош ему давав і приносив. Ловив рибу в Черемоші, а літом у часі повеней ловив дерево, що його приносила з гір ріка. Мав довгу жердку з залізним гаком на кінці й тим гаком ловив дерево й притігав до берега. І так екос жив і пхав свою біду наперед, але ніколи не нарікав і не завидів нікому. Дякував Богу за те, що йому давав, говорив нераз: Славити Господа й декувати Ему, жіют люди, жіет і Прокіп попри них, з голоду не вмірает, ні він, ні его жінка, ані его діти.

Було це дес недалеко Петра-Паєла, коли то бувають великі пло-ви й Черемош несет из гір усе, що подиблет на своїх берегах, і повинев заливат нижче Кутів усі зарінки.

Цілу довгу днину косив Прокіп траву в багача Лучки Гнідана. Прийшов пізнім вечером до дому, боле всі кости, тежко піднести руку, а в крижах, скби хто ножем різав.

Помолився й пішов спати. Твердим камінним сном уснув. Екби хто вістрилив ему над саним вухом, не збудивси би.

А над ранком снитси ему: Светий Юрій приїхав д'нему на сріб-листім кони. В одній руці гострий спис, другов держит за золоту вуздечку коня. Нахилетси над ним і говорить д'нему:

«Прокопе, на другий тиждень буде велика повінь. Иди над Черемош не лише з довгов жердков, але й бери довгу пилу й бесаги, тай оба твої сини най ідут з тобов.

Черемош наднесе стару грубу ялицу — не пропусти її, злови її і тегни гаком до берега, сини мусять тобі помагати, бо ялиця груба і тежка. Вітегни її на берег, тогди переріжете ту ялицу пилов на двое. А робіт цисе тогди, коли не будет близко людей.

То, що найдеш у дуплі ялиці — вона всередині зовсім порожна — вісип у бесаги й неси д'хаті, але так шоби ніхто тебе не видів, не показуй того й своїй жінці, а синам накажи твердо, шоб мовчіли, нікому слова не сказали про тото, що було в елиці...

Тай ше затем собі: Найшов, не тішси — згубив, не смутиси»...

Це сказав і зник, екби его й зовсім не було тут... Алеж Прокіп добре бачив і коня і св. Юрія на нему й чув кожде его слово і затамив собі.

Не каже нічого й нікому про свій сон, чи може видіня, ходит чи шось там робит, не говорит, мовчіт і думат. Одноїж днини побачив над горами чорні хмари — всі гори покрили хмари. А потім вогні, блискавиці, далекі, потім ближчі громи, клекіт, гук і грюкіт.

А незадовго по тім прийшла і повінь. Широко розлив Черемош свої збурені і спінені води, а на своєму хребті несе все, що в горах міг забрати — мигли дерева, що були на його берегах, забрав і несе в далекий світ, несе й мости й кладки, несе й хати, що були близько его берегів, забрав і кільқа млинів, що принесли йому розшалілі потоки, несе й смереки, ялиці і буки, що їх повиривав з корінсма.

Усе Рибно прибігло над Черемош — є тут чоловіки, жінки і діти. Чоловіки, в котрих є жердки з гаками ловлять дерево й тегнут на берег.

Є між ними й Гордійчук зі синами. Але сьогодні скос не багато наловив дерева. Він більше очіма, не гаком ловить дерево, на Черемоши... Вже й сполудня, а тої ялиці, про яку говорив ему св. Юрій, не видно... Не надносить її Черемош...

Минат час, а старої ялиці, ек нема, так нема.

Аж, он там несет Черемош грубезну, стару ялицю — з корінєм, але без чатинини...

Кричіт Прокіп на синів, щоб ставали коло него. Сам закидає жердку з гаком на ялицю, яка вже ось не дуже далеко від берега.

Стратив був уже надію на неї.

Але всеж таки аж за третим разом удалося ему забити в неї гак. Тегнет її д'берегу, сини помагают зі всеї сили. Всі три вперлиси ногами в землю, напружилиси руки, ек посторонки, набреніли жили на чочах, піт сліпит очі...

О, тежка це робота; Шо ялиця довга, груба й тежка, це ше нічого, але Черемош не дає її тегнути на берег, хочет вірвати її з рук Гордійчука і понести з другими колодами й бервенами в світ. Гордійчук тегнет сам, шо має сили й на синів кричіт, щоб не жевувати рук і сили, шо в них мают.

Надбігло кількох молодих чоловіків на поміч Прокопові — вітігнули ялицю на берег.

Сміюси люди з Гордійчука. Шо ему зі старої, порохнавої ялиці, навіть добрих дров до печі не буде з неї.

А Прокіп не каже на це нічого — втирає піт з лице і морщіт чоло, тай позирає на сонце, чи скоро прийде вечер, а за ним ніч.

Сам уже не ловить більше дерева й синам не каже ловити его. Діждився вечера, порозходилиси люди, спорожнів берег Черемоша. Каже синам пилити ялицю — розрізати її на дві половині. Надпилили її трохи, а дальше пила зателася, натрафила на шос тверде, твердше від дерева. Чудуютси Прокопові сини, шо це может бути. А Прокіп сокиру в руки і раз, другий і третій нею у ялицю... Задзвеніло шос і посипалиси з ялиці — гроші. Самі золоті дукати. Остовпіли з дива молоді Гордійчуки.

А старий каже їм збирати дукати в бесаги. Назбирали їх повні два вуха бесаг.

Несуть д'хаті. Старий наказує синам, не дай Боже, сказати кому, шо найшли в старій ялиці, навіть і нені ні!

Заховати добре дукати і... Нічим не показував по собі, шо в него є гроші. Вдгавси так, як перше, їв то, шо давно їв, працював, як і давніше.

Лише, шо почав купувати тепер землю, але не багато нараз. Так купив морджік землі, то знов там і так поволи почав рівнятися з передовими газдами в селі...

Але все був скромненький і тихенький, блаґенький, — не було в него й за макове зерно гордості й здуфальности.

Поставив на роздоріжжю капличку, а в ній казав маляреві з Куртів намалювати на задній стіні, щоби всім було видно, світого Юрія на ксни зі списом у руці.

Носивси з думков побудувати в Рибнім церкву, бо тогди була там лише невеличка, стара церковця.

Але цего не вдалося ему доконати. Вже дерево було на ту церковцю готове й майстер замовлений, але смерть забрала его й не дала побудувати Божого дому.

Та, чого не зробив дедя, то зробили его сини. Вони сказали деди на смертній постели, що церква буде побудована. І слова додержели...

Заплатили майстра й помічників, помагали при будові й сами й до кількох місяців стала вже велика церква в Рибнім. А на головній стіні в ній — св. Юрій, малював маляр із Пістиня. Сьогодні Рибне велике село, від Куртів аж до поля, що належить людім із сусідного села, Попельник. — епер у Рибнім дві церкви. Під стріхов хати одного з унуків Прокопа Гордійчука, вісить деревений плуг, і борона з деревеними кілками, екими дідо орав землю і скородив її.

Дуже пізно довідалиси люди в Рибнім про елицу з дукатами, що її приніс Гордійчукови Черемош. Дізналися не від его синів, але від унуків...

Я, нераз буваючи в Рибнім, заходжу до одного з унуків Прокопа Гордійчука, Івана. Кажуть люди, що цес Іван, це сніський дідо, дуже си вдав у діда.» —

Відчинив хтос двері, з другої хати донеслась музика і співачочки.

Ой сіда, сіда-ріда — сіда й сіданочки,
Один голий, другий босий, третій без сорочки.
і — га!

Ой сіда, сіда-ріда, сіда-ріда, дана,
Через тебе легінику ходжу не віддана.
Через тебе легінику, через твої очі,
Шо ес ходив та до мене май кождої ночі.

Двері зачинено, а повістування ішли дальше. Повістував Федьо Петрюк із Заріччя-Кривсрівні:

«Мій дедя, як знаете, зайшов у Криворівню із Кривополя; тут оженився, пристав до вдовиці, Євдошки Черленюкової, тут жив і газдував до самої смерти, тут і помер.

Оповідав, шо в Кривополи жив великий мольфар і чапівник Дмитро Артемічук — усі люди боялися его — він міг усе зробити, шо лише захотів. Дуже варівко було задиратиси з ним. Він умів напустити на село градову хмару, вмів і відогнати її назад у Чорногору на ліси, на скали. Тімунь і не диво, шо люди боєлися его.

Було ему вже дес так під сорок років, а він ще не жонатий був боєлися дівки віддавати за него, хоч він і не був бідний — файний масточок залишив ему дедя, що тиж, як говорили, знавси з щезниками і відьмами.

Аж скоп найшов цес мольфар старшу вже, не молоду дівку, що згодилася бути ему жінков — не було їй лечно віддатиси за него. Чімунь? А просто тімунь, що вона була відьма — відьми ж мольфарів не боєси — вони з ними за панібрат.

А Дмитро, раз, що не бідний, друге, він до всего здатний — що, захочет, ци задумат, усе зробит. Робота горит ему в руках! Тай майстер из него, що другого такого нема в Кривополи! То ж в-платитси мати такого чоловіка . . .

Казали люди, шо то щезник ему в усему помагає. Був цес Артемійчук не лишень добрим майстром до будови хатів, але й не гіршим столярем і роботи ему ніколи не бракувало. Від ранку до ночі працював. Казали, що вночі тиж не припочівав, мало коли спав. Були такі, що виділи, як блукав грунями, ніби до когось ішов, чи когось, або чогось шукав.

Ну й женитси Дмитро Артемійчук — весіле — як весіле, з музиков, з боєрами, з сватами й сквахами. Шлюб має бути в ілецькій церкві.

Заїхав із друзьбами — боярами на Їльцу до кнегині, звідсів підуть до церкви. Віходе з хати, все так ек має бути.

А тут, ек звієтси буря! Така, шо не дай Господи! Засокоти і захорони всіх ирщених вид такої віхоли! Зійшла на Їльцу з Чорногори, мат бути зі самої Говерлі таки . . .

Заревла, завила й засвистіла, не людськими словами заговорила, заголосила, загомоніла, верхами і грунями пронеслась, у стіни лісів вдарила, в провалля гір загнула, духів із них на світ вигнала.

Все було в цій бурі! Грімкий голос гір і лісів і підземний грюкіт укритих у горах сил, стогін і плач покутуючих у лісних нетрах душ, лють і злість щезників, регіт ворога, Арідника, виття голодних звірів, рев і клекіт збурених хвиль диких потоків, тріскіт і гук падаючих на землю вікових дерев, голоси переляку мавок і лісних, бляєння перестрашених у полонинах овечок і погейкування вівчарів і бовгарів, іржання коней, захоплених бурєю на полях, і шум могутніх крил чорногірських вірлів, і відгомін данців щезників із відьмами, їх притупування і дикі вигуки, ба й гомін давно вже тут забутих рогів ловецьких, передсмертний рик постріленого медведя і квиління — плач сарни, шо попала в гострі зуби вовкові, а до того щей підземний гук і брязкіт зброї Довбушевих легінів десь там під Говерлею захованих.

Усе це принесла буря — віхола з Чорногори в Їльцу.

Усеко про цису бурю говорили тогди люди. Одні казали, шо це Дмитрів щезник таке затієв, щоб ідучому до шлюбу Дмитрови кланелиси всі дерева, припадали аж до самої землі перед ним і віддавали ему цим великий пошнівок, другі казали, шо цисе робит другий щезник, тот, шо відданиця була дотепер его любасков. Зі злости і пізьми це робит. Одні казали шо це щезник свого Дмитра женит, другі говорили, шо тот другий щезник робит усе, що может,

щоб его любаска не стала жінков Дмитра. Навкірки і на злість робив це.

Взяв Артемійчук шлюб із своїов відьмов — виходе він і кнєгиня з весільними гостями з церкви. Вийшли і злекалися лишень у долоні сплеснули... Куди не подивитиси, всюди біло... Це град прикрив дорогу і царинки направо і наліво від неї... Хоч Артемійчук пристарав усеких харчів і напйтків, хоч і музики грали, але веселости на його весілю не було, — ні, не було.

Гості думали про ту шкоду, що їм заподіяла буря і град, не до веселости було їм.

Але весіле Дмитра Артемійчука і відьми довго темили в Кривополи і на Їльци — темили старі і переповідали молодим...

Не можна сказати, шоби зле жилиси Дмитрови і его відьмі. Ні, цего сказати не можна. Грїх був би неправду казати...

Добре си їм вело, множиласи моржинка, прибували статки, повні були кошери і кліть не була порожна.

Але дітей не було в них. Дітьми не благословив їх Господь.

Великої старости дожили — повмирили одного тижня, вперед він, а зараз за ним умерла й вона.

Їх маесток перебрав скис далекий свояк Артемійчука Але жити на его посидку не міг. У хаті товклоси шос по ночах і не давало спокою, ніхто не міг там заснути.

Не було ради — треба було розібрати хату, а дерево з неї спалити. — — —

Горить Палагна Кушличка:

«Ой людоньки добрі, чого тут у наших горах не було, що не діелоси тут, але людська памніть коротка й усе си скоро забуває... От була я ще мада, може десь дванаціт літ було, ек моя бабуня, а було їй близько сто років, повістувала про голод і чуму, що впали були на гори. От жех і нещїсте було! Хто не вмер из голоду, того чума звалила з ніг.

Вперед був голод. Цїлий рік тривав. А потім прийшов рік великого врожаю і мали люди вже що їсти. Їли і їли все були голодні, не моглиси наситити. Люди їли, аж у черевах трїщало, але їда не мала в собі манни, не було в нїй ситости й не могла заспокоїти голоду. Лишень одне овече молоко давало ситїсть, мало в собі манну. Тож, хто мав багато овец, той міг утишити своє черево, шоби не кричіло їсти.

Та гірша від голоду була чума, що прийшла в гори й клала людей на землю, ек косар кладе траву. Вмирили люди в хатах, на царинках, у толоках, на дорогах і в лісах.

Почорніет як вуглик, упаде на землю і вже по нему, перестав жити. Прийшло було до такого, що не було кому збирати померших і закопувати їх у землю. Вовки і лисиці пожирали трупів.

Оповідали собі люди, не голосно, а на вухо, що всю ту страшну хоробу розносить висока, худя, на курічих ногах, паня. Вона під голови до ніг убрана на чорно, а під пахов у неї чорна книжка, в скій записані ті, що мають умерти.

Ота то чорна пані, це й була чума, яка стинала людей, всеїдно, старий, ци молодий, чоловік, ци челідина.

От оприснилося було тогди одної ночі дедиви мої бабуні, шо га чорна пані на курічих ногах зайшла до него в хату. Очі в неї ск у вовка, жесні, зуби, ек у коне, а під пахов чорна книжка.

Питат дедя, ци вона прийшла по него? Вона кажет, шо ні, его нема в її книжці. Зайшла, шоби трохи загрітиси, надворі тиснет мороз. У сусідстві живет газда, екого мае забрати, але ше не прийшла его година й вона муси подождати.

Дедя бабуні не довіреет тій страшній пані чумі, просит її, шоби добре передивиласи в книзі, ци наравду нема его в ній записаного. Чума не кажет нічого, кладет книжку на стів і почінат перевертати листок за листком, від почітку до кінце, зачиняет книжку й кажет:

«Ніт, тебе нема в моїй книжці.»

Просила позволити їй присісти на лавці. Сіла, припочіла тай просит, шоб дати їй старого масла помастити ноги, бо від ходу по гсрах пасідалиси й поробилиси на них рани.

Помастила ноги, встала з лавиці, подскувала й пішла з хати. Пробудивси дедя бабуні, засвітив скіпку та роззираетси по хаті. Потім розповідат своїм, екий то дивний сон снівся ему.

Не лігав уже тої ночі спати, курив люльку й дожидав ранку. Вийшов був раз надвір і чув, ек гавкали котюги у сусіда. А раненько пішов до хати сусіда. І шо побачив? На лавиці лежав мертвий сусід, а его лице було цілком чорне.

Половину людей нашого села забрала тогди та паня-чума. Аж одної ночі хотіла перейти почерез Черемош на другу сторону, а тут нараз страшна плова, повінь. Ухопив Черемош на свої плечі чорну паню і поніс її у далекі світи. Так звільнив він наші гори від страшної чуми.

Люди перестали вмирати. З того часу ніколи вже не загледала чорна паня на курічих ногах у карпатські села й не стинала людей.

Таке оповідала колись мені моя бабуня, а сегодни я вам цисе переповіла». —

Хтось знову відчинив двері й до хати влетіла свіваночка:

Я данцюю, я співаю,
Підтегаю д'горі,
Коби дали горівочки,
Бо вісхло вже в горлі.
Горівочка оковита, медом перелита,
Через тоту горівочку нераз була бита.
Набудьмоси, напиймоси, більше не будемо,
Прийшла карта від цісаря, до воська підемо...

Зачинилися двері, не чути співаночок, ні музики. Починае повістupati Леньків Петро:

«Давнічко цисе було, не за наших часів і не за нашої темки. Жив у поточині бідний чоловік, називавси Федьо Шинкарюк. Єкос не йшло й не везло ему. Все екас біда, то нещїсте спадало на его бідну голову. То бола вержитси на маржину, то літом медвїдь уб'є корову, ци телицу, а зимов підкрадутси вовки в кошвиру й зитнут кїлька дроб'єт. А вин бідака, страх хотївби забагатїти, зрівнатиси зи сусїдом, що жив вище над потоком, Міхайлом Саранчуком.

Що за мара, тот, шо захочет, то і маєт, і люди его обшіновуют, на почесне місце за стїл саджєют і в церкві він напередї з восковов свїчков стоїт, а его бідного, Федя, ніхто й у коледу не кладе.

Говорит про цисе нераз із Ксенев, рахувати, зі своїов жїнков. Говоре обоє і направо і наліво, медикують усеко, екби то з біди відрапатїси на гаразд, але нічого відумати не можут.

А жив тогди на Зарїччю газда Василь Шарапатюк. Оцес Шарапатюк чесом підлабузнювавси до Ксенї, жїнки Федя. Присувавси близко д'ній на храму й на весїллях, зазираєт їй у чорні великі очї, ба й у церкві, замїсть дивитиси на образ светої Варвари, він пазив своїми очїма Ксеню, шо ек рожа стоєла межї молодїцями... Ласий був на файну челїдь, цес Шарапатюк из Зарїччя.

От раз подїбалиси обоє, Шарапатюк і Федева Ксеня, на плїєви. Звїталиси ек звичайно, «ек дужа — ек ви майліпше?» Почев Шарапатюк примїловатися до Ксенї... ек, про цисе не треба вам повїстувати — сами знаєте, ек то буєас, коли зїйдутси разом файна молодїця і ласий, ек кїт на солонину, на челїдь, гуцул...

Спитав при цїм Шарапатюк, чому Ксеня і її Федьо ходет усе чогос завїренї, невеселї, сумні?

Ксеня розповїла сму поправдї, ек то в них є, шо біда причипїласи до її Федя і до неї і не хочетси відчепити від них, отак, ек, тот, шо залїз глїбоко в поточїну і не можеси з неї відрапати на верх. Усе розповїла Ксеня Шарапатюкови. А тот віслухав її тай кажет.

Скажи свому Федеви, най не думат багато, а йде д'Дарадудї, д'тому знахорови на Плоскїй. Лишень най знаєт, ек і з чим д'нему зайти. Повидиш, шо все будет добре.

Вернуласи Ксеня д'хатї, розповїла чоловікови це, шо каєав Шарапатюк і радїла, ек і той, їти д'Дарадудї.

Сєгнула до скринї, вїнєла два червонї і дала Федеви, щоб мав із чим зайти до Дарадудї, спекла на дорогу два коржї, покклала в ракву масла, брїндзї і солонїни тай вїрїдила его на Плоску до Дарадудї. Легко сказати на Плоску... Але де вам Крїворївня, а де Плоска! Та Федьо не боїтси далекої дороги. Шоби лишень не впорожнї вертатиси д'хатї! Пішов. Не йшов за дорогов, але навпростец, під синїци, звїдтам у Красноїлю і в Голови на оборотнїй, наліво в Єблоницу, а там понад Білу Рїку і гїрсьєкими стежками на Плоску. Прийшов до Дарадудї, звїтаєтсї з ним, ек годїтси, а Дарадуда не дав ему навїть говорити, чого і з чим прийшов д'нему. Дав повечерати й каєав їти спати. Завтра не сегодні, будїм говорити, легай спати, відпочїнь, ти ж труднїй — каєав до Федя.

На другий же день і не питав Федя дуже, чого д'нему прийшов — знав цисе і без питане... Спитав лишень Федс, ци с в него чорна курка, а ск нема, то аби постарав собі він чорну курку, щоб іншого піря на ній не було лишень самс чорне. Потім, шоби добре пантрив, коли вона знссет перше сйце. Тоте сйце треба вложити під ліву паху і носити его девіть днів. У тому чесі не вільно до нікого відзиватиси і не можна нічого соленого їсти...

В Жаб'ю біля церкви.

Десетої днини вілізет из того сйце мале, чорне сотворіне, снісько, ек коте. Лишень, шо очі в него більше світлечі, ек у ката, й вуха сторчечі, тай фіст довший, ек у котети.

Оте коте, але то не буде справжне коте, а — щезник. Він спитат: «А пошо ти вігрів мене під свойов пахов, нашо я тобі потрібний і здалий?» А ти скажи:

На циси вігрів тебе під пахов, аби ти мені допомагав, служив і вірний був, шоби мені приякілем був.

І буде все добре. Але пазь добре, шоб ти его не розгнівав і не розлютив. Він буде в тебе найбільше в поду перебувати — давай ему туди щоднини молока в мищину, але то молоко не сміет бути солене!

Віслухав це все Шинкарюк, роздекувався з Дарадудов і вернув у Криворівню. Зробив, усе так, як порадив Дарадуда, постарав чорну курку, носив під лівов пахов перше ейце від неї і вигрів з него — щезника.

Тепер усе в него змінилось. Сам не знав, як і відки за кілька років став великим багатцем. Дивуються і завидят ему люди.

Але, що ж, Федьо думаєт лишень про маетки, все інше не цікавит его. За свою Ксеню також не дуже дбаєт, шо робит, куди ходит, не его справа.

Перше хотів зрівнатися маетками зі своїм сусідом на верху за потоком, а тепер уже думаєт, екби его перегнати й переважити багатством.

Тай здуфальний зробивси такий, шо, ек то кажут, без бука не приступай д'нему. А его Ксеня? Ек пава убрана, не знат уже, шо на себе вдегнути, шоби си на неї люди дивили, абиси мужчінам приподобати.

З Шарапатюком, з тим уже на добре си знюхала, стала его любасков. А Федьо за це не дбаєт, нічого не відит і не чуєт, ему в голові лишень багатство.

Та, коби мав був у своїй голові хоч трохи олію і не розповів би, звідків у него ті всі маетки, шо з кождов днинов росли, ек гриби по дожджі. А то він усе їй розповів і показав їй свого щезника на поду тай казав, ек часом не буде его вдома, подавати ему несолене молоко... Дав ему Дарадуда щісте, та не дав розуму... А щісте без розуму, ек поточіна без води, ек квіти шо не пахнут, або ек вісіле без музик, ци люлька без тітіню.

Таке було і зі щістем Федя Шинкарюка...

Его Ксеня розповіла Шарапатюкови все про щезника — домовака, все, що чула від свого Федя, а Шарапатюк намовив її вікрасти щезника і принести ему.

Вона дурна так і зробила. Пригулила д'собі того щезника, зловила за шию і вергла у бесаги. В бесагах занесла его Шарапатюкови і подарувала ему. Не дивно — довгий волос, та короткий розум у баби.

А масток Федя Шинкар'юка якби віл язиком злизав, екби бур'я розвіяла, або повинь забрала. Мусів брати на плечі сарсаму та й іти в бутин. Там его вбило дерево. Ходив кілька разів до Дарадуди, але той казав, шо з дурнею не хочєт і говорити. А Шарапатюки, як самі знаєте, багаті і сегодни, найбагатші на все Заріч'я.

Повістуєт Микула Дронек из Голов, тот, шо то его полєчня 1920 р. так избила, шо ему було аж мнесо від костей повідпадало — повістуєт таке:

I

«Сотворив наш добрий ласкавий Господь Карпати, засіяв їх зеленими лісами, буйними травами і пахнечим квіттем — наказав усській звірині жити і плодитиси в лісах, а пташні гніздитиси і

співати в них, щоб весело і радісно в горах було. Гори й ліси в Карпатах віддав Господь двом духам: духові гір і духові лісів, аби один сокотив гори, а другий ліси. Наші люди називають їх царями; кажуть, цар гір, цар лісів.

Шойно гет — гет пізніше заселив Бог Карпати людьми — горенями, або як ще кажуть, верховинцями; горени від гір, верховинці від гірських верхів. А походили ці люди, що їх Господь післав у наші гори з великого племені — народу, руського, пізніше українського — колись казали русини, руснаки, тепер українці, а горен верховинців почели чомус гуцулами звати... Та, най там звуть, як хоче, а ми все таки українці, тай ще й тверді! А чим більше нас біда й вороги б'ють, тим твердші ми! Аекже!

Коли ж уже наші люди стали твердими ногами над ріками й поточінами, на ґрунях, кичерах-верхах і на полонинах, тогди прислав Бог до них безстрашного воїна-лицаря, светого Юрія, шсби над усім тут старшував і всего сокотив.

Та святий Юрій, хоч і був тут найстарший, не лише над горенями, але і над обома царями — царем гір і лісів, якос не дуже мішевси до них, а найбільше цікавивси самими людьми тут, а передовсім їх статками, маржиною тай полонинами, шоби маржинка на них віпасалиси і багато маннистої скороми давала.

Жили наші люди тогди як у раю — біди не знали. Маржина множиласи, царинки давали статком трави-сіна, для неї, ліси харчували людей мнесом всекої звірини. Люди си любили і навиділи, разом си сходили, разом си набували, співали, танцювали, — над горами Бог царював, в горах святий Юрій усему лад давав. А потім, пізніше, почело си все змінсти... Почсли чужі люди, аді, ті зайдеї, в гори наші си пхати. Не лишень горени, але й цар гір і лісів, дуже їх собі не злюбили...

Чужа нехар не вподобаласи ні цареви гір, ні цареви лісів — знали, шо та огида — це їх смертевні вороги... Їх і горен... Аекже!

II

У мого діда було нас чотири: Іван, Лесю, Михайло і я, Микула. Казав дедя, шо тамті три сини вдалиси ему, але четвертий, Микула, це якийс віродок — невкритний, непосидючий і неспокійний — де его не посій, там си і вродит, де треба, там его нема, де не треба, там він є. І усе хотівби знати, всюди бути і усе чути. Але, шо мав дедя робити, коли такий син ему вдавси... Терпів ему, як лихій болечці... Чесом посварив, чесом і склев, але вдарити, то закрий Боже! Цего не робив дедя ніколи.

А до того я знав добре, чувси це своїм серцем, шо дедя таки навидів і любив мене... За мою цікавість до всего...

Не знав біданка дедя, шо тота цікавість заженет колись его Микулку до криміналу за політику, шо за цікавість до України будет его лешне бити, месо від костей відбивати... Аекже!

Та лишім цисе...

Як уже казав, був я до всього цікавий, хотів знати все про наші гори і про життя в них і про життя в них наших горян, а вже, як хтос повістував про давні чеси в наших Карпатах, а ще про Довбуша й его легінів, то слухав би був день і ніч — ні спати, ні їсти не хотів би.

Тай дуже желував, чімунь тепер нема в нас Довбуша — я гсший пішов би до него в опиришники. Питавсми й дедю, чому нема сегодни в нас опиришків, а дедя екос так дивно-чудно подививси на мене, а потім сказав:

«Нема, нема тепер ні Довбуша, ні опиришків, але вони колись ще будут, бизівно будут!»

«А коли? — спитав я».

«Коли — це знаєт лишень тот, шо над нами» — відповів дедя.

А в мене була велика охіть бити тих, шо то їх бив колись Довбуш! Ой, була, була, ну й тепер ше є, аж руки свербле! Аекже.

Тай ше друга охіть була і є в мене по сегодни — охіть до пістолів і до пушки!

Відев це сам Господь мені вже таке око дав: шо ним уздру — звіринку, ци пташинку — вже моє, — приложу пушку до плеча, око на мушку, стрілив і вже лсжит на зсмлі те, шо перед хвилинов ходило, ци літило.

В селі було трохи бііно показуватиси з пушков. Але ж у нас був і є другий посидок за Круглов. Отам любив я перебувати з маржинков, там то був мій рай! І звіринки Божої було там, скільки захочеш — ци в Кривім, ци на Вільшинскім, ци під самов Скуповов . . .

Мали тай ше мают наші горени усекі прички зі щезниками, то з відьмами, а мене екос Бог крив від таких причок.

Зато мав я іншу причку . . . Причку з польсков нехарев, із «фештіром», лісничим, із Єблониці.

А було воно так:

Осінь, ви знеєте, які то то осени бувають у наших горах . . . Ліси вбралиси в пзоолоть і багру, а земле ранками сріблом приморозку припорошена. Сонечко, хоч уже не припікаєт, ек літом, а все таки ше грієт . . . Ото вечірком, ек сонце зробило вже місце місяцю і зірничкам, узевсми пушку на плечі і йду під Скупову — шоби там не було, мушу сегодни мати оліня . . .

Минувсми Вільшинске і уже до Скупови підходжу. Чую порикуют олені — один, другий, третий. Чую їх, але ше не виджу. Іду дальше, вище . . . Стаю за ялицев. Жду . . . Не знаю, довго ци коротко ждав, але діждавси. Старезний олінь — видко по рогах на голові — відбвиси від гурту і йде, якраз у сторону старої ялиці, за яков стою. Націлююси — стрілею . . . Олінь заревів і поваливси на землю — поціливсми его в саме серце . . . Тішуси, ек тішивси колис Грех-Янушевский опиришківським скарбом, шо найшов був его на Скуповій.

Хочу йти д'оленю . . . Ага, підеш! Ек желізними кліщами зловило шос мене за плечі і держіт . . . Озирнувсми позадь себе. Ах, та це тот лешура, фештер из Єблониці!

Мої очі і вуха були при оленю, а він проклетий д'мені, як злодій до чужої кліти, вхопив мене обома руками за плечі й держит . . . А очі в него, ек у голодного вовка, екби міг, очіма би мене наскрізь проколов . . . «Давай пушку, ти гуцульський опришку!» — кричіт.

«Шо, пушки тобі, ляху, захотілоси? Пушка дедева, не діждеш її в свої проклеті руки дістати!» — відповідаю.

Думаю, що мені робити, шоби ему пушки не дати . . . А він випускає мене з рук і за пушку. Він тегне її д'собі, а я д'собі. Він високий, а я малого росту — він сильний, я напроти него слабосилий. Вкусив я его з цілої сили в руку, еков держав пушку — він заскреготів зубами з болю і випустив на хвилину пушку з рук. Міг я втечи від него, але подумавсми: буду тікати, а лешура стрілит і убе мене. Це ему ек плюнути. Скажет: Гуцулський опришок націлівси був на мене з пушки й був би мене застрілив, ек би я не застрілив его . . .» І его правда будет. Ні, не втікаю, але і пушки не дам ему. Най буде, шо буде . . .

А він, хоть у него рука червона від крові шосми пустив її моїми зубами, ловит знов пушку однов руков, другов бет мене зо всеї сили по голові . . .

Пустив я пушку з рук, ухопив его за ноги й поваливсми лешуру на землю. Качеємоси по землі, він хоче конче вірвати від мене пушку, а я не даю. Вдалоси скос мені ше раз укусити его в руку. Вірвавсми з его рук пушку із цілої сили нев у ялицу. Не будет мені, але не будет і тобі!

Кинувси він знов на мене, ек вовк на серну. Бет мене, але і я, ек можу, так «віддечуюси» ему. А все думаю, ек мені відорватися від нехари, тай аби не застрілив . . . А его пушка лежіт недалеко ялиці, вона зіснулася ему з плечей, ек почев шіртатиси зо мнов. Аж еков удалоси мені копнути ту пушку ногов і шпурнути її далеко від ялиці. Рванув собов з усеї сили, вирвавси з рук ляха і бігом у ліс — у Кривий . . .

Ляшура вістрилив два рази за мнов, але я був уже в лісі. Стрілей кільки хочеш, не поцілиш . . .

Міг би хтос спитати, чімунь я, втікаючи не вхопив ляхову пушку, аби не стрілев за мнов? Про цисе не було часу думати — я бовеси, шо надійде побережник, — так бувало, шо де лісничий, там усе недалеко крутитси і побережник, — а тогди оба завели би мене силов у Еблоницу й передали би шандарам.

Вернувсми за Круглу, збудив брата Івана й розповідаю, шосми пацев піл Скуповов. Розповівсми ему цисе, а потім кажу:

«Збирайси, Іване підемо по оленя — не будут пани їсти з него мнса. Пішли ми, найшли оліня, але без рогів, ляшура забрав їх. Кілька днів шуміло мені в голові від побоїв ляха, тай усе тіло боліло — лях таки добре натівк мене . . .

Та я це скоро забув — почев про інше думати. Екби си помсти-ти на ляхови, думаю вдень, думаю вночі.

І придумав кару на ляха . . . За мою пушку, з якої залишилися під ялицев шкрупіте мушу дістати твою, ляше, пушку! І доставсми її!

А ек цисе було, послухайте:

Думавсми закрастиси в его покої і вкрасти пушку. Але ж у него дві люті котюги . . . Шо мені дієти? А пушку его мушу дістати в свої руки, шоби там було, шо не було!

Мавсми на Єблониці прієкіля, Рубанека Лєся. У лісничого служила сирота, чорноока Марійка . . .

Говорю з Лєсем: Так і так, залицейси Лєсю до тої Марічки, заходи чесом д'ній. розвідуєси, коли її «пан» поїдет до Косова, ци до Кутів і зараз давай мені про це знати!

Послухав мене Лєсьо і раз дає мені знати, шо в середу їде лісничий до Кутів і аж у четвер вечером, а може аж у петницю, вернєтєси.

Добре кажу, Лєську. Зайди в середину звєчера до Марічки й заговорюєси її, шоби не спустила з привєзи котюг. Я закрадуси вікном до канцїлярїї лісничого й вольму його фузію, а тогди вжє най Марічка спускає котюг уганстиси по повірїю. А ек я відчиню вікно й залїзу до середини, це вжє моя, не твоя голова».

Уночі з сєреди на четвер була вжє пушка лісничого за Круглов, захована так, шо й щєзник не найшов би її . . .

А бідну Марічку тєгали шандари й били, шоби сказала, хто вкрав фузію, хто був у домі лісничого?

Марічка сказала правду, був Лєсьо Рубанеків, але він сидів з нею в кухні, а потім вона відпровадила його поза браму й зачинила її. Того ж, шо другого дня найшла незачинєне вікно до канцїлярїї лісничого, не сказала . . .

Тєгали потім ше й Лєська й били, але нічого не вибили з него. А л думав так: Добре, маю фузію за пушку, але ж це не все. Треба ше віддечїтиси лихови за голову, шо її під ялицев товк, ек би це не мол голова, а екїй гарбуз був . . .

Вертає фєштїр одного вєчера з Устєрїк. Перєїжджав попід обляз у Полєнках. А тут чогос сполошилиси его конї, не спамнєтаєси лєшк, ек разом з возом і кїньми був у дєбрї . . . А той, шо сполошив конї, затираєючи руки, пішов у Голови.

Тєпер то вжє розплатилиси оба, Микулка з Голов і фєштїр з Єблониці, ек кажут жиди, рахунок вирівнаний. Микулка був радий, екби єму хто подарував Скупову, тай ще Кривий у додаток до неї. Гуцул, як добрий, то прикладає его до рани, але, ек злий, то тікає від него на сто миль. Не любит нікого зачїпити, але не зачїпай его, бо злє, дуже злє, будє з тобов!

А фєштїрова фузія є ще й тєпер — захована за Круглов так, шо ніхто її не їде. Може діждєтєси чогос доброго . . . Лєцка фузію на лєцку голову . . . Дай і позволє Господи діждати того . . . Бо, як розповідали тут про щєзників і відьом, — вони не страшні нам. Жили якось з ними нашї діди й прадїди й давали собі з ними раду, дамо й ми. Алє отої чужої нєхари, шо налізла в нашї гори, її треба нам

позбутися . . . над цим треба нашим гор'єнам день і ніч думати, а щезники й відьми най собі будуть, як були.» —

Призадумалася була Чукутиха, слухаючи повістувань газдів, а погім покрутила головою, поклала з ватри грани на люльку, що була погасла, пустила з неї два-три рази димку та й заговорила знову:

«Ой, нема, нема вже того, що було колис в наших горах — змінилися чеси, поплили кудис из водов Черемошу, та й люди си тут перевели, нема тих, що давно були. Все тепер у нас нове, не таке, ек колис було . . . Прийшла д'нам сюди, залізла в наші гори, шоби була нікому з ирщених людей не снилася, шоб за неї ніхто не чув був, ота, тьфу, вібачте за слово, нова мода! . . . Аскже — мода! Мода на все, на людей, на їх жите, й на ношу, лудіне . . . Оце склала я вже й співаночку на тоту нову моду: —

«Послухайте дсбрі люди, шо буду казати,
А я хочу новій моді співанку співати.
Бо тепер таке настало, всім старим гордуют,
Старі хати розбирают — вілії будуют.
Гачами та сердаками кагли затикают,
В склепі купуют райтки, звідсів довги мают.
Корову та й ше телицу продав на дурницю,
Купив жінці панцкій мундір — шовкову спідницю.
Гуцулка на паню си зібрала, граблі поломала,
Поломила й потерла, на ватру поклала.
Вид тепер би панувати, нічо не робити,
Та й коровам і шоранку пид фист си дивити.
Баби будут сметану-масло в хату приносити,
А я буду заїдати, їм грішми платити.
Ждала день, ба й другий, баби не приходст,
Ні сметани, ані масла в хату не принесет.
Пішла «пані» не просити, за гроші купити,
Та в кишени вітер віст, нема чим платити.
Вібачте газдинько люба, я си помилила,
В другій сукенці в кишени гроші залишила.
А газдиня мудра була, так їй відповіла:
Не для тебе, а для себе коровки здоїла.
А хоч би ти й гроші мала, тобі бих не дала,
В корито бих вісипала, свинем би го дала.
Ти ж хотіла панев бути — корову продала.
Не треба було на зайдів си дивити,
Було свое шенувати, свого си держети!
Заплакала наша «паня»: Люди гину, гину!
Прийдеси через то панцтво гризти сиру глину . . .»

Скінчила Чукутиха свою співаночку, глянула на слухачів і каже, покиваючи сивою головою:

«Ой, будут наші гори через оту нову моду, що її на біду й нещісте несут їм усекі ирщені й неирщені зайдеї, — будут колис не лишень плакати, але й русти й ревіти з желю за тим, шо було й уже не будет, — русти мут з желю й сорому, шо не вмiли шенувати свого й не хотіли сокотити свої старовіччини . . . Мут наші горени сиру землю гризти та сльозами її поливати, ек піддадутси тій чужій моді і припусте її д'собі!» . . .

Замовкла стара Чукутиха — мовчали й її слухачі. Пізенько було, коли попрощали гості Зеленчука й порозходилися. Пішла за ними й Чукутиха, роздмухавши перед тим люльку, шо була погасла.

АНДРІЙ КУЛЬБСК

Присвячую Степану Саликові,
мосму єдиному Другові в Америці.

Бути у Ворохті і не відвідати там славного, гідного газдика, Андрія Кульбєска, це те саме, що ходити Чорногорами й не вийти на їх верх, на горду й пишну княгиню наших Карпатських гір, — Говерлю. Та, зки зайти до Кульбєка, треба вперед заглянути до другого газди ворохтянського, до Якова Мочерняка, онтам за старою церквою. Не можна поминути й цю стареньку церковцю, в якій молився колись Довбуш Олекса зі своїми мальованими легінями. Стоїть вона на горбочку, стоїть, як і за часів Довбуша стояла, лише, що в ній уже не відправляються Богослужби, не заходять до неї гуцули відмовляти свої гріхи — стоїть, як тільки пам'ятка гуцульської старовини... Все в ній так, як колись давно було: іконостас власної, гуцульської різьби й святі, домородними мистцями мальовані, вівтар великої мистецької вартости, павуки, хрести й трійці чудово різьблені. Зникає тут теперішність, оживає минушина — та гуцульська старовина, буйна, вільна, не знаюча стриму, ні уговку, — стає перед очима той давний «горенський» світ, що був і прогук — був і вже нема... Залишились лише солодко-мрійні згадки й надії, що, як ті там на царинці квіточки, рожами зацвітають...

Відвідавши церковцю і, подихавши старовиною, підімо дальше, зайдім до Якова Мочерняка. Зайшовши ж до нього й привітавши його та його газдиньку любу, не знати, що тут подивляти: газдів, чи їх посидок, їх гражду, що стоїть так, як стояла тут перед віками й гостила в себе Довбуша. Все, все тут дише старовиною... Он там у піддаші дерев'яний плуг і такі ж борони тай увесь із дерева віз, ні одного гвоздя в ньому, ні бляшки. О, є тут що оглядати й подивляти — все є у Мочерняка — він сам і майстр, і столяр, і різьбар і коваль, — що задумає, те і зробить, до всего в нього є приладдя... і все в нього на своєму місці.

Просить Мочерняк у хату. А тут знову старовина-старовіччина, застигла, чи задеревіла, давнина. На стінах образи святих на грубому полотні і шклі, почорнілі від старости — в куті хати велика, кахлева, зеленавої краски, піч, на кахлях малюнки звірів, тих, що в Карпатський горах — лісах виводяться.

Пишно різьблений намисник, такий же з різьбленими ногами стіл, лавиці і стільчики, над постеллю жердка, а на ній пухнати ліжники й взористі килими. Є на що дивитися, куди лише очима повернеш, усе щось побачиш.

А тут уже газдиня з «харчунком» — ставить на стіл смажену ковбасу й прижарену «будженицю», гуслінку, бриндзю і масло, тай кулешу «як Городенку», як тут казали — велику...

Обоє газдики припрошують до харчунку, не може ж бути без «принуки»... «Доцігайте, не унамайтеси, тай вібачні будьте, чим маємо, тим гостей приймаємо. Присувайтеси д' столови, не погордіт Божим даром, прийміт мале за велике». Похарчували гостоньки — «роздекувалиси», а тоді в дальшу дорогу, до другого, годного газдика, Кульбека Андрія. Живе він, як і Яків Мочерняк, далеко від самої Ворохти — там розпаношилася сьогодні ляшня і жидва, для «чесного» газди місця там уже нема. Кульбек живе у верху в сторону Аргелуші-Арджелюджі. Там його гражда. Але, що ж це таке-гуцульська гражда? Це щось таке, як колишні дерев'яні палаци й тереми наших князів у Галичі, Перемишлі чи Теревовлі — це гуцульські «твердині»... Просторе подвіря, серед якого стоїть хата з піддашем і «галерією», з двома кліттями-коморами, направо й наліво, все це відгороджене від світу, обведене кругом високим, із грубого дилля плотом-парканом, наче княжі тереми частоколом, — ніхто, ні людина, ні звір, не дістануться без дозволу газди в подвіря, тай ніхто не може перелізти того високого «частоколу» гуцульського — прикритий він дашком, під яким у подвір'ю різні комори, скритки й сховки на всяке газдівське «начиння» і приладдя, туг за цим «парканом» — колешні — стайні для маржини. Крізь «частокіл» веде в подвіря і до хати зі сильного дилля брама, чи то ворота, окуті залізям...

Перше, що вдаряє в очі захожого, це не лише маетки-статки Кульбека, тай не лише просторі царинки й толоки, та кішници, а дальше й густий, старий ліс для власного вжитку й потреби, та прекрасний, чарівний вид ізвідси на замріяні в далечі ліси й виблискуючі до сонця верхи Чорногори, ні, не це, а щось зовсім друге звертає перше на себе увагу відвідувача гражди Кульбека...

Онтам під дахом щось розп'яте, кістяк якийсь великих розмірів — голова, як у дитини й ребра в одну й другу сторону довші, як по метрові... Що це таке, чий це кістяк?

Кульбек підсміхається, а потім говорить:

«В мене, аді, є полонина, ген там під Говерлею — Кузнєска зветси — може чули про таку полонину — вона моя. Була колись мого прадіда, потім перейшла до діда, а там до деді, а тепер вона моя. Туди виходжу щороку з маржинков і овечками й перебуваю там усе літо з ними. До своєї маржини й овечк добираю ще маржинку й овечки людські — полонина моя, хоч може не така велика, як другі, але дуже трявєста й манниста.

Одного літа скаржеси мої вівчарі, що шос зчєста пропадають овечки... Як не сокоте і не дозирають, а все таки по одній вівци діваютси кудись і поціку за ними не видко. І що це может бути, ні медведя, ні вовків не видко, а вівці пропадають? Казав я вівчарам ліпше назирати за вівцями й слідити за ними... Раз д'вечеру гонєт вівчарі вівці д'стаї — ідут з ними попід ліс... А тут із же-

репу екас потвора штрик і вже єгниця в її страшних кігтях — потвора вже в густім жерепі... Вівчарі бігом за нев. Потвора не втікає далеко... Придавила ножисками єгницу, дере гострими й моцними кігтями й клює закривленим дзьобом...

А знаєте, що це було? Був це старий-старезний орел чорногірський. Зі старости осліп і не міг, літаючи, заздріти з висот добичу, а їсти хотів... Тому то, криючись в джерепі, метавси на вівці — по одній затагав у гушівник, роздирав і жер... Довго били старого злодія вівчарі, поки добили его і принесли в стаю. А було що нести, добре вгодувавси моїми овечками. Єк сми его розіпнев високо на грубій жердці — розпнеттем крил мав більше єк три метри, може й штири...

А єк сходилисми з полонини, забравсми ту потвору й держу тут на памнетку по сегодни.

Мавсми ше до недавна кости з іншої, але з водної потвори, — кости-ости з величезного пструга, що віплекавси був у Пруті, а важив шос понад двацять-пєть фунтів. Такого пструга ніхто вже потім не бачив у Пруті... А ше шос покажу вам, гостоньки мої, ходітко лишень зо мнов до тої там бічної кліти.

Запровадив їх туди й показав величезну голову й розіп'яту на стіні шкіру зі старезного ведмедя. «Ходіт, гостоньки в хату, а я оповім вам сторію цього медведя, але так аби й моя Єлена чула».

Зайшли в хату, посідали на лавиці, а тоді почав Кульбек повістувати про того медведя, що бачили з нього шкіру й голову:

«Було оце одного року, дєсь так уже під осінь. Вібраласи моя Єлена д'мені на полонину. Йде горі плаєм — нікого не видко, нічого не чути, аж тут на пласви свіжий лайнек... Звідки він тут узевси — питає себе Єлена. Та ж тут нема телет, а полонина, де ви си взели, високо й далеко... Звідки ж єс лайнек тут?»

Поступила кількома кроками д'горі, тай застигла... Таж он там недалечко на пласви — вуйко, рахувати медвідь! Та ще який? Величезний, здоровенний як копиця сіна.

Що ж тепер буде бідна ма головко, думає моя Єленка. Пропаласми тут — ні вертатиси, ні далі йти.

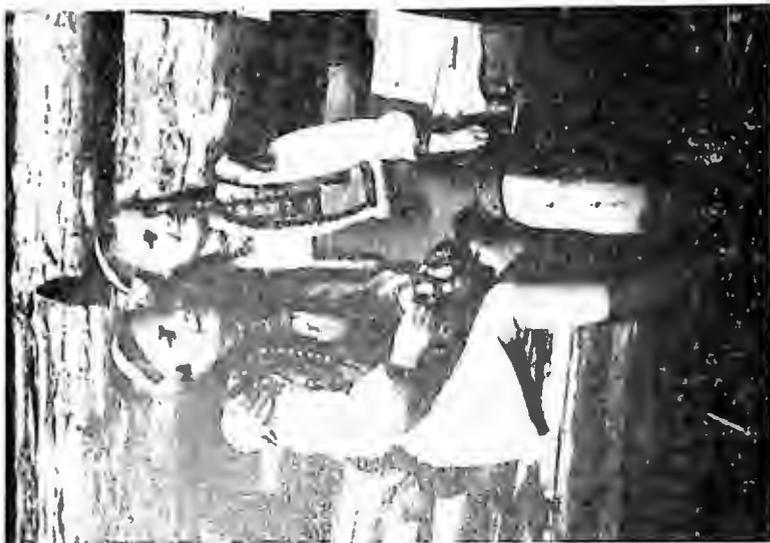
«Правда, що так було тогди на плаєви?»

«А чому ж питаш, я ж тобі все так, як було, розповідала вже тай нераз» — відповідає Єлена.

«Але, як там воно було, а моя Єленка таки мала щісте тогди з тим медведем. Медвідь любить же дуже данцувати, а ше з файнов молодичков — і що було би, єк би так зібрала була его охить дє данцу? Був би обертав моев Єленков, як веретенем. А єкого пуду нагнав би їй! Але наша чєлідь все мат щісте, не лишень до мужчін, але й до медведів»...

«Йди, йди старий зі своїми жертами! Ти й вмирати будєш, а все дурішки будут тобі в голові» — сказала Єлена і вийшла з хати.

Кульбек повістує дальше:

Гуцулочка, сє зірничка.

Гуцулка з Ворогги.

«Моя Єлена стоїт на плаєви ні жива, ні мертва — медвідь не рухаєтси, дивитси на Єлену й ніби всміхаєтси д'ній і шос муркоче під носом... Постоєв так екийс час, помуркотів і — пішов собі в ліс... Очунела екос Єлена й роззираючіси на всі сторони, ци не видко медведя, пішла плаєм і ше далеко до полудня, була вже в мене в стаї і розповіла мені про свою пригоду з вуйком.

Віслухав я це, тай кажу:

«Посидь тут у стаї і припазь, щоби все було в пор'єдку, а я піду пошукати вуйка в лісі. Він не пішов далеко — тепер він обжертий і отежілий заліз дес у гущавину й спит... Але я його збуджу — бизівно не дам ему до вечера спати».

Взєвсми на плечі набиту кулями пушку й пішов шукати вуйка. Не довгосми шукав за ним. Спав у густім лісі. Всадивеми йому обі кулі в саме серце. Трохи метав собов і ревів, але встати і підійти д'мені не міг уже.

Вернувсми в стаю, зробили міцні ноші і пішли по вуйка. Штирох нас несли його — було шо двигати... А тепер його шкіра й голова в моїй кліті!..

Хтось там із гостей спитав Кульбека, скільки літ може йому вже бути? Кульбек усміхнувся і відповів:

«Скільки мені літ? А стілько, скільки зим, ні більше ні менше...» «Та без жартів, але ви мусите бути вже досить старі» — говорить дальше гість.

«Я, старий, а крий Боже! Ше мій дідо вчів мене, шо людей старих нема, є лишень давні, не старі. Стара може бути котюга, а чоловік лишень давний. А давний, то я напевно давний вже — не багато вже моїх ровесників залишилиси в горах...»

Якраз принесла Кульбечка всякі харчі й поклала на стіл — обое старі припрошуют гостеньків харчувати, шо Бог дав, а газдинька на стіл поклала. Хоть гості не були голодні, але мусіли харчувати, бо інакше були би газди сильно ображені і «омпні».

Гості харчували, а Кульбек забавляв їх усякими жартами. Любив старий жартувати, а ще, як мав таких гостей, як сьгодні, студентів, чи, як він казав, «паничів» — і своїх, не ту полску нехар і паскуду, шо поганит наші гори й не прошена лізе в хату до «хуцулов»...» На відхіднім просив Кульбек «паничів», щоб відвідали його на полонині під Говерлею...

Відповіли, шо напевно загостять літом до його стаї. А він порадив їм зайти у Ворохті ще до Олекси Лайка, там побачуть щось цікаве.

Послухали «паничі» Кульбека й відвідали того Олексу. Шо ж побачили там? Вітрак високий, — височенний побачили в Олекси Лайка. Хоч у горах, де багато потоків, легше й дешевше збудувати водний млин, але Олексі забалося вітрака. Попав йому якимось дивом «образок» із голяндським вітраком — дуже вподобалися йому те «чудо» й сказав собі: мушу мати такий самий вітрак, як

на цьому образку і буду ним молоти кукурудзу. І приступив до будови — сам один, без посторонньої поради і допомоги. Від досвідку до пізньої ночі тесав, міряв, примірював, гнблював, збивав — так день за днем. Сміялися з Олекси люди, представляли йому й наводили на розум, що такий вітрак може стояти й молоти лише там на долах, а не в горах, де шалені вітри й скажені бурі. Вони скрутять вал у вітраку й поторощать на тріски крила. А Олекса нічого на це — працює дальше завзято — не зражується нічим. І збудував такий вітрак, що лиш стій і дивися. Меле, та й ще як! І жадана, хоч би й найсильніша буря, нічого злого не вдіє йому! Щей деякі частини вітрака вирізьбив і помалював різними фарбами. Не жалували «паничі», що відвідали цього «мельника», Олексу Лайка. Варта було поговорити з ним і приглянутись його вітракові...

II

Дотримали «паничі» слова, що його Кульбекові дали — в другій половині літа, перед осінню, зайшли на полонину Кузнеску й загостили до його стаї. Кульбек дуже зрадів, побачивши їх — казав, що тішитися, як рідними синами. Перше, не питаючи їх, чи голодні, зготовив скоренько кулешу, вивернув із кітлака на кружок, поклав масла й бриндзі, щей коновче сметани поставив і попросив, щоб харчували. Потім почав розвідуватися в них, де були й що бачили, чи не «пацили екої немиліої прички», чи все було гарзд і миром?

Почувши, що все було миром, сказав, що і в нього тут на полонині все теж мирно, Бог крив маржинку від боли і звіря та щей від тучі і граду — «файне времечко» цього літа.

Гості оглядають стаю і все, що в ній, усім цікавляться, все тут для них нове й небачене досі.

Оповідає Кульбек про свою стаю: Поставив її тут його прадід, а може ще пра-прадід і так стоїть вона по сьогодні. Ніхто не знає, з якого дерева вона збудована, нині вже й розпізнати цього не можна, бєрвена перейшли наскрізь димом і якби скаменіли, найгостріша сокира не зробить на них знаку.

Лишень Довбуш зарубав був одне бєрвено своїм гострим топором, а більше ніхто не міг цього зробити.

«Чувсми колись, — говорив Кульбек, — що той мій предок, який запосів цю полонину й побудував цесу стаю, жив у ній посидком, як літом так і зимов, ловив і вбивав звірину — звірина в лісах, це була его маржинка — ліс, це була гуцулска кліть — усе було в ній і харчунок і приодівок, та щей гроші за шкіри, за них був і порох до пушки й пістолів. Усе давав людям ліс... А ліси ж, ліси були колись тут! Людска рука не рухала їх, людска нога не заходила в їх глиб! Темною стіною стояли тут ліси, давали захист

і пристановище всякій звірині Божій. Дерева росли, старілись, падали на землю, гнили, а на них виростали другі, усякі грубезні ялиці то й на пні всихали, стовбурі з них високо стерчали, були глухі недоступні нетри, куди ніколи Боже сонечко не зазірало. Там папороть висоти дерев досягала й прерізне, лопухате, трояче зілля росло, туди заходили на старість звірі й складали там свої старечі кости...

В тих то темних лісах і глибоких нетрах був свій окремий закон, були окремі лісові права, яким і ті люди, що сюди перші зайшли, мусіли підчинятись і коритись... Тверді, дуже тверді були ті закони і права. Творили ж ті закони самі дикі звірі...

Один з молодих гостей Кульбека спитав його, чому в гуцульських селах мало таких гражд, як його?

На це почув таке:

Лише ті перші люди, що «здобували» гори, будували гражди задля своєї безпеки. До гражди не міг дістатися дикий звір, не міг залізти і злий чоловік — до того ж і хатні вікна були так маленькі, що доросла людина не могла пролізти крізь них. Гражди можна побачити нині лишень у старих давних гуцульських селах, у селах же, що постали пізніше, гражд ніхто вже не будував, бо не було потреби...

На милій розмові проминув скоро вечір на полонині в стаї Андрія Кульбека. Рано хотіли студенти попрощати газду та йти далше через Заросляк і зійти на Прут. Але Кульбек не хотів про це й чути — задержав їх у себе аж до другого ранку.

Десь так коло «обіду» почали приходити на полонину газди, що мали тут свої вівці і корови по «скором» від них. З порожніми бербеницями на конях, а тут набють у ті бербениці бриндзі і бурди, натерхають на коні і понесуть у село. Зараз же, лишень коротенько припочивши й похарчувавши, почали розбивати висушені на подрі будзи й набивати з них бриндзю в бербениці. Вечером була вже бриндзя і вурда в бербеницях. Тепер, коли і Кульбек «покутавси» в стаї, могли, похарчувавши, засісти довкола ватри, закурити й поговорити.

Всі задоволені і газди, що рік маннистий і шкоди нема між маржиною, і Кульбек, що дав газдам усе так, як на мішеню «мінив», нікого не оскорбив, він з ними, вони з ним по-чески-чесно, по-газдівськи розраховалися. Слово же —газда — велике слово! Газдівський гонір і газдівське слово варті більше, як уся полонина, як овечки і скором від них! Так, так — газдівське слово! Відпустиш из рота, не будеш его лизати! А чи ж не кажуть? — «Кінь ведетси за уздечку, а газда за слово!» Прийде чес, не буде газди — вмере —, але его слово не вмере, его честь і гонір не підуть за ним до гробу, не лежуть разом з ним у деревище, а залишаться поміж людьми в згадках-споминах, житимуть і служити і дітям і внукам за приклад і науку.

Посідали газди довкруги ватри, між ними на ковбчику, на якому певно сидів колись Довбуш, Кульбек. Тепер покурять і поговорять собі досхочу. Теми до розмов завжди в них найдуться. Сам Кульбек міг би, якби хотів, усю ніч до ранку про «всечіну» говорити, повістувати. А вже, як почне бувало повістувати про гуцульську давнину-старовіччину, то сказав би, це не слова з рота, а чистенька, сріблиста водичка з «головиці», джерельця, випливає, журчить, говорить...

І дивні, тай не всім зрозумілі ті гуцульські повістування про старовину... Ні, це не сама «сторія» того, що колись було, проминуло й уже нема. Ні, гуцульська давнина й теперішність так тісно пов'язані і замотані, що відрізнити давнє від сучасного дуже важко...

Давнє живе тут разом із теперішнім — теперішнє пересякнуте давнім — пра-пра-діди живуть у пра-правнуках, прадіди й правнуки, це звена того самого ланцюга, це щось, як стара, кількавікова ялиця: старе її коріння глибоко в землі, а зелений вершок у сонці купається — там темінь, тут соняшна ясність — там старість, тут молодість, — але ялиця від коріння до верхка — одна...

Сидять газди довкола ватри в стаї Кульбека з люльками в зубах, як сиділи колись тут легіні Довбуша, сидить на ковбку Кульбек Андрій, як сидів тут колись його пра-прадід, а разом із ними сидить тут і гуцульська старовина, горенська давнина.

Не про що ж інше, а про ту старовину говорять, давнину пригадують. Пливають слова — щирі, сердешні, любов'ю до предків напоєні, — слова, чисті як криштал, теплі, як подих літнього леготу... Забрили в часи Довбуша. Кульбек почав свою розповідь про славні діла отамана та його легінів — довго, довго повістував, аж дійшов до смерті Довбуша в Космачі...

Потряс сивою головою і дав знак старшому вівчареві — той знав, що має робити... Витяг зза череса флюєру, послинив її і заграв. Вівчар заграв, а Кульбек заспівав — старечим, але сильним ще голосом:

Ой попід гай зелененький,
Ходит Довбуш молоденький.
Тай на ніжку налігаєт,
На топір си підпираєт,
Тай на хлопців покрикаєт:
Бігом — каже — хлопці, бігом,
Западают стежки снігом.
Щоби Кути не минути
Й до Косова повернути,
До Космаче, та до Дзвінки,
Та до его суки жінки.
Станьте хлопці під ворітце,
А я піду під віконце,
Ци спит мое есне сонце.

Ой, Довбуше, ой, пане наш,
Тут пригода будет на нас.
Ви пригоди не чікайте,
Лишень пушки набивайте.
Ци спиш любко, ой ци чуеш,
Ци Довбуша переночуеш?
Ой не сплю я — і все чую,
Довбуша не переночую.
Бо Штефана нема дома,
Тай вечерея не готова...
Ой, ци підеш отворяти,
Ци си скажеш добувати?
Ой не піду отворяти,
Тай не раджу добувати,
В мене двері тисовії,
В мене замки сталевії.

Не допоможут замки твої,
Єк підложу плечі свої!
Ставси Довбуш добувати,
Стали замки відлітати.
Лишень Довбуш двері вхїлив,
Штефан Дзвінка в него вцілив...
Вцілив в серце, в ліве плече.
Ай з правого кровця тече.
Ой, Штефане, ой, Дзвінчуку,
Збавив віку через суку.
Було, Довбуш, не гуляти,
Суці правду не казати,
Бо у неї тільки віри,
Як на бистрій воді піни...

Ой, Довбуше, ой, пане наш,
Тож пригода лиха на нас.
Де ми з тсбов не бували,
Але зради не чували...
Де ж будем ми зимувати,
Красне літо літувати?
У Араті на риночку*),
В тежких дйбах, желізочку.
Хлопці мої, молодінці,
Озмїт мене на топїрці.
Занесїт мене в Чорногірці.
Чорногора наша мати,
У нїй всїм нам загибати.

*) Арат — на Угорщині. Там була велика в'язниця.

Ти, Іванку Байраківський*),
Озми мене по легінцки,
В Чорногору занеси мне,
І глибоко погребі мене,
Най си ляхи не кепкуют,
Мое тіло не збиткуют.
Сріблом-злотом поділітси,
І по горах розийдітси.
Перестаньте грабувати,
Людську кровцю проливати,
Йдіть до дому газдувати.
Людска кровця не водиця,
Проливати не годится... —

Скінчив Кульбек співати, перестав вівчар у флосеру грати. По-
клав Кульбек грани до люльки, бо погасла була й задумано ска-
зав:

«Ой так, так, пропав марне наш Довбуш. А поки він жив, жили
й наші гори, жили наші гор'сни не так, як сьогодні живі. Разом йз
Довбушем пропало все... Залишилися лишень згадки, ек попів
по вигорілій ватрі. Були в нас і по смерті Довбуша опришки,
були, тай дожидали нетерпеливо весни, щоб із бартков у руці, з
пістолетами за чересом і пушков почерез плече зібратися разом
і йти карати панів, ворогів гір. Весни дожидали й співали:

Коби нам си бучок розвив
Й дві березки білі,
Ой підемо у опришки
Светої Неділі. —

Бушував понад прутянських селах ватажок опришків, Семен
Питюк, що походив із Делятина. За ним пропадали ворохтенські
молодиці. Либонь тімунь дуже зчеста заглядав він до нашої Во-
рохти...

Темлю співанку про того Питюка Семена:

Та у моїй цариночці травичка дзелена,
Ой ци знаєш, пане брате, Питюка Семена?
Ходи брате, відознати, та ек си він маєт,
Най богато не думаєт, з нами си збираєт.
Ай бож в него та під боком жіночка Олена,
Але ж в него й дубелтівка до міри зроблена.
Але ж в него дубелтівка, тай ще дві пістолі,
Не боїтси вовків в лісі, а панів у полі.

Богато співанок співали колись про того Питюка в нас у Ворох-
ті, а сьогодні все си забуло... Мало вже й хто знає, хто був той

*) Улюблений опришок Довбуша.

Питюк з Делетина. Темлю ще одну опришківську співанку — послухайте, але ти Лесю, грай у флюеру, при ній легше співати:

Ходи з нами, Михайлику, не пожієш смерти,
Ой нас є три гуцулики, ти будеш четвертий.
Ой нас є три гуцулики, легіні хороші,
Ой підемо у Ворохту, забиремо гроші.
Ой ти стара Мочернечко, ой вставай доднини,
Прийшли до те легіники аж из полонини.
Мочернечка, ек почувла та таку пригоду,
Ухопила сороківці, штрикла за колоду.
Паперові легіні взели, кіньми зашуміли,
На Синицях посідали, грішми си ділили... —

Мочерняка не було, а Мочернечка дала знати, куди було треба й уже ровта гайдуків пігнала за тими опришками, що забрали паперові гроші. А опришки?

«Ми сиділи, говорили,
Тай ще гомоніли,
А ек вчули, шо йде ровта,
То си розлетіли.
За чересом пістолета,
Й горівка-шумівка,
У рuci топір стальовий,
Здау дубелтівка»... —

До пізна вніч сиділи газди при ватрі та вели безконечні розмови, снували клубок із ниток гуцульської бувальщини.

Рано-ранісінько натерхали коні бербеницями, й подавшись на плай, пішли ним у село.

Залишився Кульбек із вівчарями до осени, аж до другої Матки Божої. Зараз таки другої чи третьої днини по Матці Божій треба було готувитись до зіходу з полонини. Його ж полонина під самою Говерлею, а з Говерлею нема жартів! Одного ранку вона вже біла... а там потрясе головою і вже курить снігом — уже й полонина забілілась. Та, коли б лише це! А то звіються вітрове, що не дадуть дихати, звальть із ніг... Так, так Чорногора з Говерлею добрі, поки добрі, а потім утікай, поки можеш, поки ще «чес»...

Отак зробив і Кульбек — забрав маржину й овечки та вернув у село до своєї гражди.

Довго, довго стоятиме його полонина пустою. Ген аж до св. Юрія. А він, отой великий гуцульський святий, опікун гір, полонин і маржинки на них, — не близько; далеко. Подумати: де друга Матінка Божа, а де він — отой св. Юрій!

Гей, чи всі дідуть того свята, а з ним полонинського виходу? Може не одному треба буде до того часу лягти в деревище й на цвинтарі цей величній день зустрічати?

«Уско может си стати...»

А Кульбек вийшов таки ще раз на свою полонину... Але, що йому з того? Десь незадовго по Петрі-Павлі вбив його медвідь... Такий чорногірський закон невмолимий: Не одного медведя убив Кульбек, а прийшов час, медвідь убив Кульбека... — — —

Гей, гей, якже далеко відбіг від нас той час, про який тут згадувалося? Кульбек і його полонина і повісткування при ватрі в його стаї! І все, все інше?

Звіялася страшна, люто-несамовита буря і наче березовим віником усе змела й світами рознесла...

Залишились у голові згадки, в душі біль, а в серці жаль... І більше нічого?

Ні! Ні! Це не все!

Залишилась у серці крім жалю, ще й любов... Щира, гаряча, палка любов до зеленої Верховини й до буйних верховинців наших! А любов родить рожеву надію! Родить і віру! Тверду як граніт!

Вернуть ще часи Довбуша! Часи золотої волі і райдужної свободи! — Блисне над нашими горами ясний топір Довбуша! —

ЗИМОВА МАНДРІВКА

«Спішишь, мій милий,
Мов той сугак, молод олінь,
по цвітистих горах...»

(З пісні Пісень — у перекл. о. д-ра Дзьоби)

Спішишь, залиши все за собою, буденщину й приземність поне-хай, забудь їх. Турботи передай тим, хто в них любується — і спі-шишь до цвітистих, рідних гір, до Beskidy Зеленого, що кличе й манить до себе й обіцяє розкрити тобі свої таємниці, яких у нього багато — багато, а передовсім таємницю вічної краси та її чарів й див... Спішишь! А там найдеш те, чого ніде, в усьому світі, не най-ти... Красу в її повній величі і маєстаті, незрівняне багатство природи та її буйність, збагнеш радість життя і зглибиш грозу смерти...

Там забудеш усе, що низьке й приземне, в хмари заховаш себе, рукою небес досягнеш... Почуєш ангельський хор, що Творцеві світу гимн хвали співає, ним його доброту вихваляс, його мудрість звеличує, подив для Його всемогучости тонами пісні виявляс...

Спішишь — залиши людське доквілля, перенесись у доквілля природи та її чудес. Сприйми їх не очима, а душею своєю. Нехай не лише око, але й душа твоя радіщами сповниться, нехай чудеса краси гір у твоєму серці пишним квіттям зацвітуть, золотисто-срібними барвами загоряться.

Думки високі, зроджені красою гір пусти разом із буйними ві-трами в далекий світ, на хвилі розбурханих рік — потоків положи, крилам чорногірських орлів передай їх, щоб попід хмари літали, без стриму в блакиті небес буяли...

Росяними ранками на полонини вийди, там привітають тебе сві-танки срібlistого туману, гуцульської «мречі», часом і густої «не-гури», скупайся у філях тремтячого раннього позолотою сонця. Прийде полудне, запали своє серце й душу його горячими промін-нями, щоб ніколи не холонуло... В передвечірню хвилину під його ніжним дотиком дожидай благодатньої ночі, щоб, вдивляючись у зоряне небо, дати себе вколисати шепотом гір і їх лісів і заснути в раменах матері — природи.

Над зеленою полониною прокинувшись, побачиш ясне, без-хмарне небо з промінним сонцем і почуєш бадьорі гуцульські співа-ночки про топір і ковану бляшку, які неодного, що на нашу згубу настає «навчать», — тими співаночками скріпиш свою душу, за-черпнеш віру тверду в майбутне, бачучи, як зовялі, снігом придав-

лені квіти, з весною знову підносять до сонця свої голівки й вогнем загаряються. Там надія тобі розкішною лелією зацвіте й не зблідне вже ніколи, серце червоною рожею запламеніє, очі бадьоро на світ глянуть, душа вгору підніметься, на верхів'я знесеться — вище Говерлі і Піп-Івана піднесеться. Загостриться твій зір, його сила в десятеро збільшиться — побачиш увесь гуцульський світ, чарами краси оповитий, літом зеленню покритий, зимою пеленою білого снігу сповитий, — літом квітчасто-барвиста далечінь тебе привітає, зимою душа твоя в безкрай, білій далені розпливеться — «паче снігу обілиться», потане в кришталній далі...

Спішись, кого манять верхів'я, хто хоче не тілом, а духом жити, кого тягнуть до себе шпилі Чорногори, хто бажає іти в перегони з вітрами полонин і втягати в себе пахощі, що їх із гір позбирали, кому набридло засиділе життя, хто не на сірій землі, а в блакиті неба хоче якийсь час пожити, в кого дух у простори рветься, а серце прагне трояндами й рожками гірської краси зацвісти, хто шукає пригод, небезпек і невідгод, бо їх любить...

Спішись, хто готов віддати себе в руки вищій силі, щоб занесла його ген далеко й високо, ген туди, де небосяжні верхи Карпат неба досягають, — хто любить реви-клекоти гірських шалених потоків, що не пливуть, а скачуть і буряться, піняться, не біжать, а мчать у далечінь, у незнаний світ, виконуючи волю Творця, — хто любить шуми й шепоти карпатських пралісів, хто вміє слухом заглибитись у їх нетри-звори, а зір свій втопити в красі гірської природи, згубити себе в ній, а свої думки напоїти нею, вшляхетнити, очистити від земського намулу...

Спішись, хто прагне оновити й скріпити — зміцнити свого духа, — вогнем любови до краси, добра й правди загорітись...

Спішись! Не жалій труда! На вершку Говерлі стань і крикни на весь наш, нам рідний світ:

«Нема Бога понад Бога!» «Нема краси над красу, якою Бог завісав наш Бескид Зелений, гуцульські гори нею обдарував!» —

Так — призначив Бог цей зачарований світ гір — Карпати, для українських людей, але казав їм той світ власними силами здобувати, боротьбою в посідання брати. А решту, багатство їх і красу, яких ніде в світі не найти, чари ночей і днів гірських, літних, соняшних днів і місячних, зимових ночей, буйности й грози сил природи здобувати їм не треба, їх треба тільки серцем відчувати й душею сприймати. Але при цьому дав Бог і «науку», яку всім знати треба: Гори — це не лише казка краси! Гори й життя в них — це завзята боротьба! Вперта, завзята й безпереривна борня! В ній перемагає, хто силу духа має, хто впертий, витривалий і завзятий, невступливий і неподатний, — хто твердий, хто залізну волю має, а в серці віру в перемогу носить.

Так — прекрасний, пречудний, чарами краси овіяний і сповитий світ гір — Карпати, подарував Господь українському народові.

Та ми не вміли цінити те, що нам Бог дав. Ми не знали, які скарби від Бога мали.

Ми не задавали собі хоч би трохи труду, той, красою зачарований світ рідних гір пізнати, йому зблизка приглянутися — приглянутись не очима тіла, а душі й серця, потонути в ньому й заглянути в його найглибші щілини, в його найтайніші глибини. Не хотіли й не вміли ми цього робити, заліниві й байдужі були, надто прив'язані були до місць осідку й замешкання, неперворотні й отяжілі були, реалістами були, тими, що всяку «романтику» геть відкидають, не визнають її. Держались кріпко землі й не могли відорватися від неї, не могли підвестись на височини гір, де царила краса й поезія, де сонце близько землі було, де можна було рукою хмар досягнувши, зірки в руки брати й пестити їх, пахощами гірського повітря дихати й п'яніти.

Не вміли хоч раз у рік залишити за собою сірість життя, відорватися від землі, забути буденщину й викинути з голови приземні клопоти й турботи й вибратись у країну казки, в країну сонця й зелені, в країну краси й поезії, в ту країну, де сонце сяє, орел над зеленими просторами буяє, де небо голубе й ясне, де повітря чисте, де сопілки-флюяри грають і трембіта тужить, а легіні співаночками гори засівають, буйними травами покритими полонинами овечки бродять, а за ними вівчарики ходять, — де Черемош і Прут водами гримлять-грають, де Біла й Чорна Тиса себе здоганяють. Мало було між нами «романтиків», які знали б і розуміли б, що тільки там далеко й високо на хребтах зеленого Бескиду, на верхів'ях Чорногори, на шпильях Говерлі і Піп Івана, можна почути себе вільним духом, і серцем, наблизитись до Бога, Творця гір і їх краси та зрозуміти й оцінити Його всемогучість, доброту й щедрість та любов до людей, яким ці гори та їхню красу подарував.

Стократно оплачував себе труд відвідин Чорногірського пасма з його дикими скелями й гірськими, темними проваллями, з шумами-ревами шалено-бистрих потоків і виттям-свистом буйних вітрів.

Уся Чорногора зі своїми прикрасами, Говерлею, Піп Іваном і Стогом, це наче велика святиня з трьома вежами, — святиня, найбільш Богом улюблена. В цій святині з вежами, що в хмарі купаються і до сонця сміються, найбільша велич Бога, Його сила й всемогучість.

Звідсіля, з цих верхів гір, Він свій світ краси оглядає і радіє ним. Ділить свою радість із радістю мешканців цих гір — гуцулами.

Ні, ні, немає у цілому світі такої краси й величі, як у наших гуцульських Карпатах, ніде в світі не знайти таких пахощів квітів і трав, як у нашому Бескиді зеленому! Ними можна тут до безтями сп'яніти й розплистися в них... Заслухатись у чарівні шепоти-шуми лісів і потоків, упитись ароматами квітів і зел, скупатись у неперорочно чистих хвилях гірського повітря.

Усе тут, не лише пори року, але й пори дня, мають свою красу, принаду й приваби.

Схід сонця в горах... Перші поцілунки променів його — поцілунки верхів і ґрунів!

І жар полудня — щедрість променів.

А передвечірня тиша! Все тоді, втомлене цілоденною працею, — сонце й земля, ліси й ріки, люди й усяка тваринка-звіринка ладяться до нічного сну-спочинку й пісню-гимн вдячності Творцеві тихо співають. Подяку Йому складають.

А сонце ховається за високі гори, працює Говерлю й усі верхи й ґруні.

О, сонце над горами! Воно зовсім неподібне до того сонця, що десь там «на долах», над полями, степами, ланами. Там воно завжди одну золотаву краску має. А над горами? О, тут воно, якже часто зміняє свою краску! Раз воно ясно-золоте, а то й зеленаво-блакитне, а раз червоне, як грань.

Вийти ранком на Говерлю, стати на її вершину й глянути кругом. О, Боже! Це ж не гори! Це зелене море, море, не залите водою, а залите сонцем й сріблястим туманом-мрякою.

Гори, Карпати, гуцульські верхи й полонини, ліси й ріки — все це зачарований світ... Але цей світ zarazом і світ вічної боротьби — боротьби стихій природи, боротьби світла й темноти, дня й ночі, сонця й темних хмар, людини й звірини, життя й смерті. Так тут, як ніде інде, видно, що життя, це вічна боротьба — боротьба світла з темнотою, добра зі злом, краси з поганю, — життя зі смертю.

А все ж таки видно тут, що добро перемагає зло, а краса — погань, світло — темноту. Ось після темної ночі встає сонце. Перед ним утікає темінь ночі, десь у темні провалля гірські ховається неґура-мреч щезає, а ясність заливає гори, ліси й полонини. Все тут горить полумінню променів сонця.

Так — сонце над горами — це праобраз безустанної праці і вічної боротьби. Зимою зводить воно боротьбу з усіма силами, які наважуються зменшити його силу й притемнити його світло. Та воно, це гірське сонце, тверде, вперте й завзяте, як і ті «горени», гуцули. І завжди виходить воно переможньо з боротьби. Літом, ніхто другий, а тільки сонце стає всевладним паном гір, хоч є тут такі гірські закутини, до яких продертись таки не може, от, як десь там у ту лісову гущавину за Грамітним і під Лустуном, чи над Саратою. Там темна й непроглядна пуща лісова, а в ній віковічні дерева — пуща, повна таємниць і чарів, і духів лісових. Не лише сонце не може дістатись туди своїми проміннями, туди й не поступила ще ніколи людська нога, не досягла туди й людська рука.

Як старі матрони середньовіччя забутого, стоять тут грубезні, сивим мохом оброслі ялиці, ростуть, збиті в громаду, струнки смреки, а поміж ними, як діди між унуками, могутні буки й вистручені клени... А долом на вогкій землі, на яку не падали ще ніколи промені сонця, повалені бурями старезні бервена-колоди, пра-прадідів отих лісів, що на їх трупах ростуть і до сонця пнуться пра-

правнуки. Такий уже твердий закон гір! Старі, що свій вік віджили, мусять робити місце молодим.

Усе тут мусить безперервно працювати й трудитись, боротьбу зводить мусить. А в першу чергу, сонце. О, воно не має ніколи відпочинку.

На провесні, хоч дуже знеможене зимовою боротьбою, мусить важко трудитись, щоб звільнити землю від грубої снігової покрівлі, а ріки й потоки від ледяних оков. Добре, що на підмогу йому спішить весняний вітер. Не даром називають гуцули вітер віддихом землі. Оцей весняний віддих землі, вітер, допомагає сонцеві й наче вінником знімає сніг із землі. Не оглянулись гуцули, а їх царинки вже зазеленілись і квіточками зацвіли.

Тепер залишає весняний вітер людські оселі й їх царинки — йде в Чорногору й на полонини спішить. Там же снігів ще дуже багато. До самого св. Юрія, а часом то й довше, мусять сонце й вітри працювати, щоб прогнати зиму з верхів і полонин.

Аж ось уже й там немає зими — верхи й полонини зеленню трави покрились. Радіє сонце, сміється і щедрою рукою засіває гори своїм життєдайним промінням. Пестить, голубить і квіточками пристроює їх. На села сходить і теплою рукою гладить біляві головки гуцулят, що повиходили на царинки погрітись на сонечку й натішитись весною, якої так довго — довго не могли діждатись.

А сонце, якому боротьба з зимою, не мало забрала сил, щораз більше приходиться до себе, щораз міцніше і кріпне. Воно ж знає, прийдуть сінокоси й треба буде сушити скошені трави, щоб гуцульська маржина й дробете-овечки мали доволі сіна на довгу гірську зиму.

Та й полонин не може сонечко в забутті лишити — там же й овечки й вівчарі потребують його тепла. Але треба сонцеві й тут нераз зводити боротьбу з надполонинськими мряками, з «негурую», що часто так густо полонин залягають, що й промінням сонця не легко крізь них пробитись. Але сонце сильніше — прогонить геть негуру.

Та літо в горах коротке, а ще на полонинах!

Буває нераз, здається, що це ще літо, а тут на полонинах уже ранками приморозки, мряка щораз гущіша, негура щораз тяжча, а небо разом із сонцем хмарами закрите.

Ведмідь прочуває, що зима зближається, починає щораз частіше до маржини навідуватись, а в темних лісах, що кругом полонин, починають вовки вити, треба вівчарам добре вівці перед ними сокотити — передовсім уночі. Що ж, хоч як тяжко на душі, хоч жаль серце стискає, але треба залишати полонину.

Ватаг каже своїм вівчарам і бовгарям лагодитись в дорогу, хоч ще травички старчило б на довгий час. Треба пращати полонину.

І ось одного ранку гасне в стаї ватра, що від Юрія досі горіла й не погасала, он коні вже натерхані бербеницями й кітлами, бовгарі зібрали разом усю маржину, а вівчарі овечок, тай у «Божий

чес» у дорогу, на плай. На самому кінці «походу» ватаг із люлькою в зубах на вороному коникові.

Не буде мати сонце кому тут світити, не буде кого йому гріти.

Не лише густою негурою, але й смутком вкриваються полонини, а й сонце стратить свій веселий, ясний блиск.

Негура на полонинах щораз гущіша, а в ній схована вже Чорногора й Говерля, хмари над горами щораз темніші. Не продереться вже сонцеві крізь них. Вітер не має сили, щоб розігнати мряки й хмари... Щойно геть пізніше, як зима прийде в гори, заміниться вітер у бурю, але й тоді не з хмарами боротись він буде. Ні, він пробуватиме валити гори й ламати ліси, снігами зарівнювали гірські вертепи.

Прийде довга, гірська зима, придуть люті морози, а сонце послабне, втратить свою силу. До весни.

А ночі в горах? А місяць над горами?

Ночі в горах завжди повні чару краси. Місяць весною якби відмолоднюється і набирає нових сил, зірки багато веселіші, як перед тим були.

Літом місяць стає тонким і лінивим, пливе по небесному зводі повільно й поважно, зірки не мають уже тієї сили, що весною мали — важкими стали.

А осінню, то й місяць і зірки починають сумувати за літом, тратять силу й блиск і сльози на землю ронять.

Зиможу й місяць і зірки наче леденіють, на землю ллють не срібло, а холодну сталь. Снігом землю засівають.

О, зима в наших Карпатах! Це, чи не найкраща тут з усіх чотирьох пір року. Взимі еднаються у горах золото й срібло — золото сонця над горами й срібло снігу на верхах і ґрунях гір.

Поважно стоять ялиці й смереки, задумані й замріяні, в білу одержу снігу вдягнені, сріблом інею припорошені.

О, зимою бувають у наших горах місяця, куди ніхто не зважиться зайти. Там же вгору піднесена рука смерти — смерть там чигає на смільчака. Нема, мабуть, ні одного гуцула, який би поважився відвідати зимою вершок Говерлі, отої гордої, всю зиму сплячої князівни-красавиці. Рідко хто бачив її, серпанком хмар закрите зимове обличчя. Химерна вона, як кожна красавиця — не любить зачасто показувати своє обличчя. Як примадонна великого театру — на хвилину вийде на сцену та й за куртину з хмар.

А вийти на її верх, о, тоді душа зливається з духом Того, хто її сотворив і на сторожі Бескиду поставив. Чує голос неба, що над нею, бачить те, що поза небесами, що закрите перед очима тіла.

Та, дістатись зимою на Говерлю майже неможливо, але все ж таки, можна перейти гори вздовж і поперек і подивляти їх зимову красу. Що там бурі, метелиці — фуфелиці, морози і сніговиці супроти тих чарів, що огортають душу людини, яка по волі чи по неволі опиниться зимою в Карпатах.

А ті зимові ночі в гуцульських горах! Хто їх бачив і хто їх пережив, той ніколи вже їх не забуде! І ті, бурями гримучі, вітрами ревучі, та й оті тихі, зоряні, зимові ночі!

Так, нема мабуть у цілому світі нічого, що могло б рівнятися красою і величчю з гірськими зимовими ночами. В таку зимову ніч замінюються гори в казку — казку чарів і незрівняної краси — непереможньою силою притягають до себе і зачаровують.

Біда лише, що тисне мороз і не дає довго втягати в себе чари гірської зимової ночі. Треба шукати теплої хати, сісти при ватрі й слухати гуцульських повістунів про давні, добрі часи в горах.

II

Так і зробили два студенти-подоляки, що зайшли в гори полюбуватися чарами краси Карпат узимі.

Бували вони в горах літом, зимою ж не бачили ще гір. Часто заходили літом до Федя Козланюка, ватага на полонині Балтагулі, — до того Федя, що то колись, молодим бувши, вівчарив, а потім став ватажити й ватажитись вже багато років — без ватагування й без полонини не міг би жити, вмср би без «чесу».

Прекрасна буває зима в горах. — це бачуть оці два студенти — прекрасна, та не для Козланюка! Зима для нього довга-предовга, безконечна. Прикритись йому в Перкалабі над Білою Рікою, жде, не дідеться весни, — днини стога великого гуцульського «свстця». Юрія! Місяці й тижні рахує.

Вправді він і зимою не дармує, все шукає собі якоїсь роботи, то струже її глибоє дошки й робить з них усяку посудину, бочки, бербениці і дійниці, а то й струже полонники й ложки, потрапить і дерев'яне сідло на коня зробити, вирізьбити його, ще й мосяжними каплями набити, ба й постільці вміє пошити, мужчинські й челідинські, такі, що варто на ноги вбути!

Все потрапить зробити Федь Козланюк, але великої втіхи не знаходить він у такій роботі. Його світ і життя, радість, утіха й веселість — це ватазство на полонині. Оце то — гей, життя!

Козланюк дуже радий і втішний, як часом хтось до нього, в його хату зимою зайде. Не знає, де гостя посадити й чим його вгостити. Зараз каже своїй челяді покласти опередь гостя теплу кулешку, масло й бриндзю до неї, а потім коновочку зі свіжою гуслінкою. У нього знайдеться для гостя ще й добра «буджениця» бараня і присмажена ковбаса також.

Знали добре гостинність Козланюка оті два студенти-подоляки, тож до нікого не йшли шукати нічлігу, а зайшли просто до Федя. Зрадів Федь, побачивши таких гостей — зразу таки пізнав їх. Зараз же попросив їх сидати, а за хвилину був уже на столі «харчунок» для них. Гості ж «почестували» його добрим, кріпким «тітцем», — знали, що Федь любить добрий тютюн.

«Паничі» кажуть, що дуже хотіли побачити гори зимою, тому

й вибралися до них, а при тім і хотіли побачитись з їх знайомим ватагом. Та й ще хочуть відвідати в Голошині отого славного на всі гори, Дарадуду. Вони ж дуже багато чули про нього, чули, але не бачили його, а тепер хочуть побачити.

Почувши це, витяг Козланюк люльку з зубів: «До Дарадуди хочете зайти», хочете його побачити й говорити з ним?

Я знав колись добре його покійного дедю. Мене відумерли дедя і неня як був ще зовсім малий. Сироту, мене, забрав газда в Голошині, Василь Блищук, а він жив у сусідстві з Дарадудою, тому то я добре знав старого Дарадуду, знав і був на його похоронку».

Студенти, почувши це, стали просити Козланюка, щоб оповів їм усе, що знає про того старого Дарадуду. Та Козланюк лише засміявся. «Оповім вам про нього, але завтра, не сьогодні. Завтра, завтра, а сьогодні, мої пишні панички, ходіт зі мною, підемо дес, а там шос цікаве взрите й почувете. А знаєте, куди підемо? На весілля! У мого сусіда якраз сьогодні весілля. Молодета вже по шлюбі, і тепер там весільна забава. Пождітко лише, я позбираюся, як годиться — й підемо.

Пішов Козланюк у другу хату збиратися, а «паничі» радіють, що побудуть на гуцульському весіллі.

III

Ось Козланюк уже готовий іти. Йдуть. Прийшли. Газда зараз їх за стіл саджає і припрошує, щоб гостились і були, як у себе дома. Та «паничам» не в голові їжа — їх цікавить тут усе, що бачать і чують. Передовсім цікавить їх гуцульська музика, танці й співанки.

Дивний у гуцулів звичай на забаві з музикою. Музики своєю грою додають танцюючим охоти до танцю, а танцюючі захоплюють музикантів до гри співанками.

Он якийсь, вже не молодий гуцул, пристає в танці на хвилину перед музикантами та й співає:

«Ой, заграйте, музиканти, щоби люди чули,
Щоби знали, як данцюют сараки гуцули».

А другий:

«Трисутмиси постолета, трисутмиси гачі,
Ой трисетси ціле тіло, сарачі, сарачі».

А третій собі:

«Ой трісуси, файна любко, трісуси, трісуси,
Та ек тої горівочки доброї напюси».

А потім навипередки один за одним співають:

«Ой, нікого нема дома, сама дома нині,
Чоловіка нема дома, в зеленій ліщині.
Чоловіка нема дома, чоловік у лісі,

Прийди, прийди, легінику, нічого не бійси.
Та не бійси, легінику, мого чоловіка,
Поки в мене в глеку зілля, поти твого віка
Поки в мене у глечичку зілля зелененьке,
Поти в тебе, легінику, личко румяненьке».

А там старий гуцул, притупуючи ногами, співає:

«Ой, чісна моя любко, чічена, чічена,
Та ти мене зволочила, як ше був хлопчина.
Та ти мене розволокла, як я ше був хлопец,
А тепер ти стара баба, а я ше молодец.
А тепер ти стара баба помежи бабами,
А я легінь молоденький поміж легінями».

А на це другий:

«Ой на річці дві смерічці, на Дунаю кладка,
З молодичев поговорю, за дівчинов гадка.
З молодичев поговорю, за дівчинов піду,
Порадь мене, ой братчіку, ци не впаду в біду?
Ой, ци впаду, ци не впаду, аж по саму шию
Продам коня вороного, викуплю дівчину.
Продам коня вороного та й ще і другого,
Та викуплю дівчиноньку від пана чужого.

На це один «панич» до другого:

Це співанка напевно давна — з дуже, дуже давних часів.

Не встиг це сказати, а там один із старших гуцулів заспівав:

«Та я легінь молоденький лише до розбою,
Та ек вийду на двір з хати, гусети си бою.
Та ек вийду на двір з хати, то гиля, то гиля,
Ек би не отой мій бучок, була би вкусила».

А там знову:

«Ой на Петра вода тепла, лиш би її пити.
Любко моя солоденька, нам биси любити».

На це:

«Ой, на мені кучерики, на мені, на мені,
Ек би лише дозволили, женивбихси нині.
Коби лишень дозволили, попи би шлюб дали,
То ми биси молоденькі обоє пібрали».

А тут нова співанка:

«Ой прийшов я до Параски два, чи там три разки,
А вна мені показала усі перелазки.
Суди будеш заходити, туди відходити.
Туди будеш утікати, ек те будут бити...
Ой, зачев я та втікати почерез городи,
Пошпотавси на гарбуза, та й наробив шкоди.
Ек зачели мене баби кочергами гнати,

То мусів я гачі драти, гарбузи латати . . .
Молодички молоденькі, на Бога си здайте,
Одні гачі вшійте мені, другі полатайте.
Молодички молоденькі на Бога си здали,
Одні гачі мені вшили, другі полатали . . .»

А ось, якийсь уже сивий гуцул заспівав:

«Ой Госпідку милосердний, світий Николаю,
Чириз тоти молодички ни бути би в раю . . .»

А другий:

«Я до любки горов, горов, аж гора трісеси,
А у мене у дзьоблині горівка несеси . . .
Я до любки горов, горов, від любки потоком,
А мосежний топірчина товариш під боком.
Я до любки горов, горов, від любки долинов,
Я до любки из вечора, відтів білов днинов».

Не видержав і ватаг Козланюк. Він, випивши таки добре, заспівав своєї:

«Вівці мої, вівці мої, та білі, та білі,
Хто вас буде віпасати сітої неділі?
Вівці ж мої вівці, та сірі егнста,
Хто вас буде віпасати на Зелені света?
Вівці ж мої, вівці, писаний бутею,
Хто вас буде віпасати, ек я си оженю?
Вівці ж мої вівці й ти сивий ватаже,
Вийшла любка в полонинку, — ек дужий? — ни каже».

Присілися газди до Козланюка, просять, щоб ще заспівав. Знають добре, що в Козланюка співанок, як у жидів грошей. «По співанки йому не лізти в кишеню» — кажуть.

Він заспівав ще й такої:

«Та я піду в полонину вівці зимувати,
Чи не будеш файна любко, за мнов банувати?
Ой, ни буду легінику, ни буду, ни буду.
Та за гору, я за другу, за тебе забуду.
Ек вертав я з полонини конем вороненьким,
Вона мене привітала в фустці зелененькій.
Ек зачела говорити, езиком мастити,
То мусів я з коня злізти, горівки купити.
Любко моя солоденька, сідай коло мене,
Пізнам тебе по бесіді, ци ти любиш мене?
Пізнам тебе по бесіді, по твоїй говірці,
Ци напращу любиш мене, ци лиш при горівці?»

Довго, довго ще співав Козланюк, просто розв'язав бесаги зі співанками. Ледви впросили його «паничі» йти д'хаті спати...

Пішли, а Козланюк усю дорогу співав паничам.

Поклались до сну. Але довго, хоч уже дуже пізно було, не могли вснути. В ухах чули гуцульську музику й повторяли, щоб не забути, слова співанок, що їх на весіллю чули...

Над самим ранком щойно поснули. Встали пізно. Надворі мете снігом, що світа Божого не видно. Козланюк потішає їх, каже, що в його хаті тепло й затишно, можуть тут перебути, поки світ не проясниться, а буря не втишиться.

Не було іншої ради, «паничі» залишилися в Козланюка.

IV

Прийшов вечір — похарчували — посідали на стільцях близько печі. В печі горять сухі, насичені живицею смерекові дрова — тепло й запах розходяться по хаті.

Козланюк набив у люльку кобацького «тітуню», закурив, а тоді почав про Дарадуду повістувати:

«Старий Дарадуда, як і молодий, хоч він уже також не молодий, бо сивий, як і я, це люди не подібні до других наших людей у горах. О, вони дуже різняться від людей, отих, що їх гуцулами прозвано. Називають Дарадудів ворожбитами, знахорами, віщунками, та й ще планетниками, а то й мольфарами. Та, якби рід Дарадудів і не називати, а правда лишається правдою: Дарадуди мають у собі дивну силу — мав її прадід, дід, деда — має і його син, до якого хочете зайти. А звідки ця їх сила, хто їм її дав і дає, цього ніхто певно не знає. Є такі, що кажуть, що від Бога, але більше таких, які кажуть, що ту силу мають Дарадуди від того найстаршого щезника, Арідника. А, як воно насправду є, цього я не знаю. Чого ж достомоно сам не знаю, того й вам не скажу.

А старого Дарадуду знав я добре. Він, не знаю чому, любив мене й радо зі мною говорив, хоч звичайно був дуже мовчазний і з кимбудь не хотів на розмову ставати. Не раз брав мене зі собою в Чорногору, щоб помагав йому збирати зілля і коріння.

Мав він дивний дар від Бога, чи від когось там другого, вести розмови з усякою звіриною, свійською і дикою — розумів ту звірину, а вона розуміла його. Вів розмови із квіточками на царинках і в полонинах, вони не були для нього безголосними й глухими, всни чули й розуміли його мову. Розумів він і метеликів, а вони розуміли його, вмів говорити з комашками й червачками... А з пташками, то й цілими днями, найбільше весною, говорив, а вони відповідали йому щebetом. Зазулі летіли за ним й кукали йому. Та найбільше любив Дарадуда чорногірського вірла. Виходив на Піп Івана, підносив голову вгору, махав руками й за кілька хвилин вже кружляв над його головою орел.

А на провесні, як бувало затихнуть зимові вітри, царинки звільняться від білої покрови й почнуть зеленітись, Дарадуда вже не тут, він Чорногорами ходить. А там, хоч і снігу не мало ще, але з-під нього визирають на Божий світ червоно-багрові квіточки й просто в саме серце Дарадуди зазирають, мов би словами до нього промовляють:

«Бачиш, ми живемо, ніщо для нас зимові сніги, ніщо люті морози! Не змели нас з верхів ні вітри, ні бурі, жодній силі не вдалося вирвати нас із чорногірської землі. Глянь, ми знову ожили й сміємося до сонця, гірський світ звеселяємо». А Дарадуда розуміє мову квіточок. Рукою гладить їх, легенько, ніжно дотикає їх своїми пальцями, а носом втягає в себе їх запах.

Ба, Дарадуда вмів вести розмови навіть із мовчазними скелями та каміннями, що його Божя рука так багата, от, хоч би там на Піп Івані, накидала. Дарадуда виходить тут на найвищий камінь, глядить кругом себе й говорить:

«Кажуть, що ні світ, ні люди не встоять на одному місці, кажуть, що світ усе крутиться й люди все кудись спішать, кудись біжать, аж добіжать до — ями. І змінюється світ, змінюються люди. Вчора були такі, нині вони інакші. А ви тихі й холодні каменюки зі самого початку світа з предвовіку ось тут лежите й не рухаєтесь. Шкода, що Творець, наш добрий Бог, не дав вам мови, а то ви могли б не одне сказати й розповісти. Пригадали б людям усе те, що колись тут діялося, що колись було, а нині нема. Напевно розповіли б, як то колись Довбуш, пан гір, за «гору» йдучи, тут на Піп Івані зі своїми легінями припочивав, праву руку з топором витягав, гуцульський світ легіням показував і накази давав, щоб той світ любити, держатись його ногами й руками га ще й зубами, а пазурами боронити його перед ворогами. Розказали б, як тут сходилися гуцули з одної і другої сторони Чорногори й братерство собі заприсягали, яка велика була тоді любя між верховинцями і як вони свої гори любили.

Отут, на цьому Піп Івані, сходились верховинці — з-над Тиси й Черемошу і ті з-поза Черемошу, руки собі подавали, до себе говорили:

«Не дамо себе порізнити ні ляхам, ні мадярам, ані волохам! Чорногора по цю і ту сторону наша. Наші Говерля, Піп Іван, Стіг, і Радул, наші Копилаш, Плоска, наші Жаб'є і Ясіння, наші Розтоки по цей і той бік Черемошу!

Так, так, багато сказали б наші скелі і каміння, але що ж, Бог не дав їм мови».

Сходив Дарадуда з Чорногори, йшов у Бистрець. Тут припадав до почорнілих пнів, що залишилися із густих, темних лісів-борів, які знищила ненаситна й усе голодна на гроші рука отого Прибили, пана на Криворівні. Припадав лицем до тих сухих пняків, свідків колишньої зеленої краси Карпат і плакав, — гарячими сльозами поливав пні. Плакав за тим усім, що колись тут було. Було й, мабуть, ніколи вже не поверне. Не повернуть уже шуми — розгово-

ри стрімких смерек із до неба сягаючими ялицями та могутніми буками, не почує тут уже ніхто рику звірини, що в лісовій пущі жила, ні співу й крику того птацтва, що в лісах гніздилося! Говорив і плакав.

А потім виходив на Кедроватий. «Кедроватий» — говорив сам до себе. «Нічого, лише назва залишилась. А тут був колись великий ліс. Самі кедри тут росли. Кедри зрубали, на Черемош спустили й казали йому нести їх у далекий світ — там за них золотом платили. І не стало кедрів, світ по них загинув, лишилася лише назва — Кедроватий. Страшна лють на «панів» огортала Дарадуду. Тікав із Кедроватого в Чорногору. Усю Чорногору перейшов, усюди заглянув. З Чорногори зійшов на Погорілець. Опинившись на ньому, станув: «Ох, Погорільче, Погорільче, чи знаєш, чому прозвано тебе Погорільцем? Колись тут ріс ліс. Найбуйніший ліс з усіх Карпатських лісів був тут. Ріс і не давав доступу з цієї сторони на Піп Івана. Як світ світом, не пройшов ніхто крізь ліс нинішнього Погорільця, страшна гуща дерев була тут. Та прийшли злочинні душі й запалили ліс. Горів від весни до пізньої осені. Все згоріло — те, що на землі лежало й те, що росло й до сонця пнялось. Звірина, одна вивтікала, друга згоріла, а лісові духи, що тут добре пристановище й сховок мали, подалися в ті ліси, що під Стогом і Радуллом. А нині тут, де колись темні ліси росли й розмови з вітрами вели, земля поросла буйними травами й чічками заколичилася. Нема ліса. Є полонина, Погорілець. Назва від згорілих тут лісів. Був предковічний ліс — і зник, якби ніколи його не було. На згарищах росте трава й цвітуть квіти. Росте трава й квіти на трупах дерев — такий закон гірського життя!

Довго стояв Дарадуда на Погорільці. Глядів управо й уліво, на всі сторони роззирався — свою тугу за тим, що було й пропало, словами виливав. Туга за минулим різала його серце, на кусні рвала його.

Залишав Погорілець, сходив на той потік, що йому в цілих горах нема пари — на Шибений. Цей Шибений рідним братом був Дарадуді. Як у ньому шуміла і клекотіла вода, так шуміла й бурилися в Дарадуди думки. Зі Шибеним був Дарадуда в безконечній розмові. Вони оба розумілися. О, ще й як розумілися! Нахилився Дарадуда над Шибеним і пив його воду. «Оце раз водичка — говорив — вона не лише гасить спрагу, вона й кров у жили вливає, вона тілові силу дає, серцю каже живіше битися, а думці скоріше працювати».

Потім сідав на березі Шибеного, скидав із ніг постолі й мочив ноги в його воді.

А вже тоді побудували були пани на Шибенім гать-греблю.

Дарадуда говорив до Шибеного:

«Що ж братчику, біданко ти моя, пропав'єс тут, не той вже сьогодні, що колись був... Ой, так, так, сараку мій Шибений, не той ти став, що колись був. Ти, колись, як той добрий вівчар у полонині, що все свої дроб'єта збирає до купи й дбає, щоб ні одне дроб'є

не пропало, щоб ні вовк, ні другий який звір не порвав його і не роздер, отак і ти, сараче, збирав усю водичку з убочей гір і лісів, що вінком оскружили тут високі полонини, не забував ні одної краплини, а всіх їх до купочки збирав, щоб якнайбільше води мати, бо, більше води — більше сили, — більшим бути, більшу силу мати й голосним на всі гори бути, бистро, скоро, шалено плисти й ламати всякі перешкоди й перепони, боротьбу з надбережними скелями вести, тверде каміння гризти і в'їдатися в нього й усе вперед і вперед іти. Шанував ти закон гір: «Або ти, або я!» «Або ти мене, або я тебе!» Хтось когось мусить перемогти! А перемагає завжди той, хто сильніший і твердший, хто більше впертий і завзятий, хто готов зламатись, а не вгнутись і не вступитись другому з дороги! Знав ти, що проти чужої сили треба поставити свою власну силу, твердість проти твердості, — впертість на впертість, завзяття на завзяття! — До мети йти і діяти!

Ти зрозумів добре, що слабший мусить уступити перед сильнішим, а щоб цього не було, треба бути завжди тим сильнішим! І ти був тим другим, тим сильнішим. Віки проходили, віки за віками йшли, плили, як пливуть води Черемошу — пливуть і плисти не перестають, а ти все той самий був, рвучкий і шалезний, бистрий, нестримний, невгамований і непогамований, не було для тебе перешкод і перепон, усе торощив і нищив. Ще й своїми шумами й клекотами й ревом заглушчував усі шуми надбережніх лісів, перемагав і рсв бурсі. Завжди був переможцем — сила велика й завзяття вперте були в тебе.

А потім? Оце приневолити тебе «пани» служити їм — нести дерево з довколишніх лісів у Черемош.

З долини зробили велике, як море, озеро; — з твоєї води зробили оце озеро. Та вір, браччіку мені, Дарадуді, вір — прийде час і ти розірвеш ту греблю! Розірвеш її своєю силою, а твої води попливуть так, як і колись плили, бистро, шумно й безстримно! Так, так, браччіку, біданко, воно бизівно так, як кажу, буде. Мусить так бути й буде! — Це я, Дарадуда кажу. Кажу й віщую!»

Довго, довго, ще говорили зі собою Дарадуда й Шибений, а наговорившись, пращали один одного.

Дарадуда йшов знаними йому стежками крізь ліс і виходив на полонини, що їм ні початку, ні кінця не видно. Я йшов мовчки за ним. Йде Дарадуда, а в голові його шумить Шибений. О, він добре зрозумів цей шум. Шибений же говорив: «Так, так, брате Дарадудо, я добре розумію тебе. Розумію і вірю тобі. На мене наложили злі люди кайдани — загатили мою воду — наказали служити їм, виконувати для них службу, нести красу гір, ліси, в Черемош і передавати йому дерево з лісів, щоб ніс його в чужий, далекий світ.

А я, як бачиш, не дуже то слухаюсь їх, отих поганих людей, рву, де і як можу накладені на мене кайдани, щоб тільки одному панові служити і виконувати службу для нього, для Творця світу й гір наших і збираю всі полонинські води, як і колись, як і перед

віками їх збирав і несучи туди, куди з первовіку носив — у Черемош, так, як це робив я і тсді, коли ще тут поганих людей не було. Бо, братчику, Дарадудо, ніхто ще не придумав кайдан, якими можна б скувати волю й силу! Нема й не буде таких кайдан!»

Отак іде Дарадуда полонинами й пригадує й передумує те, що сказав йому Шибений... Пригадує й передумує і сам до себе говорить:

«Так, так, прийде час, Шибений прорве греблю-гать, а залита нині водами долина наново зазеленіє травами й замається квітням.

Добре, що Шибений вірить у свою силу — віра ж і тверді скелі пробиває, гори перевертає.

У моєму серці живе й горить теж віра в поворот того, що в наших горах колись було! В поворот свободи й волі всіх нас, верховинців і всього народу нашого.»

Сам до себе всміхається і, піднісши вгору свою голову, твердим кроком ступає Дарадуда по буйних, полонинських травах. Здається, зовсім помолоднів. Залишив свої роки в водах Шибеного. Полонинами йде, як по морю пливе — по зелених водах бриде.

Стрічає вівчарів із вівцями, бовгарів з маржиною. І овечки і маржинка, побачивши Дарадуду, біжать за ним, оточують його з усіх боків і ніби сміються до нього, тішаються стрічею з ним. Дивуються вівчарі й бовгарі. А Дарадуда: «От, нерозумні люди, називають маржину німиною. А яка ж вона німа! Вона має свою мову, біда тільки, що люди не розуміють тієї мови. Я ж — казав Дарадуда — я ту мову розумію, розумію маржину, а вона розуміє мене. Гладив голови й шиї корівок, заглядав у очі овечок, говорив до них, а вони одні порикували, другі помескували. Не могли розійтися з Дарадудою.

А Дарадуда заглиблювався у ліси, щоб зійти на Черемош там, під Лустуном. Туди йдучи, вів він розмови зі смереками, ялицями, буками й кленами. До кожного дерева все щось промовив, усе щось йому сказав. Стрічав в тих лісах і всяку звірину, а вона ніколи не втікала від нього. Ні, не втікала, а бігла за ним, як діти за дедом. Підходили до нього рогаті олені і він брав їх за роги, говорив до них і радив їм добре критися перед лихими людьми й не давати їм себе вбивати, ланям наказував добре своїх дітей перед людьми «сокотити», а сарнам казав сокотитися перед вовками.

Дарадуда сходився разом з ведмедями й вовками. Ведмедів то він такі дуже любив, називав їх «поредними газдами-вуйками».

Гладить, бувало, ведмедя по стрепіхатій голові й говорить: «Вучку мій, будь завжди добрим газдою, не роби великої шкоди людям, не вбивай маржини по полонинах. Знаю, знаю, що на це ти мені скажеш. Скажеш, що ти теж хочеш жити, а щоб жити, треба їсти, тому й мусиш убивати маржину і їсти м'ясо з неї.

Знаю це й розумію тебе, вучку, але ти роби якось так, щоб не вбивав маржини все на одній полонині, а якось так раз на цій, а раз на тій, щоб це не було дуже значне. Ти розумієш мене, вуйку,

правда, розумієш! Ти ж розумний, розумніший за всі другі звірі в наших горах».

Слухає «вуйко», що Дарадуда д'ньому говорить, слухає, махас головою й муркоче, видно, розуміє Дарадуду.

До вовків говорив Дарадуда грізно, гостро, не любив їх. Сварив на них, що забагато шкоди чинять людям у кошарах із вівцями — стинають більше овцеь, ніж їх пожерти можуть. Не дивно, що їх не люблять люди і неситими називають.

Був Дарадуда й великим планетником — знався на зіздах і вмів із них ворожити людям, знав, як котра зізда називається і якими небесними дорогами ходить, говорив нераз із ними, вони його,, а він їх, розуміли.

Любив Дарадуда Козланюка й нераз говорив із ним про «всеке і про вссчину», але Козланюк не все те розумів, що Дарадуда говорив, чи повістував йому. Нераз от говорив Дарадуда, що він збирає пригорщами всю красу гір і кладе собі її в пазуху та носить все зі собою. Що та краса вічно живе в ньому, в його серці й душі і він її завжди бачить, а навіть і чує її.

Ні, цього Козланюк не розумів і не міг розуміти.

«Страшно був Дарадуда закоханий у свої гори! Дуже жаль було йому тих там людей на долах, тих, що ми їх бойками називаємо. Бідні бойки, говорив він, вони, хоч би як хотіли, то не можуть відорватися від своєї чорної землі, підвестись вгору й побачити зблизька сонце чи місяць, покупатись у хмарах і подихати піднебесним повітрям.

А ми, горени, захочемо, от ми вже високо, високо аж ген там, де вірли літають-ширяють, де сонце чисте, ясне, де світ широкий, далекий, прекрасний. Ні, ні, нема в світі краю над нашу Верховину — казав нераз Дарадуда.

Великий, дуже великий чудак був старий Дарадуда. Мав він у своїй гражді кліть із невеличким віконцем, таким, що крізь нього ніхто не міг пролізти до середини, двері до кліти були з грубих дщок та й ще залізям окуті. В тій то кліті пересидів він свій вік. Але бувало й так, що місяцями ніхто його не бачив, блукав кудись горами-лісами.

Святоіванську ніч проводив він завжди в Черногорах, звідки приносить повні бесаги всякого зілля і коріння.

Та хоч який великий ворожбит, віщун, а може й мольфар був Дарадуда, і хоч нераз відганяв смерть від других, то від себе самого не міг її прогнати. Прийшов і на нього «чесс», прийшла й на нього та зла, костиста й кланцата мара-смерть із гострою косою і лише одно слово йому сказала: «Ходи».

Але Дарадуда, недаром же віщун, знав добре вже наперед, коли вона загостить до нього. Одної зимової днини раненько казав синові осідлати коня, сів на нього й поїхав. Куди, цього не сказав нікому.

А він поїхав висповідатися й запричаститися. А поїхав далеко, не до Ферескулі, не до свого священика, але аж до Ясенова.

З фрескульським священиком мав він свої «порахунки». Той висмівав його й казав, що Дарадуда не планетник, а «паламантир», що одурює й туманить людей.

Вернув Дарадуда вечером із Ясенева — висповіданий і заприщаний.

Зараз же того самого вечора післяв синів запросити до себе ближчих і дальших сусідів. Казав сказати їм, що дедя Дарадуда файненко просить відвідати його сьогодні. Він хоче попрощатися з добримися людьми. Попрощатися й ще раз з ними поговорити, ще раз їх побачити. Скажіть, що ваш дедя мусить вже цієї ночі відійти далеко-далеко, ген туди, звідкіль ніхто не вертає. Так, скажіть їм.

Пішли сини.

Ось уже починають сходитися сусіди. Дарадуда вітає їх усміхом і просить за стіл сідати. Дає тютюну в люльки, а найстаршому синові каже принести пугарі, поставити перед гостей і наливати в них вина — най гості п'ють, скільки хто «випити годен».

Налив син вина в пугарі — Дарадуда підняв пугар і каже:

«Віпиймо браччіки, сусідоньки добрі, газдики годні та пишні. Напийтеси оцего винця зі мнов — завтра вже не будем разом сидити й вино пити. Дарадуда не мет уже більше з вами пити. Ніт, ніт — не мет. Віпиймо — еам на здоров'єчко, а мині на дорогу. Щоб вам було легко жити, а мені легко вмирати. Аскже, випиймо!»

Сказав і перешилив пугар, душком випив з нього вино. Це саме зробили і його гості. Але ніхто з них не відозвався — не знали, що на таку мову Дарадуди казати.

А Дарадуда каже знов налити вина в пугарі і говорить:

«Так, так, братчіки любі, сусідоньки солоденькі, гостоньки чмененькі, Дарадуда запросив вас до себе, щоб попрощатися з вами — навіки попрощати вас. Оце бачимося нині останній раз. Завтра вже не побачимося. Ні, зле кажу, ви мене побачите, але я вас не побачу завтра. Ні, ні, побачу, хіба, що на тім, на другім світі.

Сьогодні, ні, не сьогодні, а цієї ночі прийде до мене тотя, що за нікого не забуває, а за всіх пам'ятає — прийде смерть. Прийде крізь зачинені двері, возмет старого Дарадуду за руку й лишень одно слово речет: «Ходи!» І Дарадуда піде, бо мус!

Чув я, що дехто казав: «смерть страшна». Як для кого, а для мене не страшна вона. Для мене вона, це так, якби хтось там сказав мені: «Побув сараку на Чівчині, а тепер ходи в Балтагул! З цього світу та на другий іди». Ні, ні, Дарадуда не лякається смерті й не жаль йому вмирати.

Лише «жель і туск» буде йому за горами, та й за вами, браччіки, — дуже банно буде йому.

«Ех, браччіки любенькі — кобих так знав, ек не знаю, що там, куди мене заведе смерть, найду такі, ек наші тут гори зелені, лісами замаєні й полонини квіточками мережані й овечками засіяні, ріки бистрі й поточини рвучкі, то попросив бих перед «кончинов» ту смерть у данец. Заданцував бих так, ек ше ніколи не данцувавсми. Та й ще й заспівав бих голосно, щоб на всі гори було чути.

Гуцул із Буковини.

Та, братчіки, Дарадуда, хоч він і багато такого знає, чого ви не знаєте, але цього, як воно там, цього то й він не знає. А добре було би й цисе знати.

Але, як воно там і не є, а я волівбих, щоб на моїм похоронку не тужили й не плакали оті наші плаксиві трембіти, а щоб заграли музики наші, — гуцульські музиканти. Але цисе не слоси, бо такого звичаю не було в нас ніколи, все трембітарі йшли за помершим. І за мнов підуть, це ж бо такий предковічний наш звичай!»

Не дуже то мило й приємно було гостям слухати те, що говорив Дарадуда. Чужо й непривітно почували себе. Декому то й здавалося, що ось-ось відчиняться двері й на порозі стане страшна, з косою на плечах, смерть. Декому видавалося, що чує холодний її подих, а ще дехто думав, що Дарадуді «помішався» в голові розум — усім же було таки добре «несвійсько».

Видно, Дарадуда покмітив це й перестав говорити про смерть. Казав ще раз налити вина в пугарі, а сусідові, Лесеві Коченюкові, що добре вмів на сопілці грати, казав заграти веселої й скочної «гуцулки».

Лесьо грав, а Дарадуда приспівував. З гостей ніхто не співав — ніяково було співати. Хотіли гості пращатися, але Дарадуда все ще їх придержував. Геть пізно вночі почали гості дякувати й пращатися.

Дарадуда до них: «Пращайте сусідоньки, пращайте та й часом згадайте старого Дарадуду та помоліться за сго грішну душу. Бо, всі ми грішні перед Богом, не без гріха й Дарадуда.

Може я часом комусь з вас не вгодив, а може кого вразив, а то й «омразив», може комусь яке прикре слово сказав, то простіть мені! По-перше, по-друге й по-третє — простіть!»

«Хай Бог простіть» — тричі відповіли гості і опустили хату Дарадуди.

І я там також був, пращався з Дарадудою, але ані трохи не вірив, що він напrawdę тієї ночі помре. Так, так, не вірив.»

Сказав це й задумався Козланюк. Потім наклав у люльку свіжого тютюну, закурив і повістував дальше:

«Не знаю, чи тої ночі спав хто в Голошині. Та, не лише в Голошині, а й у всіх наших горах.

Десь так коло самої півночі зачалося. Зразу чути було якийсь дивний шум, а потім гук, а за ними тріскіт. Потім прийшла буря й фуфелиця, якої найстарші люди не тямили. Буря не налетіла, а просто з усієї сили вдарила в ліси й почала ламати старі дерева й виривати їх із корінням із замерзлої землі. Здавалося, що ось-ось прийде кінець горам і людям у них. А крізь той несамовитий гук, рев і тріскіт бурі, продирався нелюдський стогін, плач і виття... Що це було, звідки був той стогін і виття, хто це плакав і заводив, цього ніхто не знав і ніколи про це не довідався.

Щойно над ранком почала буря потрохи слабнути.

Казали, що якраз тоді, коли вдарила буря на гори, Дарадуда своє життя закінчив. В хаті при ньому був лише найстарший його син, отой паничі, що ви до нього хочете зайти.

А тої днини, коли виносили з хати деревище з помершим Дарадудою й везли на цвинтар у Ферескулю, світило сонце, на небі ні хмаринки не було й була тиша, найменшого вітру не було. Гарний, газдівський похоронок мав Дарадуда. Десь там трохи священик крутив носом, чихав, махав головою і чухав її та бурмотів під носом, але похоронив Дарадуду, «ек елоси» газді — по газдівськи. Покладено деревище в яму і священик на весь голос відспівав вічну пам'ять і не жалував ні кропила, ні свяченої води. Що вони, священик і Дарадуда колись зі собою мали, те пішло в непам'ять — забулося.

Оце вам, панички все, що я міг про старого Дарадуду сказати» — закінчив Козланюк. — — — — —

Живуть ті два «панички» — живуть, віку свого доживають. Оце одного вечора зимового, мов рій бджіл обсіли голову одному з них згадки давніх, молодих літ, а з ними й згадки мандрівок по горах — пригадався ватаг Козланюк і його «повістуння». — все пережите, зимою в гуцульських горах пригадалось і ожило. Сів, і що в пам'яті залишилось, на папір поклав. Велика шкода, що не можна було переповісти повістуння Козланюка тими самими словами, якими він говорив, — отою квітистою, барвистою і запашною гуцульською говіркою. Годі це зробити після п'яти десятків років.

Та це так, мимоходом . . .

У

Ще одну ніч переспали «паничі» в гостинному домі Козланюка. Рано другої днини розпрацалися з ним і роздякувалися та пішли гори Білою Рікою в Голошину, відвідати Дарадуду.

На самому краю Голошини, зараз при дорозі почули в одній хаті музику. Там відбувалось весілля. Лише порівнялись з тою хатою, а вже вибіг до них «кнєзь» і дружба й таки силою затягли їх у хату й посадили за стіл. Щойно геть перед вечером ледви впростилися пустити їх даліше, бо хочуть відвідати Дарадуду, а вночі заходити д'ньому, це ж не годиться.

Чули на тому весіллі багато гуцульських співанок, бож весілля без співанок, це як похоронок без трембіти. Одна з них «залізла» їм так у голову, що, вернувшись на своє мертве, снігами вкрите і зимовим смутком повите Поділля, пригадували її собі й співали. Оце воа, та співанка:

«Ой, ти гуцул і я гуцул — сба ми гуцули.

Ек нас неня породили, то деда не чули.

Ек неня мне породила в середу — до днини,

То я взуви в постолета, гайда до дівчини.

Ой, прийшовсми до дівчини, до тої Гапулі,

А у неї два у хаті, третій тичет дулі.

Один каже мені свату, другий каже куме,
А той третій макогоном поза вуха суне».

Та й ще другу співаночку пригадували собі. Ось вона:

«На високій полонинці пірлячко літає,
Таке маю файне бідне (дівчина-любка), що си не вмивас.
Таке маю файне бідне, пек на лихі очі,
Ск воно си умивало, минув тиждень сночі».

Перед самим вечером зайшли до Дарадуди. Той дуже радо прийняв їх у себе, погостив і переночував, не лише цю одну, але й другу ніч. Не хотів скоро від себе їх пустити.

Дарадуда, як усі гуцули, був дуже гостинний, держав у себе студентів дві ночі й два дні. Студенти ж були цьому раді, бо надворі діялося таке, що, здавалося, гори «колстси», як казали гуцули.

Там зривнялося захмарене небо з засніженими горами. Буря це, ні, не буря, а якась потворна, жахлива, повна несамовитости й жорстокости сила лютувала, біла в стіни лісів, трясла ними й валила столітні дерева.

Пригадали собі студенти ту ніч, про яку говорив їм Козланюк — ніч смерти старого Дарадуди.

Газда ж, син тамтого Дарадуди потішав їх, що буря скоро втихне, а тоді випогодиться небо й сонце освітись гори. Буде мороз, це правда, але вітру ні снігу не буде, це він добре знає.

Багато дечого почули студенти від Дарадуди — багато всякого довідались від нього. Подивляля ясність його розуму і глибокі думки, здоровий погляд на світ і людей та великий життєвий досвід його.

Оповів їм Дарадуда й дещо про свого дедю, оповів їм таке, чого не знав і не міг їм сказати Федьо Козланюк.

Не закривав цього, що в нього є сила, якої ніхто другий в горах не має, що він може й потрапить зробити таке, чого ніхто другий не може зробити, але, від кого та сила й дар у Дарадуди, цього не сказав їм. І не показав їм тої кліти, в якій пересиджував колись дедя, а тепер він у ній держить зілля і коріння, а може ще й десь щось інше...

Останнього вечора побуту студентів у Дарадуди той сказав їм, що вночі втишиться буря, а рано світитиме Боже сонечко і помішає своє золото зі сріблом снігів на горах — гарна буде днина — файне буде веремечко».

Знав, що студенти не хочуть вертатись на Кути та Косів у Коломию, а хотіли б дістатися на Ворохту.

О, панички — сказав — Куди ви си взяли? Таж, тому, що ще кілька днів, буде «файне веремечко», зможете ще трохи походити по горах і до Жаб'я дістатися, але на Ворохту не дістанетеся.

Моя вам рада така: Верніт понад Рікою у Яблоницю, а потім горі Пробійною перейдіть усю Гриневу й дістаньтесь у Шикмани. Там заночуете, а тоді плаєм аж на верх, звідти йде один плай на

полонину Лудову, а другий просто, а все вдолину й долину аж у Бендзарівку. Не легка це й не близька дорога, бо буря всюди навіяла багато снігів, але у вас молоді ноги й молода сила, ну й, як бачу, не брак вам завзяття й сильної волі. З Бендзарівки підете все понад Черемош і понад Черемош. Там буде малий присілок, Явірник, а потім зайдете в Зелене. Там допитаєтеся до Мартищука — його називають Козьминюком. О, це годний газда й великий мій приятель — поклоніться йому від мене, від Дарадуди з Голошини. З Зеленого дорога просто в Жаб'є — Ільцю попри Дземброну і Бистрець. А з Ільці і не думайте на Ворохту йти, вибийте собі цю гадку з голови. Зайшли б найдалше у Кривополе. А далше? Від Кривополя аж до самої Ворохти ліси й ліси, а плай зав'язаний снігами. Ні, ні, забудьте Ворохту — прийде літо й тоді побачите її і її ліси, і той плай, що лучить Ворохту з Жаб'єм.

А тепер ідіть спати. Виспіться добре, бо завтра далека й тяжка дорога перед вами.

Побажали собі доброї ночі й послули на м'яких ліжниках.

Прокинулись раненько — надворі тиша, вітер ні дихне.

Газдиня покляла перед них на стіл кулешу й гаряче молоко та й ще тепленький картофляник — паляницю з ечної муки, картофель і бриндзі, а до них розтоплене масло.

«Похарчували» студенти — «файненько роздекувались» — попрощалися з газдами й у «Божу путь», як казав Дарадуда, працюючи з ними. Кругом зимова тиша, аж в ушах дзвенить, лиш сніг скрипить під ногами і мороз щипав в ніс і вуха.

Небо ясне, сонце світить — світить, але — не гріє...

А студенти йдуть — поспішають — дорога далека.

Ніде не задержувались — увесь день ішли, щоб на вечір бути в Шикманах так, як ім радив Дарадуда.

У Шикманах заночували. Схопились з лавиць, де спали, раненько, ще темно було й хотіли зараз пускатись в дорогу. Та газда й чути цього не хотів. Мусіли трохи заждати, поки газдиня не зготувала для них снідання. Поснідавши й подякувавши газдам, пішли. Не легко було їм пласм крізь ліси «відрапатиси» на верх гори, з якої один плай вів на Лудову, другий на Бендзарівку. Було вже недалеко полудня. Станули на верху гори. Боже, що за краса ті наші гори зимою! Біле море хвилююче верхами й грунями. А над тим морем ясне, голубе небо з золотим на ньому сонцем.

І Говерлю видно. А це, як запевнювали їх гуцули, дуже рідко буває зимою. А ось сьогодні видно її. Прекрасна «княгиня» в білій, сріблестій гуглі...

«Не підемо звідси, заждемо тут, щоб побачити зимовий захід сонця в горах» — сказав один зі студентів, на що другий радо подивився.

Он там недалеко коло колоди розкладуть ватру й будуть дождати заходу сонця. У Бендзарівку не дуже далеко звідси, тай плай весь час іде вдолину. А на Бендзарівці найдуть нічліг. Зайдуть до

того, колись німця, Бенздорфа, що то гуцули його Бендзаром, а від нього й цілу долину між Черемошем і потоком Шибеним, Бендзарівкою назвали. Походить той «Бендзар» з німців, але він зовсім «погоцулився», гуцулом зробився, а наші гори так, як і гуцули, полюбив усім серцем, тут живе й тут хоче вмерти — й по смерті в гуцульській землі хоче лежати.

Сухого дерева, хоч воно й снігом припало, не мало тут.

От уже й ватра горить, а студенти сидять на колоді коло ватри гріються та «харчують» те, чим їх добрі гуцули обдарували.

До ватри докладають все свіжих дров — гріє їх вона й весело минає їм час.

А ось і вечір уже наближається — зимовий вечір у гуцульських Карпатах. Забули студенти про ватру. Стоять, наче заворожені. Он лагідні проміння сонця нахилилися над сніжнобілою Говерлею. А вона стоїть у повній своїй красі — її обличчя зарум'янене, сміється до сонця, посилає йому на пращання срібlistий усміх — усміхом бажає йому доброї ночі. — — — — —

Не видно вже сонця над Говерлею. Замість його золотих променів, що ними Говерлю цілувало — пращай — їй казало, починає окутувати Говерлю синява, яка замінюється у темну куртину й закриває її зовсім. Тихим кроком сходить на гори ніч. Кладає свої темні руки на верхи й ґруні, на полонини й ліси. Мусіло сонце зробити їй місце. Сховалось за далекі гори, а може потонуло десь у глибоке море. Мусіло ж найти для себе десь нічний спочинок. Ось і всі гори починає огортати нічна сонність, а на ліси сходить дрімота. Кругом така тиша, що аж лячно стає. Чи не станеться щось, що брутально перерве її? Та ні — тиша триває даліше. І теміння починає бліднути. Бо ось там із-за високих верхів виходить місяць. Поволі, повагом іде. Йому не спішиться — зимова ніч довга — до ранку далеко.

Місяць — це нічний сторож гір. Він підноситься щораз вище й вище, щоб далеко й усе бачити. Він, як добрий і дбайливий ватаг на полонині своїх овечок, так і він своїх зірок дозирає і сокотить, щоб не розбіглися і не погубилися на небесній полонині. Не забуває він і землі. Їй не жаліє він свого срібного проміння — і, як добрий ґазда, старається заглянути в кожну щілину, в усі гірські провалля й нетри.

Понад Чорногору без човна пливе. Он пристанув на хвилину над тихим озером, що під Говерлею. Ні, воно не замерзло. В його зеленій воді відбиті околичні скелі, що сокотять його від вітрів морозних.

Зовсім причарував обох студентів гірський, зимовий вечір, а за ним і ніч — забули, де вони і що з ними діється.

Їх душі й серця відорвались від землі, піднялися високо-високо, вище Говерлі. Опинилися на вершинах, куди не доходить людські голоси, а навіть і низькі, приземні думки людей туди не сягають. Піднеслися у піднебесні простори, а там розплились, згубились, самі себе забули.

Перед масстатом природи й перед величним творцем її, Господом, станули. Їх думки перестали діяти, а серця битись, оглухли й оніміли. Дух нічної краси гір огорнув їх і взяв їх у свої обняття.

А раз узявши, держати їх буде аж до смерти.

Ватра погасла. Студенти очутилися — прийшли до себе. Скорим кроком подались плаєм у Бендзарівку. Роззиралися й наслухували — це ж ліси, у яких не мало зимою голодних вовків бувас.

Та — вовків не було. Щасливо опинились там, де Шибений впадає у Черемош. На горбі побачили ясне світло в хаті Бенздорфа.

Зайшли до нього. Здивувався старий, побачивши ненадійних нічних гостей. Зразу не пізнав їх, але потім пригадав собі, як літом гостив їх у себе гірським медом і ходив із ними понад Шибеним.

Зрадів молодими людьми з далекого Поділля — в розмові з ними і він відмолодне.

Після вечері просив їх сісти коло теплої печі, закурив люльку на довгому цибуху, та почав їм оповідати про свої студентські часи й про те, як то він дуже тужив за горами, як його серце й душа рвалась сюди, до Черемоша й Шибеного та до лісів над ними, до їх шумів-розговорів і до тих гуцулів, що стали йому близькими й рідними.

Довго-довго говорив старий — вже й курантовий годинник дванацяту «вібив» — не переставав повістувати про гори й життя в них — свобідне, радісне й веселе життя з добрими й щирими гуцулами, на лоні гірської природи, якої другої ніде в світі не найти.

Геть уже поза північ було, як пішли спати. Бенздорф довідавшись, що студенти задумують відвідати Мартищука в Зеленім, казав не вставати дуже рано — до Зеленого недалеко дорога, а Мартищук так скоро не пустить їх від себе, змусить їх ночувати в нього.

Другого дня було вже недалеко полудня, як попрощали Бенздорфа, а перед вечором були вже в Зеленім у Мартищука.

До пізна вніч оповідав Мартищук «паничам» про свої пригоди з ведмедями. Він же був стрілець на всі гори — близько сотні ведмедів постріляв.

Мартищук цікавився і «політикою» — просив «паничів», щоб оповіли йому, що чувати в широкому світі.

Набалакавшись доволі, пішли спати. Мартищук казав своїм молодим гостям спати довго й виспатися добре. Завтра десь сполудня, або д'вечеру прийдуть колядники й не скоро відійдуть, а може побудуть і до раня.

Пояснив гостям, що з колядниками в горах не так, як на «долах». Тут мусять вони ходити з колядою кілька тижнів, щоб обійти всіх газдів і нікого неоминути.

От уже зараз чотири тижні минають від Різдва, а колядники щойно завтра зайдуть до нього.

Звичайно тут у Зеленім так водиться, що колядники починають колядувати у Василя Мартищука, а кінчать у його брата Леся.

Розуміється молоді гості залишаться в нього й завтра, щоб почувти гуцульські колядки. Деж би він пустив їх скоро від себе?

А «паничів» не треба було й дуже просити. Якже бути на Гуцульщині і не чути славних гуцульських коляд? А то й записати треба буде їх.

Другого дня не могли дочекатися колядників, вже від полудня виглядали їх. Аж так може з дві години до вечора, почули протяжний голос трембіти, а там і дзенькіт дзвінків, а ось уже й скрипку чути. От і колядники на подвір'ю.

Питає береза, чи дозволять газди зайти в хату і заколедувати? Мартищук кланяється колядникам і просить заходити в хату. Йде береза, за ним музиканти й колядники і починається коляда.

Колядують газді, потім газдині, а далі й дітям і всім посполу. Зачинає береза, а за нею колядники. А береза в Зеленим, Василь Космачук, це не хтобудь! Знають його всі гори. Знають і подивляють... Дивуються, звідки назбирив він стільки колед, що й у бесаги не вмістив би їх. І пам'ять добру має, що їх не забуває.

Відколедували, що мали коледувати, а потім був «плес» — данець. Усі танцювали, мусіла йти і газдиня в данець, Мартищучка.

А потім була гостина — був набуток. О, в Леся Мартищука гостина, так гостина! Як зачнуться набутки то й кінця їм не видно. Є що харчувати, є що й випити. Все с у Леся, як його називають Козьманюкового. Гори мяса на стóлах, а все дичина! Лесьо ж стрілець, що йому нема пари! І всякі вина зза гори! Лесьо горівки не пе, не любить і пива, а як уже має випити з добрими людьми, так пе вино.

Він теж і не курить, але для гостей найдеться завжди в нього добрий, міцний «тітінец».

Похарчували, закурили коліднички й пють перлисте вино. Звертається Мартищук до берези й просить колядувати тепер для цих отут «паничів». Вони з далеких «долів», де гірських коляд не знають, хотіли би їх не лише почути, але й записати, — покласти на папір і занести у свої «цари».

Космачукові не треба цього два рази казати й не треба дуже просити. Потягнув добрий лик вина з пугара, підкрутив чорний вус і зачав колядувати, а за ним його колядники.

І пішли одна коляда за другою. Кінчили співати одну, зачинили другу. Як сьогодні та ніч перед очима. І в пам'яті, і в серці..

Зимова ніч у Карпатах... Сніжна, морозна, — сріблом місяця посріблені зірками засіяні верхи й полонини, снігами завіяні гуцульські гражди. Мовчать гори, лиш ліси шепочуть, казки давних віків передають смереки ялицям, буки яворам, Говерля шле чарівний, блідий усміх Піп Іванові... Снується горами безконечна казка віків, казка, яку створили й занесли сюди ті перші, що здобули Карпати й передали нащадкам. У таку гірську, зимову ніч еднається небо з землею а люди з лісовими духами. Білими квітами завітчала зима гори, на шибках вікон намалювала теж срібні квіточки. А серця цих усіх, що тут у гостинній хаті Леся Мартищука-Козьманюка зацвіли теж квітами садів-виноградів ген аж знад далекого Дунаю, міртами й кипарисами берегів південних морей, зазеле-

нілись барвінком з віночка на голові пишної княгині і полонинськими фіялочками, що за кресанями кучерявих легінів.

Усі потонули в чарах, що ними надихані слова і мелодії коляд гуцульських. Співає береза, за ним співають колядники. Колядами відворожують давно відгомонілі часи.

Переносять себе й слухачів у давні часи і далекі краї, купають серця у водах синього Дунаю, закосичуються квіттям із над чорно-

Колядники в Яворові.

морських степів. На вороних конях гуляють, Цареград списами здобувають... За плугами сірими круторогими волами ходять і чорнозем пшеницею засівають... Зник на часок гірський світ... Його заступив другий, захований і збережений у старовинних колядках.

Ось, які коляди записали тоді два студенти:

«Ой, знаймо, браття, скільки нас тут є.

Гой, дай Боже.

Знаймо, браття, скільки нас тут є,

Та складімоси по червінцеві,

Гой, дай Боже.

Та складімоси по червінцеві,

Та купімо си золотий човен.

Гой, дай Боже.

Та купимоси золотий човен,

Золотий човен, срібне весельце.

Гой, дай Боже.

Золотий човен, срібне весельце,
Та пустімось долів Дунаєм,
 Гой, дай Боже.
Та пустімось долів Дунеєм,
Долів Дунаєм широким краєм,
 Гой, дай Боже.
Долів Дунаєм широким краєм,
Та зайдімо там у просторий двір,
 Гой, дай Боже.
Та зайдімо там у просторий двір,
Ми там зачули доброго пана,
 Гой, дай Боже.
Ми там зачули доброго пана,
Доброго пана на мнє Івана,
 Гой, дай Боже.
Доброго пана на мнє Івана,
Того, що слугам добре платит,
 Гой, дай Боже.
Того, що слугам добре платит,
По червінцеві та по коневі,
 Гой, дай Боже.
По червінцеві та й по коневі,
А кінь вороний, золота грива,
 Гой, дай Боже.
А кінь вороний, золота грива,
Золота грива, зі срібла вушка,
 Гой, дай Боже.
Золота грива, зі срібла вушка,
З гранатів очі,
 Гой, дай Боже.
Зі срібла вушка, з гранатів очі,
З гранатів очі, срібні копита,
 Гой, дай Боже.
Гранатні очі, срібні копита,
Золотов шерстев шкіра покрита,
 Гой, дай Боже.
Золотов шерстев шкіра покрита,
А срібні вушка далеко чуют,
 Гой, дай Боже.
Зі срібла вушка далеко чуют,
З гранатів очі далеко видят,
 Гой, дай Боже.
З гранатів очі далеко видят,
Срібні копита камінь лупають,
 Гой, дай Боже.
Срібні копита камінь лупають,
Камінь лупають, церкви будуют,
 Гой, дай Боже.

Камінь лупають, церкви будують,
Церкви будують з трома верхами,
Гой, дай Боже.
Церкви будують з трома верхами,
З трома верхами, шістьма вікнами,
Гой, дай Боже.
З трома верхами, шістьма вікнами,
З шістьма вікнами, двома дверима,
Гой, дай Боже.
З шістьма вікнами, двома дверима,
У перші двері сам Господь входи,
Гой, дай Боже.
У перші двері сам Господь входи,
У другі двері святий Петро,
Гой, дай Боже.
А в другі двері святий Петро,
Святий Петро та до Господа рече,
Гой, дай Боже.
Святий Петро та до Господа рече,
Ой, Господи наш, ой прийди до нас,
Гой, дай Боже.
Ой, Господи наш, та прийди до нас,
Та прийди до нас на Светий Вечер,
Гой, дай Боже.
Та прийди до нас на Светий Вечер.
На Светий Вечер, на вечеричку,
Гой, дай Боже.
На Светий Вечер на вечеричку,
Наш улюблений, наш преподобний,
Гой, дай Боже.
Наш улюблений, наш преподобний,
Я тебе люблю, до тебе прийду,
Гой, дай Боже.
Я тебе люблю, до тебе прийду,
Не прийду їсти, не прийду пити,
Гой, дай Боже.
Не прийду їсти, не прийду пити,
А прийду лишень вас відознати,
Гой, дай Боже.
А прийду лишень вас відознати,
Ци є так тепер, ек старих давен,
Гой, дай Боже.
Ци є так тепер, ек старих давен,
Ци смажут меди д'свстій вечері,
Гой, дай Боже.
Ци смажут меди д'свстій вечері,
Ци коледують святому Різдву,
Гой, дай Боже.

Ци коледують святому Різдву,
Ци варет вино на свето Збора,
Гой, дай Боже.
Ци варет вино на свето Збора,
А Петро речет та й до Господа,
Гой, дай Боже.
А Петро речет та й до Господа,
Ой, Господи наш, нема так тепер,
Гой, дай Боже.
Ой, Господи наш, нема так тепер,
Нема так тепер, ск старих давен,
Гой, дай Боже.
Нема так тепер, ск старих давен,
Не смажут меди д'святій вечері,
Гой, дай Боже.
Не смажут меди д'святій вечері,
Не колсдують светому Різдву,
Гой, дай Боже.
Не коледують светому Різдву,
Не варє вино на свето Збора,
Гой, дай Боже.
Не варє вино на свето Збора,
Тепер на світі ксжко повстає,
Гой, дай Боже.
Тепер на світі ксжко повстає,
Божеї землі людім не стає,
Гой, дай Боже.
Божеї землі людім не стає,
А цар на царя та й повстас,
Гой, дай Боже.
А цар на царя та й повстає,
Цар на царя, а брат на брата,
Гой, дай Боже.
Цар на царя, а брат на брата,
Мирімси люди, любімси люди,
Гой, дай Боже.
Мирімси люди, любімси люди,
Бо незадовго страшний суд буди,
Гой, дай Боже.
Бо незадовго страшний суд буди,
Страшний суд буде, судити буде,
Гой, дай Боже.
Страшний суд буде, судити буде,
Судити буде, розлука буде,
Гой, дай Боже.
Судити буде, розлука буде,
І розлучітси газда з газдинев,
Гой, дай Боже.

І розлучітси газда з газдинев,
Газда з газдинев, а рід з родинов,
Гой, дай Боже.
Газда з газдинев, а рід з родинов,
Вінчуєм тебе, пане Іване, з твоей газдинев,
Гой, дай Боже.
Вінчуєм тебе, пане Іване, з твоей газдинев,
З твоей газдинев, ше й з діточками,
Гой, дай Боже.
З твоей газдинев, ше й з діточками,
Ше й з діточками та й з колідничками,
Гой, дай Боже.
Ше й з діточками та й з колідничками,
Щістя, здоровля, многая літа,
Гой, дай Боже.
Щістя, здоровля, многая літа,
Многая літа від нині й до віка,
Гой, дай Боже.
Многая літа від віка до віка».

Скінчив Береза свою коледку й питає чи си сподабала та чи чули паничі коли таку, ек ця, коледу?

Паничі відповідають, що ще ніколи такої коляди не чули — вона сподобалася їм, але дуже довга.

На це береза: «Це вже в нас така «мода», коляда мусить бути довга, щоб у ній багато «всього» людям сказати й те, що забули пригадати, ну й повиншувати».

Наклав береза тютюну в люльку, що була погасла, як він колядував, закурив і каже:

«Тепер, панички, ше одну коледку заспіваємо, а ви записуйте її собі так, ек тамту записували — заколедуете колись своїм там, на долах.

І заколядували ше одной:

«Там на Дунаю корабель пливе,
Гой, дай Боже.
Там на Дунаю корабель пливе,
А в тім кораблі милий з війни йде,
Гой, дай Боже.
А в тім кораблі милий з війни йде,
Милий з війни йде, три дари несе,
Гой, дай Боже.
Милий з війни йде, три дари несе,
Три даруночки, ше й чоботочки,
Гой, дай Боже.
Три даруночки, ше й чоботочки,
Перший дарунчик, шовкова фустка,
Гой, дай Боже.

Перший дарунчік, шовкова фустка,
Другий дарунчік злотний перстінчик,
Гой, дай Боже.
Другий дарунчік злотний перстінчик,
Третій дарунчік, золот-віночок,
Гой, дай Боже.
Третій дарунчік, золот-віночок,
Шовкова фустка в неділю вечер,
Гой, дай Боже.
Шовкова фустка в неділю вечер,
Злотний перстінчик на понедільчик,
Гой, дай Боже.
Злотний перстінчик на понедільчик,
Золот-віночок на вівторочок,
Гой, дай Боже.
Золот-віночок на вівторочок,
А неня з дедем красно збирут,
Гой, дай Боже.
А неня з дедем красно збирут,
Красно збирут — в церкву заведут,
Гой, дай Боже.
Красно збирут — в церкву заведут,
До церкви введут перед престола,
Гой, дай Боже.
До церкви введут перед престола,
Перед престола Господа Бога,
Гой, дай Боже.
Перед престола Господа Бога,
Там будемоси Богу молити,
Гой, дай Боже.
Там будемоси Богу молити,
Стариня будет свічки світити,
Гой, дай Боже.
Стариня будет свічки держети,
Світилки будут рушники стелити,
Гой, дай Боже.
Світилки будут рушники стелити,
А священники будут вінчети,
Гой, дай Боже.
Священики будут з милим вінчети,
А Господь будет благословити,
Гой, дай Боже.
А Господь будет благословити,
Дівко, Марічко, вінчуем Тибе,
Гой, дай Боже.
Дівко, Марічко, вінчуем Тибе,
Дзеленим вінцем, файним молодцем,
Гой, дай Боже.

Дзеленим вінцем, файним молодцем,
Щістя, здоровля, многая літа,
Гой, дай Боже.
Многая літа нині й до віка.

Береза, заохочений і підбадьорений похвалами студентів його співу й співаних колядок, каже:

«Ми, коледники, любимо найбільше колядувати для дівчат. О, треба би вам побачити, як уважно вони слухають наших колядок і як тішаться нами! Оце я вам ще заспіваю одну колядку для дівчини».

І заспівав:

«При кінци моста калинового,
Гой, дай Боже.
При кінци моста калинового
Стоїть коршмина горіховая,
Гой, дай Боже.
Стоїть коршмина горіховая,
Горіховая коршмина, тисові столи,
Гой, дай Боже.
Горіховая коршмина, тисові столи,
А в тій коршмині п'єть данців грают,
Гой, дай Боже.
А в тій коршмині п'єть данців грают,
П'єть танців грают — хто перед веде?
Гой, дай Боже.
П'єть танців грают — хто перед веде?
А перед веде пишна дівчина,
Гой, дай Боже.
А перед веде файна дівчина,
Файна дівчина, на'мя Катерина,
Гой, дай Боже.
Файна дівчина, на'мя Катерина,
Ой прийшла за нев та рідна ньька,
Гой, дай Боже.
Ой прийшла за нев та рідна ньька,
Донцю, Катерино, ходи додому,
Гой, дай Боже.
Донцю, Катерино, ходи додому,
Іду, ненечко, йду, лиш данчик дійду,
Гой, дай Боже.
Йду, ненечко, йду, лиш данчик дійду,
Цей данчик дійшла та в другий пішла,
Гой, дай Боже.
Цей данчик дійшла та в другий пішла,
Оце йде за нев та її дсдик,
Гой, дай Боже.

Оце йде за нев та її дєдик,
Донцю, Катерино, ходи до дому,
Гой, дай Боже.
Иду, дедичку йду, лиш данчик дійду,
Цей данчик дійшла, та в другий пішла,
Гой, дай Боже.
Цей данчик дійшла та в другий пішла,
Приходить за нев та рідна сестра,
Гой, дай Боже.
Притходить за нев та рідна сестра,
Сестричко моя, ходи до дому,
Гой, дай Боже.
Сестричко моя ходи до дому.
Иду сестричко, йду, най данчик дійду.
Гой, дай Боже.
Иду сестричко йду, най данчик дійду,
Цей данчик дійшла, та в третий пішла,
Гой, дай Боже.
Цей данчик дійшла та в третий пішла,
Прийшов за нев та рідний братчик,
Гой, дай Боже.
Прийшов за нев та рідний братчик,
Сестричко моя, ходи до дому,
Гой, дай Боже.
Сестричко моя, ходи до дому,
Иду, братчику, йду, най данчик дійду,
Гой, дай Боже.
Иду, братчику. йду, най данчик дійду.
Цей данчик дійшла в четвертий пішла.
Гой, дай Боже.
Цей данчик дійшла в четвертий пішла,
Приходить за нев її миленький,
Гой, дай Боже.
Приходить за нев її миленький,
Її миленький, чорнобровенький,
Гой, дай Боже.
Її миленький, чорнобровенький,
Люба Катеринко, ходи до дому,
Гой, дай Боже.
Люба Катеринко, ходи до дому,
Иду, миленький, йду, най данчик дійду.
Гой, дай Боже.
Иду, миленький, йду, най данчик дійду.
Данчик не дійшла, до дому пішла,
Гой, дай Боже.
Данчик не дійшла, а з милим пішла,
Долів садами — виногородами,
Гой, дай Боже.

Долів садами — виногородами,
Та й зайшла до його мами,
Гой, дай Боже.
Та й зайшли до його мами,
Люба Катеринко, тут би нам жити,
Гой, дай Боже.
Люба Катеринко, тут би нам жити,
На хліб робити, —
Гой, дай Боже.
Тут би нам жити, на хліб робити,
А Господь буде благословити,
Гой, дай Боже.
Вінчуєм тебе, файна Катеринко,
Зеленим вінцем, пишним молодцем,
Гой, дай Боже.
А за цим словом бувай здорова,
На многі літа, токма до віка,
Гой, дай Боже.

Якщо газди бездітні, то їм вінчуємо так:

«Ой за цим словом будь же нам здоров,
Та не сам з сбов, а із газдинев.
Ой, із газдинев та й із слугами.
Усім вінчуєм, що в вашім дому,
Щастя, здоровля і многая літ,
Все рік від року, токмо до віку.
Та най вам буде Бог на дорозі,
На кожнім броду, на перевозі,
Вінчуємо вас з цими светками та Різдвеними,
Та ще й прийшлими та Зеленими.
На многі літа з віку до віка.

Всім, що в хаті треба повіншувати, газді, газдині і їх діточкам.
А як є в хаті легінь, то йому вінчуємо:

«Миле вінчуєм — щістем, здоров'єм,
Щістем, здоров'єм, зеленим вінцем . . .
В городі зіле, вдома весіле,
В домі весіле, — все веселого,
Щістя, здоров'я й всего милого,
Все, рік від року, токмо до віку».

А дівчині вінчуємо:

«А за тим словом будь нам здорова,
Бувай здорова, гречна паночко,
Гречна панночко, та Марієчко.
Дай же ти, Боже, в городі зіле,
В городі зіле, вдома весіле,
Рости велика до черевика,
Від черевика до чоловіка».

А всім разом, що в хаті:

«Декуємо Господу Богу,
Господареви й господини,
Та й їх столови за їх дарови,
І їх домови і їх дворови,
І їх діточкам ек пуговичкам.
Даруй їм Боже в кошеру овец, у кінник коней,
У пасіку бжів, у клівец свиний,
В куринец курий, на току буйно,
В пасіці рійно, у кліти збрійно,
А в домі склінно...»

Газдині колядуємо ще так:

По светім Різдві тай у Дунаї
Ой, дай Боже.
По светім Різдві тай у Дунаї
Воду светили, хрест загубили.
Ой, дай Боже.
Воду светили, хрест загубили
Хтос туда йшов і той хрест найшов.
Ой, дай Боже.
Хтос туда йшов і той хрест найшов.
Ой туда ішла, гречна газдиня,
Ой, дай Боже.
Ой туда ішла, гречна газдиня,
Гречна газдиня, на мене Варвара.
Ой, дай Боже.
Гречна газдиня, на мене Варвара.
Вона туда йшла і той хрест найшла.
Ой, дай Боже.
Вона туда йшла і той хрест найшла
Хрест вона піднела, ше й си вклонила.
Хрест вона піднела, ше й си вклонила.
Здогнали її три Светителі
Ой, дай Боже.
Здогнали її три Светитеті
Гречна газдине, на мене Варваро.
Ой, дай Боже.
Гречна газдине, на мене Варваро
Ти суди ішла, чи ти хрест найшла?
Ой, дай Боже.
Ти суди ішла, чи ти хрест найшла?
Я, суди ішла і той хрест найшла
Ой, дай Боже.
Я суди ішла і той хрест найшла
Я його піднела, ше й си вклонила.
Ой, дай Боже.

Гречна газдине, на мнє Варваро,
Чим тебе за то винагородити?
Ой, дай Боже.
Нагорода за то-три Службі Божі.
Перша Служба Божа, на Свете Різдво
Ой, дай Боже.
Перша Служба Божа, на Свете Різдво
А друга Служба на Светого Василя
Ой, дай Боже.
Друга Служба Божа, на Светого Василя,
Трета Служба Божа, на Светий Йордан.
Ой, дай Боже.
На Свете Різдво, за мого газду
На Светого Василя, та за діточки
Ой, дай Боже.
На Светий Йордан, за мене саму,
Ой, дай Боже.
На Светий Йордан, за мене саму,
Ой, дай Боже.
Гречна газдине, на мнє Варваро,
Вінчуєм тебе, із твоїм газдов
Ой, дай Боже.
Вінчуєм тебе, із твоїм газдов
З твоїм газдов, і з діточками
Ой, дай Боже.
З твоїм газдов, і з діточками
З діточками, та з колідничками
Ой, дай Боже.
З діточками, із колідничками
Мирно прожити, Христа славити,
Ой, дай Боже.
Мирно прожити, Христа славити.
Шісте, здорове, многая літа.
Ой, дай Боже.
Шісте, здорове, многая тіта,
Многая літа, від сегодни тай аж до віка
Ой, дай Боже.
Многая літа, від сегодни тай аж до віка.

Не забуваємо і за покійників, їм також колядуємо.

Ой рано, рано, хто борше устав
Святий вечір —
Ой рано, рано, хто борше устав
Ой борше устав, покійний Іван . . .
Святий вечір —
Ой борше устав, покійний Іван
Та він борше встав, три свічці сукав
Святий вечір —

Та він борше встав, три свічці сукав,
Три свічці сукав, з пчільного воску
Святий вечір —
Три свічці сукав, з пчільного воску
При першій свічці, він си сповідав,
Святий вечір —
При першій свічці, він си сповідав,
При другій свічці, людий закликав
Святий вечір —
При другій свічці, людий закликав
Людий закликав, прощіння просив
Святий вечір —
Людий закликав, прощіння просив
При третій свічці, Богу душу дав...
Святий вечір —
При третій свічці, Богу душу дав
Три ксьондзи його, на вічність відпроваджели
Святий вечір —
Три ксьондзи його, на вічність відпроваджели
Три парі волів, до гробу тегли
Святий вечір —
Три пари волів, до гробу тегли
Сусіди і рідня, за ним плакали...
Святий вечір —
А ек спускали, в глибокі доли
В глибокі доли, його домовину
То прощев цей світ, свою родину
Святий вечір —
Залишив срібло, золото, дорогі шати,
Бо того зі собов не мож забрати
Святий вечір —
Бо того на тамтім, світі уже не треба,
Штири дошки, сєжінь землі, спасенія з неба,
Святий вечір —
Покійний Іване, дай тобі Боже
Дай тобі Боже царство небесне
Святий вечір —
Дай тобі Боже царство небесне
Царство небесне, і покой вічний
Святий вечір —
Царство небесне, і покой вічний
Там, де святі, спочивають
Святий вечір —
Там, де светі, спочивають
А ангели їм пісні співають,
Святий вечір. —

Відпочили й колидували даліше:

На горі, в шовковій траві,
Ой дай Боже
Росте дерево тонке, високе,
Ой...
Тонке-високе, в корінь глибоке,
Ой...
На тім дереві сокіл сидит,
Ой...
Сокіл сидит, далеко видит,
Ой...
Далеко видит в чистее поле.
Ой...
А в чистім поли сам Господь оре,
Ой...
Ой оре, оре сивими волами,
Ой...
А св. Петро за плугом ходи,
Ой...
Ой ходи, ходи, скиби вкладає,
Ой...
А св. Павло волики гонит,
Ой...
Ой гонит, гонит, Господа молит:
Ой...
Ой Господи наш, благослови ж Ти нас,
Ой...
Света Причиста з Ними говорить
Ой...
Оріт, оріт, біданки дрібними скибами,
Ой...
Ек Господь уродит, ми его зіжнемо,
Ой...
Наложемо кіп, ек на небі звiзд,
Ой...
Будем ходити межи копами,
Ой...
Ек есний місяць межи звiздами.
Ой...
На горі, горі, в шовковій траві
Ой...
Росте дерево тонке, високе,
Ой...
Тонке, високе, в корінь глибоке,
Ой...
На тім дереві сокіл сидит
Ой...

Сокіл сидит, далеко видит
Ой...
Далеко видит, з рибков говорить
Ой...
Тобов би рибко ріки гатити,
Ой...
А мнов соколом стоги вершити,
Ой...
Ой за цим словом будьте здорові
Ой...
Гречний газдо на мне Василю,
Ой...
Щістя, здоровля, многая літа,
Ой...
Многая літа від нині до віка
Ой...

А потім ще такої:

Зажурилиси гори і доли,
Ой дай Боже
Що не зродили жито-пшеницу.
Ой...
Але зродили зелен-виноград
Ой...
Зелен-виноград червоно цвив
Ой...
Червоно цвив, в гору си вив,
Ой...
Вгору си вив, ресно вродив,
Ой...
Сокотила его гречна дівчина,
Ой...
Гречна дівчина на мне Васютка,
Ой...
Ой сокотила, твердим сном вснула,
Ой...
Твердим сном вснула, про виноград забула,
Ой...
Ой злетіла райская пташка,
Ой...
Виноград зіла-спила, крильцями збила,
Ой...
Ой...
Крильцями збила, дівчину збудила,
Ой...
Ой не їж, не пий, крильцями не бий,
Ой...
Бо мені того треба би много
Ой...

Маю братчика на оженію,
Ой...
Маю сестричку на віддаваню,
Ой...
Самам молода зарученая,
Ой...
Заручена за князевича,
Ой...
За князевича, аж за Дунай.
Ой...
Ой коби ж ти знав, мій князевичу,
Ой...
Єк мене неня стане вбирати,
Ой...
Єк зійде зоря, в нове лудіне,
Ой...
Ясної нічки напроти свічки,
Ой...
Напроти свічки, проти дзеркальця,
Ой...
Ясного сонця проти віконця,
Ой...
Іскраву запаску на мос тіло,
Ой...
А широкий пояс до мого стану,
Ой...
Козлові чобітки на мої ніжки,
Ой...
Шовкову хустку на мої плечі,
Ой...
Перські коралі на білу шию,
Ой...
Золотий вінок на головоньку,
Ой...
Сріблий перстінець на білий палец,
Ой...
Ой за цим словом будьте здорові,
Ой...
Гречка дівчино на мене Васютко
Ой...
Дайже тобі Боже в городі зілля
Ой...
В городі зілля того дзеленого,
Ой...
Месниця весіля того гучного,
Ой...

Щастя, здоровля, многая літа
Ой...
Многая літа від нині до віка,
Віддихнули і почали нову колядку співати:
Ой у саду, саду, у вишневенькім
Ой дай Боже,
Стоїт хатина та кедровая
Ой...
У тій хатині постілка горіховая,
Ой...
На тій постели та господар спит,
Ой...
Приснивси ему та сон дивнесенький,
Ой...
Що ясна зіззда світу сіяла,
Ой...
Света Пречиста Сина родила,
Ой...
Господар си в тім часі пробуджус,
Ой...
В хатне віконце та загледає,
Ой...
Там зіззда стала, світу сіяла
Ой...
Де Света Пречиста Сина родила.
Ой...
Ой виходит він тай із хатини,
Ой...
Та сідає він в золотий човен
Ой...
І поплив він долів Дунаєм
Ой...
Долів Дунаєм за еснов зізздов.
Та приплив він аж до Вефлиему
Ой...
Де зіззда стала, світу сіяла
Ой...
Де Пречиста Діва Сина зродила,
Ой...
Сина зродила, в ріці скупала,
Ой...
В ріці скупала, в пелени увила,
Ой...
В пелени увила, в если вложила,
Ой...
В если вложила, сінцем прикрила,
Ой...

Сінцем прикрила, Христа вложила,
Ой ...
Воли сінце їли, дитину гріли,
Ой ...
Вівці бляли, дитинку забавляли.
Ой ...
Ой зіслав Господь два ангелоньки
Ой ...
Та взяли дитя аж під небеса.
Ой ...
Та всі небеса порозтворювалиси,
Ой ...
Та всі душі в них радувалиси
Ой ...
Лише одна душа не радуваласи,
Ой ...
Що вітцю — ненці догану дала
Ой ...
Вітцю — ненці й старшому брату
Ой ...
Старшому брату і всьому роду своєму
Ой ...
Ой за цим словом, будьте нам здорові
На многі літа, тай аж до віка.

А за нсю ще таку:

На горі, горі, стоїть церковця
Ой дай Боже
На тій церковци два голубоньки
Ой ...
Ой тудя, тудя, стежка убита
Ой ...
А хтож її убив — сам господаренько
Ой ...
Куди ж він ходив — Голуби стрілетя.
Ой ...
Ой іде, іде, сніпочок несе, сніпок стрілочок.
Ой ...
Сніпок стрілочок, ще й калинових.
Ой ...
А голуби д нему все промовляють
Ой ...
Ой ти пане наш, не стрілей же нас,
Ой ...
Бо ми не є два голубоньки
Ой ...
Але ми є два янгелоньки
Ой ...

Та ми зіслані з неба на землю
Ой...
З неба на землю, та відознати,
Ой...
Чи Ісуса витають так, як колись було
Ой...
Чи рідють медом свету вечерю
Ой...
Чи варють пиво светому Різду
Ой...
Чи світет свічі светому Збору
Ой...
Чи сучут трійці Свет-Видорщам?
Ой...
Не так витають, як колись було,
Ой...
Не рідють медом свету вечерю,
Ой...
Не світет свічі свстому Збору
Ой...
Не сучут трійці Свет — Видорщам
Ой...
Бо дедя сина панам віддаєт,
Ой...
А неня доньку все проклинаєт,
Ой...
А брат на брата мечем воює,
Ой...
Сестра на сестру чари готує,
Ой...
Сусід сусіда збавлеє хліба
Ой...
Ой за то Бог гнівається,
Ой...
Бог си гніваєт, бурі спускаєт,
Ой...
Бурі спускаєт, нас всіх караєт.
Ой...
Ой за цим словом будьте здорові
Ой...
Щістя, здоровля, многая літа
Ой...
Многая літа від нині до віка.

А там ще одну за другою старовинну коледку певно ще з князівських часів і зберігану в наших гуцульських горах:

Чи то вогонь горит, чи місяць світит?
Ой дай Боже.

Ой не вогонь горит, не місяць світит,
Ой...
То гречна дівчина вінцем менькує,
Ой...
Гречна дівчина на мене Анничка,
Ой...
Вінцем менькує, боєр чістує,
Ой...
Ой ви боєри приступітеси,
Ой...
Приступітеси і вклонітеси,
Ой...
Бо мене дєдя хоче здарити,
Ой...
Хоче здарити, відвінувати,
Ой...
Відвінувати, сім коний дати,
Ой...
Сім коний дати і всі з лошети,
Ой...
Ой ви бояри приступітеси,
Ой...
Приступітеси і вклонітеси,
Ой...
Бо мене ньєнка хоче здарити,
Ой...
Хоче здарити — відвінувати,
Ой...
Відвінувати, сім корів дати,
Ой...
Сім корів дати і всі з телети,
Ой...
Ой ви бояри приступітеси,
Ой...
Приступітеси і влонітеси,
Ой...
Бо мене братчік хоче здарити,
Ой...
Хоче здарити — відвінувати
Ой...
Відвінувати — сім овец дати,
Ой...
Сім овец дати і всі з ягнети,
Ой...
Ой ви бояри приступітеси,
Ой...
Приступітеси і вклонітеси,
Ой...

Бо мене сестра хоче здарити,
Ой...
Хоче здарити — відвінувати,
Ой...
Відвінувати, сім кізок дати,
Ой...
Сім кізок дати і всі з кізлети.
Ой...
Ой за цим словом будьте здорові,
Ой...
Гречна дівчино, на мне Анничко,
Ой...
Щістя, здоровля, многая літа
Ой...
Многая літа від нині до віка.

Колідуймо ще й такої:

В нашого пана, пана Івана
Кедрові двори, козана брама.
Радуйси земле, Син Бсжий народивси!
Кована брама, тисові двері,
Сидит сам Господь там при вечері.
З ним за столами светці, янголи,
Лише нсма там светця Николи.
А Господь каже із-поза стола:
«Най тут явитси сітий Никола!»
Біжит Никола в есній короні
І меч тримає в правій долоні.
Веде Никола весноньку в двори,
А зимку гонит в яри та звори.
Питає Господь із-поза стола:
«Де ти дівавси, сітий Никола?»
«Бувсми, Пан-Боже, не на забаві,
Але на морьох, на переправі.
Душечок сімсот було зо мною,
Їх перевезти мавсми в спокою.
Та звіялиси буйні вітрове,
Буйні вітрове, шайні дожджове,
Стресли дарабу гет аж до споду.
Дві душі впали в дзелену воду;
Одна, що діда в дім не приймала,
Тровила псами, їсти не дала,
Друга упала в прірву дзелену,
Бо мала пізьму на дедя й неню.
Пірнувсми в море, виніс їх зо дна
І не пропала душа ні одна».
Радуйси земле, Син Божий народивси!

Коляда за Рождество Христове

Гей дай Боже, славен еси Боже по всему світу,
Повсему світу і по всіх церьквах,
По монастирях, по людських домах,
Ми си изийшли в вашім домочку
Вас повитати — повінчувати
Святим Рождеством з Ісусом Христом.
Новая радість світу заявила,
Пречиста Діва Сина зродила
В місточку злотнім, та в Вифлеемі,
А в Вифлеемі та в Божій стайні
Єго вродила, файно вповила
В біленьке шматс, в ясла вложила,
В ясла вложила, сінцем накрила.
Тогда злинули з неба ангели
І над стаєнков пісні співали
І перший поклін Христу віддали
Тай обвістили пастирям в поли.
Пастирі прийшли, поклін віддали,
Вернули в мир — все й розказали.
Там си заявила зізда на небі,
Світит Господу й Пречистій Діві.
Ту зізду вздріли три царі перські,
Ззізду уздріли та й вни пізнали.
Идут шукати, поклін віддати,
Великі дари з собов забрати:
Срібло та й золото, мир та й кадило.
А коли прийшли до Русалиму,
Тогда їм зізда вже й не світила
Вни повернули всей до Ирода.
Ой ти Ироде, Ироде царю,
У твоім краю чути новину
Шо си народив народний Цар . . .
Ирод лукавий прудко зметавси
Та й по книжках, по учителях
Сказав шукати, в книгах читати
А в книгах найшли, що в Вифлеемі.
Идіть шукайте, поклін віддайте,
Поклін віддайте, до мнє вертайте
Видтак буду йти і я витати.
Але погадав Дитятко стяти.
Як вийшли царі тай від Ирода,
Тогда їм зізда знов засвітила
І їх повела до Суса Христа
І над стаєнков си встановила,
Трьох царів перских розвеселила.

Тогди три царі си врадували
І свої скарби порозмикали
Свої корони вни поздїймали
І мир — кадило в поклін віддали,
А срібло-золото яко Царєви.
І іншим путем вни повернули,
Царя Ирода встидом лишили.
Ирод розказав у своїм краю
Діти стинати, Христа шукати.
Тогди злинули з неба ангели,
Вни дали знати все Йосифови:
Фатай Дитятко з Божою Мати
І до Єгипту будеш тікати.
Ми си надїєм тутки Ирода,
А шо він прийде вас повитати
Як знайде Дитя то скаже стяти.
Бо й уже стратив так много дітей.
Нехай же Ирод вічно згибає
Наш Цар роджений всіх потїшає.
Ми нині із ним всі веселїмси
Рожденсту Єго знизька вклонїмси,
Щоби нам зволив в мирі прожити
По смерти Єго в небі славити.

Коляда: Страсти Ісуса Христа.

За Ісуса Христа Відкупителя
Що нас грішників з пекла відкупив
За наші гріхи Свою кров пролив,
Як тото вчула погана віра
Невірні жиди, жиди, Ироди
Як они вчули за Суса Христа
Не могли они Христа пізнати
Мусїли уни светка наймати
За трилцять срібних Юду наймили
Якжеж тот Юда бай на брамі став
Ісуса Христа в ручки цулував
В самій тїй хвили Єго запродав
А ймила Христа погана віра
За білі ручки на тяжкі муки
Коротко Єго заланцували
Перед Пилата Єго пригнали:
Пилате-царю зволь Єму кару
Ми гезде ймили нового царя
Сей краєм ходит, міста бунтуєт.
А Пилат каже: Женїт на гору

Дайте ж му кару таку смертельну.
На гору гнали, тежко карали,
То три Ироди хрест завдавали
Та в личко бючі, в очі плюючі,
Вигнали Єго на тоту гору
На тоту гору тай на Голгофту
Там Єму дали кару смертельну
Твердов ожинов заперезали
А гліг-дерево за нігті били
То ни ловило, все си ломило
Ива червива тай зогрішила
Христу зза нігтий кровцю пустила
А на головку тервінчик клали
А зпід вінчика, з правого вічка
Слізка потекла, на землю впала,
Там си вродила яра пшениця
Людям на дору, Богу на хвалу.
Як цисе вздріла Пречиста Діва
Над своїм Синком тежко умліла
Шовковов фустков лично втирала,
Землю кропила, земля приймала,
Там си вродило зелене вино
Людем на закін, Богу на поклін.
Невірні жиди, жиди-Ироди
На тисі Христа порозпинали
Сухенькі ніжки на купу склали,
Біленькі ручки порозпинали
Трьома гвоздями Го й приковали.
Диветси жиди на Христа муки
На Христа муки — всей Христос жие
Вхопив один жид бай піку в руки
Заколов Христа в серце і в груди.
Зачила з Христа кровця стікати
Зачив Исус Христос тогди вмирати.
Тогди Го жите навіки взели
В великих містах та в монастирях
І задзвонили у старші дзвони
По цілім світі тогди тьма стала,
Сонце ни гріло, місяць ни світив
Місяць ни світив, світ си засмутив
А у Петноньку у Великодну
З хреста здоймили та в гріб поклали
Чотирьох жовнір на варту дали.
Там тота варта так вартувала
Аж до третий день, до на Великдень
Дуже раненько кури запіли
Разом з зорями сонце сияє
Тогди Исус Христос бай воскресає.

Земля си стрясла, варта упала
Тогди на світі весело стало,
Сонце загірло, місяць засвітив
Місяць засвітив, світ си ввеселив
Там си сходили з світа народи.
Тогди духовні дари святили,
На нарід кажуть: що Христос воскрес,
Нарід відповів: воістинно воскрес.

Коллда за Рождество Пречистої Диви Марії

У светі пісні коледувати,
Єк си вродила Пречиста Діва
Єк си вродила з Анни й Якима.
Светі родичі Светої Диви
Дуже тужили Бога просили.
Петдесят років без дітей жили
Без дітей жили й обіцели,
Кобих хоть одну дитинку мали,
Ми би Господу у храм віддали
Тогди злинули з неба ангели:
Приносимо вам файну новину,
Що твоя жена народит дитя
Народит дитя на мене Марія
То буде мати цілого світа.
Єк то сказано, так то си стало
Пресвята Анна дитя вродила
Єк обіцяла, так дотримала
Пречисту Діву во храм віддала.
Пречиста Діва си й ни смутила
Во храмі Божім свєточно жила.
В родиннім місті та в Вифлєсмі.
Тогди зацвила світу лелія,
Єк си молила Пречиста Діва.
Тогди излинув ангел из неба
Рєдуйся Мати всей благодати
Приношу Тобі файну новину:
Народиш дитя, Ісуса Христа:
Єк то сказано так то си стало
Тогди панував той могучий цар
Той могучий цар на мене Августий.
Таке розказав списи зробити.
До родинних міст всім приходити
Ой святий Йосиф й Пречиста Діва
Мусили йти си й записати
До свого міста до Вифлєсема.

Та вся родина ними згордила
Ними згордила їх ни приймила,
Не мали уни де ночувати —
За місто пішли, там стайню знайшли.
Тай у тій стайни Пречиста Діва
Пречиста Діва Сина вродила
Сина вродила та й си вславила.

Коляда столова

Ой дякуємо Господу Богу Дай Боже!
Господу Богу й господареві " "
Господареві тай го газдини (за кожною стрічкою)
Ой газдини та й їх дітем
Їх домови тай і столови
За хлібоїня за поставління
Та й за питечко та й доношіня,
Бисте діждали другого року
У свій дім госкі тай приймати
Дай же вам, Боже, що в поли вроже,
Що в поли вроже, а в току буйно,
А в току буйно, в пасіці рійно
В пасіці рійно, в коморі повно
В коморі повно, а в домі скрійно
Най же вам буде Бог на дорозі,
Бог на дорозі, на перелозі,
На кожнім броду не перевозі.
Дай же вам Боже у полі нивку
У полі нивку й щасливу днинку.

Ой колядо, колядочко
Дуже ти нам мила
Що Пречиста Діва Мати
Сина породила.

Породила Єго в шопі
В місті Вифлеємі
Зажуривси лютий Ирод
У Єрусалимі.

А пастирі посходились
Поклін Му віддали
І предвічне Боже світло
На землі витали.

Так що року підем браття
Від хати до хати,
Нашим панам-господарям
Заколідувати.

А кувала зазулиця
В вишневім садочку
Заспівали три ангели
З неба співаночку.

А ек вони заспівали
Та так файно вдали,
Що Сус Христос на престолі,
Ангели краями.

— — — — —
Ісус Христос на престолі
Ангели краями,
Ни будете проживати
Грішні душі з нами.

Ни будете проживати
Бо ви зогрішили
Десіть Божих приказаній
Ви переступили.

Але перше приказане
Идеш та ворожиш,
А то друге приказане,
За пусто си божиш.

Але третє приказане
Пропадає віра,
Паметай си чоловіче,
Для чого негіля.

А негіля є для того,
Щоби ни робити,
А негіля є для того,
Щоби Бога штити.

А так вами мут робити
Єк волами в плузі,
Та будут вни вам платити
По вашій заслuzі.

Газді колесуемо ще й так:

Ой та зийшлиси три пріскелі, Ой дай Боже . . .
Місіць, сонце та й дрібен дожджік, " " "
Тай стали вони та віхвалетиси: (за кожною стрічкою)
Місіць каже: нема над мене!
Ой, як я зайду темної ночі,

Сміються ясні очі дівочі,
Зрадуєт си ми вся звір у лісі,
Воли у возі, чумаки в дорозі,
Долини, гори й козак на морі.
А сонце каже: нема над мене!
Ой як я зийду в неглію рано,
То я освічу гори й долини
Гори, долини, всі верховини
Церкви, куполи, в церквах престоли.
А дожджик каже: нема над мене!
Ой як я спаду три рази в маю,
Зрадуєт си ми жито-пшениця
Жито-пшениця, всека пашниця
Вся рибка в морю, газда у полю.
А за цим словом бувай здоровий
Гречний газдику, та Міхайлику
Щістя, здоровя, многая літа,
Многая літа нині й до віка.

Друга коляда газді

Ци дома-дома наш пан газда? Ой дай Боже,
Ой вдома-вдома тай збирайтси,
Та збирайтси в далеку дорогу
Трьома возами, шістьма волами.
Ой заїхав він аж на край світа,
Та привіз собі троскі крами:
Що перший крам — золоті книги.
А що другий крам — свічі воскові.
А третій крам, ой голосні дзвони.
Золоті книги прочіталиси,
Воскові свічі просвітилиси,
Голосні дзвони продзвонилиси
За цего газду на святе Різдво,
За газдиньку на свято Василія,
За челідь та на Свет-Відорші.
І за родинів та кождов днинів.
За цим нам словом бувай здоров.
Вінчует тебе щістем здоровлем,
Та не самого, а з твойов газдинев
Из гречним родом из Паном Богом.
Дай же ти Боже у дім здоровля,
У дім здоровля на челідоньку,
На дворі щісте на маржиноньку
На маржиноньку та на дробета.
Єк маєш дівку — шли по горілку,
Єк маєш сина — шли вкопати сира.

Приблизися д'нам, та подекуй нам.
Бо ми у тебе колідниченьки,
Колідниченьки — раз в рік гостеньки,
Колідували, красно співали,
Єк зазуленька при буковинці
Єк ластівочка в нових хоробах
В нових хоробах дрібненьким дітям.
Дай стоги гречки на пирожечки,
Вісім пшениці на проскурниці,
А десіть вівса — от наша коліда вже вся!

Колсда легіневі:

Ой рано-рано кури запіли, Ой дай Боже!
А ще раніше легіник встав. „ ітд.
Легіник встав, файно си вбрав.
Файно си вбрав, коника сідлав,
Коня сідлав, на війну виїжджав,
На війноньку та виїжджати,
Ген там далеко, під Кримом стати.
Єк у Крим прибув, Крим си издригнув.
Єк го почули в Кримі татари,
Опередь него всі поставали,
Вінесли ему срібло і злото,
Він злото берет — за дар не маєт,
За дар не маєт і не декуєт.
Приказав своїм машерувати,
Машерувати, під Царградом стати.
У Царград прибув — той си издригнув,
Єк го почули в Царграді турки,
Виносе ему шати і зброю,
Вин цисе берет, за дар не маєт,
За дар не маєт, не декуєт.
Приказав віську та завертати,
Та завертати, над Дніпром стати.
А єк завернув, Київ си всміхнув.
Єк го почули в місті кияни,
Привели ему файну кнегиню,
Кнегиню берет, за дар приймаєт,

За дар приймаєт, файно декуєт,
Княгиню здоймив, знизка си вклонив.
За цим словом бувай здоров,
Гречний легіню, на мене Василю,
Вінчуєт тебе дзеленим вінцем,
Дзеленим вінцем, файнов кнегинев.

Коледка дівчині:

Ой в садочку, у садочку, та й ще у вишневім
Ой дай Боже!
Гречна дівчина три сорочки тай вішивала. „ „
Першу вішивала — білом білила,
Білом білила — це дедикові.
Другу вішивала — шовком тичила,
Шовком тичила — це для ненечки.
Третю вішивала, злотом злотила
Злотом злотила — це миленькому.
Ой вішивала, неню питала:
Нене ж моя, ким дар післати?
Моя сусідка страшна обмівка,
Післала бих я своєв сестричков,
Моя ж сестричка краща від мене,
Він ї полюбит, а мене згубит.
Ци сором ци два — понесу сама!
А за цим словом, бувай здорова,
Гречна дівчинко на мне Марічко,
Вінчусм тебе дзеленим вінцем
Дзеленим вінцем, файним легінцем! „ „

Друга колядка дівчині:

Ой там на горі стоїть коршмина, Ой дай Боже!
А в ній шинкует файна дівчина, „ „
Шинкует она троекіми та напитками:
Першій напиток — солодкий медок,
Другий напиток — дзелене винце,
Третій — то горілочка тай із кукілю.
Ой там напивалиси три легінічки,
Ой пили-пили тай не платили.
Вона їх трьох зафантувала:
В першого взяла сивого кониченька,
В другого взяла дорогу зброю,
В третього взяла шовкові шати.
Сивого коня до стайні ввела,
Дорогу зброю братови дала,
В шовкові шати сама си вбрала.
Сама си вбрала, ньеньки питала:
Ой ньенько, ньенько, ци подобенько?
На неділеньку, та до слубоньку?
Дай же Боже, в городі зілле.
В городі зіле, в хаті весіля,
В городі зілля та дзеленого,
Мнісниц вісілля та веселого! „ „

Ми коледнички, божії дечки,
Та до вас зайшли...
Дай Боже.
Вставайте з лавки, розмикайте замки,
Пускайте до хати вам заколедувати.
Дай Боже.

Хата вже повна людей — посходилися всі, дальші і ближчі сусіди, старі і молоді. Починається плес — данці.

Співає котрийсь із легінів:

«А ми собі поданцуем по-ріцки, по-ріцки,
(як танцюють у селі Ріцці)
Так злегенька, по давному, та по старовіцки».

Грають музики — молодеки йдуть танцювати, а данцюючи, при-співують:

«Та, ек буду умирати, ви мене потіште,
«Берівочку из горівков надомнов повіште.»
Ой гуцуле — гуцулоньку, ти погана віра,
Твоя жінка у середу солонину іла.
Ой, браччіку, неборачку, твоя жінка гирша,
Вона іла у петницю, а петница бирша.
Ой гуцуле, гуцулоньку, гуцуле ватаже,
Чому твоя гуцулочка помайбі не каже?
Ек би моя гуцулочка помайбі казала,
То вна би си в полонинці гуцулков не звала...»

Береза не данцує і не співає веселих співанок — це не годить-ся їй не «пасуєт» їму. Коли данцюючи і музиканти измучіси, тогди береза співає, але поважно, от такої:

«Закувала зозулиця в вишневім садочку,
Ой изнесли три ангели з неба співаночку.
Ой, принесли співаночку тай правду сказали,
Шо Сус Христос народивси ї пробуває з нами.
Не будут вже грішні душі пробувати з нами.
Не будете пробувати, босте согрішили,
Шосте в света і неділі гуляли та пили,
Та до церкви не ходили, Бога не просили.
Шо до церкви не ходили та на набоженство.
Пропадайте грішні душі за непослушенство.
Пропадають грішні душі, пропадає віра,
Пам'ятайте, добрі люди, до чого неділя.
А неділя та до того, шоби не робити,
Оден Господь є на небі — Ёго би просити...»

А потім ідед дальше плес і співи:

«Ой цупа, цупа, тут грошей купа...
Ніженьки мої, погинайтеся,
Сім сорокіяців сподівайтеся...»

Але чес уже роздекуватиси з газдами та йти дальше з коледою. Колесдуемо ще «вінчувальну» коляду. Їх є багато. Але я заспіваю вам таку:

«Ми, коледнички, станьмо на ніжки,
Ми си підіймім, шепочки здіймім,
Шепочки здіймім, Богу си вклонім,
Господу Богу, Сусу Христови,
Сусу Христови й цему столови,
Тай оцим газдам, шоби си гаразд мали,
Шо нас так файно в цес дім прийняли,
Та сріблом -золотом обдарували.
Шоби їм Господь віка продовжив,
Віка продовжив, гріха обменшив.

«А чесом ше й так:» — каже береза й коледус:

Попід Кременец битий гостинец,
А хто сто бив? Легінь молодец.
На кони їде, гостинец гуде...
А в того коня золота грива.
Золота грива шию покрила.
А в того коня хвостик шовковий...
Хвостом махаст — слід замітаєт.
Срібні підковки кремінь лупають,
Вушка листкові все вислухають.
На кони сидит — д'нему говорит:
Коню мій, коню, продам я тебе...
Пане мій, пане, жель тобі буде.
Чи темиш пане, ек я тебе віз,
Ек вивіз тебе из трьох побоїв?
З першого те вивіз из московского,
З другого те вивіз из татарского,
А з третього вивіз из турецкого.
Ек я тебе віз из турецкого,
За нами турки молоді гнали...
Ой гнали, гнали, тай не догнали.
Тай загнали нас над Чорне Море.
Я в море скочив тай перескочив,
Білі копита раз не замочив...

Цису коледу чувсми від одного «берези» з Надвірненского повіту й добресми собі її затемив — сподобаласи мені. Знаю ше одну коледку від него — дівочу. Послухайте та запишіт собі її.

Гей, гей під бором, та під зеленим явором,
Пасла дівчина чотири воли під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором.
Волики пасла, шитечко шила під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Шитечко шила, перстінь згубила під бором,

Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Ой, йди дедику, йди, перстїнь найди під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Ой дедик пішов, перстїнь не найшов під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Йди нснечко, йди, перстїнчик найди під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Ненечка пішла, перстїнь не найшла під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Йди, сестричко, йди, перстїнчик найди під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Сестричка пішла, перстїнь не найшла під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Йди, братчіку, йди, перстїнчик найди під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Ой братчік пішов, перстїнь не знайшов під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Йди миленький, йди, перстїнчик найди під бором,
Миленький пішов, перстїнчик знайшов під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором
Миленький іде, перстїнчик несе під бором,
Гей, гей під бором, та під зеленим явором.

— — —
Плила дівчина, красм — Дунаєм . . .
Дунай ек морі, дівчина краща від зорі.
Приплив і д'ній миленький їй . . .
Дунай ек морі, дівчина краща від зорі.
Дай же ти Боже в городі зіле, в хаті весіле.
Вінчуем тебе павним вінцем — файним молодцем.

Колядки закінчуют там так:

За колідочку, чесний газдочку, подбайте,
Коледникам-легінчикам меду-горівки дайте.
Дайте драбину, по солонину її приставте.
А по бриндзю пішлемо Гандзю, за це не дбайте.
Чесна газдинька зараз си звинет — ускорі,
Пирогів наробит, стіл приготолет в коморі.

Скінчили ці коледи. Випили по погарові вина, подякували за «почістунок», а тоді береза звертається до «паничів»:

«Зле, паничіки» зробив я — зачев'єм колідувати десь із середини, а може й з кінце, а то треба було зачинати з «почетку» . . .

Оце, як ідемо до когось колядувати, то вже здалеку, ще перед граждев, ек трембітач відтрембітаєт свое, тоді ми, коледники:

«Ой, ходімо, коледники, від хати до хати,
Шоби нашим чесним газдам заколедувати».

Підходимо ближче:

«Ой, коледо, коледочко, ека ти нам мила,
Шо Пречиста Діва Мати, Сина породила».

А перед самою хатою, або в хоромах коледуємо:

«Гой зза гороньки, зза калиноньки
Їхали люди з Україноньки . . .
То в білім, то в чорнім, то в коротенькім,
А кожний на конику та вороненькім . . .
Ми си пустили в високі гори,
Та загнути в ваші комори.
Ключі давайте, замки розмикайте,
Всім нам по червоному зараз давайте.
Много — немного, а лиш одного та червоного.
А з того смішку хоч по келішку . . .
На дворі мороз, плесати не мож.
Короткий кожух, мороз запер дух . . .»

Стаємо перед хатними дверима:

«Чи дома — дома цес пан господар?
Дай Бсже.
Ми добре знаєм, що він є вдома,
Дай Боже.
Сидит собі по кінець стола,
Дай Боже.
По кінець стола яворового,
Дай Боже.
На его столі круті колачі,
Дай Боже.
Круті колачі з ерої пшениці,
Дай Боже.»

Кінчимо плесом — данцуємо й приспівуємо:

Нуко, хлопці за підкови,
Бо в дівчини чорні брови.
Чорні брови намалюю,
Біле личко поцілую.
Ми тут пили, ми тут їли,
Би си всі бжолі роїли.
Сидів когут на вербі,
Пустив коси до землі . . .»

О, колідники приносять газдам у хату не лише коледи, але й радість і веселість, а дітям утіху на довгий час.

Не могли молоді студенти записати всего того, що чули від безрези. Його ж коледкам не було кінця.

Але одну ще колядку, хоч і не всю, не лише записали, але й у пам'яті задержали. Це була коляда, яка починалась так:

«Ой, гордо-пишний пане Іване,
Из горда ти си та й починаеш,
Попід Білгород конем играеш,
Ой, грасш. грасш, в нічим не дбаеш,

Б нічим не дбаєш, коня стігаєш.
Що конем звернет, земля си здригнет.
Обернет восько вид сходу сонця,
Заграют труби, ек грім на небі,
Пустят стрілочки, ек дрібен дощик,
Блиснут мечами, ек мовна в небі,
Та вдарет з гармат у Царів-та-град».

Один із студентів спитав, котре свято після Різдва й Великодня найбільше в горах? Він знав вже добре, що на Гуцульщині багато різних «светців», яких деінде не знають, але хотів би ще знати, котрого з усіх святих найбільше «обсербуют» горени?»

На це не береза, а сам Мартишук дав відповідь:

«Найбільше гуцульське свято поза Різдвом і Великоднем, це свято Юрія — наш «полонинський вихід». Тоді то на це свято оживають наші гори й голосно б'ються серця гуцулів. Весна, нове життя — полонини овечок дожидають — довго на них ждали, і плаї затужили за маржинкою і стаї, що від осені порожні пустокою стояли, дожидають газдів, ватагів із зетрою. Так, так, свято Юрія — гуцульське, радісне, повне зелєні і квітів, голосне на всі верхи й полонини, свято:

«Ек май затрубив наш свстий Юрій,
Зазеленіли гори, долини,
Гори, долини: ще й полонини.
Пішли голоси по всіх долинах,
По буковинах та й по річинах,
По річинах тай по Карпатицах,
Усі землі зазеленіли,
Всі буковини та й зашіріли . . .»
«Ой, ек затрубив пресвстий Юрій,
Гори, долини звеселилиси
Ліс си звеселив та й садок зацвив».

На це всміхаючись, береза: Кому радість, кому віху приносить святий Юрій, а челіді смуток і сльози:

«Серед плаю умираю,
Серед плаю гину,
Що ти ідеш літувати
Душко в полонину . . .
Коли ідеш в полонину,
Неси тебе, Боже,
Я ж без тебе, моя душко,
Тривати не можу . . .»

А Мартишук:

Коли ідеш в полонинку, озми мене з собов,
Най не плачут карі очі, бідко ма за тобов».

Другого дня погостив Мартишук «паничів» м'ясом із оленя, ше й дав на дорогу вудженого м'яса спорий кусень, та й так із метер

ковбаси. Кажуть же: «Масш у торбі, то й сядеш при горбі», а «Йдеш у гостину, бери харчі у дзьоблину». Аскже!

«Роздскувалися» студенти з Мартищуком і пішли доли Черемошем. Вечером були в Жаб'ю. З Жаб'я рушили в Косів, а з Косова в Коломию.

Легко то сказати: з Жаб'я в Косів, а з Косова в Коломию... Але це таки дуже далека дорога. Та для молодих ніг — це «фрашка», як сказав Мартищук.

VII

Вернули студенти на своє сіре, безлісне Поділля. Привітали їх безмежні, снігами завіяні поля — привітали мовчазним смутком і мертвецькою тишиною.

Та вони вернули не «впорожні». О, вони тепер багаті, дуже багаті! Багаті вражіннями, привезеними з верхів і лісів Карпатських гір.

Очі їх повні зимової краси Карпат, вуха повні шумів лісів і реву бурей, на струнах їх душ грає гірська зима божеську симфонію з тонів реву й шуму вітрів і клетоту тих гірських шалених потоків, що й найлютішому морозові не дають себе закути в ледяні кайдани, та й із тонів ніжних шепотів зимових ночей гірських та звуків сопілки й трембіти та й ще з мелодій гуцульських співа-ночок-гуляночок.

Серця в них переповнені благодарности Господеві, Творцеві світу, що в своїй щедрості обдарував Україну Карпатами й засіяв їх буйними лісами, травами й квітами і дозволив поселитися тій найкращій вітці українського народу — свободолюбному, гордому й завзятому племені — гуцулам, верховинцям

Так — принесли зі собою ті два студенти великий, безцінний скарб. Принесли китицю, зложену з найкращих квітів — із вражінь і згадок, із казок і чарів зими в горах.

Ця китиця не зов'яне ніколи. Її заберуть вони колись зі собою до могили.

А зима скінчиться, мине весна й прийде літо. Тоді знову в гори! Зачерпнути там свіжих сил і охоти до життя і до праці.

— — — — —
Минали роки — плили, як пливуть води Черемошу. А оба «подоляки» все були в своїй любові до Карпатських гір їм вірні. Ні час, ні щоденні турботи не могли вирвати з їх серця любови до гір і їх мешканців, верховинців-гуцулів. Ту любов заберуть напевно зі собою і до гробу, до якого їм сьогодні не так то вже й далеко.

— — — — —
Не один десяток років минув із того часу, як перший раз відвідали гуцульські Карпати, а вони й досі в їх очах і згадках як живі стоять.

Доля їх розлучила, кожний пішов іншою дорогою життя й не думали, що колись їх дороги зійдуться ще разом.

А вони таки зійшлися. На вигнанні, далеко, далеко від Рідного Краю, далеко від Карпат, у чужому місті, в столиці Баварії, Мюнхені, зустрілися оба колишні студенти-подоляки. Ніхто, хто їх колись знав, не пізнав би нині в них тих завзятих мандрівників по гуцульських горах, що то їх у тих мандрівках ніщо, ні літні бурі й громи, ні дощі зливні, повені й плова, ані зимові вітри-сніговії і люті морози не могли здержати — стримати.

Оце сидять онтам над бистою рікою Ізаром, а їм здається, що це не чужа баварська ріка, а їх рідний Черемош, чи Прут. У зелених хвилях Ізари бачать зелень Карпатських лісів на берегах Черемошу й Прута. В її шумах чують шуми рідних гірських рік.

Роки похилили їх колись прямі спини, побілили голови й відобрали очам давній блеск. Але, як тільки згадають свої мандрівки по горах, так зараз випрямлюються їх спини, а очі загоряються блеском молодих літ, юних днів. Вони просто тонуть у хвилях згадок, які бистрістю хвиль Ізари, що перед ними, летять, мчать, одна одну з глибин на поверхню виносять, одна одну здоганяють. Оце сидячи на березі Ізари — сами не знають, на яких основах психічних асоціацій пригадали собі Перкалаб і Голошину над Білою Рікою в серці Гуцульщини. Снують нитку спогадів — а тій нитці не видно кінця — вона безконечна.

Один із них витягає з кишені жмуток пожовклих листків і питає другого, чи знає, що в тих листках? Поглянув другий на ці пожовклі листки й зірвався на ноги:

«Це ж, це ж у тих листках співаночки з Перкалаби й колядки, записані в хаті Мартищука в Зеленім. Читай, читай їх, а я буду слухати. Забудемо зовсім, що ми на чужині над чужою, зеленоводною рікою, Ізарою, а там, там, де рідний Черемош і рідні сердешні гуцули з їх співаночками й колядками, де духи предків понад горами літають, до гражд гуцульських заглядають, минуле пригадують, забути його не дають... Читай!»

А цей другий, дрижачими, не так може від старости, як більше зі зворушення, руками, розгортає пожовклі листки і читає записані на них співаночки-гуляночки. А потім читає коляди. Здається їм, що вони в Зеленім, в хаті Мартищука, а перед ними — береза з колядниками співають колядок, а їх очі сміються до «паничів», які ніколи таких колядок не чули ще. Пожовклі листки ожжили. Заговорили, заколядували...

У далекому, чужому місті над рікою Ізарою.

Прогули слова коляд, співаних у Зеленім над Черемошем. Тиша. Похилились старі голови колишніх молодих студентів-подоляків. Туга за минулим, за мандрівками по зеленій Верховині, за буйністю молодих літ, кліщами здавили їх серця.

Чи, хоч у сні, мерещилось їм колись там, у рідних горах, що доведеться їм далеко на чужині, над чужою, хоч теж гірською, з зеленими бистрими хвилями, до хвиль Черемошу, подібною, рікою, разом зійтись?

Довго сиділи мовчки — один до одного не відзивались два колишні товариші-студенти, що попали за молодих років своїх у полон неземської краси гуцульської, гірської природи, яка їх ще й досі в тому полоні держить, з неї не випускає. Згадками, думками вони не тут... Вони в Карпатах... Шукають там своїх молодих літ... Даремний труд — їх уже не найти. З водами Черемошу полили в світ...

Ген, по довшій хвилині мовчанки відізвався один із них:

«Гуцульські коляди... Сказав би хтось, що в них примітивізм і наївність дітей природи. А воно не так. У них гомін віків, у них те, що не лиш люди, але й історія-наука давно вже забули.

От, хоч би те: В гуцульській коляді згадується про «золотий човен і срібне весельце», щоб маючи їх, пуститись «долів Дунаєм» — «долів Дунаєм, широким краєм»... — Про доброго «пана», що слугам «червінцями платить». Про «гранатні» очі коней згадується. про «смажені меди» й «варене вино» говорить гуцульська коляда.

А там, у другій гуцульській коляді, знову про Дунай співається — про Дунай, що на ньому «корабель пливе». У коляді, мабуть, пізнішого походження, співається про «горіховую коршмину», а в ній «тисовії столи» тоді, коли в горах ніхто й ніколи не бачив дерев горіхів, а тиси зникли давно-давно, перед віками.

А в одній із тих коляд згадується Білгород та й Цареград. Напевно ні один із гуцулів не знав, що це той Білгород чи Царгород, де ті міста, в яких краях і хто в них живе, чи вони ще й тепер десь там існують, чи ні. А в колядах згадки про ті міста й про лицаря Івана, що під їх мурами «конем іграв».

Давно минуле, минуле й забуте пригадують наші гуцульські коляди. В них оживає наша сива давнина, з них говорять віки й пригадують те, що було й прогуло, в непам'ять пішло, в провалля забуття впало.

На це другий: «А чи не згадується в тих клядах аж надто часто не лише «варене вино», а й сади-виногради — «Ой у саду, саду винограду», чи не співається? А чей же гуцули й не бачили ніколи виноградних садів, не знають навіть, як виглядає винна лоза, не оглядали ніколи виноградних грон.

Мимовільно пригадуються строфи «Пісні пісень» — переклад о. Дзьоби:

«Ой зйду я в оріховий сад,
Порадіти чічками долини,
Подивитись чи розвилась
Лоза виноградна,
Чи зацвіли яблуні гранатні...»

А ще цікаво, що в гуцульських колядах не найти ані згадки про ріку Дніпро чи Дністер, лиш завжди в них згадується Дунай так, якби предки гуцулів просто з-над Дунаю в Карпати зайшли.

А ось ще в одній колядці-щедрівці, в якій згадується про кров мученого Христа, співається:

«Де кровка кане,
Там Дунай стане...
А в тім Дунаю
Господь купавси».

Ніде й ніколи згадки про Дніпро, Дністер, чи яку іншу українську ріку. Дивно й незрозуміло — тасмниця віків...

А хочби ще й слова оцеї «колядки»:

«Зажурилися гори й долини,
Шо не зродило жито, пшениця,
Але зродило зелене вино.
Зелене вино сивно зродило,
Сивно зродило, в гору си вило...»

Чи ж родили гуцульські гори жито й пшеницю, та й ще колись у давнину?

Чи бачили коли верховинці — гуцули «зелене вино», чи воно коли-небудь тут «в гору си вило»?

Ні, ані жито, ні пшениця не родились у горах, а «зеленого вина» ніхто тут і не бачив. Жито, пшениця і виноград родились там, десь далеко-далеко, де земля плодюча й сонця багато — в тих сторонах, звідкіль вимандрували колись пра-предки наших верховинців, а пам'ять про ті сторони передали нащадкам, щоб їх пильно «сокотили» й не забували.

А ще в одній пісні кажеться, що як затримбітали св. Юрій і св. Петро, тоді:

«Пішли голоси полонинками,
Всіми садами ще й царинками,
Виногородами та й пасіченьками» —

Весь світ у цвіту став, зацвіли:

«Всі полонини та всі царини,
Та й усі сади, та й виногради».

А в одній співаночці каже гуцулочка:

«Ой, кобих я за тим була, за ким си гадаю,
Принесла бих сім раз води з тихого Дунаю».

«А чи не дивно — каже другий, — що в Пісні Пісень Соломона знаходяться ті самі нотки, а то й слова, які дуже-дуже пригадують гуцульські співаночки любовні ось, хоч би те:

«Повідж мені, серця мого любий,
Де пасеш ти, де опівдні спочиваєш?
Чом блукатись мені
Коло стад твоїх друзів»...

А ось гуцулка співає:

«Коли ідеш в полонинку, візьми мене з собов,
Овечок тобі наверну, не розлучусь з тобов...»

А чи не говорить гуцул, як говорить Соломон у «Пісні пісень»:

«Що лілея між тернами,
То моя мила між дівчатоньками».

А он ще слова «Пісні пісень»:

«Го! Мій любий!
Ади! Це ж він іде.
МчитьсЯ через ґруні
Перескакує узгір'я».

Як же схожі вони з тим, що чуємо в гуцульській співаночці!

А от наче наша гуцульська весна й відгук її в серцях:

«Пророцує земля квіття,
Час пісень настав,
Голос горлиці в горах чути»...

А там, десь на ґруни в тіні смерек:

«Хто це,
Що мов зоря зазорілась,
Гарна як місяць,
Ясна як сонце,
Велична як те військо під хоругвами?»

Це наче якась Марічка або Анничка, пишна й намальована, за-
квітчана й закосичена, співає, словами промовляє.

Немає ж для гуцула нічого сильнішого, палкішого й приваб-
нішого як любов, та любов, про яку каже «Пісня пісень»:

«Любов бо сильна як та смерть,
Ревнування її — неначе пекло завзяте;
Жар її — жар палючий,
Полум'я її — полум'я жажотне...

Ні водам великим вгасити любови,
Ні хвилям залити її.
Хоч хто б за любов
Усі скарби свого дому віддав,
З погордою відкинено б його».

Чи не зміст і не суть життя гуцулів в оцих словах «Пісні пісень»?
На це другий:

«В пісні пісень» згадка про Соломона в носилці, а круг неї
«дружинників шістдесят»...

«Всі з мечами, до бою ізлучені,
В кожного кинджал при боці
Задля грози по ночах...»

А в гуцульській коляді бажається газдам, щоб у їх «клітях» коморах було «збройно», щоб усяка зброя там була проти звіра й ворога й «проти ночі» та проти її грози.

— — — —

Довго сиділи два старі приятелі, колишні студенти, мандрівники по горах, на кам'янистому березі бистрої ріки Ізари й щораз то більше заглиблювалися в давнину Гуцульщини та снували безконечну нитку згадок молодих років, проведених колись у горах Карпатах поміж щирими й сердечними гуцулами, що берегли в своїх серцях давно минуле, як найбільшу святість...

МИХАЙЛИК

*«Благословенна ти країно,
Зелена світла полонина,
Флосри і трембіти звук...
Та скільки невимовних мук
Ти витерпіла тут, людино.»*

Максим Рильський

I

Наче з того світу прийшов і переді мною станув оцей Михайлик, уроженець гуцульських Карпат, вірний їх син.

Приніс мені зі собою не лише згадки, що їх притупив час — згадки зелених, закосичених верхів карпатських гір, але й душистий запах живичних лісів смерекових, а його устами заговорила до мене душа гуцульських лісів, ґрунів і полонин, озвалося палке, гаряче серце сдиного своєю буйністю гуцула. В його словах почув я шум карпатських пралісів і рев збурених гірських рік і потоків, а в його очах побачив квіти — чічки на гуцульських царинках — сіножатах... Та й побачив зеленаву блакить гуцульського неба, відчув жар надкарпатського сонця, а разом із цим жар любови гуцулів до рідних гір, пригадав зоряні ночі в Чорногорі та сріблестим сяйвом місяця залиті Говерлю і Піп-Івана...

Його слова, повні жалю і туги за рідними сторонами збудили в мені приспані роками й віддалю згадки мандрівок — блукань по гуцульських горах, а в серці викликали пекучий жаль за тим, що прогуло — минуло й ніколи вже не поверне, та жагуче бажання хоч раз ще перед смертю глянути на рідний, Зелений Бескид, що разом із Михайликом до мене в гостину прийшов... «Сидить Михайлик переді мною і — повістує... Ні, це не він, а гуцульські гори до мене говорять, минуле пригадують, зболіле серце оживлюють, у душу тепло вливають... А Михайлик повістує, пригадує, якто я колись у його деді гостив... Тоді, коли йому щойно чотирнадцятий рік життя минув був... Гражда деді Михайлика стояла в Кривополі, присілку Жаб'я. Найлегче було дістатися туди з Ворохти почерез Арджелюджу, чи як кажуть гуцули, Арґелушу, темними лісами понад потоком, а потім, залишивши потік, «видратися» на верх, покритої старим лісом гори, а тоді стежкою до гражди багатого гуцула, Дмитра Близнюка, деді Михайлика.

Статечний газда був цей Дмитро Близнюк. Усі довокільні гуцули «обшеновували» Дмитра й віддавали йому великий «гонір», бо він славився не лише багатством, але й розумом і повагою, а

слів своїх ніколи на вітер не пускав — їх треба було «в пазуху» класти, бо варт цього були... Тай «політикою» він дуже цікавився — умів багато дечого про Україну повістувати — він же за неї, як Український Січовий Стрілець воював, а потім просто чудом вирвався живим із польської неволі... А його синок, Михайлик, зовсім у свого деду вдався.

Не близько було Михайликові ходити до школи, та все таки він завжди перший у ній був.

Рано — ранесенько, літом чи зимою з дзьоблинкою через плечі спішив до школи на науку. Страх дуже любив читати книжки: не можна було відорвати його від книжки. Читав, що йому попало в руки. А найбільше любив читати «про Україну»... А ще більше любив слухати те все, що дедя повістував про визвольні бої, про свої военні пригоди та про це, чому то нашим «встоятись не було сили»...

А «полські котюги» — поліцаї добре «пантрили й пазили» за Близнюком... Їх «насадила» Польща й у Кривополі, щоб пильно наглядати за гуцулами... Гуцулам не можна довіряти — вони хитрі та й дуже мстиві — казали ляхи. «Ім треба раз на завжди вибити з голов Україну!» А це мусить зробити поліція, око й вухо польської влади...

Гіркі, не солодкі часи настали для кривопільців, коли то одного ранку найдено в потоці мертвого, з розчерпленою головою, польського котюгу — поліцая, та й ще і без кріса... О, тоді не мало людей «позбитковано» — бито й тягано по судах... А вже найбільше дісталось тоді Дмитрові Близнюкові. Та «куди ви си взели» ляхи! Гуцули, тверді люди! Їх б'ють і катують, а вони «зателиси», ні пари з рота не «випусте»... «Не чув, не видів, нічого не знаю, нічого не скажу»... В'їлися польські «посіпаки» глибоко в гуцульські печінки — о, в'їлися! «Тімунь» то й немає слів, якими можна б було висказати радість і втіху гуцулів, коли 1939 р. розвалилась Польща, як миршава колиба в полонині під подувом осіннього вітру.

Та коротка була радість гуцулів — коротка, як полонинське літо... Прийшли москалі — «болшівники», запосіли Карпати й посіяли на них нелюдський жах... Важкий смуток покрив Гуцульщину... Замість бабиного літа чорний смуток послався верхами й долинами.

А там, за заплаканою осінню прийшла люта, сніжна й морозна зима. Ніхто, навіть і старі, не «темили» такої западної зими в горах. Та мало цього лиха. Почала проклята Москва вивозити деяких гуцулів на Сибір. А вивозила самих найчільніших газдів, тих, що «цікавились Україною», читали газети й були переслідувані польською поліцією... А якраз тоді шаліла над горами страшна буря — мела снігом, що світу Божого не видно було. Такої буряної днини прийшли московські душогуби до гражди Дмитра Близнюка й дали наказ негайно виходити всім із хати... Перед хатою стояли вже коні, запряжені до саней...

Чи знайдеться хтось, хто би потрапив висказати словами розпуку родини Близнюка? Мабуть, ні! Мати ридала, головою біла в одвіркі хати, ломила руки, сестрички Михайлика заливались гіркими сльозами, батько, білий, як полотно, не міг видати зі себе ніодного слова... А Михайлик? Мутними очима водив по всіх, мовчав, не плакав, хоч очі були повні сліз, а серце його, здавалось, замерло, перестало битись... Рудий, косоокий москаль ухопив Близнючку обома руками за члечі, намагаючись відорвати її від одвірків рідної хати. Близнюк прискочив до нього й «друлив» ним у сніг, а тоді взяв свою Марічку і як дитину посадив на сані. Поруч неї примістив дочок. Тоді сам сів на сані і посадив біля себе Михайлика. —

Рушили коні. Везуть родину Близнюка в далекий, незаний світ. А буря шаліє, меге снігом, сліпить очі, нічого не видно. З'їхали якомсь на дорогу, що веде на Ворохту. Їдуть д'гори крутою дорогою. Виїхали на сам верх гори. Звідсіль дорога в долину на потік. Але на верху страшно гуляє вітер — здається переверне сані разом із кіньми. Коні западають у сніг по самі вуха. Кричать, ревуть москалі, двох її зіскочило з саней, витягають коней зі сніжної кочугури, б'ють їх прикладами рушниць... Нахиляється Близнюк до свого Михайлика, шепче йому щось до вуха. Зрозумів Михайлик дедю... Не счувся, а він уже в снігу... Дедя з цілої сили «шпурнув» ним у сніг... У його вухах не рев бурі, а шепіт — слова деді: «Рагуйся, пазь, щоб рід Близнюків не пропав, — не загинув! Соко-тиси перед ворогами! Та й не посором свого дедю... Най Бог і Матінка Божа тебе хоронят від усского нещістя і лиха»... —

Так, Михайлик усі ці слова деді добре собі «закарбував», гли-боко в серце поклав. Нема часу багато думати, нема часу й сніг зі себе струсити. Щастя, що москалі не завважили, як дедя «друлив» Михайлика зі саней... А тепер бігом із гори на потік, Кривець... Та, воно легко сказати «бігом»... Дорога геть завіяна снігами — раз-у-раз западає у сніг... О, не легко з нього «викарабкатиси»... Добре, що з тієї сторони, звідки вітри дують, густий, старий ліс, усе, хоч духу не забирає, дає дихати. Михайлик біжить, то западає в сніг, то віддихне, тай дальше бігом удолину. Коби дістатись на по-тік, там затишніше й снігу може менше на дорозі... А що було б, якби так москалі, спостерігши, що Михайлика нема на санях, за-вернули б у Кривополе?

А що скажуть дедеві, як побачать, що Михайлика нема? Та, буде так, як Бог дасть, а на думання нема часу... Ось Михайлик уже над потоком. Тут буря не має вже тієї сили, що її мала там на вер-ху. Михайлик біжить дальше й наслухує, чи не чути дзвінків на шиях коней... Ні, не чути. Лише вітер свище й висє верхами й крутить снігами. —

Куди ж Михайликові йти, до кого зайти? В Кривополі москов-ська станиця, там, де колись була станиця польської поліції — «варівко» туди йти... А йому треба добитись до тітки в Їльці. Там він скриється перед «болшівниками», тільки там, бо сьогодні не можна вже нікому довіряти... Так, але ж, як туди дістатись, щоб

не попасти в руки москалям? Вправді можна верхами в Їльцю зайти й виминути Кривополе там, де станиця московських людоловів, але на верхах вітри дують тай дуже легко з дороги збитись, в снігах замерзнути й пропасти... Що ж йому робити? А дедя казав сокотитись і дбати, щоб рід Близнюків не загинув... Що робити, куди дітись? Нині ніяк не можна йому на Їльцю зайти... Його чотирнадцятлітня голова працює, не перестає працювати... Різні думки сверлять мозок... Ага, вже надумав, уже знає, куди зайти й до завтра переждати: Зайде до Єлака Гасюка он там на ґрунику за ліском. Його синок, Микулка, разом із ним ходив до школи. Гасюк жив завжди в приятні з його дедем, його він не боїться. Завертає з дороги направо, бриде снігами, сніг ліпить очі, вітер завлює з ніг. О, не легко було дістатись до хати Гасюка! Щойно перед самим вечером добився до неї... Гасюк зробив великі очі, побачивши Михайлика... Що принесло його в таку фуфелицю до нього? Хто вигнав його з дедевої гражди й казав до нього зайти? Та ж у таку сніжну завію тяжко й котюгу вигнати з буди? Але не розпитував Михайлика, що пригнало його до нього. Гасючка зняла з Михайлика засніжену сердачину й роззула з замерзлих постолів. Висадила на теплу піч і дала напитись гарячого молока... Довго не міг Михайлик прийти до себе — не міг навіть удержати в руках горня з молоком... Аж геть пізніше розповів усе, що сталося і чому зайшов до Гасюків. Розплакалася Гасючка, почувши це, а Гасюк, як укопаний в землю стояв серед хати, мовчав, не відзивався. Микулка сів коло Михайлика й рукою гладив його по голові... Михайлик, як сидів на печі, так і заснув там. Гасючка дала йому під голову киптарик і вкрила його ліжником. Гасюки довго вніч тихо говорили, не могли скоро вснути. Весь час говорили про те страшне лихо й горе, що на їх гори спало.

Рано-раненько прокинувся Михайлик із твердого сну... Щойно тепер усвідомив собі своє сирітство... Нестерпний біль защемів у його серцю, а жаль з батьками й сестричками почав витискати з очей гарячі сльози. Не заплакав, а заривав Михайлик. Гасючка ніяк не могла затамувати тих сліз, хоч як припадала коло Михайлика й потішала його. — — —

Усю зиму перебув Михайлик у тітки, сокотився дуже, щоб ніхто його тут не побачив. Удень не виходив ніколи з хати. Кілька разів заходили до тітки москалі, чого їм треба було, не казали. Всюди роззиралися, але Михайлика не бачили ніколи. Щастя, що в тітки була дуже чуйна котюга й вона то завжди давала знати, що хтось наближається до гражди. Тоді Михайлик вибігав скоро з хати й залазив у сіно під оборогом. — — —

Прийшла весна, Михайлик попрощав добру тітку й пішов верхами. Зайшов у Голови. Там допитався до Леса Стусека, багатого газди. Він мав полонину в сусідстві з полониною його деді, і він його знав. Михайлик розповів Стусекові все, що з його дедем сталося і як він залишився в горах і, чого він тепер у Голови

зайшов і до нього допитався. Стусек прийняв Михайлика до себе з відвертими раменами й вистарав для нього особисту довідку. Казав, що він, це син його сестри десь аж з-під Хімчина за Косовом. — сирота. Живе Михайлик у Стусека — добре йому тут. Але туга й жура за дедиком, ненею і сестричками та за рідною хатою на його душі важким камінням лежать...

Минуло літо, прийшла осінь, а за нею і зима лягла на гори. Стогнуть гуцульські гори не так під грубим покриттям снігу, як під страшним московським чоботом, — гори стогнуть, а гуцули плачуть, бо мусять ходити в ярмі, яке їм на шиї заклали москалі. Лиш одна — одинока надія держить їх при життю: прийде, мусить прийти кінець неволі!...

Зима в горах довга — предовга, а роботи неба багато. Почав Михайлик загігати до молодого, місцевого вчителя. Той давав йому всякі, цікаві книжки до читання, наказував тільки нікому їх не показувати й не давати. До того вчителя заходив не лише Михайлик — заходили й інші хлопці, але не разом, а так по одному, та й не вднину, а темними вечорами... Страшні часи: Брат братові не довіряє, сусід сусіда боїться...

А тут одної ночі заїхали до школи москалі і забрали вчителя — говорили люди, що його завезли до Коломиї і посадили в тюрму. Пішла тривога по селі, ходять москалі по хатах і питають, хто заходив до вчителя, що вчитель говорив, що казав? От уже й забрали кількох легінів, які відвідували вчителя. Радить Стусек Михайликові втікати. Добре, що вже весна — світ став ширший, є куди дітись і сховатись... Що ж було робити? Залишив Михайлик Голови й через Стовпні дістався на Шикмани, а звідтам на полонини. На полонині, що сусідус вже з румунськими полонинами, Лустуні, став за слугу у ватага з Білоберезки... Заходили й сюди москалі, але Михайлик ніколи їх не бачив, він ходив із вівцями, або сокотив маржину, щоб не перейшла на румунську сторону. Та літо скінчиться... А що тоді, куди діватись Михайликові? Аж тут, як грім із ясного неба: Війна! Німеччина виповіла війну Росії. Ніхто не міг би словами висказати тої радості, яка огорнула всю Гуцульщину. Почали московські пограничники, що досі полонинами ходили й не давали людям спокою, втікати. Тоді то Михайлик із другим вівчарем захватили в руки кріси, що їх добре були заховали й бігом із полонини на гать, що побудована там на Черемоші. Засіли в лісі за скалами над рікою і держать у руках наладовані карабіни. Он московські пограничники йдуть... Вже недалеко сховку Михайлика й вівчаря... Падуть стріли один за одним... Михайлик удався у деду, а дедя був стрілець, що йому в Кривополі не було рівного... Трьох москалів залишилося над рікою, інші втекли. Підійшов Михайлик до московських трупів... Плюнув на одного й сказав: «Оце за мого дедика!» А другого: «Це за неню!» — А третього, копаючи його ногою: «А це за сестричок! Шкода, що лише трьох вас, котюг, удалося тут положити!»

Усю зброю, яка була при москалях, забрали... «Придасться» — казали... Михайлик перебув на Лустуні до осені. З полонини вернув до тітки на Ільці. Відвідав і свою гражду в Кривополі. Але з неї повіяло на нього такою пусткою і жалем, що він скоренько вернувся назад до тітки. У тітки перебував до часу, поки не почалася «лапанка», поки не почали ловити молодих людей і вивозити на роботу в Німеччину. Утікають легіні, хто, куди може! Ніхто не хоче йти на службу до німаків, які не ліпші від москалів... Утекти — легко сказати... Та й заховатись від німців не такто й дуже тяжко. Але чим жити, що їсти? Вся Гуцульщина голодує... Вмирають з голоду старі й молоді... Дзвони по померших не перестають дзвонити. Жах, тривога й смуток узялись за руки й по всіх горах мандрують, ні одного села не минають... Блукає Михайлик із другими, такими, як він «втікачами» по лісах і полонинах. Де днюють, там не ночують... Усьому стерпіли б, якщо б не голод... Найдовше перебували на Чівчині, де був ватагом старий Слак Клочурек із Явірника. Він, як міг, так допомагав легіням і годував їх, чим міг, хоч і в нього самого круто було. Але він міг на Чівчині діставати муку на кулешу «з загори», з Вішови, й це рятувало його і «гостей»-легінів... —

Був між ними Петро Гундек аж із Микуличина. Він дуже тужив за своїм Микуличином, а ще дужче за батьками й за братчиками й сестричками. Не видержав, одної днини вибрався у той свій Микуличин. Довго не вертався. Легіні думали, що десь пропав і ніколи вже його не побачать. Аж одного вечора таки вернувся, прийшов на Чівчин і багато всяких новостей зі «світу» приніс легіням. Найважливіше, що легіні довідалися від нього, так це те, що десь там у якомусь Чорному Лісі, чи деінде за надвірнянськими горами твориться Українська Армія... Не довго надумувались легіні — всі, як один, рішилися йти до «українського війська». Клочурек, чим міг, обдаровував їх на дорогу. Дорога ж далека до того Чорного Ліса, а в дорозі «всеко» может бути. Попрощали легіні доброго, старого Клочурека й пішли. Не легка була їх дорога... Йшли полонинами, верхами, лісами, переходили почерез бистрі й рвучкі потоки. Вкінці таки допитались і добились до того місця, де формовано Українську Повстанську Армію. Поступили в її ряди й мусіли відбути військовий вишкіл...

Перше бойове хрещення отримав Михайлик у боях із партизанами, большевицькими бандами Ковпака, якому не могли дати ради німці... Він увесь, його серце й душа, горіли жадою помсти до тих, що завзялись знищити свободу його народу й вимордувати, як це вже перед тим робили, десятки тисяч найкращих синів і дочок українського народу, а других вирвати з рідних гнізд і вивезти на загибель у далекий, морозний Сибір. Мститись, помститись за дедю і неню, і за сестричок — це було найгарячіше бажання Михайлика. Тому то він був завжди перший в боях із московсько-большевицькими бандами! Три рази був ранений... Та, найцікавіше, що його сотенним командиром був ніхто інший, а

колишній учитель у Головах... Йому вдалось чудом живим вирватись із московської тюрми. Сотня сотника Крука складалась із самих гуцулів... Була це найбільш бойого сотня. Її вояки йшли в бій, чи то з німцями, чи москалями, якби на якусь забаву, чи на весілля...

Великим героїзмом визначалась сотня Крука. Прийшов пізніше нагальний наступ большевиків на Чорний Ліс і взагалі на Карпати. Зачервонілись наші гори кров'ю безстрашних вояків УПА! Тисячі трупів героїв покрили гори... Безперестанні бої з переважаючими силами московськими, переходили з одного місця на друге, звіринне життя в лісах і бункерах, короткий відпочинок на високих полонинах і в лісових нетрах, а там дальші нічні походи й зустрічі з ворогом. Не мало найвірніших друзів у тих зустрічах полягло... За волю, за свободу, за Українську Самостійну Соборну Державу... У безнастанних боях, була сотня Крука здештована, мало її вояків залишились у живих. Але ні один вояк із цієї сотні не дався москалям живим й руки взяти! Рештки недобитків сотні, а з ними й Михайлик, покинувши гуцульські гори, подались з боями в гори бойківські, а звідтам на Закерзоння. Тут держались до 1947 р. Потім, виконуючи наказ найвищої Команди, перейшли на Словаччину, а звідтам на захід, у Німеччину. Тут то зовсім випадково зійшовся я з Михайликом, у деді якого гостив я кілька днів у 1939 році перед самою німецько-польською війною...

II.

Михайлик справжній син гір і вдача в нього щиро — гуцульська. А гуцул не вміє довго сумувати. Смуток у нього, як літом хмара над горами: Надійде з Чорногори, пробіжить над полонинами й уже десь поза Синицями, а сонце, як передтим, сміється до гір і гуцулів. Отак і Михайлик. Розпогодилося його чоло, що на згадку про 1940 р. захмарилось було, на устах з'явився усміх... Почав згадувати часи, що їх провів у рядах Української Повстанської Армії в Карпатах і очі в нього загорілись, сонцем усміхнулись... Не згадував прикрих хвилин, ні завзятих, нерівних боїв із московськими наїзниками, ані холоду й голоду, які так часто воякам докучали. Ні, він згадував друзів — гуцулів, що вміли навіть у найприкріші хвилини, заглядаючи смерті у вічі, бути веселими й своїми жартами розсмішувати себе й других.

Оце дещо з його розповідів:

«Не забуду — почав він, отих, яких у нас не багато було, днів відпочинку. Не забуду одної неділі в наших Карпатах. У суботу вернули ми з походу на Ворохту. Наша розвідка донесла, що з Ворохти має виїхати на Сибір потяг із нашими людьми. Вже почалася ловля людей по селах Гуцульщини. Наш командир дав наказ бути гтовими до походу на Ворохту. Наша розвідка донесла, що з Ворохти має виїхати на Сибір потяг із нашими людьми. Вже почалася

ловля людей по селах Гуцульщини. Наш командир дав наказ бути готовими до походу на Ворохту. Заряджено поготівля. Одного вечора вирушили ми в сторону Ворохти. Йшли попід Говерлю й зійшли на Заросляк. Звідси мусіли зійти на дорогу недалеко Аргелуші, бо весь час іти верхами аж у Ворохту дуже важко було. Наша передня стежа доносить, що на лісничівці в Аргелуші сидять енкаведисти . . . Мусіли ми ждати в лісі над горішним Прутом ночі. Розставили стійки, спимо, відпочиваємо. Шойно десь перед північ'ю вирушили далше. Тихо, як нічні тіні дістались на другий, правий берег Прута так, що ніхто з Аргелуші нас не чув і не бачив. Пад ранком були вже недалеко Ворохти в лісі, а вночі, переждавши день у лісовій гущавині, ждали наказу вдарити на станцію у Ворохті. Але розвідчики донесли, що потяг із людьми має відійти шойно другої ночі, ще не всі вагони наладовані людьми. Треба було ждати . . . Командир післав частину нашого відділу на другу сторону Ворохти й казав засісти в густому, молодому лісі за Прутом. Обі частині мають ударити на москалів вечером. Закидати конвой ручними гранатами, а вважати, щоб не стріляти по вагонах, у яких будуть наші люди. Одночасно перервати телеграфи й телефон. Не легко було діждатись вечора . . . На даний, умовлений, знак командира кинулись ми на станцію. Посипались стріли. Просто, пекло настало. Гук розривних гранат, свист куль з автоматів, крики й зойки, страшна метушня і переляк поміж москалями. Не минуло пів години, а ми вже панами станції. Москалі, одні погнули, другі, але цих було не багато, втекли в ліси . . . Не можна переповісти, як раділи, як з радощів плакали, визволнені з рук москалів люди наші. Наш командир наказав людям негайно втікати — розбігтись, хто куди знає і може. Але багато легінів просили командира прийняти їх до УПА. — Ми ще тої самої ночі рушили горі Прутом і над раном були в Аргелуші. Москалота на лісничівці ще спала. Вартових зліквідували ми тихенько, що ніхто з них і не писнув. Окружили лісничівку і закидали через вікна москалів гранатами — ні один живим не вийшов. Лісничівка згоріла. Ми вернули в суботу біля полудня в полонину Гаджину, де ми від якогось часу «квартири» мали . . .

Другої днини була неділя, командир сказав, що це для нас заслужений день відпочинку, жодних зайнять не буде. Після Богослужби розбрилися наші вояки по всій полонині, хто куди, але, розуміється, не далеко. Ну й стійки були, як звичайно, розставлені. Під старим буком засіли самі «гуцули», сини оцих гір, за які вони готові віддати все: Кров і життя . . . А де гуцули, там радість, жарти, сміх і співи . . . Тут Сверид, Сверлик, Комар, Вовк, Медвідь і другі . . . Сверид питає Сверлика, де той годинник, що він його «здобув» на Лудові, як у «поединку» положив трупом московського полковника? А Сверлик сміється: «Годинник»? А пощо мені годинник? Заміняв за пістолю з кулями. Це, брате, для вояка, найвірніша дівчина. ніколи тебе не зрадить і в біді не лишить. Зброя і куля вірні воякові до самої смерті! А смерть від кулі, та ж це найкраща смерть

і найбільший «гонір» . . . Ми ж боремося за свободу, за волю, а хто ж є сьогодні насправду свobodним і вільний? Той тільки, в кого пістоля і кулі, рушниця і гранати. Тоді він вільний передовсім від страху і він шойно тоді відчуває себе свobodним — он воно як!»

На це Вовк: «О, дивіть, наш Сверлик починає філософувати! Та хто його зрозуміє, хто збагне, коли Сверлик правду, а коли неправду каже?»

«Я ж тому не винен, каже Сверлик, що в моїй лепетині дуже часто мішається правда з неправдою. До того ж я не розберу, що сьогодні вартісніше, правда, чи неправда. От моя покійна неня говорила: «Хто бреше, тому легше, а хто правдою живе, тому дихати не дає» . . .

«Це певно московські большевики від твоєї мамуні таку «філософію» перебрали. Вони ж тільки брехнею живуть — на брехні ідуть і брехнею поганяють» — каже Медвідь.

«Ну й що, може це їм на зло виходить? Брехнею майже пів світу вже завоювали» — відповідає йому Сверлик.

«Добре, добре, але кінець діло хвалить . . . А чи не кажуть у нас: «Неправдою світ перейдеш, але назад не вернеш»? — відзивається один із повстанців.

«Цього було забагато Сверидові. «Гов! подурили, чи чимериці наїлися, почали під Чорногорою філософувати й політикувати! Комаре, заграй на сопілку!»

Заграв Комар, а Сверид заспівав:

«Колемня, Городенка, Заболотів, Снстин,
Косів, Кути, Печеніжин, Надвірна, Делетин» . . .

Вовк вибухає сміхом: «Свериде, та це мабуть і всі міста, які ти знаєш, або про які чув» . . .

На це Сверид: «О, ні, я ще знаю Яблонів і Пістинь» . . .

«О, що, як що, але Пістинь то таки справді велике місто» — каже Медвідь . . .

«Велике, не велике, але яке довге?» — відповідає Сверид. «Але залишім це! Нині в нас день відпочинку, ну й веселости! Грай, Комаре!» Заграв Комар, а Сверид заспівав:

«Одна любка на горбочку, друга на долині,
Такі файні гуцулочки, як цвіт на калині.
Нащо мені женитися, нащо мені лиха,
Коли в мене на тім ґруни любка Василица» . . .

«А скільки в тебе тих любок» — питає хтось із вояків . . . »

«Або я знаю!

«Ой любив я Катерину, сватав Василицу,
До Гафії залицявся, Параску покинув» . . .

«А як же в тебе тепер із тими Василицами й Катеринами?» — питає хтось . . .

«О, вони всі липнуть і тягнуться до мене, як медвідь до меду» . . .

«А чому ж ти до тепер із жадною з них не женився?»

«Чому? Цього то я не знаю. Ну й часу в мене на це не було. От, як Москву з гір на сто чортів проженемо, тоді я свою Катерину, чи

Василину, а може яку Параску, або Марічку, так — во попід ручку та й до шлюбу. Ні, напевно з Марічкою ожениюси . . . О, моя Марічка. Вона, як на царинці весняна чічка, ек сонечко в полуднішню годину, ек водичка у спечну днину, ек зіронька на небі й гранати в потребі! Ек ластівочка щebetлива, личком рум'яна, бровами чорнобрива. Ек червоної рожі цвіт, солодка, ек бджілки мід, солоденька, миленька, невеличка й не маленька, гнучка, ек берізка зелененька, трохи струнка, а трішки кругленька! Ек зазулька на калині, а овечка в полонині, ек біла егничка в толоці, ек?» . . .

Сверлик: «Ек сіль в оці, а колька в боці» . . .

«А ти, Сверлику, не перебивай мені!»

«Та я і не думав тобі перебивати, а хотів допомогти тобі з тими, — ек, ек . . . Та, залишім це!» Він заспівав:

«А я з гори до Марічки баранами їду,

Бараниси показали, я пішки не піду» . . .

На це Сверид: «Ов, то ти, Сверлику, вміш і баранами їздити?»

«Що ж, кіньми їхати, то й навіть і ти потрафив би! А баранами то лише я, Сверлик, потрафлю їхати.

Ой кувала зазулиця в лісі на ялиці,

Їхав Ленін на корові, Сталін на телиці.

Питає Вовк Сверлика, чи він узагалі коли-небудь журився, або плакав?

Сверлик відповідає, що неня його казала, що він колись там плакав, але це було ще тоді, як у колиці лежав. Тільки додавала, що ніколи не знала, чи це її Сверлик плаче, чи може коза в хоромях мекає . . . А потім, як підріс, то ніколи вже не плакав — грав на сопілці і співав. Оце те, що Сверлик робив досі і робить тепер, як повстанець. Грає і співає . . .

«Породила вівця німця, москаля кобила,

А гуцула неборака ненька чорнобрива.

Породила гуцулика ненька, як зазулька,

Бура Сура під припічком комуніста, Срулька.

Породила гуцулика ненька в Чорногорі,

А москаля кобилиця у чужій коморі.» —

Підходить Сверид до Комара й питає, чому той так тихо сидить і не відзивається. Комар відповідає, що він тепер думає . . . Сверид цікавий знати про що він думає? «Думаю, що би то було, якби я так командиром став . . . Я зовсім інакше робив би, як це роблять наші командири. Вони, заки вдарити на москалів, укладають якісь пляни, думають, передумують, крутять головами, а я зразу нападав би на них і бив би без «пляну», а щойно потім думав би, чи москалям добре дісталось. От, чому хотів би я стати командиром. Не розумію, пощо потрібні пляни й кручення головою, як у руках автомат, а за ременем гранати. Нехай ворог думає і за пляном гине . . .

От якось недавно післав мене наш командир на розвідку. Йду я і по «пляну» роззираюся сюди й туди, перед себе й позад себе, на-

право й наліво гляджу. Так, усе це я роблю, але думати не думаю, бо такого приказу, щоб думати від командира не було... Аж тут нараз ізза горба вискакують москалі і просто на мене йдуть...

Ну й, що ж би було, якби я тоді почав був думати? Погано було б! А я без надуми, давай лізти на найближчу смереку! А з неї, давай у москалів стріляти: пах, пах, пах! Упав один, і другий, і третій, а там і четвертий, ба й пятий, шостий, сьомий, осмий і дев'ятий... Падуть москалі один за одним, а я стріляю, не перестаю стріляти... На це Сверид: «Але перестань уже стріляти, бо вкінці і куль тобі не стане. Краще скажи, чому москалі в тебе не стріляли?»

«Чому? А тому, що, видно, в них не було пляну стріляти, та й певно надумувались, стріляти, чи не стріляти? Я ж без пляну й надуми положив їх там найменше якої пів сотні».

Сверид: Але ж ти, Комаре, й стільки куль при собі не мав»...

«А пощо кулі? При чому тут кулі? Москалі зі самого страху падали на землю і гинули, як мухи під осінь. Сверид: «Комар'ю, Комар'ю, та ж усе це, що ти розповідаєш, просто видумки й очевидна неправда! Хоч, якби ти хотів, ніхто тобі не повірить, що це справді так було»...

А Комар: «Ніхто не повірить мені, кажеш? Так нехай піде й червоних поспитає, або зайде під ту смереку, з якої я стріляв і поразує, скільки там москалів лежить... Але, це ще нічого. Одного разу треба було мені перейти почерез кладку на Черемоші в Зеленим. Я на кладку, а там із другого берега пруться на кладку москалі. Їх, видимо — не видимо, дуже багато. Що робити? Не багато думаю, сокиру в руки й давай підрубувати стовпи, на яких держалася кладка.

Вовк: «А де ж у тебе сокира тоді в руках найшлася?»

«Як треба, той сокира знайдеться! Підрубав стовпи, тоді кладка шубовсть у воду. А разом із нею всі москалі, що були на ній. А Черемош там бистрий. Забрав москалів на свої плечі й поніс у далекий світ»...

На це відзивається Медвідь: «Комаре, та ж це все твої видумки»...

«Видумки, видумки... Які ж можуть бути тут видумки? Щоб щось видумати, то треба думати, а я, як підрубав стовпи нічого не думав, та й часу на думання не було, а ти кажеш, видумки».

«А ти, комаре, хотів би, щоб хтось вірив, що все це, що ти оповідаєш, правда?»

«Я, хочу, щоб мені вірили? Борони Боже, я цього не хотів і не хочу. Мені вистачить, що я сам собі вірю і сам вірю у те, що розповідаю»...

Сверид мовчав, не відзивався... Це було дивним для Сверлика й тому він звернувся до Сверида з запитом, чому той нічого не брехне? Це дуже обрушило Сверида... Він ніколи не бреше, а все лиш правду говорить... Брехати можуть другі, от такі, як Комар, а не Сверид.

Тут хтось попросив Сверида, щоб оповів, як то воно було, коли раз командир післав був його на розвідку в Жаб'с? Сверид скрутив собі цигарку, закурив і став «повістувати»:

«Висилає мене командир на розвідку в Жаб'с-Слупейку й наказує бути дуже обережним, рахувати, варівким по нашому, щоб хорони Боже не попав у руки москалям... Йду я на те Жаб'є та й думаю: казав командир сокотитись і не попасти в руки москалям... Добре. А куди ж попасти? В ноги, в плечі, чи може в рот проклятим москальськам? А може просто в голову? Думаю, роздумую і йду... Заходжу в Жаб'є... Роззираюсь сюди й туди, — куди не глянути, всюди москалота»...

«А не боявся, що зловлять і повісять на смерці над Черемошем? — питає Вовк. «Ні, ані мені в голову не приходило боятися! Моя ж покійна няня завжди мені говорила, що лихе не загине, в повітрі не зависне, в воді не потане. От іду я помежи ту москалоту, а руки страх як сверблять! Бути так близько коло них і не — бити! Та я ні пістолі, ні гранат не мав при собі — заховав їх по тім боці Черемошу... Питаю одного москальська: Слухай, ти червоний, а де тут буде ваша команда? А какой команди тобі нужно? — питає він мене... А якої ж би — кажу — та такої, що пропуски видає»... Він показав мені рукою на той дім, де колись була польська поліція... Підходжу до дверей, хочу їх відчинити, а салдат відтручує мене геть від дверей. Ще й сміється з мене... А треба вам знати, що Сверид тоді зовсім на Сверида не виглядав... Босий, обдертий, латка на латці, а декуди то й голе тіло визирає — рідна мати не пізнала б свого Сверида. Якось удалося мені, хоч із тяжкою бідою, дістатись до калюхатого-череватого командира московського... Кланяюся йому аж до самої землі і прошу його, щоб дав мені пропуск до Рожнова. Хочу там в колгосп записатись, колгоспи мені дуже подобалися там, на долах... Довго вдивлявся він у мене капулястими очима, але якось пропуск дав. Попрощав я командира, подякував, як годиться за пропуск і виходжу на двір. Ходжу поміж москалями, прошу в них тютюну й хліба, а при цьому добре роззираюся і рахую, скільки тут тої москалоти може бути. Майже цілий день крутився я тоді по Жаб'ю. Перед вечером перейшов на правий берег Черемоша, забрав свою зброю тай почерез Криворівню, Ясенів подався у Краснолію. Треба було всюди заглянути — такий приказ від командира був. Заночував у Краснолі. Раненько встав, треба зайти в Голови, а звідси почерез Скупову в Лудову, де тоді наша команда стояла. Лиш зійшов я на дорогу, а тут хтось їде. На возі два бородачі, один молодший, другий старший. Стій! — кажу й наставляю пістолю до бородачів... Візник стає... А той молодший сягає рукою в кишеню... Ага — думаю, ні, не дїждеш витягнути руку з кишені! Націлююся просто йому в голову... Стріл — і молодший бородач неживий... Старший підносить руки вгору... Забрав я його, прив'язав до коня, що його я взяв у того газди, в якого ночував і привіз на Лудову. Тут я передав його командирові. А що показалося по-

На торговици в Жаб'ю.

тім? Це був старшина енкаведе, перебраний за батюшку. Він, як батюшка, мав виконувати в наших горах потаємно те, чого не могли виконувати енкаведисти явно... По переслуханню казав командир розстріляти його... —Котюзи по заслугі»...

Був би Сверид напевно й даліше розповідав про свої пригоди, як розвідчика, але надійшов командир... Командир завважив, що наш Комар не грає, як звичайно це робить, у сопілку, а мовчазно сидить. Спитав його, яка цьому причина? На це Комар: «Голошу слухняно, що я від сьогодні перестаю грати й говорити, а починаю думати. Звісно ж, хто думає, той не говорить, так, як той, хто спить, не їсть, хто мовчить, той не говорить, хто стоїть, той не лежить, хто сміється, той не плаче, хто дивиться, той не бачить, хто слухає, той не чує, хто, — командир перериває Комарові!

«Та буде вже того, хто, той»... А Комар: «От і бачите, Комар нікому догодити не може: Не думає, зле, думає, не добре, мовчить — погано, говорить — недоладу й недоскладу, співає — кажуть, слуху не має, танцює — зле ногами перебирає, стріляє — Богові у вікна ціляє, убив москалів двадцять — забагато, десять замало, на москалів біжить заскоро, від москалів утікає запомало... Ні, нема що бідному Комареві на світі жити... Як так даліше буде, то Комар, або в Черемош скочить і втопиться, або ожениється, або — або покине УПА і до колгоспу запишеться.

А командир: «Но, но Комаре, все це ти лиш так говориш, а без УПА ти, як пструг без води. Але ти казав, що вже почав думати. Так скажи, що ти думаєш?». «Я, що думаю? А ось що: Якби воно було, якби не було так як є, і не було б, ні сяк, ані так, а якось інакше... І, як би то і чим би то, щоб ні сюди, ані туди, щоб сяк і не так, якби то якось було, щоб і не було, та якби та й чим би то, а так якось з гори та в долину, тай під мамину перину, а там здорово поспати й до полудня не вставати, щоб жити й не вмирати, не женитись — жінку мати, а там, гей, москалоту геть прогнати й Українську Державу збудувати... Оце я, Комар, думаю».

Відзивається Сверид: «Оце щось нове сказав нам Комар! Та ж ми всі таксамо думаємо.»

«Ага, таксамо, таксамо»... Як би всі таксамо думали, то Україна давно б уже була вільна»...

Медвідь побачив, до чого воно йде: Комар і Сверид готові на добре зі собою зчепитись і сварню завести. Тому він сказав до Сверида: Лиши в спокою Комара, краще скажи нам, як це сталося, що тебе Сверидом охрещено? В нас у горах таких імен нема».

«Сверид на це відповідає: «З моїм ім'ям була така історія: У нас був дуже гострий священик. Оце він захотів покарати мою неню за те, що вона, не чекаючи, аж мій батько з'явиться, мене на світ без батька привела й назвав мене Сверидом. Чи він справедливо поступив, не знаю. Але, як могла моя неня впродовж девяти місяців діждатися мого деді, коли я поверх уже двадцяти років жду на нього й діждатися не можу?»

Тут хотів щось сказати Сверлик, але не було вже коли, бо заряджено збірку цілої сотні.

Вечером тої самої неділі розповів Вовк, як то він раз на Лудовій зловив московського шпигуна. Ось що розповів він: «Післав мене командир обійти Лудову, чи нема де чого підозрілого. Зійшов я на плай, що веде з Лудови на Луковиці, аж там напроти мене йде якась стара гуцулка, Ну, нехай буде гуцулка, але й до неї треба підійти по військовому. Кличу: Руки вгору! Підносить руки, але якось непевно, поволі. Руки підносить, а очима завертає на всі сторони, якби чогось шукала... А я вже по самих руках бачу, що це руки не гуцулки... «Здорова була молодичко» — вітаю гуцулку. «Чого зайшла сюди? Що принесло тебе на Лудову? — питаю. А вона мовчить... Показує на рот, що мов, вона німа. Нараз скорим рухом хоче сягнути рукою під сердак... Тоді я рукояттю пістолі по руці! — «Кажі, чого сюди зайшла?» ще раз питаю... «Гуцулка» видає зі себе голос наче блеяння вівці... Ага, ти овець тут своїх шукаєш... Зажди троха, я поможу тобі їх найти... Але «гуцулка» не хоче ждати... Кидається на мене, хоче зловити мене в свої «лапи». Та, не на слабого натрапила... Бю пістолем по руках, ловлю її попід боки й на землю. Придавив її колінами до землі, сягаю під сердак і витягаю звідтам пістолю і дві невеличкі ручні гранати... Ага, знаю вже, що це за молодичка й чого на Лудову зайшла. Напевно не за розгубленими овечками! Добре, що в мене в кишені був досить сильний мотузок. Вяжу ним обі руки «молодиці», а тоді підношу її з землі. Станула на ноги зі звязаними руками. Тепер, думаю, немаєчи вільних рук, ані зброї, нічого мені не вдієш — так думаю. А вона головою з цілої сили в мій живіт! Щастя, що не завалила мене з ніг, а то погано зі мною могло бути. Ну, тепер я вже перестав «панькатися» з «гуцулкою»... «Всунув» їй стільки, що напевно відпала в неї охота «боксуватись» зі мною... А тут якраз наднесло нашого Бойчука. Тепер уже нас двох, а «гуцулка» одна... Здираю з голови «гуцулки» хустку, але разом із нею зриваю і її «коси», а з-під них визирає стрижена голова... Ага, оце така гуцулка! А покажи нам свій язик — кажу їй, чи там уже, йому. Не дуже він хотів це зробити, але ми з Бойком «попросили» його... Ну — кажу — диво, має язик, а не говорить! А на це Бойчук: «Та це, аді, бигме, не гуцулский а кацапский язик! Ануко, заговори д'нам по свому, по кацапски — ми дещо твою мову вже знаємо!! Не так то легко було «намовити» московського шпигуна, щоб заговорив! Але вкінці таки промовив... Розповів, що він зовсім «не віноват», що це полковник НКВД на Жаб'ю наказав йому перебраться на гуцулку та йти на полонини шпійонити українських «бандітоф»... Потім питав, що ми з ним «сделаєм»? Коли ж почув, що зробимо з ним те саме, що роблять москалі з нашими, як їм хто в руки попаде — повішаєм, — почав плакати й просити, щоб не вішати його — в нього жінка й трое «ребятішок»... На це ми тільки голосно розсміялись.

Привели ми шпигуна й передали командирові. По довшому переслуханню його, наказав командир не вішати його, бо він усе, що знав, розповів, але застрілити, що й було другого дня зроблено.

Довго в цю ніч не спали наші вояки. Якби мішок із різними вояцькими пригодами розв'язався — кожний хотів свою пригоду другим розповісти... А одного разу не мало було сміху, коли Сверид привів молодого хлопчину й передав командирові, кажучи, що його «бизівно» післали москалі на розвідку — це московський шпигун. Почали випитувати в хлопчини, як називається, звідки він, чий син і чого зайшов на полонину? Хлопець на всі питання дає сміливі відповіді: Називається Єлак, син Василя Борсука з Перкалаби над Білою Рікою. Його ніхто не післав на полонину — він сам, із власної охоти сюди зайшов. Три дні блукав, шукав УПА... Та він її не найшов, а його подибав оцей вояк — показує на Свериду — й привів «суда» — «а цисе так ми си видит і є та УПА, за якою я шукав і не міг найти»... «А на що тобі цієї УПА» — питають. «Єк, на шо? Та хочу до неї пристати, буги вояком і бити ту московську нехар, отих болшівників, що не дають нашим людям у горах жити. Приймете мене до вашої УПА?» «А чому ж тебе так кортить стати вояком УПА?» — питають». Чому? А от тімунь: Оногди сиджу я в пастівнику й повівкую на сгнета, шоби, аді, не розбіглиси, або почерез дільницю не вштрикли в чужу царинку. А деді не було тогди вдома — пішов кудис за своїов потребов. Аж ту надходе маскалі — оті жесні болшівницькі котюги, не снили б си нікому ирценому. За дедем питають. Бизівно хтос шос набрехав на дедю, бо дужи си за ним допитували. А я все їм одной «співаю»: Ни знаю! Може пішов уверх, а може в Єблоницу, звідки я можу знати, куди він міг піти? Я сокочу аді сгнета й нічого ни знаю... — А та болшівницка нехар бере мене зі собов і кажи йти в Єблоницу. Ага — подумав я — будуть там держети мене, поків не прийде дедя по мене, а тогди заберут мого дедика... А шоб там шо, не заведете мене, болшівники в Єблоницу! Йду і роззираюси, куди б то так штрикнути, шоб утекти. От по лівій стороні поточіна й корчі над нев. Я в поточіну й помежи лозину й вільшину, а потім д'горі в смерековий ісок. Стрілели за мнов, але я все поза смереки кривси... Поточінами, лісами, верхами й убочами вернувсми д'хаті... Єк злодій підкравдасмиси. Але в хату не заходив — ждав за кошеров, поків не прийшов дедя. Розказавсми дедєви все, як і шэ й просивсми сго дуже, шоби си добре варував сперед болшівників і не давси їм у руки. І шоби не ходив из клебуков, а держев все при собі пушку й стрілев до москалів. Уб'ют, то уб'ют, але не будут мучіти й на Сибір не повезут... Розпроцевсми си з дедєм і нєнев — сказавсми їм, шо ані одной днини не лишуси в хаті, піду до тої УПИ, шо воєє з москалями, може приймут там мене... Нєня плакала, але дедя не казав нічого... Лишень, єк мавсми в дєвері йти, поцулував

мене в чоло й сказав: «Йди, най те Бог провадит і сокотит від лиха». Просю вас, дуже просю, прийміт мене до вашої УПА. Я стрілети вмю. О, і як умю. Ворону в лету застрілю. Хоч неня кликала все мене «малий», але я вже не малий, на Петра-Павла минуло мені шіснаціт років».

Командир дозволив йому залишитись між нами. І зле не зробив. Із «малого» був один із найкращих розвідників наших. Та попав у руки москалям і згинув серед страшних мук. Геройською смертю згинув «Малий», як ми його звали...

III.

Був між нами Андрійко з Голов — звали ми його Щипавкою. Дуже гострий язик був у нього... Він дуже не любив жєбівців, усе докучав тим воякам, що були з Жаб'я. Бувало почне співати, а потім розповідає усякі сміховинки, щоби дражнити «жєбівців».

Ой, сараки ті жєбівци, то си доробили,
Одні воли прогуляли, а другі пропили.

А потім розповідає, як то раз подибались на дорозі два Івани, Іван із Голов і Іван із Жаб'я. Один вертав із міста, а другий їхав у Косів.

«Слава Су!» — вітає Іван із Жаб'я Івана з Голов. «Слава навіки!» — відповідає той.

«Єк трівасш, Іванку?» — питає. «Та, ще миром, Богу декувати».
«А шо діст твоя жінка, Катеринка? Дужа, здорова?»

А на цисе жєбівський Іван: «Ігі на те! Я гадав, шо ти екис чоловік і олій у голові маш, а ти за біду питаш, не знаш, шо біда бідов, а біди лихо не йметси».

«Тю на те! Я, як до чоловіка, а він зачінат вадитиси. От ліпше скажи дес був і шо чув?»

«Та бусми в Кутіх»...

«А шос там поорудував, та шос купив?»

«Гергєв купивсми на голубці, (великий горнець) шос зробивбих у него, та й воску на свічки до церкви, стопивбиси в бесагах, ну й люлечку череп'сну, Боже мнє прости»...

Отакє почув Іван із Голов вид Івана з Жєб'я... —

А ото одного разу перед самим храмом (празником) у Жаб'ю — Слупейці провадит жєбівец козу на заріз, бо треба мнеса на храм, а крім кози вже нічого більше не мат. Усе забрав горбатий Мошко з Бережниці. Іде жєбівец і тєгне козу за собов на курмею, (мотузку), а бідна коза все: «ни мене! ни мене!» Тоді обєртаєсси жєбівец до кози: «Та і я так кажу: не тебе, не тебе би бідашко на заріз давати, але шо вдієти, коли надходить той, прости Господи, дїтьчий храм, а храм без мнеса, це не храм, а сміх»... — — —

А було цисе так же на Жеб'ю, лишень не темлю де, на Ёльці, ци на Слупейці. Оце доїт дівчина вівці у кліві. Нараз чуєт, неня її кличет:

«Марічко, Марічко!»

«А гов!» — відзиватси доня.

«А де ти?» — питат неня.

«Та гездечки!»

«Та, де, гездечки?»

«Та в кліві!»

«А шо там дієш?»

«Та нічого — вівці дою».

«Упорайси там швиденько, та йди в хату, — а бігом іди!»

«А чоґо в хату та й ще бігом іти?»

«Аді, старости прийшли» . . .

Марічка, почувши це, випустила з рук дійницю, котюґа хлєпче молоко, що потекло по помості. А Марічка байбарзо, що молоко пропало:

«А від коґо старости?» — питас.

«Не скажу, вґадай?»

«Ой, ненечко, пишна, срібна та намальована, скажи, скажи від коґо старости, бо я ниґодна вґадати. Кажи, кажи, бо я ціла горю, така-сми цікава знати» . . .

«Ну, ну, не гори, є ті скажу: Аді вид Пантели з Вишного ґруня».

«О, Госпідку сітенький! Бигме це пишний легінь, єк намальований! Я вже виддавна за ним очіма вудю! Біжу, біжу ненечко в хату, лиш забіжу у кліть і червону хустку візьму на голову!»

І прожоґом зі стайні побіґла. «Отакі то жебівські дівки. Пуцих і більше на легінів ласих дівок, єк у Жеб'ю, не найти в усіх ґорах. Єк лише котра уздрит легіня, то зараз д'нему шкіритси й очіми завертат. Ану прітеґнет єґо д'собі . . . — — —

А раз було такє: «Пішли, Іван из Жеб'я з Іваном из Голов на рибу. А було це вночі — ніч темна, що хоч око вібери. Ловлят рибу — голівский Іван ґорі ріки, а жебівский доли. Питат голівский:

«А ймив ти там шо?»

«Та, аді ймивсми головатицу, а ти шо?»

«А я видру!»

«Видреш?! Ні, не видреш, бо я її назад у воду вержу!»

І верґ головатицу в ріку . . . А голівский Іван усміх . . .

«Та я і не думав головатицу від себе відирати! Я зловив видру, отаку на штирьох ноґах із ґострими зубами. Аді вкусила мене за палец, що кров із палця, як вода з чуркалця чюрит. От дурна, забита, жебівска, капустена голова! Думав, шо я такий, єк жебівци на чуже ласий і видру єму головатицу . . .» — — —

А потім ще дальше ґлумитьсѧ над «жебівцями», розповідає такє:

«Пишов раз наш жебівский Іван на доли. А було це в місяці маю. Зайшов у одне село над річкою. Там здибав знайоґого «бойка», аді, рахувати, подолека. Привиталиси оба, єк ґодитси, стали й

говорс. А тут у лузі над річкою співає соловій. Співає аж заходиси.

«А що це варе за птах так співат?» — питає жебівец.

«Соловій, ти шо, не чув ше соловіе ніколи?»

«Та чути, то чувсми, але ни знаю, чи цес такий, ек у нас?»

А ек він вігледат?

«Можна би его вздріти?»

«Зажди хвинину, може вздриш его...»

А на це якраз соловій перелітат из одной лозини та на другу. Вздрів его жебівец та всміх:

«То оцисе у вас соловій, такий маленький, що в жмені сховав би?»

«А ти екого соловія хотів би?»

«А такого, ек у нас, на Жебію...»

«Ну, а який же той ваш, жебівський соловій?»

«Та такий, що є шо в обі руки взети... Завбільшки, як та он курка, що дорогу перейшла. А голос у него такий, що ек заспіват, то як дзвін заревет, на другий берег Черемошу чути... Он, екий наш, жебівський соловій! Не то, шо ваш, ек миш завеликий».

«А ек, той ваш соловій, поверха, скої фарби?»

«Та чорний, а дзюбок у него, ек у тебе ніс, великий...»

«А екий у него голос?»

«Я ж казав, такий, ек голос дзвона!»

«Ну, добре, а екже він співат?»

«Та, ек? А от так: Кра! Кра! Кра!»

«Тю на тебе, та ж це не соловій, а ворона! Ворона, ворона, отой, твій соловій?»

«Может бути, шо цисе у вас ворона, а в нас на Жебію, це соловій! Соловій, не ворона!»

То ж то мали долшнени з чого сміятися, ек цисе все почувли... — — —

Вибралися раз, жебівец і головчак по тітінь до Кобак. Накупили, чи наміняли того кобацкого тітіню повні бесаги, взяли на плечі і несуть. Над ранком були вже в Ясенові над Черемошем. Перебрили ріку, поклали бесаги з тітінем на березі і натягають на себе гачі. Жебівец думав зайти в свую Магуру почерез Синиці, що над Красноюлею. Ага, зайдеш! Ще не встигли натягнути гачі, а тут зпоза смереки вискакує «панич» — рахувати шандар...

А що там масте в бесагах? — питає.

Та нічого, от трохи вовни купили в Ясенові й несемо до дому — відповідає головчак.

Трохи вовни, кажеш, а не брешеш?

Ні, бігме правду кажу! Не вірите, придивітси!

Нахилився шандар, хотів загленивати до бесаг.

Тоді головчак хап за карк шандара обома руками та й у-воду... А сам бесаги в руки та й бігом у верхи...

А жєбївцєви стало жєль шандара... Скорчїв у воду й вїтегнув його на берєг. Потїм щє й вїловїв їз води шандарськє «чакò», щò спало шандарòвї з голови й плїло за водою. Тай карабїн тєж вїтег з води й подав «панїчєви»...

Шандар сбртусїв зї сєбє воду, поклав чакò на голову, повїсїв карабїн на плєчє й до жєбївця:

«Бєрї бєсагї й хòдї зї мною!»

А куди йтї? — пїтає жєбївєц...

Як то, куди? На постєрунок у Ясєновї.

Щò напросївся бїдний жєбївєц панїча, щòб пустїв його д'хатї — хотїв ужє й у руку поцїлувати, та нїщò нє помагало. Шандар запровадїв його на постєрунок, а зїдтам у крїмїнар до Кòсова... Посїдїв сòбї бїданка там трї мїсцяцї. Нє так за тїтїн, як за сòвє добрє. алє дурнє сєрцє, та й за тє, щò пустò в ньòго в голові було. — — —

А раз пїшов жєбївєц їз сїном на рїбу — захотїлося їм пєстругїв... Була темна, осїннїя нїч. Ловлят пєстругї, дєдя ловїть їх остями, а сїн присвїчує лучїцєв. Нє знають, щò на берєзї потска двà «панїчї» на нїх чатують. Понїс сїн наловлєнї пєстругї на берєг, а дєдя ждє на ньòго у потоцї. Нє знає, щò його сїн попав ужє разом їз пєстругїами шандарам у рїку...

Один їз шандарїв кричїть, щòб старїй вїходїв з потока на берєг. Почув вїн голòс шандара, та на другїй берєг потока в корчї. А сїн кричїт:

«Дєдє, нє втїкай! Та ж вїдїш, щò я вжє в шандарськїх рїках!»
Такò сїн зрадїв сòвòго рїдного дєдє. Був бї сам вїдбув кару, а такòба з дєдєм булї покòранї. Такї то жєбївцї...» — — —

«Щїпав» нєраз голївськїй Щїпавка жєбївцїв ї допїкав їм до живòго, щò аж гарячò було їм. Нє любїв їх за тє, щò вонї найбїльшє з усїх довокòлїшнїх гуцулїв пїдлизувалїся всьакїм «зайдам» — ляхам ї жїдам, корїлїся їм ї служїлї... А того голòвцї нїкòлї нє робїлї й пїдлизникїв нє любїлї.

Частò помагав Щїпавцї допїкати й докучати жєбївцям Васїль Пєтрїчук їз Бабїна. Ось щò вїн одного разу розповїв:

«Був на Жєб'ю польськїй пїдлизч, Івач Прòцюк. Забаглòся йому раз румунськòй горївки... Взяв щòнайкращїй лїжник, щòб його вїмїняти за горївкү й пїшов... Нє знав бїданка, щò в сєлах по цю сторòну Черємошү тòбє матї пропуск, вїданий польськòю полїцїєю. Безòсòбїстòй довїдки нє мòжа нї вєчєром, нї нїччю наближатїся до Черємошү...»

Йдє Прòцюк, вжє напєрєд рахвє, скїлькї то горївки за свїй лїжник лїстанє. Ось вїн у Полєнках. Схòдїть нз Черємош. А тут польськїй жандарм:

«Стїй!» — кричїть на Прòцюка й кажє показати сòбї пропуск. А в Прòцюка пропуску нєма...

«Я, я, — кажє Прòцюк — я нє звїдсїль, я з Жєб'я ї нє знав, щò трєба матї єкусь там рєгїю, рахувати, пропуск. Алє на Жєб'ю

Дараба на Черемоші.

там знає мене вся ваша поліція. Я близько поліції мешкаю і з часта туди заходжу й навіть дещо «нароблюю» там, що скажуть, те роблю. Чесом то й дров нарубую і в печах затоплю — аєкже, я чоловік спокійний і проти вашої Польщі я си не бунтую...

«А куди несеш цей ліжник?» — питає жандарм.

«Та я, я, паноньку, я...»

«Знаю, знаю, кому й за що несеш ліжник» — каже жандарм.

«На той бік ріки, за горівку заміняти...»

Починає Процюк, як може, викручуватися, проситься в жандарма. Та це не помагає... Жандарм записав собі його до книжки, а Процюк мусів ще йому ліхтаркою присвічувати. Потім казав жандарм іти з ним до поліційної будки й лишити в ній ліжник...

Віртає Процюк на Жаб'є — клене Польщу і її слуг... Шоб розлетіласи, ек осінне листя, шоб запаласи в преісподне, шоб з неї сліду не залишилося, шоб її ні там, ні тут не було, шоб ми її тогди вздріли, коли вздримо тогідний сніг!

Якже не клясти, — ні ліжника, ні горівки... Не минули й два тижні, дістав Процюк «якес писмо»... Свіжа напасть... Не дурно ж бо говорили гуцули:

«Бойтси пан холери, жид сокири, а гуцул — паперу... Знає добре, шо папір, та ше з печетков, то це безівно екає нещісте, екас напасть...»

Іде Процюк до жида, шоб сказав, що це за писмо й що в ньому написано. Жид каже, що це «везване» ставитиси в середу в старостві в Косові. Почухавси Процюк у голову й вернув, як змокла курка в свою хату. Журиться, не може тої середі діждатись, цікавий довідатись, що йому скаже тот пан староста в Косові.

Діждався середі — встав рано-раненько, з'їв що, чи не з'їв — іде до Косова. Щось з дві години мусів стояти під дверима, поки впустили його до «канцерарії» старости. Щось зо три рази вклонився Процюк старості до самої підлоги й подав йому візвання. Староста глянув на папір і каже:

«За те, що не мав нічного пропуску й ходив понад Черемош, маєш заплатити 10 злотих кари. Чув?»

«Та, чути, то чую, але, ек мені заплатити такий великий «штраф»... Я чоловік бідний, а тепер у нас дуже туго за гроші стало».

«Відколи то у вас стало, як кажеш, туго за гроші?» — питає староста.

«Та від тогди, ек ваша Польща прийшла до нас» — відповідає Процюк...

Почервонів, аж посинів староста, почувши таке від Процюка. Мусів бідний Процюк не лише 10 золотих кари заплатити, але й ще дві доби відсидіти в арешті... Це за «образу» Польщі. В суботу рано випустили з криміналу.

Його жінка, не дїждавшись Івана в четвер, прийшла в п'ятницю до Косова й тут довідалася, що її чоловік сидить в криміналі і в п'ятницю рано вийде з нього. Від досвідку стояла під криміналом і дожидала свого Івана. Побачила його і питає, за що посадили його в кримінал?

«За що? Йди, питай їх?» — відповів Іван.

«Та кого питати?»

«Кого? Та тих полських котюг й того найстаршого з котюг, старосту, шляк би его втрафив! А щоб ми були ніколи тої проклятої Польщі не виділи, щоб за неї і не чули були!»

«Та тихо будь, а то ще хто почує і свіжа біда буде» — каже жінка.

«Ні не буду тихо, буде, що буде, а я буду кричати й проклинати Польщу від тепер і до смерти. Най її шляк трафит і всю її нехар, що наші гори запосіла! Мовчати, не кричати й не клести? Аді ліжник узели, щоб ним удавилися, 10 злотих здерли з мене та й ще і в кримінар посадили за пусто — дурно, щоб уся їх Польща розсілася і вся людина разом з нею!

А ти кажеш мовчати. Ні, не буду мовчати!» Все це чув якийсь ляшок і побіг із поліцію. За хвилину — дві, були вже коло Івана два жандарми. . . Мляшок переповів їм усе, що чув, а тоді жандарми забрали Івана зі собою. . . Що з ним там робили, і як його били, того не хотів Іван погім нікому оповідати. До того ще й знову в кримінал посадили. . . Посидів там чотирнадцять днів. . . «За пусто — дурно», як казав. . . Але з того часу ніколи вже не заходив на станицю польської поліції, а як де вздрів поліцає, то здалеку виминав його і три рази сплювував йому вслід.

Так то! Аж поляки «мусіли» вчити жєбівців, як Польщу «любити». . . Поляки «мусіли» вибивати їм з голови підлизайство й підлабузництво. . . З Процюка зробили такого українця, що йому не було пари на Жєб'ю. . .» А раз оповів Лєсю Сапріянчук із Голов, знад Чорної Річки, таке: «Ця частина Голов сусідує з Жєб'єм під Магурою. Тут сусідували зі себою Іван Тимчук і Юра Кімейчук, жєбівец. . .»

Тимчук був бідніший, Кімейчук був богач, до того дуже «здуфальний». Він згори дивився на Тимчука й нероз посміхався з нього. Довго терпів йому Тимчук, але вкінці було йому того за багато. Почав думати, якби йому здуфального Кімейчука розуму навчити. . . Думав і придумав. . .

Одного вечора, а було це восени, казав жінці розчинати муку на хліб і добре напалити в печі. . . А як було вже десь недалеко півночі, вийшов із хати. Жінка його дуже дивувалася, і допитувалася в Івана, чому не дозволяє їй замісити хліб і дати його в піч, а каже ждати й спати не йде.

Іван мовчав. По якомусь часі вернувся. Тепер казав замісити хліб і зараз до печі давати. Чотири великі хліби мусять бути. . . Дивом дивується жінка Івана, що це все має значити, але Іван мовчить, не хоче їй нічого сказати.

Зробила, як казав Іван, витягас чотири хліба з печі. Іван каже еитягати по одному. Бере один хліб на лопату й іде з ним на . . . двір . . . По якомусь часі вертає, бере другий хліб . . . Потім третій, а там і четвертий, і виходить з хати. Жінка не знає, що думати має . . . А може її Іван розумом зблудив? Він і не дозволяє їй виходити за ним із хати . . . Куди ж він виносить хліб, кому його дає? Геть поза північ було вже, як пішли спати.

На другий день рано чує Іванова Анниця, що в коширі щось риче. Дивується — її ж корови ніколи зраня не ричуть . . . Іде в коширу, а там пара волів, зовсім такі, як у Кімейчука, лиш роги в них інакші, кручені, а Кімейчкові мають роги прості . . . Вертає з хату, питає Івана, звідки взялися воли з коширі? На це Іван нічого не відповідає, лишень підсміхується і каже жінці мовчати й нікому про волів не говорити . . . Бідкається Анниця . . . «Матбути» її Іван здурав, або злодієм став . . . Бизівно, це воли крадені . . . Пополудні пішов Іван на село до «огледича» худоби, взяти регію — пашпорт на воли, завтра середа, торговий день в Косові, пожене воли продавачи. Такі: тої самої днини перед вечером займав воли й пігнав їх до Косова. В Яворові підночував і рано в середу був уже з волами на торговищі в Косозі. Стоїть подалік від волів, аж тут надходить його сусід, Кімейчук . . .

«Єк триваєш, Іване?»

«Та миром, Богу декувати, ек ти май ліпше?»

«Та ще гаразд . . . Але не зовсім . . . Чув, у мене тамтої ночі воли вкрали?»

«Ні, не чувсми, що лиш тепер від тебе чую. І хто би це міг зробити?»

«Хто, та ж не ти й не наш сусід. Кіцнак, а екийс злодюга . . .

«А що ти тут сьогодні дієш?» — питає Тимчука.

«Та пригнаси воли на продаж» — відповідає Тимчук.

«Ти, воли на продаж? Я ж у тебе волів не видів» — дивується Кімейчук.

«Не видів, бо й не міг видіти — каже Тимчук — я держев їх цілий час у Стовпніх, ти ж знаєш, що в мене там зимарка й царинки на сіно й толока . . . Підходить Кімейчук до волів «Тимчукових» . . . З усіх сторін призирається до них, дивується, надивуватись не може — сам до себе говорить: «Снісько» мої, білі латки з червоним і хвості такі самі, і ратиці такі, от в одного надщерблена ратиця . . . Чудо й диво, щоб воли були аж так до себе подібні. Снісько мої воли! Так, але в цих роги зовсім не такі, як у моїх. У цих роги кручені, а в моїх прості, на боки . . . Чудо й диво . . .»

Що, — питає Тимчук — дивує тебе певно, що мої воли подібні до твоїх?»

«Та, дивус! Єкби не кручені роги, то присеги, що це мої воли! Йду, походжу й розгленуси по торговиці, може подиблю свої воли — може пригнав їх злодій на продаж. А не найду, то мушу купити собі пару волів, без полів, ск без рук. От іде зима, чим же «натє-

гати» дров д'хаті? А й смерть може прийти, то чим жінка відвезе мое тіло на цвинтар? Чужими волами? Цего відколи Кімейчукки живуть під Магурою не бувало!

Пішов Кімейчук шукати своїх волів на торговиці... А Тимчук і не дуже спішиться продати «свої» воли. Цинить за них стільки, що купці геть від нього йдуть. Десь так за годину гортає д'ньому Кімейчук. «Шо, Іване, не продав ще своїх волів?»

«Не продав, якось не нагоджуються купці, слабій сьогодні торг».

«А знаєш шо, Тимчуку, продай воли мені. Шо правиш за них?»

«Та так, по сусідски, давай три сотки й бере воли»...

«Ну, три, трохи за багато! Бери півтретя сотки й ходім на могорич»...

Тимчук і не думає довго торгуватися і дорожитися — бере півтретя сотні банок і йде з Кімейчуком на могорич. Добре й таки здорово випили — ні цей, ні той не скупували грошей на могорич. А в Яворові на попасі ще й «поправили»...

Пригнав Кімейчук воли д'хаті. Жінка й діти думали, що це їх воли найшлися. Але ж ні, в цих роги зовсім не такі, як у їх волів були... Ніхто не знав, що Тимчук гарячим хлібом зм'якшив роги й покрутив їх... Його жінка, хоч дещо й догадувалася, але мовчала. Тимчук роздав гроші за воли бідним і старцям на храмах. Отак помстився «голоуєчск» на «жебівци» за того здуфальність, на-смійки й кпинки... Справжній гуцул «нарушіння гонору» ніколи й нікому не дарує, а за «омразу» мститися. — — —

А Михайло Максимюк із Чорної Річки, щоб ще трохи досолити жевівцям оповідає таке:

По всіх наших гуцульських селах бувають людські прізвища. взяті від різних звірят, а часом і від птахів, як от Медведюк, Видрук, Щурек, Когутек, Воронюк і їм подібні.

Але того, що на Жаб'ю є, нема ніде в других селах. Там є родина Котів. Так просто, Кіт. А звідки взялось там таке котяче прізвище?

Ото жив там у Жаб'ю газда, якого хата стояла над потоком, а на нім був млин. У млині були щурі. Ті щурі пилили потоком і заходили до кошири і кліти газди. Ото раз каже той газда до своєї газдині: «Знаєш, Настуне, я сьогодні зловив і вбив три щурі»...

А газдиня: О, то ти вмєш щурі ловити? А я цього не знала.

«Та не лише щурі, я і миши ловлю. Вилловив їх так, що в кліти ніодної миши вже нема» — відповідає газда.

А його газдиня на це: «То цисе добре мені знати — я занесу нашого кота сестрі Марійці, в неї нема кота — пощо мені в хаті два коти держати?» І так зробила та й перед сусідами похвалилася, що її газда — Кіт. Ліпше від кота вмє ловити щурі і миши.

А сусіди, як сусіди... Підхопили це й почали того газду Котом називати. Його Котом, а дітей Котиками. З того часу й по сьогодні нема вже Дрислюка, як той газда колись називався, а є Кіт. Його сини теж Котами звуться». — — —

Але одного разу відгризси Іван із Жев'я:

У вас, у Головах, то все так, що лиш багаті маюť «рацію», а бідному кажуть: «Мовчі та диш!» Говорит багач, бреше, аж му з рота куритси, а газди, такі, як він, притакують: «Ає, ає, бигме, куме, правду кажете, світилибси ващї слова».

А спробує бідний шос речі, ого, кричат: неправда, брешеш!

Ото зійшлася в Головах «рада». Є віт і радні. Радят, говорят. Скінчили урідувати, говорє всечіну.

Кажє старий Сепріян, що то його Тумановим, прозизають: «Біда, браччіки, весна йде, а в мене плуга нема. Оце оногди зазираю в колешню, шукаю за плугом, а його ніт — нема, ек під землю щєз — пропав. А мій Лєсьо кажє: «Дєдю, дєдю, не шукай плуга, бо не найдєш. Я видів, як єго щурї гризли, видно зовсїм єго з'їли». Отакє попацив я з плугом!/? Треба будє йти до коваля, щоб новий вдєєв. Видів хто такє, щоб щурї плуг з'їли? А в мене такі з'їли їго.

Чому, чому не можєт так бути? — закричали багаті. Зрештов, єк кажєтє, шо щурї з'їли плуг, то цє мусят буги правда! Дє ж би такий газда єк ви, та неправду говорив! Цє не можєт бути!

Відзиваєтси Миханько Проциків, адї біданка, мат лишє одну корову й кількоро овчєт:

«А моя Параска наробила сєгодни рано такогo крику й верєску, шо аж сусїдки позбїгалиси. Питають, шо сталоси? А вона крізь плач: «Адї, сусїдоньки, мишї гєт погризли мєні сито, нема чим мўку просїяти! І кїт єкийє, рахувати є при хатї. Та шє з него! Не хочєт гризти мишєй, то мишї перегризли мєє сито. Бєг би їх скарав!»

Лєдвє скос сусїдки втихомирили мою Параску, а одна побїгла й принєсла їй сєє сито. Таке то попацила моя жїнка сєгодни зранку. Мишї погризли сито, шо лишє дїри в нїм залишилиси.

Скінчив Миханько, а газди в смїх. Не смїютьси, нї, алє аж регочутси... «Оцє наговорив нам Миханько! Мишї погризли сито! Відколи свїт свїтом, а гори горами, такогo шє не бувало, щоби мишї сито з'їли. Ха! ха! ха! — смїютьси, аж повала в хатї трїсєси... От якї то головци! Богач брєшє — правду говорит, бідний говєрит правду — брєшє, кажуть!» — — —

А от у нас на Жєб'ю шє до недавна жив Андрїйко Правдомєв, лєгко знали не лишє на Жиб'ю, алє й у всїх наших горах. Звали його Правдомовом, бо говорив усїм правду в очї. За цю його правду не любили його, а часто то й били. Алє цє нїчогo не помагало, він дальшє говорив правду. Казав, шо такий наказ мєє від самогo Бога: говорити людям правду — лишєнь правду казати їм.

Оцє зайшов він раз у цєркву в Фєрескулї. Цєрква повна людєй. Скінчив свєщєник відправляти Службу Божу, посвєчєє новий фєлон, шо його купив голївський багач, Микула Янушєвський—ї рєх. Фєлон прєкрасний, дорогий, за очї берє.

Посвєтив його свєщєник, а потїм почав говорити, дякувати Янушєвськoму, славити його й вихвалювати за велику набожність. Потїм щє й співали йому «многая лїта»...

Вийшли з цєркви — вийшов і Янушєвський. Малогo росту, широкочлєчий, присадкуватий, з малими, хитрими очима, підстрижє-

ним вусом і рум'яними щоками. На голові чорна кресаня зі срібним гальоном, хробачком і трісунками, на шії дорога, шовкова хустка, киптар вишитий волічкою і набиваний мосяжними гудзичками та обшитий барвним сафіяном, через плече тобілка з ременю, вибівана мосяжем і сріблом. Такі тобілки можна дістати лишень у Якібіюка в Яворові. Черес на Янушевським із-за гори, мабуть у Сиготі куплений, сорочка низом вишита, гачі червоні, постолі нові й вишиті капчурі, в руках мосяжна бартка, в горі бляхою обита. Стоїть між газдами, гордий, певний себе, хоч низького росту, то все таки згори на всіх глядить. Кому тут із ним рівняти? . .

Оповідас газдам, що по фелон їздив сам аж до Станіславова, сам його вибирав, ну й добре вибрав, бо й священникові дуже си вподобав. Але, скільки за нього заплатив, цього не каже, це не годиться, бо ж це не кінь і не корова, а фелон, на Божу хвалу куплений.

Стоїть отак Янушевський між газдами, аж тут підходить д'ньому жєбівський Андрійко Правдомов:

«Єк дужий, Микулко? Кажеш, що справив фелон для церкви, та й священник також це казав, хвалив тебе й дякував тобі. Так, але й ти і священник, оба говорите неправду. Я, я, Андрійко з Жєсб'я, знаю, хто купив фелон і чіими грішми він заплачений . . . Заплатили за нього твої наймити й служниці! От, хто купив фелон! Чи хоч одному наймитові, чи служниці заплатив ти сємбрилю, заслуженину? Щоб не заплатити того, що обіцяв, ти слуг проганяв, не дав дослужити року, проганяв з тим, із чим до тебе на службу ставали, щоб не нарушити грошей в чересі, а потім за ті проплакані гроші купив фелон . . . Ні, ні, не за свої, а за гроші слуг купив ти цєс фелон. Це треба всім людям сказати, щоб знали правду! Божові цього не треба казати, Він і так знає цю правду!»

Якби хто розжареного приску кинув на голову Янушевського — замахнувся барткою на Андрійка, хотів ударити його в голову . . . Але Андрійко скочив убік, що бартка лише його плече досягла.

Пішов Андрійко з Ферєскулі плаєм у Перехрєстне. Здїбав там вїята, Шикєрика, що добре підпитий вертав із Красноїлі.

«Єк дужі, калюхатий віте?» — вітає його Андрійко.

«А тобі шо до мого калюха?» — питає злісно Шикєрик.

«До калюха може ні, а до того пива, що ним твій калюх наливають люди», — відповідас Андрійко.

А Шикєрик барткою по голові його раз і лругий. Лєдвн втік бідний Андрійко. Зайшов на ніч до Панькевича в Красноїлі.

Переночував там, устав раненько, бачить, Панькевич ладиться на свою полонину, Скупову.

«Газдику файний — каже до нього Андрійко — йдете в Скупову, то беріть зі собою і свою Параску, не лишайте її саму тут».

«А то, чому?» — питає Панькевич.

«А тїмунь, що лише ви на Скупову, а любас із Голов до вашої Параски».

Почула це Панькевичка, вхопила в руки бич із катрафою і по голові, і по плечах Андрійка. Розвалила йому голову, кров залила йому очі.

Йде дорогою, стрічає священника. Той питає, хто й за що розкровавив Андрійка? Андрійко на це: «Таке вже мое «щісте», що куди не піду, куди не повернуси, всюди мене біют».

Та за що біют? — питає священник.

«За правду, за правду біют мене, отченьку» — відповідає Андрійко.

Подумав священник і каже Андрійкові йти до себе. Каже, що йому буде добре в нього й ніхто його бити не буде, та ще за правду.

Заходить Андрійко в кухню священника, а там попадає. Глянув на неї Андрійко і каже: «Слава Су-Христу, капуляста їмосте!»

А їмость за березовий віник і по голові Андрійка.

А той кричить. Прибігає священник, питає, що сталося?

А Андрійко каже: «От сказав я «капуляста їмосте», правду сказав, бо в вашій їмості очі — капулі, великі як цибулі і на верху голови, а вона за це мене віником по голові. За правду, за правду всюди мене біють».

Це сказав і подався почерез Магуру в своє Жаб'є.

Говорить раз Головець: «На Жаб'ю опанували були жиди все життя гуцулів, Жебівци сиділи в кишенях і руках жидівських, доходило до цього, що жиди думали там за людей і давали їм ради й поради, жебівци казали, що, що потрафить одна жидівська голова, того не потрафить навіть і десять щонайрозумніших гуцульських».

А от у Головах було зовсім інакше — там не міг ні один жид довго вдержатися. Всі жиди хитруни й шахруни, це ми добре знаємо, а в Головах бувало нераз і так, що не жид гуцула, а гуцул жида перехитрював.

Оце жив тут високо на груни Василь Понепалек — Худеків. Його дедя мав багато дітей, перед смертю розділив землю свою поміж них і так діти багатого батька стали бідними.

Але були вони дуже запопадними працівитими та старались побільшити те що від деді дістали. Та найзапопадливіший з них був Василь.

Вистачить сказати, що коли вмирав, то залишив своїм унукам великий маєток у селі і у верху, багато маржини й овець, ну й грошей.

Ото заходить раз до нього бородатий Лейба з Косова, що то купував у горах маржину й вислав її до Відня. Більше години торгувався з Василем, хотів купити в нього пару волів.

Вкінці якось добили ціну: 320 банок. Дав Лейба Василеві 120 банок задатку, решту заплатити у середу, коли той прижене воли на означений час у Красноюлю.

На другий день заходить до Василя Мотель із Жеб'я, питає, чи не має що продати?

«Пару красивих волів хочу продати» — відповідає Василь.

«А скільки правиш за них? «Дай 400 банок і воли твої»...

«Чому ж 400 а не 300»? «Тімунь, що вони не 300, а 400 банок варті! Недавно зігнав їх із полонини, видиш, що добре випасені, товсті, гладкі.»

Михайлик.

«Ну ну, гладкі, товсті, я видів уже гладші й товстіші від них. Але, знаєш, то по старій знайомості, дам тобі за них 320 банок, другому не давбих, а тобі дам...»

Довго торгувались, але вкінці догодилися — 350 банок дав за воли Мотель з тим, що щойно на другий тиждень пришло когось по них.

Прийшла середа, Василь не жене волів у Красноїлю...

У п'ятницю приходиться до нього Лейба, починає сваритись, чому не пригнав волів, як були домовились?

А на це Василь: «Та як мав їх гнати, коли заболіли? Подивиси сам, ратиці в обох напухлі, ратична хвороба. Хочеш давай 200 банок і бери собі їх — вони ж твої, ти їх купив, я не буду твоїх волів даліше годувати!»

«Бери, бери, легко тобі казати цисе, але як їх брати, коли вони не можуть іти? А до того ратична хвороба заразлива, вся маржина, яка в мене є, заболілаби. Зверни Василю мені завдаток! Я купив у тебе здорові воли, а не з'болів». Давай 120 банок, бо в мене нема часу довго з тобов говорити.»

«Шо, ти Лейбо, здурів, чи може свій розум у Косові лишив, а до мене зайшов з порожнов головов? Купив воли, дав задаток, та давай решту грошей і бери собі їх, — не забереши, так твій задаток, 120 банок, пропаде! Аекже!»

«Та що ти, Васильку, жергусш? А ци чув ти, щоб коли шос жидівське пропало? Ніт, ніт — і мої 120 банок не сміют пропасти!» каже Лейба. А на це Худек: «Може воно й так було, що жидівське не пропадало, а от в мене твої жидівські гроші, 120 банок, пропадут, ек не доплатиш 200 банок і не забереш собі волів.

Ти ще не знасш, що то головци, а тепер меш знати головців і Василя Худекового в Головах!»

Бачить Лейба, що Василь твердий горіх, не легко йому його розкусити. Починає просити його, щоб повернув задаток. Але його просьби камінь у глибоку воду. Василь все своєї: «Давай 200 банок і бери воли, або задаток пропаде». Добре йому казати «бери воли», а як їх узяти, коли не можуть іти — ратиці напухлі. Бачить Лейба, біда найшла його з Василем і його волами. Попав, як лис у сильце. Ледеи впросив Василя, що той звернув йому 100 банок, 20 мусів «подарувати» Василеві.

Сховав гроші у кишеню і пішов, радий, що хоч 100 банок урятував. Василь пішов назирцем за жидом. Коли ж бачив, що Лейба зійшов на річку, сів на свого коня і поїхав у Краснолію, вернув скорим кроком д'хаті, взяв кліщі в руки й повитягав вухналі, що їх позабивав був волам у ратиці. Воли пішли в толоку настися.

На другий тиждень, прислав Мотель сина з рештою грошей й забрав воли. Василь мав у чересі 370 банок, а не 320 . . . —

Найшовся б такий Худек у Жебію? Напевно, що ні! —

А раз то вже так досолини головци жебівцям, що ті пожиливалися на них свому сотенному. Ото почали головци докучати жебівцям — козами . . . Казали, що жебівци задивилися на жидів і почали й собі держати кози.

А зачалось з того, що один із головців заспівав жебівцям:

Ой, мой брате, раз жебівец штрикав з оборога,
Зачспила кресанчину гаджуга сливова,
Впав жебівец на коліна, тай ставси молити,
Скби тоту кресанчину з гаджуги здіймити . . .

З оцего то й зачалося. Жебівци завели з головцями сварку. Головців треба знати . . . Страшно затеті і здуфальні люди! Гордовиті, не дай Боже нарушити їм гонір. Ну, й мстиві, та й «кусати» вміють! За одне згїрдне слово в них десять слів!

А розпочав дразнити жебівців козами син Микули Дронска, Лукинко. Він заспівав їм — казав, що співанку ту чув на Жебію-Слупейці:

«Любив легінь дівчиноньку їдну — їдиначку,
Вна не мала бирше віна, лиш козу — рогачку.
Та вна була не лінива, вночі козу пасла,
Напретала постів сира, два постости масла.

А він каже: жінко моя, буде наша слава,
Псвеземо тоту скором аж до Станіслава.
Завезли до Станіслава тай сіли на ринку,
Тільки грошей вторгували, що купили дримбу.

Сидит жінка на камені тай на дримбу грає,
А чоловік збоку неї думку си думає...

А вона каже: Не журиси, чоловіче, та не думай думку.
В мене є ще трохи грошей, куплю тобі люльку...

А чоловік на це:

Не люблю я ані козів, ні жидівську віру,
Продам ту козу до ятки, собі лишу шкіру.

І продав!

Шкіров тов си накривав, під нев з жінок упрівав!

На це один із жевбівців: «А я чув у Головах над Чорною Річкою.
як один легінь такої співав:

«А мій дедя був стрілець, застрілив сороку,
Надер з неї стільки сала — було на пів року.»

Та й ще чув я і таку співаночку:

Зійшов дедя з полонини в широкім ремени,
Приніс нени в подарунку кусок будза в жмени...

Так, так, головци, це ж знані скупарі, в них усе за гроші. Для жінки будз у жмени, а бриндзю Мотикові, жидові за гроші! Ну, це дуже не подобалося головцям. Лесьо Шикериків заспівав жевбівцям про того кривого Слачка зза Магури, що то купив собі козу на ярмарку:

«Ой пішов я на ярмарок, купив собі кізку.
Вона молока не давала лишень по килішку.

Сидит жінка на порозі та кусає лозу,
Я не буду тобі пасти ту елову козу.

Тихо, жінко, не свариси, куплю тобі масла,
Абес мені до Покрови добре козу пасла.

Вона пігнала козу пасти, лози наломала,
А ек коза попоїла, трохи приєвила.

Ек пригнала козу д' хаті, стали си радити.
Чи давати козі їсти, чи давати пити?

А чоловік каже жінці — дай їй конюшини.

Будеш мати з козов спокій до білої днини.

А ек коза попоїла, тай зараз си вдула,
І до рана на порозі ноги розвернула.

А жінка си излекала, біжить до ворожки

Та несе їй цитири гроші і бриндзиці трошки.

Відей вона сблазами, людеї си питає,

А де тота ворожечка, що до козів знає?» —

А Юра Черленюків, теж із Голова, каже, що чув на Жаб'ю ще й таку співаночку про козу:

«Ой пасла я мою козу в зеленій ліщині.
Загубила козинетко, жель мені до нині.

Ой не буду козу пасти, не буду доїти.

І не буду бриндзю їсти, бо буде млоїти.

Ой не буду козу пасти, бо коза до біса,
Задре хвоста та й попід міст утечет до ліса.»

А тут знову Дронеків Лукинко:

«Гонив козу на ярмарок, забув козі сіна,
А коза си загнівала, на дорозі сіла.

Аж подибав кума Гриця, каже, куме Грицю,
Поможіт ми підоймити козу за спідницю.»

Зачалося від кіз. Потім почали головци й жebівци «допикати» собі всекими співанками. Співають головци жebівських співаночок, а жebівци голівських. Співає один із головців — каже, що так на Жаб'ю співають:

Ой піду я легіники у чужу сторону,
А там собі жінку найду, білу, ек ворону.»

А другий:

«Та ек я си нагадаю, ек то давно було,
Ек ходив я до дівчини шс порток не було.
Ек шс мене моя неня на руках носила,
А вже мене за дівчети охота зносила.
А я тото дівче люблю, що раненько встає,
У шию си почіхає, тай назад лігає.»

На це жebівци головцям:

Ой ци тебе дівчинонько кобила вродила,
Шо ти собі понад чоло гриву запустила?»
«Я недавно оженивси, буде рік в месниці,
А діточок назбирав бих на дві колісниці.»
«А я в четвер уродивси, а в петницю виріс,
А в суботу по обіді на лавицу виліз.
А в неділю встав раненько, позамітав хату,
А ск люди вийшли з церкви: женіт мене тату.»
«Ек я ішов до дівчини, то співав і гойкав,
А ек вертав від дівчини, то плакав і йойкав.»

А на це головци жebівцям:

Ой думали жebівчини, шо си запоможут,
Насадили кукурудзи, сапати не можут.

Хто зна, доки були б так собі приспівували, ек би не прийшов наказ ставати до звіту... — — —

Кілька разів відвідував мене Михайлик, а потім доля розлучила нас. За кожним разом його побуту в мене слухав я його безконечних розповідів — згадок минулого й пережитого там — у горах Карпатах, у рідних сторонах. Коли ж просив його оповісти дещо про свою боротьбу й бої з ворогами, робив він це нерадо. Зате радо оповідав усякі смішні пригоди й сміховинки з життя УПА в Карпатах. Звичайно ж на згадку про дії УПА його чоло хмурилося, робився неспокійним, а його руки ставали нервові.

«Що ж, з ворогом, як з ворогом» — говорив. «Треба було битись до останніх сил, до останнього набою... Але вкінці і набоїв ставало щораз менше, а допомоги нізвідки не було... Було багато героїства і завзяття, була й погорда смерти. Співалось бо: «А вмерти прийдеться лиш раз!» Та ворог був сильніший... А ми все таки боролись. Боролись і гинули. Мстились за всі кривди! Та мені все таки здається, що я замало помстився на москалях за дедю, неню і сестричок, і за всі муки нашого народу. Але я вір'ю, що ще прийде година помсти й заплати! Прийде! Мусить прийти!» — —

Сьогодні Михайлик у Америці, а може в Канаді...

Та, де б він і не був, він напевно своїх гір не забуває і не забуде їх ніколи!

Гуцул не забуває своїх гір! А Михайлик гуцул — вірний син гір!

Він і там, за морем, живе надією повороту в свої зелені гори. Вірить, що прийде час, коли поверне в свої Карпати, припаде обличч'ям до них і цілувати їх буде та поливати сльозами... Сльозами радості! Вірить, що побачить не лише Карпати, але й усю Україну, залиту сонцем волі і свободи, осяяну радістю і щастям, що їх дати може тільки життя на рідній землі, у своїй державі. Вірить, що заживе, як газда в батьківській гражді у Кривополі... А це станеться напевно! Він же в це твердо вірить і тією вірою живе! А твердою вірою, як кажуть гуцули, можна й Говерлю перевернути!

СЛОВНИК ГУЦУЛЬСЬКИХ ВИРАЗІВ

А

Абес — щоб ти
Абих — щоб я.
Агі — тьфу на тебе!
Агов — я тут.
Аді — дивись, гляди.
Ас — аскже! — Так!
Акрешори — назва села.
Акуратне — якраз так.
Але? — чи?
Аргелуша, Арджелуджа — назва місцевості.
Алідник — найстарший чорт.
Афини — чорні ягоди, борівка.

Б

Бабиці — недуга шлунка.
Байбарак — короткий кожух, сірач.
Балта — тупа сокира.
Бансика — ковальська сокира.
Банно — банувати — сум, сумувати.
Бануш — кулеша на сметані.
Баня — копальня солі.
Бараба — зайшлий, чужий робітник.
Бартка — топирець.
Басаринок — хабар.
Басири — великі ліси.
Башта, баштник — стара смерека, смерековий ліс.
Баюватися — забавлятися, набуватися.
Бгати — гнути.
Бегарик — довга жердка
Безна — пропасть.
Безжерний — лакомий
Белендіти — незрозуміло говорити.
Бер — кладка.
Бербениця — бочілка на бриндзю.
Бердо — пропасть.
Береза — старший між колядниками.

Берівка — барилка.
Бсрфела — стовп над огнем для кітла.
Бесаги — подвійна торба, звисас на плечі.
Бескидник — давня назва опришків.
Бечка — вербова лоза.
Бешага — хвороба, рани по тілі.
Вигикати — не до ладу співати.
Вайорка — різнобарвні шгурки.
Безжерний — ненаїсний, лакомий.
Бендек — чміль.
Бісиця — погана, бісова жінка.
Боказійник — зизоокий.
Бомборосити — муркотіти.
Бортавий — порохнявий.
Брай — кіл до розбивання будза на бриндзю.
Бресклий — сирий.
Бриняве — (дерсво) що довго лежало.
Буждигарня — дуже стара хата.
Букурія — вузький ремінь до підперізування.
Бурдей — курна хата, курниця.
Бухтові уписи — ґрунтові книги.
Бигме! — їй Богу!
Биговатий — впертий, неподатний.
Бизівно — напевно.
Бирівкий — що чується всилі.
Бідашка, бідашина — дівчина, любка.
Бідкатися — журитися, нарікати.
Бізувати — почуватися в силі.
Бійно — страшно.
Бірувати — могли.
Бітка — бійка.
Бітєчка — кертиця.
Блавучети чес — марно проводити час.
Благий, благідка — добряга, лагідний.
Блудниця, блудство — повія, неморальність.
Блудом ходити — манівцями ходити, по лихій дорозі.

Блехівка — посудина з бляхи.
 Бобринки — вплітки в косах.
 Бовт — дрючок для бовтання.
 Бовтиці — мосяжні прикраси, вплітки.
 Боїти — кипіти.
 Бокач — перстень.
 Боклач — дерев'яне начиння на молско чи й на вино.
 Бордюг — мішок з козячої шкури.
 Боржій — швидше.
 Бола — недуга.
 Болшівник — большевик.
 Ботей — стадо овець.
 Ботилев — макогін до бриндзі.
 Бражинка — посудина на зливки.
 Бракувати, вібракувати — вибирати.
 Брацарі — вишиті «маншети».
 Бриндуші — весняні квітки.
 Бритити — голити.
 Брость — галузі.
 Брост — молода галузка.
 Був-сми — я був.
 Будженія — копчене, вуджене м'ясо.
 Будз — опечий сыр.
 Буката — шматок напр. хліба.
 Бурдей — бідна хата — курниця.
 Буришка, буришинник — бараболя, картофляник.
 Бурінник — молодий ведмідь.
 Бутин, бутинар — лісорубка, ліс-робітник.
 Бухтувати — записувати в книжку.
 Буцматий — грубий, надутий.

В

Вадитися — сваритися.
 Вакар — пастух ходоби.
 Валило — прилад до прання сукна, вовни.
 Варє? — чи?
 Варівкий — небезпечний.
 Варуватися — оберегатися.
 Васаг — полукішок.
 Ватаг — господар на полонині.
 Ватажок — старший над опишками.
 Ватран — вогнище.
 Вгараздити — сильно вдарити.

Вгрітися — зігрітися, впріти, вгріти когось — ударити.
 Вдіити — вдіяти, зробити.
 Вєзди — всюди.
 Вєдичний — вартий пошани.
 Вєлхоможний — вельможний.
 Вєрєгти — кинути.
 Вєремл — погода.
 Вєреск — крик.
 Вєрстаки — ровесники.
 Вєртлюх — стовп на котел біля патри.
 Вєршка — кошик з лозини на лєслєння риби.
 Вєселія — дуга, веселка.
 Вєстхий — старий.
 Вибаранчивий — перебірливий.
 Вигулити — видурити.
 Видтак — згодом, потому.
 Вакатися — не мати сміливости.
 Вильєце — весільне деревце.
 Витиці — виті, кручені свічки.
 Вихторями піти — зв'язатися.
 Вібачний — вибачливий — будьте вібачні — пробачте.
 Віблій — гнучкий.
 Вібракувати — вибрати.
 Віпкати — покрикувати.
 Вівєзєть — вивернене дерево.
 Вігадливий — вибірчивий.
 Віданс — вістка.
 Відбігті щось — покинути, залишити.
 Відєв, відай — мабуть.
 Відказувати — нарікати, відказ — тєстимєнт, відказати — зробити тєстимєнт, заповіт.
 Варко — небезпечно.
 Вєстуйка — коза, що не мала ще кізлят.
 Вєкєлія — губка.
 Вівагом — розважно, повільно.
 Вігадливий — дотєпний.
 Відволода — відлига.
 Вір — огєр.
 Віповнювати — сповняти, виконувати.
 Віхола — сніжниця.
 Вєлода — вохкість.
 Вєсія — сморід.
 Ворох — гурт, товпа.
 Вєндичні — припавші собі до впо-дєби.
 Вєдмїна — виродок.
 Вєдознати — відвідати.

Відерші — Йордан.
 Відосонс — бік звернений до сонця.
 Відродок — з того самого роду.
 Відчин — магія проти злих духів.
 Відумерщина — спадщина.
 Візирати — виглядати когось.
 Вімкнути — вирвати.
 Вінік — мітла.
 Віно — придане
 Віповчювати — сповняти.
 Віправцювати — направдити на просто, випростувати.
 Віпроштисся — дарувати взаємні провини, навіки прощатися.
 Віріжсти — виправляти в дорогу.
 Вірста — вихрест.
 Віснскуватий — з веснянками на обличчі.
 Вістроїти — зробити щось дивне.
 Вітрішкуватий — з очима «наверх».
 Вітр'сна година — негода з вітром.
 В лежу впасти — захворіти.
 Вкоськати — приборкати, упокоїти.
 Вниматися — отягатися, соромитися.
 Волоки — з ременю або волічки, шнурівки до постолів.
 Вовгузитися — метушитися.
 Возарня — возівня.
 Вон! — геть!
 Ворине — огорожа з коленого дерева.
 Вороський — неспокійний, дошкульний.
 Всадовитиси — осісти.
 Всігди — завжди.
 Встріть — назустріч.
 Втемитися — навкучитися.
 Вуйко — ведмідь.
 Вусувати — керувати.

Г

Габи — хвилі на воді.
 Гаде — гадюки, гадини.
 Гаджуґа — молода смерічка.
 Гадку мати — уважати: «хло, май гадку!»
 Гадкувати — роздумувати.
 Гадукант — адвокат.
 Гайно — ведмежий берліг.

Гакарі — скручені дерева.
 Гайтова — поллованил.
 Гайтувати — полювати.
 Гайбезувати — брати участь в забаві.
 Гептатися — сваритися.
 Глітно — тісно.
 Гулавий — затятий, готов за ніщо єбити.
 Грегит — дрібне каміння.
 Галакати — покрикувати.
 Гамбар — сусік, комара.
 Гамованка — стрим (дараби).
 Гачі — штани.
 Гачник — вочкур.
 Гезде, гездечки, гендечки — тут, там.
 Гербувати — гордувати.
 Гій — гей.
 Гирдикнути — кинути, вергти.
 Гейби — піби.
 Гійкати — кричати, покрикувати.
 Гія, не гія — треба, не треба.
 Глек, глечик — дзбанок, горняток.
 Глагоїти — заспокоювати
 Глота — юрба, тіснога.
 Гляба — важко, неможливо.
 Година — дощева пора, плюта.
 Годний — гідний пошани.
 Годованець — на чужому утриманні.
 Гождина — поточина.
 Гойний — щедрий.
 Головешка — обгорілий пень.
 Головиця — джерело.
 Головатиця — хижа риба, відміна лструга.
 Головицтво, головенник — кримінальна справа, кримінальник.
 Голск — бідолаха, гольтіпака.
 Гонір, гоноровий — честь, пошана, хто високо носитья.
 Горівчений — п'яний.
 Гостець — ревматизм.
 Гоц, гук — водопад.
 Грань — нагоріле вугілля.
 Греблиця — згребло.
 Гриматися — товктися.
 Грінка — скибка хліба.
 Гріхуватися — боятися гріха.
 Груз — підводне каміння.
 Гредь — жердка, вішало над постеллю.
 Гренути — кинути, гримнути.
 Гулити — заманювати.

Гупнути — вдарити.
Гурма — гурт, товпа.
Гуслінка — варене, кисле молоко.
Гуцатися — гойдатися.
Гучіти — гудіти.

Г

Газда, газдиня — Господар, -иня.
Гавра — зимове леговище ведмеда.
Гаджина — полонина під Чорного-
рою.
Гала, галиця — гадя, лісове гадя.
Гарчик — дерев'яна посудина на
молоко.
Гавтувати — кричати.
Гергев — великий горнець.
Гергелиця — червяки напр. в
збіжжі.
Гледжіти — робити сир з підпус-
ком.
Гогодзи — червоні ягоди.
Готур — глухар, лісовий півень.
Грегит — каменистий верх.
Гречний — чейний.
Грунь — гірський хребет.
Гугля — довга одежа з білого або
сивого сукна в дорогу або до
шлюбу.

Д

Давина — сіно, потолочене маржи-
ною.
Давідь — зранку, досвіта.
Данець — танець.
Дараба — сплав дерева.
Дармовиси — прикраси, що зви-
сають.
Двоїниці — штани.
Д'горі — вгору.
Діл — пасмо гір.
Дільниця — межа зі зрубаного й
поваленого на землю дерева.
Делінь, делічко — далеч, дале-
ченько.
Деминувати — запрошувати.
Денцівка — сопілка з денцем.
Депутат — власник, державець по-
лонини.
Деревище — домовина.
Деволи — діти.
Джєворонок — жайворонок.
Джемора — гуцавина.

Джерга — сукняне накривало, на
коня.

Джеремукати — незрозуміло гово-
рити.

Дзьобня, дзьоблина — торбина.

Дзур — брязкіт.

Дижма — відсотки.

Дзьобавка — варена пшениця з
медом.

Джумерія — шапка.

Джурга — гурт, маса.

Добутки — телята, ягнята.

Долівлиць — черевом до землі
лягти.

Доправлятися — домагатися, жа-
дати.

Дропак — голяк, бідак.

Дряпаки — ожина.

Дівер — брат мужа.

Дівина — жовта квітка.

Діймитися — догадатися.

Дільний — добрий.

Діправді — справді.

Дітьчий — поганий («дітьчий бес
був та на діття бес перейшов!»),
піти в дітче — піти й не верну-
тися).

Довганка — гадина.

Довідно — докладно.

Доїдати — навкучувати.

Доматор, доматурувати — сидіти в
хаті.

Докинутися — діткнутися.

Долів — вниз «на доли піти».

Дохтір — лікар.

Достоменно — напевно, докладно.

Достоювати — вимагати, не дару-
вати.

Драб'янистий — худий, костистий.

Драбуга — поганець, негідник.

Дралати — тікати.

Драниця — колена дошка.

Дранкавий — обдертий.

Дрихлявий — німичний, старий.

Дробста — вівці.

Другар — рукоять весла на дарабі.

Друлити — потрутити.

Дужий — сильний, здоровий.

Дужітиси — боротися, мір'ятися
силою.

Дука — багатий.

Дурман — одурююче зілля, на-
питок.

Дуфати — надіятися, вірити, бути
певним.

Дуфальний, здуфальний — гордий,
хто вірить у себе.
Дучка — дірка (в землі).
Дуявица — полонинський вітер.

Є

Єв — почав.
Єрка — молода овечка.
Єросливий — гнівний, яросний.
Єти — починати.

Ж

Ждепнути — двигнути.
Жевко — скоро.
Жегало — розжарене залізо.
Жентиця — сирватка.
Жнепин — карловатий яловець.
Жср (жир) — ситість, багатство.
Жереп — карловата сосна, косо-
деревина.
Жссний — страшний.
Жминда — докучливий.
Жерва — злий, лютий пес.

З

Забавно — довготривало.
Забитий — запеклий, завзятий,
напр. ворог.
Забухтувати — записати, заінтабу-
лювати.
Завірений — захмурений, надутий.
Заголока — прибузда.
Загирити — змарнувати.
Заденчіти — заткати, керівник —
старший у бутині.
Зайграти, заіграти — заграти.
Зайда, зайдей — чужинець,
зайшлий.
Закаблучений — закривлений.
Завлсги — коли лягають спати.
Заводини — передвесільний обряд.
Завчссу — скоро, на час, вчасно.
Загоді — заздальгидь.
Заздріти — доглянути.
Закасичити — заквітчати.
Заліжка — заклад.
Занурений — захмурений.
Замітавка — віник, мітла.
За орудов, за орудков — за ділом.
Запека — завзятий.

Запрений — запертий.
Запрести — сховати.
Зарусти — заревіти, голосно за-
плакати.
Зарікатиси — заприсягатися.
Заснова — фундамент.
Застайка — сховище на полонині.
Затокнути — заткати.
Затсжіти — завагітніти.
Затсгнути — вписати в книжку.
Затск — спроможність.
Затскати — могли.
Зафітькати — засвистати.
Зачірати — зачерпнути.
Зацібати — зберігати, зашанову-
вати.
Зацінкати — застібати.
Зведенста — діти з суміжнього.
подружжя.
Зведениця — покритка.
Забгати — загнути.
Завислчвий — заздрісний.
Заклин — закляття.
Запруга — звязь.
Запрута — ужва, запрутити —
сильно завязати.
Зарідити — омастити, заріджена —
омащеня страви.
Звадка — сварня.
Звести — підняти.
Зволитися — дозволитися.
Згрібне — чесане, грубе, тонке
полотно.
Зсговдуватися — стиратися.
Змудрувати — перехетрити.
Значно — пізнати, пізначно.
Знепадати — ненадійно наскочити.
Зуритися — збридитися.
Зчібати — збивати.
Зчінати — починати.
Звергти — скинути.
Зверх — понад.
Звідати — спитати.
Звіскоком — з охотою.
Звори — яруги.
Згар — місце, де був і згорів ліс.
Згари — випалені ліси.
Згура — сажа.
Згоя — сойка.
Згарда — дівоча прикраса.
Здоймити — підняти.
Здуфальний — бутний.
Здумітись — задивуватися.
Ззиратися — зглядатися.
Зичити — бажати.

Злісний — лісничий.
Злсгати — родити, «вчинити» дитину.
Злюзувати — змінити.
Змага — ганьба.
Змаціцькатися — зробитися маленьким.
Зненападу — зненацька.
Зоватися — пхатися.
Зовиця — сестра чоловіка.
Зорешливо — зоряно.
Зорудувати — полагодити.
Зохабити — споганити.
Зочити — побачити.
Зумітися — стямитися, здивуватися.
Зуритиси — зогидитися.

I

Ізвори — яруги в лісах.
Ізнебутися — позбутися.
Ізнирнути — зануритися.
Ісказити — зіпсути (показити).
Імитися — зайнятися, загорітися.
Імшыдь — мох.

И

Ізкіптитися — затруситися.
Ірстити — хрестити.
Іршений — хрещений.
Іршіне — христини.
Ісхід — зібрання.
Імшедь — мох.
Йойлик — плаксивий хлопець.

К

Кабзувати — псувати.
Кавуш — черпак на воду.
Кавчіти — просити, благати.
Кайлак — кусень дерева.
Калабатина — калюжа, калабаня.
Калай — жебрак.
Калюх, калюхатий — черево, череватий.
Камер, камеральний — державний ліс.
Канцер — майстер.
Капейстра — уздечка.
Капулі, капулястий — великі очі, окатий.

Капуші — великі воші.
Капчурі — ввонянні взористі панчохи.
Карабушка — коробка.
Карбувати — записувати в пам'яті.
Катрафой — тверда деревина.
Катранс — подерте шмаття, ганчіря.
Катуш — тюрма.
Кевати — рухати.
Келеф — палиця.
Келтунок — харчі.
Керманч — провідник дараби.
Керон — старший над бутинарами.
Ксцка — кусень землі з травою.
Киптар — козушок без рукавів.
Кичера — гора.
Кібзувати — розуміти, знати.
Кількома опадами — кількакратно.
Кішниця — сіножать.
Кланцатий — зубатий.
Клевець — молоток.
Кліть — комора.
Клсбука — загнена палиця.
Клюка — загнений дрючок.
Кнєзь, кнєгиня — жених, молода.
Ковбок — обрубок дерева.
Коверець — килимок.
Ковтач — дятель.
Ковтки — кульчики.
Коїти — втихомирювати.
Кокуц — балабук.
Колешня — стайня.
Колиба — курінь лісових робітників.
Колотівка — прилад для кручення масла.
Колотіль — калатало з бляхи на шию корові.
Комашня — тризна.
Контентний — задоволений.
Копилюк — байстрюк.
Коравий — упертий, лукавий.
Кордач — шнурок.
Кореда — загоплене дерево.
Корзани — старі постолі.
Корж — хліб з муки без бараболі.
Корити — робити наперекір.
Корнсти — будити зі сну.
Корчуги — короткі сані.
Косиці — струмки.
Калинник — бідак.
Капове — ловчі пси.
Керлиба — дзер, сирватка.
Кмить — слуга.

Ксбилина — колода.
 Ковпіт — курява.
 Кокоші — варена лущена кукурудза.
 Коливо — варена пшениця з 12-ма свічками.
 Корбач — гарапник, нагайка.
 Кочыло — колесо, Кочытиси — котитися.
 Коцкати — вдаряти чимось о щось.
 Крашениці — крашнені вовняні штани.
 Курбало — глибоке місце в ріці.
 Котюга — собака. котюжений — лихий як собака.
 Кочерга — коцюба.
 Кочило — клубок.
 Кочувати — переходити з місця на місце.
 Кпйти — глузувати.
 Крамське, крамщина — з крамниці не свого виробу.
 Крепір, крепнути — смерть, вмср-ти.
 Кресаня — капелюх, бриль.
 Критко — тихо, щоб ніхто не бачив.
 Курбало — глибоке місце в кориті ріки.
 Курмей — мотузок.
 Кутане — праця в хаті й поза хатою.
 Куява — лука.

Л

Лагоїти — мирити, заспокоювати.
 Латка — підпанок, панська «латка».
 Лая — стадо вовків.
 Лев, банка — гульден, ринський, дві корони.
 Легіт — вітрець.
 Лебедуватися — вдоволятися.
 Легін — молодець, парубок.
 Лелітка — золотий листочок до нашивання.
 Лепський — милий, присмний.
 Лепетіти, — жвиндіти, жминдіти — скоро, малозрозуміло й неголосно говорити.
 Лешувати — сторожити, засідати-ся на когось, теж блукати.

Ліжчик — вовняне доморобне накривало.
 Лісна — дівчина, що в лісі зама-нос хлопців.
 Лотошити — дармувати.
 Лудіне — одежа.
 Лунчина — кількалітне (бриндзя, сіно) просто і переносно.
 Лупій — той, хто дере шукуру.
 Лупіна — обкоровине дерево.
 Любá — кохання.
 Любас, любаска — коханець, люб-ка.
 Люзом — самотно.
 Люмір, лумер — номер, число.
 Лснка — полупанок польського по-ходження.
 Лсцкий — польський.
 Лсцтий — останній, найпоганіший.
 Ладна (вода) — чиста, здорова.
 Легеч — зелена вільха.
 Лентюх, шарапатка — чужинець, сурдуговець.
 Ліверник — лірник.
 Лігма — поземо.
 Лотітливий — скоромовний.
 Лубс — кора.
 Лунавний — що не бачить вечером.
 Лускоріх — дідок до горіхів.

М

Мавка (нявка) — красуня що жи-ве в лісі над водою.
 Магура, Магурка — назви гір у Карпатах.
 Мадригал — вовча ягода.
 Май — трохи.
 Маковиця — церковна баня (копу-ла).
 Малий — вовк.
 Малити — зменшувати.
 Мальфівниця — відьма.
 Мальхова — торфовище.
 Манколія — мелянхолія.
 Манта, бунда — широкий сукнян-ний плащ.
 Мантило — мантий.
 Маржина — скот, худоба.
 Марикувати — нарікати.
 Маркітний — зніяковілий.
 Межівник — сусід.
 Мелькати — крутити язиком.
 Мерза, мерзити — огида, поганити.

Мерша — падлина.
Метати — кидати.
Мигла — дерево, складене до сплаву.
Мимрити — незрозуміло говорити, під носом.
Минутися — згинутися.
Мицка — вовна з одної вівці.
Мінсти — обіцяти.
Міртук — дволітрова бляшана міра.
Мішенс — змішана маржина на полонині.
Мішенник — власник змішаної маржини.
Млі-ока — нагло, раптово.
Мовна — громовиця.
Мой! — гей ти! (рум).
Мольфар — чарівник в спілці з чортом.
Моргуля — кокетка.
Мосендзовий — мосяжний (топірець).
Моцак, моцар — силач.
Мошенка — гаманець.
Мудьо — хам, неотесана людина.
Мара — убитий чоловік, півчоловік пів Юди.
Марфа — закуплений в місті товар.
Мерендя — приготовані харчі, теж повне вимя в корови.
Моріг — зелена приземна травиця.
Мразниця — багно в лісі.
Мочиве (літо) — дожджеве, мокре.
Мудрішки — вигадки.

Н

Набуватися, набуток — забавлятися, забава.
Набундюрений — насуплений, надутий.
Навгадь — наздогад, напамять.
Навітити — відвідати.
Навкірки — наперекір, назлість.
Навхрест — перевісити через плечі.
Нагулькуватий — вибуховий, неопанований.
Надослух. (говорити) — голосно, щоб всі чули.
Наїдок — пожива.

Найпущий — останній (наипустиший).
Найтися — стрінутися.
Намено — імя.
Намітка — покривало на голові молодиці.
Намисник — полиця на посуду.
Напикати — зрідка навідуватися.
Нападистий — скорий до бійки й сварки.
Направити, справити — вивезти на дорогу, показати шлях.
Нарідити — прибрати в святочну одежу.
Настільник — обрус, скатерть.
Нестановитий — нестійкий, легкодушний.
Насуплений — похмурий.
Натерханий — наладований.
Нашибуватий — пришелепкуватий.
Невгадио — не до розв'язання.
Невкритний — дошкульний, прикрий.
Негура, мреч — туман, мряка.
Нень, лельо — батько.
Нехар — погань.
Нехарний — брудний.
Нехтолиця — повія.
Нічник — сторож на полонині вночі.
Нічниця — нічна мара, дух.
Ноша — одежа.
Нуд — нудьга.
Назирці — йти за кимось, щоб той не бачив цього.
Нагевкатися — наїстися досита.
Недеї — темні непрохідні ліси.
Нустрити — кортити.

О

Обахмуритися — внадитися.
Обезвчити — скалічити, зранити.
Оборнути — обняти.
Обзорини — передвесільні оглядини.
Обізвічити — побити, покалічити.
Облази — обхідні стежки.
Оборіг — дах на стовпах для сіна.
Обхайти — почистити, привести до порядку.
Огідний — порядний.
Огроза — погроза.

Одая... — друге господарство з маржиною.
 Обори — дірки
 Обтскати, обтскнути — обнимати, обняти.
 Огрдна — жінка в тяжі.
 Оказія — нагода-храм, весілля.
 Олітки — худобяні відпади.
 Острєва — суха смерєка з гіллям до сушення сіна.
 Остугва — вужєвка.
 Оденєк — стіг зі сіном.
 Око — літра.
 Окова флєша — літрова пляшка.
 Околєчко — круг, колєсо.
 Окошєлитися — осісти на постійне.
 Окрайєк — рештка хліба.
 Омкно, омпо — ніяково, не по нутру, не по собі.
 Омраза — образа.
 Ондєчки — онтам недалеко.
 Оногди — нещєдавню.
 Опалистий — вибуховий.
 Опєредь — поперєду.
 Опєцєк — призьба довкола пєті.
 Опинка — запаска.
 Опровадити — вивєсти похоронний обряд.
 Опровід — похорон.
 Опєндєк — гуцьєське житло.
 От'єск — ось як.
 Охаблений — поганий.
 Охїть — охота.
 Охїтний — радий.
 Охота — забава.
 Офіровщина — дарунок похресникові, або за душу померлого.
 Ошвабити — обманути, ошукати.

II

Падькатися — журитися, побиватися.
 Панити — виходити на здоровля.
 Парть — щастя («дай Боже парть»)
 Партливий — добрий, щасливий на руку.
 Пастівник — толока (там пасуться телята).
 Пахтувати — винаймати, державити.
 Перебоїни — бочки.
 Перевєкєсловати — заміняти.
 Передний (газда) — передовий, шанований.

Перєзнати — довідатися.
 Перємітка — білий жіночий завій на голову.
 Пєтик — бите сукно.
 Пилуватися — спішитися, хапатися.
 Пинявий — повільний.
 Писаний — мальований.
 Письмо — лист.
 Півкати — цвєвірїнькати.
 Піворити — неголєсно кричати.
 Під — горїще.
 Підручник — заступник, помічник.
 Перєміжка — ручка до гарапника.
 Пластовєць — густий сніг.
 Плєтїнка — ручка до зрєста з дроту.
 Показити — зіпсути.
 Покладні — гроші зложєні в скрині.
 Послїтиси — покраситиси.
 Полєдниця — ожєлєда.
 Полїб'єчок — бочїлка напр. з капустою.
 Понїзкамї -- долинами, попід гори.
 Посиджїне — забави в хатї мерця.
 Поставтїсї — ставїтїсь до когось.
 Потєруха — сифїліс.
 Пошнїпувати — обнохувати.
 Пошпай — свїжий сніг.
 Приказувати — голєсити словами над мерцєм.
 Присїлїти — привязати.
 Прислєп — долинка між двома горами.
 Прошак — жебрак.
 Пульпак — индик.
 Підтїчка — долїшня частина жіночої сорєчки.
 Пізьма — злїсть.
 Піснїти — блїднути.
 Плай — гірська дорїжка.
 Пласт — гїляка (смерїк і ялиць).
 Плєчики — вишивки на раменах.
 Пліна — піна.
 Плова — туча.
 Плєсвдувати — вхєдити на здоровля.
 Плєс — танєць колядників.
 Плюта — довга дощєва порє, гєдина.
 Побїй — дах.
 Повєдєнцїя — повєдїнка.
 Повїєтувати — розповїдати.

Повішинник — шибеник.
Погодити — заждати, почекати.
Подра — полиці під дахом.
Подушира — горище, вишка, стрих
Послитиси — прикраситися.
Поквапно — скоро.
Поліг — покіс.
Половик — яструб.
Полонник — вареха, дерев'яна ложка.
Помана — дарунок на згадку (по вмерлому).
Помінити — пообіцяти.
Пометсєс — сміття (впрост. і переносно).
Помостина — підлога.
Поорудувати — полагодити.
Поощряти — заохочувати.
Попацити — мати пригоду, причку.
Попідсилу — попід лахи.
Прозружка — крайка.
Прогоясно — зрозуміло.
Поледіяца — ожеледа.
Порекло — привіде.
Портиниці — половинні штани.
Портиний — полотняний.
Поруганство — нечесне, погане життя.
Порунтаний — попсутий.
Порційка — чарочка.
Поскоромитися — їсти в піст м'ясне, товсте.
Посороми — (сказати) погане цензуроване слово.
Постивати — бути в страху.
Постойкувати — бути лінивим при праці.
Постоли — ходаки зі шкіри.
Поте — пташина.
Потич — спотикаючись.
Потичитиси — піти світами.
Поточина — коритце потоку.
Потрухи — легені.
По-чєски — чесно.
Почки — нирки.
Пошнівок — пошана.
Пошк — знак, слід.
Правдуватися — судитися, процесуватися.
Право — просто.
Правити — жадати.
Правуватися — судитися.
Привіте — привіт.
Привчатися — привітатися.

Пригіст — привітання гостей.
Пригісти (ци пригістні) — дарунки.
Призвішкувати — називати когось.
Прикучнути — присісти.
Прикучуватися — навкучитися, сприкритися.
Прилюдний (одяг) — святочний.
Примішний — причасний.
Принука — намова, заохота.
Приповістися — признатися.
Прискіпатися — причіпитися.
Пронирити — пропасти, сховатися, потонути.
Противитися — гніватися.
Придибашки — жарти.
Притока — причина.
Притула — добудова до хати.
Притьмом — скоро.
Прихарити — причистити, прибрати.
Прицігати — присягати, божитись.
Причка — немила пригода.
Пришкулити — прижмурити.
Пріти — гнити.
Побабчений — поморщений.
Провергнути — прокинутися, пробудитися.
Прожерти — ковтнути.
Простий — невибагливий.
Протєс — розрізане дерево на двєс, протєсанє.
Протичка — дріт до чищення люльки.
Проща — надгробна проповідь.
Пструг — гірська риба, форєля.
Публіка — ганьба, сором (огида, погань).
Пугар — чарка, склянка.
Пуджіти, пуду давати — лякати, страшити.
Пудно — страшно.
Пужливий — боязкий.
Пулькатий — з великими «булькати́ми» очима.
Пустий — порожній, нічого не вартий.
Путєр'я — сила.
Путєрний — сильний.
Пушка — стрільба, рушниця (фузія, дубельтївка).
Пушик — ніщо.

Р

Рагаш — стежка, протоптана вівцями.

Раква — різьблена пушка на мас-
 ло й бриндзу.
 Рапатка, рапате — старе шмаття.
 Рахманний — добрий, згідливий.
 Рачити, рачте — будь ласка.
 Ревкати — кричати.
 Ред дати — дати порядок.
 Ред кінський — упряж.
 Регія — паспорт, документ.
 Ректи, рцу — казати, кажу, мови-
 ти, мовлю.
 Репетувати — кричати.
 Ретязі — ланцюжки біля череса.
 Рихт, рихтельний — справедли-
 вість, -ий.
 Ровта — товпа озброєних людей,
 дикі звірі.
 Розвід — розплодок.
 Розгнітити — розкласти вогонь,
 ватру.
 Розлучіне — коли осінню забира-
 ють «мішеники» свою маржину
 з полонини.
 Розсістися — розлятися (мазуюкою)
 проклін «розсів бес си!».
 Розчехнутися — розламати.
 Розчовпати — зрозуміти, зглибити.
 Розчолини — гори з пасмами лісу.
 Рокита — назва зілля.
 Росівниця — капустяний або огір-
 ковий квас.
 Русти — ридати.
 Раматка — стирка.
 Рапи — високі береги ріки.
 Реваш — місце доїння овець «на-
 міру» в полонині.
 Рискій — охочий.
 Ріжа — поляна між лісами.
 Рисувати — морщити полотно.
 Розметати — розкинути.

С

Садно, осаднити — зранити коня
 сідлом.
 Сакомпак — з усім манаттям.
 Самохідник — доброволець.
 Сараку — бідолаха.
 Сарсама — приладдя (пила, соки-
 ра) бутинаря.
 Світлики — дружки.
 Света неділя — Зелені свята.
 Сегельба — корчунок, поле, де був
 ліс.

Самосівка — що саме засіялось.
 Серенити — притискати.
 Склинакувати — збити разом.
 Скрущак — щось скручене, напр.
 рушник, тютюн.
 Слимпущ — слимак.
 Совати — пхати, осувати.
 Совтіхний — досвідчений, що ро-
 зуміється на всьому.
 Сохранно — обережно.
 Спір — астма.
 Стоїще — місце, де ночус худоба
 на полонині.
 Сутуга — кусень ясного неба між
 хмарами.
 Суточка — доріжка поміж огоро-
 жею.
 Сигли — непрохідні ліси.
 Сиглове дерево — без суків, що
 росло в густому лісі.
 Сикман — дроворуб.
 Силянка — шнурок коралів.
 Сімбриля — заслуженина.
 Сіженя — сидження.
 Скатерть — обрус.
 Скиміти — боліти (зуб).
 Склимакований — збитий:
 Склівка — склянка.
 Склінно — ладно, мирно.
 Склєсти — насварити.
 Скоботати — лоскотати.
 Скоки — пороги в ріці.
 Сколотини — маслянка.
 Скорий — пильний.
 Скритка — сховок.
 Скуза, скузуватися — викрут, ви-
 чуватися.
 Сліп — капкан на ведмедя.
 Слутий — зпараліжований.
 Спільський — такий самий, подібний.
 Сночі — вчора вечером.
 Сокотити — доглядати, дозирати.
 Сокотитися — берегтися.
 Солудяк — нездара, облізлий.
 Сонці — рід хвороби.
 Сопух — сморід.
 Сохар — розгалужений кілок для
 завішування речей.
 Сохранно — обережно.
 Спасти на тему — спам'ятатися,
 отямити.
 Спасувати — строїти жарти.
 Спирати — боронити, не давати.
 Спір — затримка (дараб).

Спорсдкуватися — приготуватися на смерть.
 Спосібно — вигідно, зручно.
 Сприяти — добра бажати.
 Справниця — судова кімната.
 Спуза — сміття, порох.
 Спузар — замітач, прибиральник.
 Спечно — гаряче.
 Стариня — батьки.
 Старовідський — предківський, давний.
 Старовіччина — давнина.
 Статки — мастки, багатство.
 Статний — заможний.
 Стая — хата на полонині (в ній варять молоко й кулешу, гледжіт, сир і бриндзу, горить ватра).
 Тскнутися — повдовіти.
 Стоїще — забудування на полонині.
 Стойкар — вартовий на полонині.
 Сторонський — не з цього села, стороні.
 Страждунок — терпіння.
 Стреліхатий — пелехатий.
 Стромина — урвище, стрімка скеля, берег.
 Струнва — струна.
 Судник — посуда.
 Сукровище — місце, де похований самовбивець.
 Суповний — повний.
 Сутки — завулки.
 Сутуга — гірське пасмо.
 Суфєряти — терпіти.
 Суччя — галуззя.
 Сушник — сухе гілля.
 Сфатитися — прокинутися, схопитися.

Т

Тайстра — ручна торбинка з еовниної пряжі.
 Талба — частина дараби.
 Тамацкати — мочити.
 Тарниця — дерев'яне сідло на коня.
 Таршук — капшук на тютюн.
 Тачівка — качалка.
 Телинка — сопівка з вербової кори.
 Тенго — сильно, дуже.
 Тефтіси — труситися.
 Тезко — чоловік мого імени.

Терлигати — нездарно грати.
 Тєртиця — дошка.
 Тєртіла — тягар, вантаж.
 Тєрх — тягар на коні.
 Тєрхати — ладувати на коня.
 Тєскнути — догадатися, пригадати собі.
 Тирба — густа кров.
 Тільний — великий.
 Тімуль — тому.
 Тіпатися — труситися, трястися.
 Тіцький — невеличкий.
 Тобілка — шкур'яна торба через плечі.
 Тогід — минулого року.
 Тєрбєй — жєбрак.
 Тєскмо — додатково (тай ще).
 Тот — той.
 Твар — лице.
 Трапаш — стежка, якою ходять вівці.
 Трафунок — приключка, випадок.
 Тгалгар — злодій.
 Тєркатий — красивий.
 Тєрєїти — накрапляти (дощ).
 Тєслиця — гибель.
 Тєтїюха — фебра, пропасниця.
 Туршник — дрібний густий ліс.
 Трєбувати — дбати (не трєбую — не дбаю).
 Трємбіта — довга, з березової кори труба, видає протяжні, сумні тони.
 Трїбувати — пробувати.
 Трїсунки — прикраси крисані.
 Трудний — втомлений, струджений.
 Тугий — важкий (туга зима), скупий, твердий.
 Туго — важко.
 Тулач — бурлака.
 Тулук — молодий ведмідь.
 Тупиник — дрібний смєрековий ліс.
 Тупиця — тупа сокира.
 Туск — біль, жаль, туга.
 Тяміти, тємувати — пам'ятати.

У

Убєрїя — одежа.
 Убєрсати — обвити, зашнурувати напр. постолі.
 Убєч — склін гори.

Увійтиси — влізтиси.
Ув'одно — заєдно.
Угловий — наріжний.
Угурний — непокірний, впертий.
Укий — учений.
Уклятя — прокляття, проклін.
Упір — впертість.
Уплітки, поплітки — заполоч,
вплетена в коси.
Улоги — кітловина.
Урідливе літо — врожайне.
Утлий — слабовитий.
Утрупатися — навикнути.
Учутки — поголоски.

Ф

Факля — смолоскип.
Фаленде — лахміття.
Фанте — стара одежа.
Фантувати — забирати речі за
борги.
Фаринник — заколотник.
Фелега — старий сердак.
Фелегувати — ручити за когось.
Фештер — лісничий.
Фівкати — свистіти.
Фіглевий — жартівливий, хитрий.
Фін, фіна — похрестник — ця.
Фірос — тартак, лісопилка.
Фіфула — метелиця, завірюха.
Флекев — молодець, легінь.
Флоера — довга сопілка, без ден-
ця.
Фрашки — жарти, дурниці.
Фаріон — інтригант.
Фацарний — пустий.
Фіцігорна — кокетка.
Фискавка — блискавка.
Фортуна — туча з громом.
Фоя — чатиння (хвоя).
Фудульний — зарозумілий.
Фук — перша хвиля повені.
Фума — гордощі.
Фурдига — тюрма.
Фуфелиця — завірюха.

Ж

Хавка — рот.
Халаш — сховище перед дощем.
Хапчивий — лакомий, захланний.
Хсбус — недостає.
Хибувати — бракувати.
Хітар — границя, межа.
Хлопчище — хлопчище.
Хорбака — плечі.

Хороми — сіни.
Хосен, хіснувати — користь, кори-
сувати.

Ц

Царик — загорода для телят.
Цапіна — прилад до обертання ко-
лод.
Цари — далекі сторони (пішов ца-
рами).
Царинка — сіножать (кішниця).
Цес — цей.
Цеся — ця.
Циганити — дурити, шахрувати,
обманювати.
Цирка — мережка.
Цсти — сльози.
Цстки — намістина для різьби.
Цсткувати — викладати різьбу па-
цьорками.
Цокатися — вдарятися (крашан-
ками на Великдень).
Цундравий — обдертий.

Ч

Чавун — залізний баняк.
Чапаш — стежка протоптана зві-
риною.
Чвакати — ходити мокрими посто-
лами (по мокрому).
Челідина — дружина.
Челідь — жіноцтво.
Чепраги — мідянні застібки,
спражки.
Червоні, черлені — дукати, дукачі.
Чередільниця — відьма, відбирає
молоко в коров.
Черес — широкий ремінь, пояс.
Черсак — горнець.
Чинитися — удавати.
Черниковий — червоний.
Чспраги — жіночі прикраси голо-
ви.
Чегір — ліс молодих смерічок, тур-
шиків.
Чівочка, чівка — гривка.
Чіккатий — з багатьма квітками.
Чинитар — знахор, ворожбит.
Чубук, чибук — цибух.
Чірапан — панський плащ.
Шкремітки — дрібненькі відпадки.
Читула — банька на молоко.
Чинитиси — вдавати.
Чівка — гривка.
Чільний — передовий.
Чільце — кружево на голову.

Чімунь? — чому?
Чемний — примильний.
Чіп, чопик — кілок, кілочок.
Чічка — квітка.
Чічена — гарна як квітка.
Човгатися — совгатися.
Чоловіцтво — людяність.
Чорпіта — пташка, «посмітюх».
Чуберка — цебричок.
Чубра — густий ліс.
Чуга — вежа, віха, остоорога.
Чугайстер — заворожена людина,
не може вмерти, танцює й жере
мавок.

Чух — шох.
Чупіндрало — посміховище, стра-
шок.
Чупрупати — тягати за волосся.
Чужба — мотуз із лика.
Чучіки — локшина, тісто.
Чучіло — лялька.
Чуфліника — залізний клин.
Чюріти — текти.
Чюркало — джерельце, коритце з
водою.

Ш

Шанталавий — обдертий.
Шахрун — шахрай.
Шелсвіти — шелестіти.
Шерника — хусточка до носа.
Швара — лихва.
Швари — висока тверда трава.
Шкабра — тріска.
Шкабаття — кусні.
Шкапс — кінь.
Шкворкотіти — шквирчати.
Шки! — Гов! Стань!
Шкіритися — сміятися (шкірити
зуби).
Шкреміття — кусники.
Шкулитися — жмурити очі.

Шматалавий, шанталавий — об-
дертий.
Шпатарі — колені дошки на дах.
Шпотатися — спотикатися.
Шпуриути — відкинути геть.
Штеґа — лісова стежка.
Штрикати — скакати.
Штихар, сторож риз, якими спус-
кають дерево з верхів.
Штучка — мясо (обоїна).
Шурск — чоловік сестри.

Щ

Щезник — чорт (нетрудник).
Щурітиси — жмурити очі.

Ю

Юшитиси — злоститися.
Юшка — зупа з мяса, з риби.

Я

Яведа — чорт.

Гуцульські назви місяців:

Січень
Січник
Марот
Березень
Травень
Гнилень
Бидзень — білень
Копень
Жовтень
Падолист
Грудень
Просинець

ПРИМІТКИ

Гуцульський діалект найбільш архаїчний з усіх українських наріч. У ньому старовинна форма вислову й давні слова.

Приклади:

Іздивсми сегодні из воли по дрови. Робив бих. ек бих міг. Бувсми, ходивсми. Варє цисє правда? Є охїть, та путєри дасть Біг. Ба ци? Часто заміненє «и» на «і» й навпаки: чисто — чїсто; він — вїн; шити — шїти; кїнь — кїнь і т. д.; «Д» на «Г»: діти — гїти; дїд — гїд, і т. д.; «Т» на «К»: тікав — кікав; приятель — прїскель; тємити — кємити; «Ль» на «Н»: мельник — мєнник; «Л» на «Р»: Бїльше — бїрше; «Г» на «Д»: лєгїнь — лєдїнь; завжди «си» замість «ся»: вчївсї, купавсї, молївсї; замість «я» — «є»: банєк, гєрє, Жєбє, сєнє; пропущений «ь»: пїлно, прїкоскати; м'які: чїрит, шє; «Л» — «В»: тобївка-лка; «ци» зам. «чи»: ци був, ци ходїв?; «ов» зам. «ю»: царїнков, сокиров, дорогов; «д» зам. «до»: д'мєні, д'горї, д'хатї; скороченє й зм'ягшенє: на мє, на тє.

Скорочені імена власні: Іванє — Іва!, Дми!, Марї!, Пара!, Хло!, май гадку! Зворотні займенники «ся-си» завжди перед дієсловом: шє сї тот нє вродїв..., я сї був і т. д. Нє вживають слова «тримати», але «держсти», слово «христини» змінюють на «ирстини», «иршений» тощо.

КІНЦЕВЕ СЛОВО АВТОРА

I

Доводилось авторові гуцульських оповідань і нарисів чути, будь-то в них забагато «горілчаного етнографізму».

Що ж би на це сказати?

Так, гуцули любили зійтися разом, забавитися, чи, як казали «набутиси» й «пожертувати», поспівати, при цьому й децю «віпити».

Траплялося це на весіллях, чи христінах, на Храмах, на толоках, чи при яких других «оказіях».

Але, щоб пили до безтями й упивалися, до того майже ніколи не доходило — це був би для «газди» великий сором — саме слово «газда» було в великому «пошінівку», і його не вільно було зганьбити.

«Віпити» — так, але не «пропити розуму» й не згубити «чести» — казали «чільні» газди. Пили, щоб приємніше було в товаристві посидіти, щоб було веселіше, легше співалося і охотніше «си данчувало».

«Ой, Госпідку милосердний, спаси мою душу,

Та, ек віп'ю горівочки, заспівати мушу!» — От, ек воно було! — А співати любили гуцули! Співали молоді й старі, співали «мужчіни» і «челідь». Співаночки-гуляночки були для них не лише розрадою-веселістю, але й ліком на горе й лихо.

«Ой, не тімунь я співаю, шо си гаразд маю,

Але тімунь я співаю — журу забуваю» . . .

Ні, ні, ті «годні» й «гонорові» газди-гуцули не були п'яницями! Були вони навіть дуже запопадні й ощадні й не видавали грошей на напої!

П'янички, яких стрічалось на Гуцульщині, це був «сільський пролетаріят» — відпадки від здорового гуцульського пня, чи як казали самі гуцули «пометене» — сміття, сини й унуки тих легкодухів, що давніше прогайнували майно й дітям-унукам нічого не залишили. А вони, що при багачах, чи при «панах» і жидах заробили, те пропивали, казали: «Дай Боже тежко заробити, а легко пропити», тай співали:

«Ой, тож би ми панували, ой, то би ми жили,

Як би флешки ноги мали, за нами ходили.»

Вони то, оці «здеклясовані» мешканці наших гір, робили погану славу чесним гуцулам, годним газдам, які не то, що не пропивали

полонин, але ще й багато їх перед другою світовою війною викупили від жидів. —

Але і давно не діставались полонини в жидівські руки лишень за горівку.

Жиди — це були «психологи» — знали наскрізь гуцульську душу й уміли здобувати довіря наших добродушних, часто й наївних, як діти, горен, а потім, використовуючи це, грабили гуцульське добро-майно, забирали й полонили — «вигулювали» їх, як казали гуцули.

Але зчасом стали гуцули прозрівати, почали бути обережні з жидами, зненавиділи їх — «паршеками» вже, не жидами, звали їх, тай співали:

«Ой, по-трішки горівочки, по-трішки, по-трішки,
Щоб жидівки не носили шовкові панчішки» . . .

Ні, справжні «гуцули-газди» не були п'яницями і кривду робить їм один із наших лікарів, який закінчує свої спогади з Гуцульщини: «Пращав я країну (Гуцульщину), де казали: «сірник на трое, флешку горівки нараз».

Перше, гуцули майже не вживали сірників, мали свої кресала й губки (векелі), а, якщо й «жертували», то казали «порція», а не флешка, горівки нараз.

II

В зв'язку з тим, «пияцтвом» наших гуцулів і моїм «горілчанам етнографізмом» пригадалась мені повість знаного ісландського письменника, Гуннарсона «Кораблі на небі». В ній описано життя-буття ісландських селян, які, як і наші гуцули випасають вівці на своїх полонинах. Виганяють їх на полонини весною — роблять «мішене», а осенню зганяють у села, роблять «розлучіне», пізнаючи, як і гуцули, свої вівці по «знаменах» на вухах. Таке «розлучіне» описує Гуннарсон — сам він брав у ньому участь, будучи хлощем. Раннім ранком рух у селі. Газди, одні верхом на конях, другі пішком, спішають на полонину робити «розлучіне» — забирати в село свої вівці.

Кожний газда має зі собою дві-три пляшки міцної горілки.

Оце вони вже на полонині.

Та, заки вилучить кожний свої вівці з гурту, мусять «віпити».

Починається справжня пияцька оргія. Пють до безтями.

По-п'яному роблять «розлучіне» . . . Крики, сварня, а там і бійка. «Обірвав» і молодий Гуннарсон — по-п'яному потягнув до своїх овець чужого барана.

Всі п'яні, а вже найбільше впився газда, старий Бярні.

Викрикує і співає на всю полонину:

«Поміж землю і каміння поставте дві бочки,
та налейте у них повно мами-горілочки.»

Співає Бярні, співаюць усі п'яними голосами:

«Перенесу мороз, бурю,
біди не боюся,
Лишень дайте бутылочку,
хай з неї нап'юся.»

А даліше:

«Божий напій у плящині,
сама, яка ж красна!
Шийка в неї лебедина,
цілість — пречудесна!»

Вертають з вівцями в село — темніє вже. Бярні «управляє спорт» — паде з коня в рів, або таки просто в баюру. Такий «спорт» управляють і другі, але якось одні одних рятують, висаджують на коней. — Оце «розлучіне» ісландських селян. А в нас на Гуцульщині, не бувало ніколи подібного «розлучіння» — не було там і пеанів на честь горілки, ані од до пляшок із нею.

Та, чи воно так тільки в Ісландії? Те саме, а може ще й більше пияцтво селян у Норвегії і Швеції! Вистачить перечитати твори скандинавських письменників.

III

А от німець, Манфред Шмід, у своєму репортажі з Гайдельбергу, славному старовинним університетом, пише: «Ось темний, задимлений, студентський льокаль із величезними кухлями на пиво. Тут, у цьому льокалі, за оливою оправленими шибамі, плекано пияцьку культуру, яку, з невідомих причин жоден другий нарід не потрапив наслідувати.

Але ж, о, скільки тихого геройства бачили ці стіни, в яких еліта німецької нації тренувала себе безчисленною кількістю кухлів пива до важливих рішень і завдань у користь свого народу.

Сьогодні тут на стінах пожовклі картини, а на них групи студентів із «бомбами» пива в руках — обличч'я студентів, типові обличч'я ноторичних «пивошів».

Так, так. «А все ж таки тут була кузня нашого тогочасного майбутнього» — каже Шмід. — А в нас? Гуцули, що любили зійтися і «набутися», при цьому й випити — це вже п'яниці, — а згадки при їх «набутки» — це «горілчаний етнографізм» . . .

М. Ломацький

З М І С Т

Вступ	5
Гуцульська давнина	
1. Кути — брама в гори	9
2. Повістуння Микули Дронска-Олейка	17
3. Павлик	34
«Полонинко, гордовинко»	58
У Дмитра Бельмеги	75
Олекса Довбуш	89
На полонині	97
Іванова Анничка	108
Чукутиха	123
Андрій Кульбек	160
Зимова мандрівка	172
Михайлик	237
Словник гуцульських виразів	270
Примітки	284
Кінцеве слово автора	285
Зміст	288

